Bilim ve Gelecek

Aylık bilim, kültür, politika dergisi | MART 2013 | 9,00 TL (KDV Dahil)

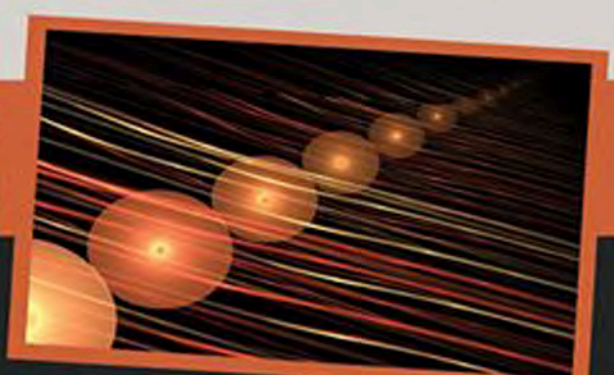
109

Derslerle dolu 100 yıl

Kürt-Türk sorunu

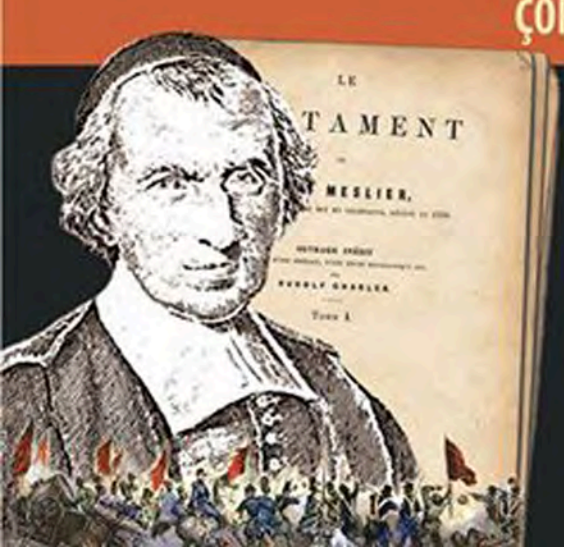

- Irk, millet, ulus, halk, milliyet kavramları
- Kurtuluş Savaşı'nda Kürt politikası
- Türk uluslaşması Kürtleri kapsayabildi mi?
- Ulusal sorun ve Sovyet deneyimi

'Başka dünyalar' var mı?

ÇOKLU-PARALEL EVRENLER

Fransız Devrimi ve Aydınlanma'nın ateist, materyalist, komünist öncüsü

RAHİP JEAN MESLIER

9 771304 675614

Kıbrıs satış fiyatı 10 TL

Bilim ve Gelecek
Aylık bilim, kültür, politika dergisi
SAYI: 109 / MART 2013

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Ender Helvacıoğlu
YAYIN YÖNETMEN YARDIMCILARI
Nalân Mahsereci
Baha Okar

İDARİ İŞLER
Deniz Karakaş
Osman Çokaman

YAZIİŞLERİ
Şule Dede

ADRES
Caferağa Mah. Moda Cad. Zuhal Sk. 9/1
Kadıköy / İstanbul
TEL: (0216) 345 26 14 / 349 71 72 (faks)

www.bilimvegelecek.com.tr
E-posta: bilgi@bilimvegelecek.com.tr

Internet grubumuza üye olmak için
bilimgelecekdergisi-subscribe@yahoogroups.com
adresine eposta göndermeniz yeterlidir.

YURTİÇİ ABONE KOŞULLARI
1 yıllık: 100 TL / 6 aylık: 50 TL
(Bilgi almak için dergi büromuzu arayınız)
Kurumsal abonelik: 1 yıllık 120 TL

YURTDIŞI ABONELİK KOŞULLARI
Avrupa ve Ortadoğu için 75 Euro
Amerika ve Uzakdoğu için 150 Dolar

e-ABONELİK KOŞULLARI
1 yıllık: 25 TL / 6 aylık: 15 TL
(Bilgi almak için: www.bilimvegelecek.com.tr)

7 RENK BASIM YAYIM FİLMCİLİK LTD. ŞTİ. ADINA SAHİBİ
Ender Helvacıoğlu

SORUMLU YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
Deniz Karakaş

BASILDIĞI YER
Ezgi Matbaacılık
Sanayi Cad. Altay Sok. No: 10, Çobançeşme
Yenibosna / İstanbul Tel: (0212) 452 23 02

DAĞITIM: Turkuvaz Dağıtım Pazarlama

YAYIN TÜRÜ: Yerel - Süreli (Aylık)
ISSN: 1304-6756 **DİLİ:** Türkçe

TEMSİLCİLERİMİZ

ANKARA: Uğur Erözkan / Tel: (0501) 202 07 78 / ugurerozkan@gmail.com

BARTIN: Barbaros Yaman / (0506) 601 64 50 / yamanbar2000@yahoo.com

İSKENDERUN: Bahar Işık / (0533) 217 71 96 / isikbahar@gmail.com

İZMİR: Levent Gedizlioğlu / (0232) 463 98 57

Osman Altun / (0541) 695 19 97

SAMSUN: Hasan Aydın / (0505) 310 47 60 / hasanaydn@hotmail.com

TARSUS: Uğur Pişmanlık / (0533) 723 47 89 / aratosdergisi@gmail.com

ALMANYA: Çetin M. Akçı / cetin@akci.de

BELÇİKA: Emre Sevinç / emre.sevinc@gmail.com

İTALYA: Aslı Kayabal / aslikayabal@hotmail.com

KANADA: Erdem Erinç / erdem_e@hotmail.com

ANADOLU ÜNİV. TEMSİLCİSİ: Ekin Can Alıcı (0549) 430 72 53 / ekin.cann@gmail.com

BİLGİ ÜNİV. TEMSİLCİSİ: Nazan Mahsereci (0532) 485 63 63 / nazanmahsereci@hotmail.com

DOKUZ EYLÜL ÜNİV. TEMSİLCİSİ: Buse Zorlu (0506) 472 73 84 / t.busezorlu@gmail.com

HACETTEPE ÜNİV. TEMSİLCİSİ: Selim E. Arkaç (0506) 663 84 12 / selimbio@gmail.com

İTÜ TEMSİLCİSİ: Deniz Şahin (0530) 655 82 26 / calideniz@yahoo.com

İÜ (BEYAZIT) TEMSİLCİSİ: Ezgi Altınışık (0555) 481 64 38 / tern.ezgi@gmail.com

MUĞLA ÜNİV. TEMSİLCİSİ: Deniz Ali Gür (0536) 419 84 00 / denizaligur@gmail.com

ODTÜ TEMSİLCİSİ: Çağlar Kılınç (0553) 267 38 11 / caglarkilinc@yahoo.com

SİNOP ÜNİVERSİTESİ TEMSİLCİSİ: Özkan Kalfa (0541) 814 16 32 / berke__442@hotmail.com

İstanbul ve Ankara'da yemekli toplantılarımız var

Mart ayı bizim doğum günümüz sayılır. İlk sayımız Mart 2004'te çıkmıştı. Elinizdeki dergiyle birlikte 9. yaşımızı tamamlamış ve 10. yıla başlamış oluyoruz. Bu durumda 9 mu yoksa 10 yaşında mı sayılacağımıza ilişkin "geleneksel" tartışmaya girmeyeceğiz! Okurlarımıza duyurmak istediğimiz başka bir şey var: Mart ayı içinde hem İstanbul'da hem de Ankara'da yemekli toplantılar gerçekleştireceğiz. İstanbullu okurlarımız her yıl düzenlediğimiz bu toplantılara alışık. Fakat Ankara'da ilk kez yapacağız.

İstanbul yemeğimiz 14 Mart Perşembe akşamı Kadıköy Piraye Restoran'da yapılıyor. Bu kez Anadolu yakasında bir yer seçtik. Ankara yemeğimiz ise 23 Mart Cumartesi akşamı Ankara Üniversitesi Cebeci Yerleşkesi içerisindeki Kazan Restoran'da gerçekleşecek. İstanbul'daki bazı Bilim ve Gelecek çalışanları Ankara yemeğine de katılacak. İki toplantı da 19.30 gibi başlayacak, gecenin geç vakitlerine kadar sürecek.

İstanbullu ve Ankaralı okurlarımızı, yazarlarımızı ve dostlarımızı içkili-yemekli toplantılarımıza katılmaya ve yaş günümüzü birlikte kutlamaya davet ediyoruz. Ayrıntılar konusunda bilgi almak ve yer ayırtmak isteyen okurlarımız İstanbul'daki dergi merkezimize telefon ve e-posta yoluyla başvurabilirler.

***

Bu sayıda iki önemli dosya var. İlki günümüzün sıcak tartışması Kürt sorunu üzerine. Dosyamızı Türkler ile Kürtlerin bütün bir Cumhuriyet tarihi boyunca ilişkisi üzerine kurduk. Kurtuluş Savaşı dönemine ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına özel olarak odaklandık. Bu arada ırk, millet, ulus, milliyet, uluslaşma, ulusların kaderini tayin hakkı vb. kavramların bilimsel/tarihsel açıklamalarını Türkler ve Kürtler özelinde vermeye çalıştık. Dosyamızdaki makaleler doğal olarak tartışmaya açık; okurlarımızın bu konudaki katkılarını gelecek sayılarımızda yayımlayarak tartışmayı devam ettirmek arzusundayız.

İkinci geniş dosyamız, Fransız Devrimi'nin ve Aydınlanma'nın ateist, materyalist, komünist öncüsü Rahip Jean Meslier üzerine. 18. yüzyılın bu sözünü esirgemeyen düşünürü Türkiyeli okur tarafından pek bilinmez. Meslier'ye ait olduğu söylenen "Sağduyu" adlı kitap ilk önce 1928 yılında Mustafa Kemal'in özel isteği üzerine ve Abdullah Cevdet'in çevirisiyle, daha sonra da 90'lı yıllarda Kaynak Yayınları tarafından basılmış. Fakat bunlar Jean Meslier'nin anıt eseri "Vasiyetname"deki tüm düşüncelerini yansıtmıyor. Dergimizde yayınladığımız Fransız felsefeci Michel Onfray'ın Meslier'yi incelediği geniş makale, bu ateşli ateist ve komünist rahibin hayatını ve düşüncelerini Türkçede ilk kez tüm boyutlarıyla yansıtıyor. İlgi ile okunacağını umuyoruz.

Ayrıca Doç. Dr. Kerem Cankoçak'ın "Çoklu Evrenler veya Paralel Evrenler", Prof. Dr. Sevinç Özer'in "Kaz dağları mitolojisinde 'kadın'ın dönüşümü" ve Cenk Özdağ'ın "Zihin göçü" başlıklı makaleleriyle zengin içerikli bir dergi çıkardığımızı düşünüyoruz.

***

Kadın okurlarımızın 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nü ataerkil ve cinsiyetçi ideolojinin bütün boyutlarıyla ortadan kalkacağı bir toplum özlemiyle kutluyoruz.

Dostlukla kalın…

Bilim ve Gelecek

İçindekiler

KAPAK DOSYASI
Ender Helvacıoğlu
Türk de biziz, Kürt de biziz… Peki sonrası? 4
Kurtuluş Savaşı döneminde izlenen
Kürt politikasına ilişkin bazı belgeler 12
Fatih Yaşlı
Irk, ulus, millet, milliyet…
Kavramları düşünmek, kavramlarla düşünmek . . . 17
Osman Altun
Uygulamada ulusların kaderini tayin hakkı
Sovyetler Birliği deneyi 22

Doç. Dr. Kerem Cankoçak
"Başka dünyalar" var mı?
Çoklu evrenler veya paralel evrenler 24

Michel Onfray
Fransız Devrimi'nin ve Aydınlanma'nın ateist,
materyalist, komünist öncüsü: Rahip Jean Meslier. 30

Prof. Dr. Sevinç Özer
İda/Kaz Dağları mitolojisinde 'kadın'ın dönüşümü . . . 53

Cenk Özdağ
Bilimsel çalışmayı toptan çürüten bir süreç
Zihin göçü 58

PATİKA / Nalân Mahsereci
Uçma düşü kuranlara... 64

BİLİŞİM DÜNYASINDAN / İzlem Gözükeleş
Belge Özgürlüğü Günü 66

BİLİM GÜNDEMİ / Deniz Şahin-Şule Dede 70
Bozcaada'da 16 bin yıllık bitki kök izleri /
Konuşmayı ve şakımayı sağlayan benzer genler /
Kanserin ölümcül matematiğini hesaba katmak
/ Yaşayan hücrelerden bilgisayar yapma sanatı
/ Reklamlar, cinsiyetçi algıları değiştirir mi? /
Sürüngenlerin başı belada! / Bilim kitaplarındaki
görseller, başarıyı nasıl etkiler? / Eşcinsellikte kritik
bir faktör: Epigenetik / Curiosity Marslıları, yüzeyin
altında arıyor / Rusya'ya düşen meteor, deprem etkisi
yarattı / Mart'ta yılın ilk kuyrukluyıldızı / Mart ayı
gök olayları / Genç yıldızların gizemi çözüldü

EVRENLE SÖYLEŞİLER / Richard T. Hammond
Boşluk ile söyleşi 79

YAYIN DÜNYASI / Baha Okar 84
Baha Okar
Birleşmiş Milletler nereden nereye
Büyülü Saray Yok 84
Bora Güvener
Evrim Serüveni 85
Cem Kızılçeç
Sosyalist ve Ekolojik Uygarlık için Tezler 86

MATEMATİK SOHBETLERİ / Ali Törün
Eşkenar üçgen içindeki bilardo topu -2 89

BRİÇ / Lütfi Erdoğan 92

FORUM 93

BULMACA / Hikmet Uğurlu 96

KAPAK DOSYASI **4**

Derslerle dolu 100 yıl
Kürt - Türk sorunu

Ender Helvacıoğlu

Türk de biziz, Kürt de biziz… Peki sonrası?

Türkler ve Kürtlerin ilişkisinin 100 yıllık öyküsü çok büyük derslerle dolu. Birlik yönünde hangi yaklaşımların ve tanımların başarılı, hangilerinin başarısız olduğunu gösteren büyük bir laboratuvar. Milliyetçiliğin hiçbir türünden birliğin çimentosu çıkmaz. Milliyetçilik çimentosuyla halkların arasına betondan duvarlar örülür ancak. Bizi hem birbirimizle hem de büyük insanlık ile birleştirebilecek tek bir kimlik ve tek bir çimento var: Emekten yana olmamız, emekçi olmamız; yani sınıfsal kimliğimiz. Türk de biziz, Kürt de biziz, hepimiz emekçiyiz!

Kurtuluş Savaşı döneminde izlenen Kürt politikasına ilişkin bazı belgeler

Fatih Yaşlı

Irk, ulus, millet, milliyet…
Kavramları düşünmek, kavramlarla düşünmek

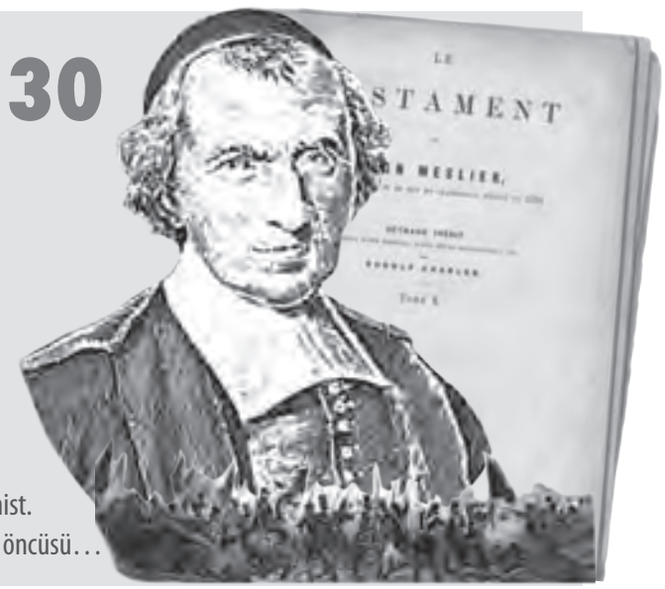
Osman Altun

Uygulamada ulusların kaderini tayin hakkı
Sovyetler Birliği deneyi

Fransız Devrimi'nin ve Aydınlanma'nın ateist, materyalist, komünist öncüsü

Rahip Jean Meslier

30

Michel Onfray

Çev: Alp Atamanalp - Baha Okar

Size Jean Meslier'yi takdim ediyoruz.

1700'lü yılların başında yaşamış bir rahip. Ateist, materyalist, komünist. Aydınlanma'nın ve Fransız Devrimi'nin radikal kanadının gizli kalmış öncüsü…

Doç. Dr. Kerem Cankoçak

"Başka dünyalar" var mı?

Çoklu evrenler veya Paralel evrenler

24

Büyük Patlama kuramı büyük olasılıkla başka evrenlerin varlığını da zorunlu kılmaktadır. 1957'den bu yana sık sık karşımıza çıkan çoklu evrenler kavramı, Büyük Patlama'nın yanı sıra, diğer fizik problemlerine de bir çözüm sağlamaya adaydır. Henüz elimizde bunlarla ilgili kanıtlar yok. Ama çoklu evrenler (popüler deyişle paralel evrenler) varsa, bu, çözüm bekleyen birçok soruya yanıt verecek.

Prof. Dr. Sevinç Özer

İda/Kaz Dağları mitolojisinde 'kadın'ın dönüşümü

Antik kültürde romantik bir macera alanıdır, İda/Kaz Dağı. Tek tanrılı dinlerle birlikte ise erkek egemen dünyanın mitlerine ev sahipliği yapar. Batı uygarlığının en doğu ucundaki İda/Kaz Dağı üzerinde yaratılan mitolojik öykülere bakarak burada yüzyıllardır süren bir kültürel dönüşüm süreci yaşandığı açıkça görülebilir.

53

EVRENLE SÖYLEŞİLER / Richard T. Hammond

Boşluk ile söyleşi

79

Richard T. Hammond
Çev. Nalân Mahsereci

Boşluğu çok aktif olabilen bir arenada bulduk. O kendi benzersiz özelliklerini tanımlarken, varlığının ne kadar önemli olduğunu fark etmeye başladık. Boşluk kendisiyle yaptığımız bu söyleşide, Einstein ve onun kütleçekim teorisi ve evrenin genişlemesi konularına da ucundan kıyısından girdi. Doğa yasası üzerine araştırmalarımızı hem göklere çıkardı, hem de yerden yere vurdu... Söyleşiyi, kendi Evren perspektifindeki kişisel durumunu anlatarak noktaladı…

58

Cenk Özdağ

Bilimsel çalışmayı çürüten bir süreç

Zihin göçü

Zihin göçü, beyin göçünün aksine, biliminsanının yer değiştirmesini zorunlu kılmaz. Zihin göçünün akademik çalışanlar açısından sonuçları, kendi halklarına, kendi ülkelerinin gerçekliğine ve kendilerine yabancılaşmalarıdır. Sonuçta toplumuna yabancılaşan bilim (ve biliminsanı), kılavuz olma niteliğini kaybetmekte ve bilimdışı seçenekler yaşamın kılavuzu olarak gündeme gelmektedir.

Türk de biziz, Kürt de biziz… Peki sonrası?

Atatürk, Dersim milletvekili ve aşiret reisi Diyap Ağa ile birlikte.

Türkler ve Kürtlerin ilişkisinin 100 yıllık öyküsü çok büyük derslerle dolu. Birlik yönünde hangi yaklaşımların ve tanımların başarılı, hangilerinin başarısız olduğunu gösteren büyük bir laboratuvar. Milliyetçiliğin hiçbir türünden birliğin çimentosu çıkmaz. Milliyetçilik çimentosuyla halkların arasına betondan duvarlar örülür ancak. Bizi hem birbirimizle hem de büyük insanlık ile birleştirebilecek tek bir kimlik ve tek bir çimento var: Emekten yana olmamız, emekçi olmamız; yani sınıfsal kimliğimiz. Türk de biziz, Kürt de biziz, hepimiz emekçiyiz!

Ender Helvacıoğlu

CHP milletvekili Birgül Ayman Güler, Meclis kürsüsünden yaptığı bir konuşma (daha doğrusu karşılıklı atışma) sırasında "Türk ulusu ile Kürt milliyetini eşit, eşdeğerde gördüremezsiniz" dedi ve bir tartışma başladı. Güler "ırkçılıkla", "faşistlikle" suçlandı. Tabii ki Güler'in söylediklerinin (daha doğrusu söylemek istediğinin) ırkçılıkla ve faşistlikle bir ilgisi yok. Güler, "ulus" ile "milliyet"in farklı düzlemlerin kavramları olduğunu, dolayısıyla aynı şekilde değerlendirilemeyeceğini söylemek istedi ki bu doğrudur. Fakat Güler'in bu bilimsel önermeyi Türkler ve Kürtler bağlamında örneklemesi doğru mudur, tarihsel süreçlere ve günümüzün olgularına uygun mudur, işte yazımızda bunu tartışacağız. Şunu da belirtmeden geçmeyelim: Güler'in, düşüncesini açıklarken "eşitlik" ve "eşdeğerlik" sözcüklerini kullanması bir talihsizlik olmuştur ve yanlış anlamalara kapı aralamıştır. Aslına bakarsanız, önermesini "millet (ulus) - milliyet" ikiliği biçiminde koyması da yanlış olmuştur. Savunduğu önermeyi "ulus - etnik köken" ikiliği ile açıklamaya çalışsaydı, iç tutarlılığı daha sağlam bir düşünceyi dillendirmiş olurdu. Neyse…

Birgül Ayman Güler aslında şunu söylemek istedi: "Türk" bir ulusun adıdır; üst kimliğimizdir. Ulusun içinde çeşitli milliyetlerden insanlar olabilir. Kürtler de Türk ulusunun içindeki (Türk, Arap, Gürcü, Boşnak vb. asıllı vatandaşlar gibi) milliyetlerden biridir. Asıllarımız farklı olabilir, ama hepimiz Türk ulusunun üyesiyiz. Milliyetlerden birini, ulusun bütünüyle eşdeğer göstermeye kalkmayın.

Ulusalcı ve sol-milliyetçi çevreler aynı yaklaşımı "Türk'üyle, Kürt'üyle Türk milletiyiz" veya "Türk de biziz, Kürt de biziz, hepimiz Türk milletiyiz" biçiminde sloganlaştırıyorlar. Aslında bu yaklaşım, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1930 yılında ilan ettiği "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir" (1) formülasyonuna dayanmaktadır. Dolayısıyla söz konusu yaklaşımlarla birlikte bu formülasyon da tartışmamızın ana eksenlerinden birini oluşturacak.

ULUS NEDİR? ULUSLAŞMA SÜRECİNİN NİTELİKLERİ

Uluslaşmanın Avrupa yolu

Ulus (millet) olgusunun kapitalizmin gelişmesiyle birlikte tarih sahnesine çıktığı, toplumbilimcilerin üzerinde anlaştıkları bilimsel bir saptamadır. Tarihin derinliklerine giden kökenleri elbette vardır, ama ulusların belirgin bir olgu olarak ortaya çıkışları burjuvazinin hâkim sınıf olarak iktidarı ele geçirmesi ve kendi üretim ilişkilerini yaygınlaştırmasıyla birlikte gerçekleşmiştir. Yani "ulus", kaba milliyetçilerin iddia ettiği gibi "ezelden beri" var olmamıştır; modern bir olgudur. Aristokrat sınıfları demokratik devrimlerle deviren ve feodal ilişkileri tasfiyeye girişen burjuvaziler, kendi hâkimiyet alanlarını (hâkim oldukları pazarı) tarif etmek için "ulus"u icat etmişlerdir. Kısacası ulus, bir burjuva **icadıdır**.

"İcat" sözcüğünü vurgulamamızın bir nedeni var. Konuyu araştıran toplumbilimcilerin hemfikir oldukları bir diğer nokta da "ulus"un, genetik yapı, cinsiyet, etnik köken gibi "doğal" veya sınıfsal kimlik gibi üretim ilişkilerindeki pozisyondan kaynaklanan bir durum olmadığı, bir "uydurma" olduğudur. Uydurulur, yani ideolojik bir kavramdır; ama başarılı olursa sosyolojik bir olgu haline gelir. Burjuvazi önderliğinde İtalya'nın birliği sağlandığında parlamento kürsüsünden şu söz söylenmiştir: "İtalya'yı yarattık, şimdi de İtalyanları yaratmalıyız." (2) Ünlü tarihçi Hobsbawm da aynı noktayı vurgular: "Milliyetçilik, milletlerden önce gelir. Milletler, devletleri ve milliyetçilikleri yaratmaz, doğru olan bunun tam tersidir." (3)

Uluslaşma süreci ister istemez, gönüllü veya zor yoluyla, bir asimilasyonu da gerektirir. İktidarı alan burjuvazi, kendi hâkimiyet alanında, tarihin derinliklerinden gelen ve farklı geleneklere, tarihlere, hatta dillere sahip olan çok çeşitli halkları, kavimleri, toplulukları birbirine kaynaştırmaya ve bir ulus kimliği altında aynılaştırmaya çalışır. Aslında bu, burjuva demokratik devrimin bir parçasıdır. Eski ilişkiler, eski dar aidiyetler (feodal, hatta daha da ilkel kalıntılar) tasfiye edilir ve ortak bir piyasa yaratılır. Ulus "özgür yurttaşlardan" oluşur; daha doğrusu (kul, serf, maraba, yanaşma, mürit olmaktan kurtulmuş) emeğini piyasaya sürme özgürlüğüne kavuşmuş bireylerden oluşur. Bu bireyler artık tanrının kulu, şu beyin serfi, şu tarikatın müridi, şu aşiretin veya etnik topluluğun üyesi değildirler. Ortak bir piyasanın (yani ulusun) emeklerini satarak geçinen "özgür" bireyleridirler. Kapitalist ilişkilerin içinde, burjuva hâkimiyeti altında eşitlenmişlerdir, aynılaştırılmışlardır, asimile olmuşlardır. Bu icat (uluslaşma) sürecinde, yepyeni bir kimlik de oluşturulabilir (örneğin ABD), eskinin baskın bir unsurunun diğerlerini yutması da tercih edilebilir (Avrupa örnekleri). Bu artık özgül koşulların değerlendirilmesine kalmış bir ayrıntı.

Burjuvazinin ulus (ulusal kimlik, ulusal devlet, ulusal ordu vb.) yaratma fiili, hem ayrıştırma hem de yapıştırma ihtiyacından kaynaklanır. Bir yandan kendi pazarını rakip burjuvazilerin etkisine kapaması, yani kendi hâkimiyet alanında tekel oluşturması gereklidir; ulus bu ayrıştırma ihtiyacının bir ürünüdür. Öte yandan ulus, içteki sınıf çelişkilerini bastırmanın, burjuva ile proleterin aynı aidiyet duygusuna sahip olduğu yanılsamasını yaratmanın, emekçi sınıflar üzerindeki ideolojik hegemonyayı sağlamlaştırmanın, yani sınıf çatışmalarının üstünü örtüp karşıt sınıfları birbirine yapıştırmanın bir ideolojik aygıtıdır. Bu iki işlev diyalektik bir bütün oluştururlar. Yapıştıracaksın ki ayrıştırabilesin. Tersi de doğru: Ayrıştıracaksın ki yapıştırabilesin. Başka türlü (örneğin) Alman emekçisini Fransız emekçisinin (veya tersi) üstüne nasıl süreceksin! Burjuvazinin çok işlevli ve son derece başarılı bir icadıdır ulus.

Kuvayı Milliye saflarındaki Gavurdağı Kürtleri.

Çıkaracağımız önemli bir sonuç, feodal kalıntıların tasfiyesinin uluslaşma sürecinin olmazsa olmaz şartı olduğudur. Ulus, burjuva demokratik devrimlerin çocuğudur. Feodalizmin tasfiyesinde ne kadar köktenci olunabilirse uluslaşma da o denli köklü gerçekleşebilir.

Ezilen dünyada uluslaşma

Buraya kadar yazdıklarımız ulusun ve uluslaşma serüveninin "Avrupa yolu"nu yansıtıyor. Avrupa'nın ileri kapitalist ülkeleri, ABD ve Japonya (her biri farklılıklar taşımakla birlikte) benzer süreçlerden geçtiler.

Kapitalizmin emperyalizm aşamasına girmesiyle birlikte, 20. yüzyılda, "ezilen uluslar" diye bir kavram siyaset literatürüne girdi. Dünyanın emperyalist sömürüye maruz kalan Avrupa dışındaki coğrafyalarında yaşayan toplumlar, uluslaşma sürecini farklı biçimlerde ve yollarla yaşadılar/yaşıyorlar. Bu toplumlarda kapitalizm esas olarak iç dinamikler sonucu gelişmedi; bir yandan emperyalizme bağımlı bir kapitalizm oluşurken, diğer yandan milli kapitalizmlerin gelişmesi emperyalistlerin engelleri ile karşılaştı. Dolayısıyla ezilen halkların uluslaşma sürecinin önündeki esas engel emperyalizmdi; bu halklar ancak emperyalizme karşı mücadele içinde uluslaşma yolunda adımlar atabildiler. Ezilen coğrafyada ulus sorunu Avrupa'dan daha farklı boyutlar kazandı (doğal olarak farklı sınıfların farklı çözüm yolları oluştu):

- Birincisi, ulusal sorun -Avrupa'da olduğu gibi- kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinin demokratik devrimlerle tasfiyesi sorunuydu.

- İkincisi, kendisiyle rekabet edecek ve sömürüsüne kısıtlamalar getirecek bir düzenlemeyi engellemeye çalışan emperyalistlere karşı bir bağımsızlık sorunuydu.

- Üçüncüsü, birbiriyle yan yana ve iç içe yaşayan çeşitli halkların uluslaşma süreçlerinin birbiriyle kesişmesinin getirdiği (emperyalistlerin de yoğun olarak müdahale ettikleri) çelişkilerin bir biçimde çözülmesi sorunuydu.

Asyalı, Afrikalı, Latin Amerikalı ve hatta Doğu Avrupalı halkların tarihsel gelişimleri ve birikimleri Avrupalılardan çok farklıydı. Bu coğrafyanın toplulukları, ya büyük merkezi feodal imparatorluklardan geliyorlar; ya binlerce yıllık bir göçebelik geçmişine sahipler, dolayısıyla çok çeşitli kavimler birbirleriyle karışmış; ya Afrika'nın bazı bölgelerinde olduğu gibi -bırakalım kapitalizmi- sınıflaşmanın dahi oldukça alt düzeylerinde yaşıyorlar; ya da Latin Amerika'da (hatta Kuzey Amerika'da da) olduğu gibi yüzlerce yıldır yoğun göç (daha doğrusu işgalci Avrupalılar ve köle olarak getirilen Afrikalılar) almışlar ve melezleşmişler. Üstüne üstlük, tamamen Avrupalı sömürgecilerin iç çatışmalarından doğan, sınırları masa başında cetvelle çizilmiş yapay devletlere de bölünmüşler.

Kısacası, çok farklı tarihsel süreçlere sahip olmaktan ve son 500 yıldır Avrupalı kapitalistlerin yoğun müdahalelerinden kaynaklanan tam bir sorunlar yumağı. Bir ırklar, kavimler, milletler karmaşası. Böyle bir kaotik ortamda Avrupa yolu (burjuva yol) geçerli olabilir mi? 20. yüzyılın -bütün sıcaklığıyla 21. yüzyıla da sarkan- büyük bir tartışmasıydı bu. Bu tartışmanın en yoğun yaşandığı coğrafyalardan biri de hiç kuşkusuz Türkiye ve çevresidir. Türklerin ve Kürtlerin iç içe ve karşılıklı uluslaşma serüvenleri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 90 yıllık öyküsü bu girift sorunu tartışmamız için bulunmaz bir laboratuvardır aynı zamanda.

TÜRK ULUSLAŞMASI KÜRTLERİ KAPSAYABİLDİ Mİ?

Türklerin uluslaşma süreci hangi koşullarda olgunlaştı?

Türkler uluslaşma sürecine, ezilen dünya halkları arasında ilklerden biri olmalarına karşın, Avrupalılara göre oldukça geç bir tarihte girdiler. Bu durum kapitalist ilişkilerin serpilmesinin gecikmesiyle bağlantılıdır. Türklerin uluslaşma süreci taş çatlasa 150 yıl öncesine götürülebilir ve esas atak 1918 sonrasında yaşanmıştır. Bu tarihlerde Avrupa'nın ileri kapitalist ülkeleri emperyalist aşamaya ulaşmışlardı ve ezilen dünyaya yönelik ekonomik-askeri müdahaleleri yoğunlaşmıştı. Birinci Dünya Savaşı, esas olarak, parçalanmaya yüz tutan Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş topraklarının emperyalistler tarafından paylaşılması savaşıydı. Bu paylaşım gerek dolaysız müdahaleler ve işgallerle gerekse -özellikle Osmanlı'nın Avrupa parçasında- çeşitli milliyetçiliklerin kışkırtılmasıyla sürdürülmekteydi.

Bu koşullarda Türklerin uluslaşma süreci, hem Osmanlı kalıntısı feodal ilişkilerin tasfiyesi hem de emperyalist müdahaleye karşı mücadele görevleri içinde olgunlaştı. Aynı tarihlerde ve benzer koşullarda, başta Ruslar olmak üzere daha sonra Sovyetler Birliği'ni oluşturacak halklar ve Çin coğrafyasındaki halklar da benzer süreçleri yaşamaktaydılar. Tabii farklı yollara girdiler ve farklı deneyimler yaşadılar.

Sivas Kongresi delegeleri toplu halde.

Kürtlerin uluslaşma sürecinin de aynı tarihlerde başladığı söylenebilir. Kürtlerin yaşadığı bölgeler feodal ilişkilerin çok daha yoğun olduğu bir coğrafyaydı. Dolayısıyla Kürtlerin uluslaşma sürecinin önünde çok daha büyük engeller vardı. Anadolu'ya yönelik emperyalist müdahale, Türkler ile Kürtlerin anti-emperyalist bir birlik oluşturmasını ve dolayısıyla uluslaşma süreçlerinin de ortaklaşmasını getirdi. Çünkü bölgede gerek nüfus yoğunluğu gerekse tarihsel birikimler ve din ortaklığı açısından iki temel halk Türkler ve Kürtlerdi. Daha doğrusu gerçekçi kurtuluş projesi -tüm eski Osmanlı topraklarının değil- Türkler ve Kürtlerin yaşadığı bölgenin emperyalizmin elinden sökülüp alınmasıydı. O günün koşullarında Kurtuluş Savaşı'na önderlik eden kadronun temel meselesi Türk-Kürt ittifakını gerçekleştirmek olmuştur. Bu ittifak sağlanamamış olsaydı kurtuluş olanaksızdı ve bunu en iyi bilen de başta Mustafa Kemal olmak üzere anti-emperyalist kurtuluş savaşı veren kadroydu. Türk, Kürtsüz kurtulamazdı; Kürt de Türksüz. Gerek Erzurum ve Sivas kongreleri gerekse 1920'de Ankara'da kurulan ilk meclis, bu ittifakın temelinde yükselmiştir. Konumuz açısından belir-

leyici öneme sahip bu dönemi daha yakından incelemekte fayda var (Dosyamızın ekinde bu döneme ait belgeleri okuyabilirsiniz).

Kurtuluş döneminde Kürt politikası

Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışının üzerinden henüz bir ay daha geçmeden Kürt ileri gelenlerinden Cemil Paşazade Kasım Bey'e bir mektup yazar. Mektubunda "Kürtlerin devletten ayrılarak İngilizlerin himayesinde bağımsız Kürdistan kurmaları teorisini tasvip etmem" diye yazdıktan sonra kendi yaklaşımını şöyle özetler:

"Kürtlerle Türkler birbirinden koparılmayı kabul etmez öz kardeşler; bugün için vicdanî borcumuz, Kürtler, Türkler, bütün İslamî unsurlar tek vücut ve tek yürek olarak bağımsızlığımızı savunmak ve vatanın parçalanmasını önlemektir. Türk ve Kürt milletinin bu yüce maksadı elde etmeye azmetmeleri sayesinde neticeden tamamen emin olabilir. Bende bu kanaat sarsılmazdır. (…) Kürt kardeşlerimin hürriyeti ve refah ve ilerlemesinin vasıtalarını sağlamak için sahip olmaları gereken hukuk ve imtiyazların verilmesine tamamen taraftarım." (4)

Henüz işin başındaki bu yaklaşım bütün bir kurtuluş süreci boyunca pratiğe geçirilir ve anayasal değerdeki metinlerde daha da derinleştirilip ayrıntılandırılarak vurgulanır. 15 yıl önce *Kurtuluş Savaşı'nda Kürt Politikası* adlı bir kitap yazan Doğu Perinçek, dönemin konuyla ilgili bütün belgelerini inceledikten sonra, sürdürülen politikanın temel ilkelerini bizzat belgelerdeki ifadelerle şöyle özetliyor (biraz uzun olmasını göze alarak aktarıyoruz):

"**1. Ortak karar**: Türkler ve Kürtler ortak vatanları üzerinde birlikte yaşamaya karar vermişlerdir. Bu karar Türk ve Kürtlerin temsilcilerini birleştiren kongrelerde ve Büyük Millet Meclisi'nde açıklandığı gibi Türklerin ve Kürtlerin Kurtuluş Savaşı'nda omuz omuza savaşmaları ve vatanlarının bağımsızlığını birlikte kazanmalarıyla da fiilen ortaya konmuş ve hayata geçirilmiştir.

"**2. Ortak vatan**: Türkiye'nin millî sınırları, Türklerin ve Kürtlerin üzerinde oturduğu araziyi kapsar. Bu sınırlar Türk Ordusu'nun süngüleriyle çizilmiştir ve korunmaktadır. Ortak vatan bir bütündür, bölünemez.

"**3. Ortak cumhuriyet**: Millet adına hâkimiyeti kullanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türklerin ve Kürtlerin ortak meclisidir ve TBMM hükümeti de, Türklerin ve Kürtlerin ortak hükümetidir.

"**4. Aslî kurucu unsurlar**: Kürtler, bir azınlık değil, fakat Türklerle birlikte cumhuriyetin ve milletin kurucu unsurudur. Türkiye halkı, esas olarak Türk ve Kürt unsurlardan oluşur.

"**5. Ortak kimlik ve kardeşlik**: Türkler ve Kürtler, Türkiye Cumhuriyeti'nin aslî kurucuları olarak, ortak millî kimliğe sahiplerdir. Milletin unsurları, öz kardeştirler ve birlik halindedirler; emperyalizmin bölme girişimlerini birleşerek geçersiz kılmışlardır.

"**6. Şûralarla özerk yönetim**: Türkiye, nahiyelerde nahiye şûraları (meclisleri), illerde il şûraları ve ülke ölçeğinde Büyük Millet Meclisi tarafından yönetilir.

"**7. Unsurların hakları**: Kürtler, azınlık statüsüne değil, fakat bütün yurttaşlarla eşit haklara sahiptirler. Unsurlar (Türk ve Kürt unsurlar) birbirlerinin ırkî, toplumsal ve coğrafî haklarına karşılıklı saygı gösterirler." (5)

Burada, emperyalizme karşı ortak bir kurtuluş savaşı verme pratiğine yaslanarak, birbirlerinin haklarına saygı gösteren eşit iki unsurun (Türklerin ve Kürtlerin) ortak bir vatanda ortak bir devlet kurma iradesi gösteriliyor. Bu aynı zamanda iki eşit halkın uluslaşma süreçlerinin de ortaklaştırılması hedefini vurguluyor ve böyle bir sürece giriliyor. İki halkın temsilcileri bu programda anlaşmış ve iradelerini (kaderlerini) birleştirmişlerdir. Kurtuluş Savaşı bu programın hayat bulmasıyla başarılabilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti kurulabilmiştir. Türkiye'nin kuruluşunda bu program (anti-emperyalizm ve iki halkın eşitlik temelindeki birliği) ve bu bağıt vardır. Bu program hayata geçirilemeseydi Türkiye Cumhuriyeti kurulamazdı!

Kurtuluş Savaşı sırasında ilan edilen Misakı Milli sınırları -pek çok ayrıntı tartışma olmasına karşın- Türkler ve Kürtlerin çoğunluğu oluşturduğu bölgeleri içeriyordu. Tek bir Kürt köyünün dahi bu sınırların dışında bırakılmaması için mücadele edilmiştir. Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye'nin sınırlarını -Musul'u özellikle vurgulayarak- şöyle çizmişti: "Avrupa'da İstanbul ve Meriç'e kadar Trakya; Asya'da Anadolu, Musul arazisi ve Irak'ın yarısı." (6) Burada esas vurgu Kürtlerin tamamının kapsanmasıdır. "Ortak vatan"ın bu şekilde oluşacağı düşünülmekteydi. Ayrıca Kürtlerin bir bölümünün dışarıda kalmasının yaratabileceği sorunlar o dönemden

Bir grup Kuvayı Milliyeci. Ortada oturan, Kurtuluş Savaşı kahramanlarından Erzurumlu Kara Fatma (Fatma Seher Erden).

görülmüştür. Musul, Atatürk'e göre "petrol değil, memleket meselesi" (7), İsmet Paşa'nın Lozan'da vurguladığı üzere "her şeyin üzerinde bir ülke sorunu" (8) olarak görülmüştür. Fakat Türkiye sınırları içinde görülen Musul ve Irak'ın yarısı koparılamadı, Kemalist iktidarın gücü buna yetmedi. Daha sonra oluşacak politikaların nedenlerini tartışırken bu durumun altını çizmek gerekir.

Kurtuluş dönemi belgelerinde ortak kimliğin tanımlanması konusunda ise çeşitli ve farklı kavramların kullanıldığı görülüyor. Doğu Perinçek kitabında bu kavramları şöyle özetliyor: "Bir: Ortak dini esas alan *İslâm* kimliği; İki: Ortak geçmişe ve padişah tebaası olmaya vurgu yapan *Osmanlı* kimliği; Üç: Ortak vatana dayanan *Türkiyeli*, Türkiye halkı, Türkiye milleti kimlikleri; Dört: Ağabey 'unsurun' belirlediği *Türk milleti* kimliği; Beş: Ortaklığı öne çıkaran '*Türk-Kürt milleti*' kimliği; Altı: Ortak kararın ve Cumhuriyet kuruculuğunun belirlediği *Türkiye vatandaşlığı* kimliği." (9)

İlk ikisinin geçmişten kalan, miadını doldurmuş, dolayısıyla pratik derinleştikçe hızla terk edilen kavramlar olduğu biliniyor. Geri kalan dördü ise geleceği belirleyecek farklı damarlar olarak yan yana bulunmaktadır. Son derece değişken ve sıcak dönemin öne çıkan koşullarına göre bazen biri, bazen diğeri daha fazla vurgulanmaktadır. Fakat sıcak savaş döneminde Mustafa Kemal ve öncü kadronun "Türk ve Kürt milleti", "Türk-Kürt birleşik milleti", "Türk-Kürt milleti", "Türk-Kürt birliği" kavramlarını daha fazla ve ısrarla kullandıkları, resmi belgelerden anlaşılıyor.

Bütün bunların ışığında Kemalist Devrim'i, özellikle kurtuluş döneminde salt bir "Türk Devrimi" olarak tanımlamak hatalı olacaktır. Önderlik esas olarak Türk kökenli devrimcilerden oluşmaktaydı, ama yaşanan pratik "Türk ve Kürt halklarının emperyalizme karşı ortak savaşı" ve bir "Türk-Kürt İhtilali" idi. Bu ihtilali gerçekleştiren halk esas olarak iki milliyetten oluşmaktaydı: Türkler ve Kürtler. Birleşerek direnebildiler. Birleşemeselerdi, kurtuluş bir hayal olurdu. Eğer bu bir "Türk Devrimi" olarak sınırlansaydı, Sevr'de önerilenden farklı bir tablo ortaya çıkması mümkün olmazdı.

Kısacası bu "iş"e böyle başlandı ve ilk aşama (kurtuluş) bu yaklaşımlarla başarıya ulaşabildi.

Atatürk'ün 1930 formülasyonu gerçekçi miydi?

Peki, daha sonra ne oldu? Kurtuluş dönemi (1919-1923) politikaları kuruluş döneminde neden sürdürülmedi? "Türklerin ve Kürtlerin eşitlik ve karşılıklı haklara saygı temelinde ortak vatanı" biçiminde formüle edilebilecek bağıta neden bağlı kalınmadı? Neden kurtuluş dönemi formülasyonu terk edilip, 1930'da bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün dillendirdiği "Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk milleti denir" formülasyonuna gelindi? Ve bunun sonuçları ne oldu?

1930'da ilan edilen millet kavramı, tarihteki en köklü burjuva demokratik devrim olan Fransız Devrimi'nden esinlenen tipik bir "Avrupa yolu" formülasyonudur. Milleti etnik kökene göre değil, bir siyasal devrime göre tanımlayan modern bir formülasyon. Çeşitli etnik kimliklerin bir potada eritilerek (asimile edilerek) "Türk milleti"nin bir "üst kimlik" olarak tanımlanması. Bu yeni millete "Türk" adının verilmesi de ağırlıklı ve etkin etnik topluluğun Türkler olmasından kaynaklanıyor. Tıpkı "Fransız" adının "Franklar"dan köken alması gibi.

Peki, bu formülasyon ve böyle bir yola girilmesi gerçekçi miydi? Bunu saptamak için birbirine bağlı şu iki soruya yanıt vermek gerekir: 1) Kapitalizmin emperyalizm aşamasına ulaştığı 20. yüzyılda, hem de emperyalist sömürü tehdidi altındaki ezilen bir ülkede Fransız Devrimi'nden esinlenen bir çizgiye (bağımsız kapitalist restorasyona) girilmesinin olanağı var mıydı? Yani o günün Türkiye'sinde Fransız Devrimi'ne önderlik eden sınıfa benzer bir devrimci burjuva sınıfı mevcut muydu? 2) Kürtler "Türk" adı altında gönüllü olarak asimile edilebilir miydi?

Aslında 80-90 sene sonra yazıyoruz ve sonucu biliyoruz. Ama bugün de aynı formülasyon bazı kesimlerce ısrarla savunulduğu için ister istemez tartışmamız gerekiyor.

Kurtuluş Savaşı'ndan zaferle çıkan ve yeni bir devletin kuruluşuna önderlik eden Mustafa Kemal ve arkadaşları, geçmişlerindeki ideolojik donanımlarına uygun olarak Fransız Devrimi'nden esinlenen (burjuva demokratik devrim) bir yola girdiler. Kemalist önderliğin en radikalleri bile burjuva devrimcileriydi. Fakat toplumsal düzlemde (mevcut sınıf ilişkileri açısından) ordusuz generaller gibiydiler. Burjuvazisi yok denecek kadar cılız olan bir köylü toplumunda burjuva demokratik devrimi derinleştirmeye giriştiler. Hem de emperyalist aşamaya geçmiş dünya burjuvazisinin kendilerini boğmaya çalıştığı koşullarda.

Aynı dönemde başarılı bir sosyalist devrimi gerçekleştirmiş Sovyet-

Mustafa Kemal, Kürt vatandaşlarla.

ler Birliği ile ittifakı derinleştiren ve giderek bütünleşen bir strateji izleyebilirler miydi? Sosyalizmi hedefleyen bir yola girebilirler miydi? Burjuvazisi son derece cılız olan toplumda doğal olarak proletarya daha da cılızdı. Fakat yine de istim üzerindeki dünya proletaryasına yaslanarak böyle bir yola girmenin olasılığı vardı. Çünkü dünya burjuvazisi düşman konumundayken (Kurtuluş Savaşı zaten onlara karşı verilmiş ve yeni devlet onlara rağmen kurulmuştu), dünya proletaryasının temsilcileri (başta Bolşevikler) Kemalist önderliğe dosttu ve destekliyordu. Alttan alta böyle bir tartışmanın da yapıldığı ve bu yolu benimseyen kadroların varlığı da biliniyor. Fakat gerek ideolojik donanımları, gerek sınıfsal karakterleri, gerek yakın geçmişteki ittifaklarının konumları, gerekse uluslararası güç ilişkilerinin dayatmasıyla kapitalizm yolunu seçtiler. Sovyetler Birliği'nde iktidarı alan Bolşevikler de, Kemalistlere yönelik bir sosyalizm zorlamasına girmediler. Çünkü onlar da gözlerini Avrupa'ya, özellikle Almanya'ya dikmişlerdi ve Türkiye'de kendilerine düşmanlık yapmayacak ve İngiliz emperyalizmiyle aralarında tampon rolü oynayacak anti-emperyalist bir iktidarın varlığını yeterli görüyorlardı (Bu strateji doğru muydu, o ayrı bir tartışma konusu).

Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti kapitalizm yoluna girdi. Emperyalizm çağında, gericileşmiş dünya burjuvazisine karşı, burjuvasız bir burjuva demokratik devrim yapma yoluna! Bu yolun olmazsa olmazı, bir yandan devlet eliyle ulusal bir burjuvazi yaratılması, diğer yandan köklü bir toprak devrimi ve Ortaçağ kalıntılarının tasfiye edilmesiydi. Yeni bir millet yaratmanın olmazsa olmazı da buydu. Etkin bir kapitalist pazarın yeşermediği bir toplumda, gericiliğin, dinciliğin etkin olduğu, aşiretlerin, tarikatların, ağalığın bulunduğu bir toplumda millet yaratılamaz. Millet, kullarla, marabalarla olmaz; özgür yurttaşlarla olur. Kemalist önderlik, cumhuriyet devrimleriyle bu yönde ciddi atılımlar gerçekleştirdi. Fakat her adımda güçlü direnmelerle karşılaştı ve tavizler vermek zorunda kaldı.

Atatürk ve devlet erkânı meclis önünde.

Meseleye Kürtler açısından baktığımızda ise koşulların daha da zorlu olduğu görülüyor. Birincisi, Ortaçağ karanlığının, feodal ağalığın ve aşiret sisteminin en yoğun olduğu bölge Kürtlerin yaşadığı coğrafyaydı. Eğer Kürtleri de kapsayan yeni bir millet (bir üst kimlik olarak Türk milleti) yaratılmak hedefleniyorsa, bu feodal ilişkilerin köklü bir toprak devrimiyle tasfiyesi gerekiyordu. Fakat Kemalist önderlik kurtuluş döneminde esas olarak bu Kürt feodalleriyle (aşiret liderleriyle, ağalarla) ittifak yapmış ve başarıya bunlarla ulaşılmıştı. Şimdi girdiği yolda ilerleyebilmek için bu ittifaklarını kökten tasfiye etmesi gerekiyordu. Ve bunu da ancak dışarıdan zorlamayla değil, Kürt feodallerine karşı Kürt yoksul köylüleriyle birleşerek (sınıf çelişkisini esas alarak) yapabilirdi. Emperyalist kışkırtmaların hâlâ sürdüğü koşullarda son derece zorlu bir durum.

Ek bir zorluk daha var: Kurtuluş döneminde ilan edilen vatan sınırlarına ulaşılamadı. Türkiye'nin kopmaz bir parçası olarak düşünülen Musul eyaleti ve Irak'ın kuzeyi kurtarılamadı. Dolayısıyla Kürt halkının büyük bir bölümü Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kaldı; Kürtler bölündü. Yani Kürt halkının önemli bir bölümü, izlenmesi oldukça zorlu olan politikaların bile etkisi dışında kaldı. Kürtleri de kapsayan yeni bir millet yaratma hedefiniz var; ama Kürtlerin yarısından çoğu kapsam alanınız dışında!

Sonuç olarak, girilen yol itibarıyla yerine getirilmesi olmazsa olmaz olan, ama girilen yol itibarıyla aşılması hemen hemen olanaksız olan üç nokta var:

- Artık gericileşmiş dünya burjuvazisine karşı, hem de devrimci bir burjuvazinizin bulunmadığı koşullarda bir burjuva demokratik devrim yapma zorunluluğu.

- İttifak yaparak kurtuluşu birlikte gerçekleştirdiğiniz Kürt feodallerini -Kürt yoksul köylüleriyle birleşip seferber ederek- tasfiye etme zorunluluğu.

- Kürtlerin çok önemli bir bölümünü kapsayamadan, Kürtleri de kapsayan (Kürtleri asimile eden) yeni bir millet ve bir ulus-devlet yaratma zorunluluğu.

Kemalist önderlik bütün bu alanlarda ciddi adımlar attı; toplum bu yönde önemli mevziler elde etti. Bunlara "cumhuriyetin kazanımları" diyoruz. Fakat yukarıda sıraladığımız zorlu koşullar nedeniyle bütün bu adımlar yarım kaldı, tamamlanamadı. Önderliğin sınıfsal nitelikleri ve seçilen yol itibarıyla yarım kalmaya da mahkûmdu. Bu tamamlanamamışlık (tamamlanamazlık) daha sonraki duraklamanın, donmanın ve giderek geriye dönüşün de kaynağını oluşturmuştur.

İşte Atatürk'ün 1930'daki "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir" şeklindeki millet tanımı bu koşullarda ortaya atılmıştır. Bu formülasyon, genel anlamda baktığımızda, milleti etnik kö-

Atatürk bir vatandaşı dinliyor (1930).

kene göre değil, Fransız Devrimi'nin "yurttaşlık" kavramından esinlenerek ortak politik bir devrime dayandırarak tarif ediyor ve ilkel (etnik) milliyetçilikle arasına sınır çekiyor. Ancak konuya kendi toplumumuzun koşullarının özelinde yaklaştığımızda ve Kemalist kadroların 1920 başlarında, sıcak savaş sırasında geliştirdikleri "Türklerin ve Kürtlerin yaşadığı ortak vatan" tanımı göz önüne alındığında, bir gerilemeyi, dahası günümüzde bir kördüğüm haline gelmiş olan sorunun başlangıç noktasını ifade ediyor.

"Türk milleti" biçiminde tarif edilen bu formülasyon, tipik bir asimilasyon programıdır. Türkiye sınırları içinde yaşayan halk, çok çeşitli milliyetlerden değil, esas olarak iki unsurdan, Türkler ile Kürtlerden oluştuğu için bu program ister istemez, Türklerin Kürtleri asimile etmesi biçimine dönüşmüştür. Olabilir, milletler böyle de kurulabilir. Fakat bu noktada kritik sorular (gerek şartlar) şunlardır:

1) Türk uluslaşması, oldukça ağırlıklı bir topluluk olan Kürtleri de kapsayacak düzeyde gelişmiş ve "Türklük" bir "üst kimlik" pozisyonu kazanmış mıydı? Bu tamamen -eğer sosyalizmi hedefleyen bir yola girilmemişse- burjuva demokratik devrimin derinleşme ve ulusal kapitalizmin gelişme düzeyiyle ilgili bir sorundur. Türkiye kapitalizminin -hele o yıllarda- böyle bir gelişmişlikten çok uzak olduğu biliniyor. Türk uluslaşması ise o yıllarda, bırakalım kapsayıcı bir üst kimlik niteliği kazanmış olmayı, henüz geçmişten gelen "Osmanlılık", "İslamlık" gibi kimliklere karşı kendi özel kimliğini kazanma uğraşı içindeydi. Türklüğü, geçmişe, Orta Asya'ya, Göktürklere, Oğuzlara, Alpaslan'lara vb. vurgu yaparak ve özel bir "devlet kurma yeteneği" atfederek tanımlama girişimleri ise, Atatürk'ün siyasal devrime vurgu yapan modern millet tanımından ve kapsayıcılıktan baştan vazgeçmek, etnik milliyetçiliğe sapmak anlamına gelecekti (daha sonra hâkim olan eğilim de zaten budur).

2) Kürtler, Türklerle birlikte karşılıklı haklara saygı temelinde ortak bir vatan kurmaya gönüllüydüler; ama Türk adı altında asimile olmaya, yani Türk olmaya gönüllü müydüler? Bu da son tahlilde kapitalizmin gelişme seviyesiyle ilişkili bir konudur. Fakat Kürt coğrafyası feodal ilişkilerin en yoğun olduğu bölgeydi. Ankara Hükümeti de bu Ortaçağ ilişkilerini tasfiye etmeyi beceremedi. Bu ancak Kürt yoksul köylülüğü ile birleşip Kürt (ve Türk) feodalizmini alaşağı eden bir sınıf mücadelesi ile (toprak devrimiyle) başarılabilirdi; ama böyle bir sürece girilemedi. Ankara'nın böyle devrimci bir perspektife sahip olmadan Kürt illerinin üzerine yürümesi ise, Kürt feodalizminin tasfiyesine değil, Kürt halkının kırılmasına dönüştü, bağların daha da zayıflamasına yol açtı. Kısacası, ne Türk uluslaşması söz konusu formülasyonun hayata geçmesini sağlayacak düzeydeydi, ne de Kürtler Türklüğü bir üst kimlik olarak benimsemeye (asimile olmaya) gönüllüydüler.

3) Kürtlerin yarısı dışarıda kalırken, diğer yarısını asimile etmek mümkün müydü? Türkiye sınırları içindeki Kürtlerin, dışarıdaki Kürtlerle ilişkileri sürmekteydi. Sırf bu olgu nedeniyle dahi Kürtleri de içinde eriten bir Türklük yaratmak hemen hemen olanaksızdı.

Kısacası o günün Türkiye koşullarında, Avrupa toplumlarının 1-2 yüzyıl önce yaşadıkları türden gönüllü bir asimilasyonun olanağı yoktu ve samimiyetle ortak bir millet yaratmayı hedefleyen 1930 formülasyonu bir "ütopya" olarak kaldı. Sonuç olarak tanımın devrimci (ve iyi niyet) yönü giderek törpülenirken, devlet asimilasyona açılan kapıdan bodoslama girerek bunu kaba zor, inkâr ve şiddet yoluyla uygulamaya girişti. Bunun da bir çıkmaz yol olduğu günümüzde açıkça görülmüştür.

GÜNÜMÜZ: HANGİ ÇÖZÜM GERÇEKÇİ?

1930 formülasyonu, birkaç yıl önceki ortak kurtuluş savaşı pratiğinin rüzgârını arkasına alan son derece prestijli bir önderlik tarafından ortaya atılmıştı. Bugün ise benzer tanımlar, 80 yıllık inkâr ve şiddet politikaları ve 30 yıllık sıcak bir savaşın yarattığı güvensizlik ortamında yapılıyor. Bu koşullarda "Türk ulusu - Kürt milliyeti (etnisitesi)", "Türk'üyle Kürt'üyle Türk milletiyiz" türünden formülasyonların Kürtler içinde yankı bulma ve gönüllü bir Türk-Kürt birliğini sağlama şansı var mıdır? Yoksa -niyet farklı da olsa- bölünmeye mi hizmet ediyorlar?

Günümüz koşullarında bu tanımlar, eski inkâr politikalarından bir türlü vazgeçememeyi yansıtıyor. Eskiden Kürtler tamamen yok sayılır ve "Kürt diye bir şey yok, herkes Türk'tür" denirdi. Şimdi ise Kürtlerin varlığı reddedilememekle birlikte "Siz Türk milletinin Kürt asıllı üyelerisiniz" deniliyor. Bu tür tanımlarda ısrar edenler, izledikleri çizginin Kürtler arasında hiçbir yankı bulamaması gerçeği üzerinde neden hiç düşünmüyorlar? Türkiye'de yaşayan Kürtlerin büyük çoğunluğu, çok basit bir biçimde "Biz Kürt'üz, Türk değiliz" diyorlar. Bu, çeşitli politik kaygıların ötesinde, üzerinden atlanamayacak sosyolojik bir olgu. Bu olguyu göz ardı ederek bir birlik stratejisi geliştirilebilir mi? Mustafa Kemal ve arkadaşları, o dönemde de var olan bu olguyu reddetselerdi, başarılı bir kurtuluş savaşı verebilirler miydi?

Aslında Türkler ile Kürtlerin birliğini sağlama hedefi için, yakın geçmişe oranla hem dezavantajlar var hem de avantajlar. Dezavantajlar politik (bunları hepimiz biliyoruz), avantajlar ise sosyolojik. Politikalar alt edilebilir, değiştirilebilir; sosyolojik olgulara ise yaslanmak gerekir.

Daha önce çok yazdığımız için (10) burada madde madde özetleyelim.

1) Türkler ve Kürtler, geçmişe oranla bugün çok daha iç içe geçmiş ve kaderleri ortaklaşmış durumdalar. Bu, gönüllü birliğin zeminini döşeyen bir olgu. Yaşanan bunca olumsuz politik gelişmeye karşın, bazı tedrici olaylar dışında halklar arasında bir çatışmanın yaşanmamasını sağlayan da budur. Çoğumuzun ailesinde Türk de vardır Kürt de. Kendi ailemizi mi boğazlayacağız?

2) Meseleye Türkiye açısından baktığımızda dört farklı Kürt topluluğu tespit edilebilir: a) 1980 öncesinde batıya göç etmiş Kürtler. Bunların önemli bir çoğunluğunun asimile oldukları ve Türkleştikleri söylenebilir. b) 1980 sonrası yoğun şiddet ortamından dolayı zorla batıya göç etmiş, başta büyük kentler olmak üzere batı kentlerinin varoşlarına yerleşmiş Kürtler. Bugün belki de nüfus açısından en yoğun Kürt yerleşmeleri İstanbul'un, Ankara'nın, İzmir'in, Adana'nın, Mersin'in içindedir. Daha önceleri ekonomik nedenlerle gelenlerden farklı olarak, 80'lerde ve 90'larda yoğun devlet baskısı yüzünden batıya göç eden Kürt nüfusun, yaşadığı kentlere entegre olduğundan söz edemeyiz. Entegre olmak bir yana, yerleştikleri kentlerin politik ve sosyolojik yapısını büyük ölçüde değiştirdiler. Konumuz açısından önemli olan olgu ise bu kitlenin yoğun bir "Kürtlük" bilinci içinde olmasıdır. c) Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunda bulunan Kürtler. Kürt hareketinin tabanını oluşturuyorlar ve en yoğun Kürtlük bilinci içinde olan kesimi temsil ediyorlar. Türkiye'nin diğer bölgelerinde yaşayanlardan çok farklı sosyal, politik ve duygusal niteliklere sahip bir Kürt nüfusu. ç) Türkiye sınırlarının dışındaki Kürtler. Gerçekçi bir Kürt politikası bütün bu Kürt topluluklarını dikkate almak zorundadır.

3) 20. yüzyılın başında bu coğrafyada büyük felaketler yaşandı. Bu felaketlerin esas sorumluları yıkılmaya yüz tutan Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını paylaşmak için bölgeye müdahale eden emperyalistlerdi. Anadolu halkı sömürgeleşmenin ve köleleşmenin eşiğine geldi. Bu olumsuz durum, büyük bir anti-emperyalist kurtuluş savaşı verilerek alt edildi. Bu Anadolu ihtilaline önderlik eden Mustafa Kemal ve arkadaşları, Türkler ile Kürtlerin birliğini başarının vazgeçilmez ilkesi olarak gördüler. Bu birliğin de ancak karşılıklı haklara saygı temelinde sağlanabileceğini tespit ettiler. Yazımızın ekinde yer alan Kurtuluş Savaşı dönemine ait belgeleri bu nedenle anımsatmak ve okurun bilgisine sunmak istedik. (11)

Türk de biziz, Kürt de biziz, hepimiz emekçiyiz!

Günümüzde bölgemiz tekrar yoğun bir emperyalist müdahale altında. Kürt sorununun ayrılık yönünde derinleşmesi bu müdahalenin zeminlerinden birini oluşturuyor. Emperyalist saldırıya göğüs germek ve kardeşçe yaşanabilir bir ülke kurmak için Türk-Kürt birliğini sağlamak 90 yıl sonra yeniden belirleyici önemde. Bu birlik nasıl sağlanabilir? Bütün varyasyonlarıyla Türk milliyetçiliği veya Kürt milliyetçiliği bu birliği sağlayabilir mi? Geçmiş 80 yılın, özellikle son 30 yılın pratiği göz önüne alındığında sağlayabildi mi?

Birlik yönündeki olumlu politikaların zeminini oluşturabilmek için kabul edilmesi gereken tek gerçekçi formülasyon şudur: "Türkler ve Kürtler, iç içe geçmiş, aynı vatanı paylaşan, gelecekleri ortaklaşmış, eşit haklara ve sorumluluklara sahip iki kardeş ulusturlar." Eğer amaç birlik ise (ki birliğin alternatifi, özellikle bölgedeki gelişmeler göz önüne alındığında felakettir) şu veya bu biçimde bu formülasyona gelinecektir. Çünkü bu, yazımızın bütününde göstermeye çalıştığımız gibi, kurtuluş döneminde denenmiş ve başarıya götürmüş formülasyonun günümüze uyarlanmış biçimidir. Gerek Kürt milliyetçiliği, gerekse sağlı-sollu varyasyonlarıyla, Kürtlere Türklüğü dayatan Türk milliyetçiliği, birliğin ve ortaklaşmanın zeminini (bu aşamadan sonra baskı ve şiddet yoluyla da olsa) sağlayamaz.

Türkler ve Kürtlerin ilişkisinin 100 yıllık öyküsü çok büyük derslerle dolu. Birlik yönünde hangi yaklaşımların ve tanımların başarılı, hangilerinin başarısız olduğunu gösteren büyük bir laboratuvar.

Milliyetçiliğin hiçbir türünden birliğin çimentosu çıkmaz. Milliyetçilik çimentosuyla halkların arasına betondan duvarlar örülür ancak. Bizi hem birbirimizle hem de büyük insanlık ile birleştirebilecek tek bir kimlik ve tek bir çimento var: Emekten yana olmamız, emekçi olmamız; yani sınıfsal kimliğimiz. Bu kimliği öne çıkararak çeşitli milliyetlerden emekçileri birleştirmek, emperyalist saldırıya göğüs germek, Ortaçağ kalıntılarının topunu birden tarihin çöplüğüne göndermek, emeğin aydınlık Türkiye'sini kurmak ve sosyalizme açılmak. Tek gerçekçi çözüm budur.

Türk de biziz, Kürt de biziz, hepimiz emekçiyiz!

DİPNOTLAR

1) Atatürk'ün 1930 yılında ortaokullarda okutulan *Yurttaşlık Bilgisi* (Medeni Bilgiler) kitabı için yaptığı tanım. Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, AKDTYK TTK Yayınları, 2. basım, Ankara, 1988, s.18 ve 351.

2) Massimo d'Azeglio'nun sözleri E. Latham'ın *Ünlü Sözler* kitabında bulunabilir (D. Perinçek'in *Aydın ve Kültür* adlı kitabından aktardık, s.66).

3) E. J. Hobsbawn, *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik*, çev. Osman Akınbay, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, Temmuz 1993, s.24.

4) Aktardığımız eser: D. Perinçek, *Kemalist Devrim-4: Kurtuluş Savaşı'nda Kürt Politikası*, Kaynak Yayınları, 2. basım, Aralık 1999, s.115.

5) D. Perinçek, *Kemalist Devrim-4: Kurtuluş Savaşı'nda Kürt Politikası*, Kaynak Yayınları, 2. basım, Aralık 1999, s.162.

6) Aynı eserden aktarma, s.225.

7) Aynı eserden aktarma, s.225.

8) Aynı eserden aktarma, s.225.

9) Aynı eser, s.242.

10) "Milliyetçilik mi, anti-emperyalizm mi?" (*Bilim ve Gelecek*, Sayı: 20, Ekim 2005), "Emperyalizm çağında ulus ve ulusçuluk" (*Bilim ve Gelecek*, Sayı: 59, Ocak 2009), "Neden birlikte yaşamak zorundayız?" (*Bilim ve Gelecek*, Sayı: 78, Ağustos 2010), "Ulus Meydanı Kürt sorununu nasıl çözer?" (*Bilim ve Gelecek*, Sayı: 106, Aralık 2012) başlıklı yazılarımız.

11) Bu belgeleri D. Perinçek'in adı geçen kitabından aldık. 15 yıl önce bu konudaki en kapsamlı kitabı yazan ve Kurtuluş Savaşı döneminin politikalarının altını olumlayarak çizen Perinçek bugün çok farklı bir çizgi izliyor. Yazımızın son paragraflarını yazarken 22 Şubat tarihli *Aydınlık* gazetesinde yayınlanan "Samsun'a ancak Atatürk çıkar!" başlıklı, Sinop ve Samsun'daki saldırgan güruhu savunan ve koyu bir Türk milliyetçiliğini yansıtan yazısını okuduk. Atatürk'ün Samsun'a çıktığında Kürt sorunu konusundaki fikirlerini şu sözlerinden anlıyoruz: "Kürt kardeşlerimin hürriyeti ve refah ve ilerlemesinin vasıtalarını sağlamak için sahip olmaları gereken hukuk ve imtiyazların verilmesine tamamen taraftarım." (Bkz. 4. dipnot) İşte Samsun'a böyle çıkılmıştır ve ancak böyle çıkılabilirdi. Perinçek'in 15 yıl önce kendi yazdığı kitabı incelemesinde fayda var.

Kurtuluş Savaşı döneminde izlenen Kürt politikasına ilişkin bazı belgeler

Okuyacağınız belgeleri D. Perinçek'in "Kemalist Devrim-4 Kurtuluş Savaşı'nda Kürt Politikası" adlı kitabından aldık. Çok sayıda belge arasında bir seçme yaptık. Okurlarımıza kitabı ve içerdiği tüm belgeleri incelemelerini öneriyoruz.

İLK ANAYASAL BELGELERDE

VİLÂYATI ŞARKİYE MÜDAFAAİ HUKUKU MİLLİYE CEMİYETİ İLK TOPLANTI KARARI

Türk ve Kürdün tarihî ve ırkî hukuku

"1. Doğu Vilâyetleri'nde Türk ve Kürdün tarihî ve ırkî hukukunun (Osmanlılık) milliyeti altında toplanması ve her iki ırkın menfaatlerinin uzlaştırılmasının -biri diğerinin hakkına tecavüz etmeksizin- kabul olduğu..."

13 Aralık 1918

(*Hadisat*, 14 Aralık 1918'den aktaran Abdulhalûk M. Çay - Yaşar Kalafat, s.12)

MÜDAFAAİ HUKUK CEMİYETİ ERZURUM ŞUBE KONGRESİ'NE GİZLİ RAPOR

Türk ve Kürdün kimliği

"Doğu Vilâyetleri tarihi Kürt ile Türkün ortak faaliyetinin ürünüdür. Bugün de Doğu Vilâyetleri'nin kimliği, bu iki kardeş kavmin kimliğinden ibarettir. (...) Doğu Vilâyetleri'ndeki Türk ile Kürdü ayırmak tabiî değildir ve imkânsızdır. İktisadî, dinî, kültürel bir surette birbiriyle iç içe geçmiş olan Kürt ile Türkün aynı zamanda akrabalık ve diğer toplumsal sebeplerle de kanları o kadar karışmıştır ki, bir Kürt aynı zamanda bir Türkün dayısı, halazadesi, damadı, enistesidir. (...) Doğu Vilâyetleri'nde Türk Kürtsüz, Kürt Türksüz yaşayamaz. Musul'un güneyinden başlayarak Urfa'ya, Halep'e ve Hazer denizinden Küçük Asya'ya kadar uzanan arazide Türkler çoğunluğu oluşturmakta ve Kürt toplulukları bu iki çizgi arasında Türklerle karışmış bir halde bulunuyorlar. Şu tabiat ve arazi durumu dikkate alınırsa, geçmişte olduğu gibi gelecekte de, Türk ile Kürdün aynı tarih, aynı menfaat, aynı hayat sahibi olacaklarını kabul etmemek mümkün değildir. Bu kadar derin ve esaslı bağlarla birbirine bağlı bulunan Doğu Vilâyetleri Türkü ile Kürdünü ayırmak her ikisini de ölüme mahkum etmek demektir. (...) Doğu Vilâyetleri'ndeki İslâm varlığının devamı, ancak Türk ile Kürdün ittifakına bağlıdır. Bu ittifak -her ne surette olursa olsun- bozulduğu gün bizim için kesin ölüm dakikalarına girilmiş olur."

8 Haziran 1919 (17 Haziran'da toplanan Kongre'ye sunulan Rapor'un üzerine Cevad Dursunoğlu'nun elyazısıyla 8 Haziran 1919 tarihi düşülmüş.)

Vilâyatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi'nin 17 Haziran 1919 Kongresine verdiği rapor. (Bekir Sıtkı Baykal, s.45)

Amasya Protokolü'nü imzalayan Heyeti Temsiliye üyeleri: Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa, Bekir Sami Bey.

MÜDAFAAİ HUKUK CEMİYETİ ERZURUM ŞUBE KONGRESİ'NE RAPOR

Türk ve Kürdün birliği

"... Doğu vilayetlerimizdeki çoğunluğu oluşturan ve Kürtle Türkten meydana gelen birleşik bir millet olan müslümanların hayat hakkı (...) buralarda asırlardan beri sürekli kanları karışmış olan ve bir peygamberin ümmeti olan Türk ile Kürtten meydana gelen İslâm çoğunluğundan başka hiçbir kuvvetin yerleşemeyeceği..."

17 Haziran 1919

Vilâyatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi'nin 17 Haziran 1919 Kongresi Raporu. (Cevat Dursunoğlu, s.151-152)

AMASYA GÖRÜŞMESİ 2. PROTOKOLÜ 1. MADDE (sadeleştirilmiş metin)

Türk ve Kürtlerin ortak vatanı ve Kürtlerin gelişme serbestisi

"1- Beyanname'nin [Sivas Kongresi Beyannamesi] birinci maddesinde Osmanlı devletinin düşünülen ve kabul edilen hududunun Türk ve Kürtlerin oturduğu araziyi kapsadığı ve Kürtlerin Osmanlı topluluğundan ayrılması imkânsızlığı izah edildikten sonra bu hududun en asgarî bir talep olmak üzere sağlanması lüzumu birlikte kabul edildi.

"Bununla birlikte Kürtlerin gelişme serbestilerini sağlayacak tarz ve surette örfî ve toplumsal hukuka kavuşmaları dahi yerinde görülüp (*), yabancılar tarafından

görünüşte Kürtlerin bağımsızlığı maksadı altında yapılmakta olan yalan dolanın önüne geçmek için de bu hususun şimdiden Kürtlerce bilinmesi hususu uygun görüldü."

(*) Vurgulanan ibare birçok yerde makaslanarak yayımlandı.

22 Ekim 1919 - Amasya Mülakatı 2. Protokolü

(*Tarih Vesikaları*, yeni seri, c.I, sayı 3 (18), Mart 1961, s.361)

TBMM VEKİLLER HEYETİ KARARI

Kürtlerin kendi geleceğini tayin hakkı ve yerel idare

"Kürdistan hakkında Büyük Millet Meclisi Vekiller Heyetinin Elcezire Cephesi Kumandanlığına talimatıdır.

"1. Adım adım bütün memlekette ve geniş ölçüde doğrudan doğruya halk tabakalarının ilgili ve etkili olduğu surette yerel idareler kurulması iç siyasetimizin gereklerindendir. Kürtlerin oturduğu bölgelerde ise hem iç siyasetimiz ve hem de dış siyasetimiz açısından adım adım yerel bir idare kurulmasını gerekli bulmaktayız.

"2. Milletlerin kendi geleceklerini bizzat idare etmeleri hakkı bütün dünyada kabul olunmuş bir prensiptir. Biz de bu prensibi kabul etmişizdir. Tahmin olunduğuna göre, Kürtlerin bu zamana kadar yerel idareye ait teşkilatlarını tamamlamış ve reisleri ve etkili kimseleri bu gaye namına bizim tarafımızdan kazanılmış olması ve reylerini açıkladıkları zaman kendi geleceklerine zaten sahip olduklarını, Türkiye Büyük Millet Meclisi idaresinde yaşamaya talip olduklarını ilan etmelidirler. Kürdistan'daki bütün çalışmanın bu gayeye dayanan siyasete yöneltilmesi Elcezire Cephesi Kumandanlığı'na aittir.

"3. Kürdistan'da Kürtlerin Fransızlar ve özellikle Irak hududunda İngilizlere karşı düşmanlığını, silahlı çarpışmayla, değiştirilemeyecek bir dereceye vardırmak ve yabancılarla Kürtlerin anlaşmasına engel olmak, adım adım yerel idareler kurulması sebeplerini açıklamak ve böylece bize yürekten bağlanmalarını sağlamak, Kürt reislerinin mülkî ve askerî makamlarla görevlendirilerek, bize bağlanmalarını sağlamlaştırmak gibi, genel çizgiler kabul olunmuştur.

"4. Kürdistan iç siyaseti Elcezire Cephesi Kumandanlığı tarafından birleştirilecek ve idare edilecektir. Cephe Kumandanlığı bu konuda Büyük Millet Meclisi Riyaseti ile haberleşir. Vilâyetler tarafından izlenecek hareket çizgisini düzenleyecek ve birleştireceğinden mülkî memurların yöneticilerinin bu hususta mercii de Cephe Kumandanlığıdır.

"5. Elcezire Cephe Kumandanlığı, idarî ve adlî veya malî değişiklik ve reformlara lüzum gördükçe bunun uygulanmasını hükümete teklif eder.

"Elcezire Cephe Kumandanı Mirliva Nihad Paşa Hazretlerine.

"Kişiye özeldir.

"Büyük Millet Meclisi Vekiller Heyeti tarafından zatı devletlerine özel olmak üzere Kürdistan hakkında düzenlenen talimat yukarda olduğu gibi tebliğ olunur."

Büyük Millet Meclisi Reisi

Mustafa Kemal

27 Haziran 1921 (*)

(TBMM Gizli Celse Zabıtları, III, s.550 vd)

(*) TBMM'nin 22 Temmuz 1922 günü yapılan gizli oturumunda okunan hükümet kararının 27 Haziran 1921 günü Elcezire Cephesi Kumandanlığı'na gönderildiği tutanaklarda belirtiliyor. Bkz. *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, III, c.550 ve 557.

Bir grup Kuvayı Milliyeci.

ATATÜRK VE KÜRT SORUNU

Kürtlerin hürriyet ve hukuku

"Kürtlerin devletten ayrılarak İngilizlerin himayesinde bağımsız Kürdistan kurmaları teorisini tasvip etmem. Çünkü bu teori, muhakkak Ermenistan lehine İngilizler tarafından tertip edilmiş bir plandır. (...)

"Tabii ki bunu reddettim ve edeceğim. Kürtlerle Türkler birbirinden koparılmayı kabul etmez öz kardeşler; bugün için vicdanî borcumuz, Kürtler, Türkler, bütün İslâmî unsurlar tek vücut ve tek yürek olarak bağımsızlığımızı savunmak ve vatanın parçalanmasını önlemektir. Türk ve Kürt milletinin bu yüce maksadı elde etmeye azmetmeleri sayesinde neticeden tamamen emin olabiliriz. Bende bu kanaat sarsılmazdır. (...) Kürt kardeşlerimin hürriyeti ve refah ve ilerlemesinin vasıtalarını sağlamak için sahip olmaları gereken her türlü hukuk ve imtiyazların verilmesine tamamen taraftarım. Fakat Osmanlı Devleti'ni parçalanmaya uğratmamak şartıyla görüşüme katılacağınıza şüphe etmem."

16 Haziran 1919 Cemilpaşazâde Kasım Bey'e

(*Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.2, s.388 vd)

Kürtler de Türklerle birleşti

"İngiliz himayesinde bağımsız bir Kürdistan kurulması hakkındaki İngiliz propagandası ve bunun taraftarları da bertaraf edildi. Kürtler de Türklerle birleşti."

18 Haziran 1919 - Edirne Birinci Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Beyefendiye şifre.

(*Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.2, s.394)

Türk ve Kürt unsurların ortak vatanı

"... devlet için millî yeni bir hudut kabul ettik (...) Bu hudut beyannamemizin [Erzurum ve Sivas Kongreleri

beyannameleri] birinci maddesinde açık olarak belirtilmiştir. (...) Ateşkes antlaşması yapıldığı gün ordularımız fiilen bu hatta hâkim bulunuyordu. Bu hudut İskenderun Körfezi güneyinden Antakya'dan, Halep ile Katma istasyonu arasında Carablus Köprüsü güneyinde Fırat nehrine ulaşır. Oradan Dirizor'a iner; daha sonra doğuya uzatılarak Musul, Kerkük, Süleymaniye'yi içerir. Bu hudut ordumuz tarafından silahla müdafaa olunduğu gibi aynı zamanda Türk ve Kürt unsurlarının oturduğu vatan kısımlarıyla sınırlıdır."

28 Aralık 1919 - Ankara İleri Gelenleriyle Konuşma
(*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, II, s. 12)

Kardeş milletlerin hududu ve unsurların hakları

"İşte Kongre [Erzurum Kongresi] bir millî hudut çizmiştir (...) Bu hudut dahilinde tasavvur edilmesin ki, İslâmî unsurlardan yalnız bir cins millet vardır. Bu hudut dahilinde Türk vardır, Çerkes vardır ve diğer İslâmî unsurlar vardır. İşte bu hudut kaynaşmış bir halde yaşayan, bütün maksatlarını bütün manâsıyla birleştirmiş olan kardeş milletlerin millî hudududur (hepsi islamdır, kardeştir sesleri). Bu hudut meselesini tespit eden maddenin içerisinde büyük bir esas vardır. Fazla olarak o da bu vatan hududu dahilinde yaşayan İslâmî unsurların her birinin kendisine özgü olan çevresine, âdetlerine, ırkına özgü olan imtiyazları bütün samimiyetle ve karşılıklı olarak kabul ve tasdik edilmiştir. Tabiatıyla buna ait teferruat ve tafsilat yoktur. Çünkü bu tafsilat ve teferruata girmenin zamanı da değildir. İnşallah, varlığımız kurtulduktan sonra (inşallah sesleri) kardeşler arasında çözülüp sonuçlandırılacağından, bırakılmış ve teferruatına girişilmemiştir. Fakat esas olarak bu maddenin içindedir."

24 Nisan 1920 - TBMM'de konuşma
(*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, I, s.30)

Kürtlerin ırkî, toplumsal, coğrafî hakları

"Yüce Meclisinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkes değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir. Fakat hepsinden meydana gelen İslâmî unsurlardır, samimî bir topluluktur. (...) İşte millî hudumuz budur dedik! Halbuki Kerkük kuzeyinde Türk olduğu gibi Kürt de vardır. Biz onları ayırmadık. Dolayısıyla muhafaza ve müdafaasiyle uğraştığımız millet tabiatıyla bir unsurdan ibaret değildir. Çeşitli İslâmî unsurlardan oluşmaktadır. Bu topluluğu teşkil eden her bir İslâmî unsur bizim kardeşimiz ve menfaatleri tamamen ortak olan vatandaşlarımızdır ve yine kabul ettiğimiz esasların ilk satırlarında, bu çeşitli İslâmî unsurlar ki; vatandaştırlar, yekdiğerine karşılıklı hürmetle itibâr ederler ve yekdiğerinin her türlü hukukuna, ırkî, toplumsal, coğrafi hukukuna daima saygılı olduğunu tekrar ettik ve sağlamlaştırdık ve hepimiz bugün samimiyetle kabul ettik. Dolayısıyla menfaatlerimiz ortaktır. Kurtarılmasına azmettiğimiz birlik, yalnız Türk, yalnız Çerkes değil, hepsinin karıştığı bir İslâmî unsurdur."

1 Mayıs 1920
(*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, I, s.73 vd)

Mustafa Kemal ve arkadaşları Sivas Kongresi günlerinde (4 Eylül 1919).

Türk ve Kürtlerin ortak vatanı ve gelecek birliği

"Zaten Wilson milliyetler esasına göre bir hudut göstermek lâzımdı. Milliyetler prensibine dayanan bir şekilde olmalı. Bir ifade bulalım. Millî hududumuz nedir? Elbette Türklerin ve elbette geleceğimizle ortak çalışma yapmış olan Kürtlerin oturduğu yerler bizim millî hududumuz dahilinde kalmak lâzım gelir mi? [Zabıt eksik ve karışık]"

16 Ekim 1921
(*TBMM Gizli Celse Zabıtları*, II, s.355)

Unsurların hukuku

"Türkiye halkı ırken veya dinen ve kültürel olarak birleşmiş, yekdiğerine karşılıklı hürmetle ve fedakârlık duygularıyla dolu ve gelecek ve menfaatleri ortak olan bir toplumdur. Bu toplulukta ırkî hukuka, toplumsal hukuka ve çevre şartlarına saygı, iç siyasetimizin esas noktalarındandır. İç idarî teşkilatımızda bu esas noktanın, halk idaresi anlamının bütün kapsamıyla lâyık olduğu gelişme derecesine ulaştırılması, siyasetimizin gereklerindendir. Ancak dış düşmanlara karşı daima ve daima birleşik ve dayanışma halinde bulunmak mecburiyeti de kesindir."

1 Mart 1922
(*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, I, s.221)

Türklerin ve Kürtlerin birliği ve ortak vatan

"Gazi Paşa - Kürt meselesi, bizim yani Türklerin menfaatine olarak da kesinlikle söz konusu olamaz. Çünkü bildiğiniz gibi bizim milli sınırlarımız içinde bulunan Kürt unsurlar öylesine yerleşmişlerdir ki pek sınırlı yerlerde yoğun durumdadırlar. Fakat yoğunluklarını kaybede ede ve Türk unsurların içine gire gire öyle bir sınır oluşmuştur ki Kürtlük adına bir sınır çizmek istesek, Türklüğü ve Türkiye'yi mahvetmek gerekir. Sözgelişi, Erzurum'a kadar giden, Erzincan'a, Sivas'a kadar giden, Harput'a kadar giden bir sınır aramak gerekir. Ve hatta, Konya çöllerindeki Kürt aşiretlerini de gözden uzak tutmamak gerekir. Dolayısıyla başlı başına bir Kürtlük tasavvur etmektense, bizim anayasa gereğince zaten bir tür yerel özerklikler oluşa-

caktır. O halde hangi ilin halkı Kürt ise onlar kendi kendilerini özerk olarak idare edeceklerdir. Bundan başka Türkiye'nin halkı söz konusu olurken, onları da birlikte ifade etmek gerekir. İfade olunmadıkları zaman, bundan kendilerine ait mesele çıkarmaları daima beklenir. Şimdi Türkiye Büyük Millet Meclisi, hem Kürtlerin ve hem de Türklerin yetkili vekillerinden oluşur ve bu iki unsur bütün menfaatlerini ve kaderlerini birleştirmiştir. Yani onlar bilirler ki bu ortak bir şeydir. Ayrı bir sınır çizmeye kalkışmak doğru olmaz."

16-17 Ocak 1923 (Mustafa Kemal, Eskişehir-İzmit Konuşmaları (1923), s.95)

İzmit Basın Toplantısı Tutanağı, Tutanak Metni, Sayfa 15-16 (sadeleştirilmiş metin)

Atatürk ve Diyap ağa.

Farklı ırkların milliyetini yok etmeye gerek yoktur

"Türkiye halkı denildiği zaman biliyorsunuz ki kaderlerini birleştirmiş olan ve duygularıyla, dinen birbirine kalplerini bağlamış olan insanlardan meydana gelmektedir. Bunların içinde ırken çeşitli olanlar vardır. Fakat çeşitli ırkta olanlardan birinin, diğeri üzerinde onun milliyetini yok edecek bir davada bulunmasına hacet yoktur. Fakat her biri için ayrı ayrı olduğu gibi, Türkler için de daima sadık kalmak, millî karakterlerini yükseltmek, bütün girişimlerinde bu sağlamlığı göstermek lâzımdır."

2 Şubat 1923

(Sadi Borak, *Atatürk'ün*, s.211)

TÜRKİYE HÜKÜMETİNİN ULUSLARARASI KONFERANSLARDAKİ TEZLERİ

LONDRA KONFERANSI

Bekir Sami Bey (Dışişleri Bakanı ve Heyet Başkanı)

Kürtleri temsil ve özerklik

"Bekir Sami Bey Kürdistan ahalisinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde mebusları aracılığıyla tamamıyla temsil edildiğini ve dolayısıyla kendisi bizzat Türkleri nasıl temsil ediyorsa Kürtlerin dahi aynı suretle meşru temsilcisi olduğunu, bu iki ırk birbirine ortak kültür, ortak hissiyat ve ortak dinî bağlar ile bağlı olup Kürtlerin daima Türkiye ile bölünemez bir bütün oluşturduklarını ilân etmiş olduklarını ve her ne kadar Ateşkes'ten sonra İstanbul'da oluşan küçük bir komite üyeleri Kürdistan'ın bağımsızlığını talep etmişlerse de bunlar Kürt milleti adına harekete yetkili olmadıkları gibi şahsî sebep ve menfaatler ile tahrik edilmiş ve nitekim bütün Kürtler ve hatta İstanbul Kürtleri tarafından bile reddedilmiş olduklarını ve bununla beraber eğer Yüksek Meclis isterse Ankara Hükümeti Kürdistan'a bir araştırma heyeti yollanmasına dahi plebisit yapılmasına olur verebileceğini, diğer taraftan Ankara hükümetinin koyduğu Teşkilâtı Esasiye Kanunu (Anayasa) gereğince bazı hususlarda vilâyetlerin idarî özerklikten istifade etmekte olduklarını, eğer Kürtlerin çoğunluk oluşturdukları yerlerde ahali arzu ederse Türkiye'nin buraları için mahallî özerklik vermeye hazır olduğunu, Kürtlerin yoğunluk oluşturduğu yerler, özellikle Bitlis ve Van vilâyetleriyle Musul vilâyetinin bir kısmından ibaret bulunduğunu, İran hududunda Kürtlerin özellikle sayıca çoğunluk olduklarını, halbuki Erbil, Altınköprü, Tuzhurmaton'da Türk çoğunluğun oturduğunu izah etti.

"Lord Curzon kaç sancakta Kürt çoğunluğu bulunduğunu ve Kürt mebuslarının sayısını ve bunların toplamı ile mebusların toplam sayısı arasındaki oranı sordu.

"Bekir Sami Bey bu hususta bir sayı söylemenin zor olduğunu, çünkü sancaklar her kimi isterlerse mebus seçebilip nitekim kendisi Çerkes olduğu halde hiç Çerkes bulunmayan bir yerden mebus seçildiğini ve bu suretle Türk sancaklarının dahi Kürtlerden mebus seçmiş olabileceğini ve dolayısıyla oran hakkında kesin bir şey diyemeyeceğini ifade etti. Ve Lord Curzon'un Kürtlerin çoğunluk oluşturduğu yerlerde kendilerine özerklik verileceğine dair olan ifadeye gönderme yaparak özerklik (Autonomy) kelimesinden ne mânâ kastedildiğini sorması üzerine bu özerklik yalnız Kürt vilayetleriyle sınırlı olmayıp bütün vilâyetleri kapsadığını ve vilâyetlerin kendi bütçelerini kendilerinin düzenlemeleri ve yerel işleri kendilerinin idare etmeleri demek olup idarî bir ademi merkeziyetten ibaret bulunduğunu izah eyledi.

"Lord Curzon bu hal İngiltere'deki özyönetim (self government)'den biraz daha geniş bir hal olup Kürtlere karşı hakikî bir hoşgörü mahiyetinde olmadığını söylemesiyle Bekir Sami Bey itiraz ederek Kürtlerin istediği şey yüzyıllardan beri olduğu gibi, Türklerle kardeş gibi yaşamaktan başka bir şey olmadığını ve Türklerle Kürtler arasında İngilizle bir Skoçyalı arasındaki farktan fazla bir fark bulunmadığını söyledi."

26 Şubat 1921

(*Atatürk'ün Millî Dış Politikası*, I, s.306 vd)

LOZAN KONFERANSI

İsmet (İnönü) Paşa (Heyet Başkanı)

TBMM Hükümeti Türklerin ve Kürtlerin hükümetidir

"(b) Kürtlerin Türklerle birlikte yaşamak istemedikleri iddiası hiç de doğru değildir.

Lozan Konferansı'ndaki Türkiye Cumhuriyeti heyeti.

"Gerçekten, yüzyıllardır bu iki halk, soy, inanç, özlem ve töre bakımından olduğu kadar, gelenek ve görenek bakımından da ortak bağlarla birleşmiş olarak tam bir uyum içinde yaşamaktadırlar. Kürtlerin kendi istekleriyle Türk yönetimi altına geçtiklerini ve kaderlerini Türkiye'nin kaderine bağladıklarını tarih göstermektedir.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Türklerin olduğu kadar Kürtlerin de hükümetidir; çünkü Kürtlerin gerçek ve meşru temsilcileri Millet Meclisi'ne girmiştir ve Türklerin temsilcileriyle aynı ölçüde ülkenin Hükümetine ve yönetimine katılmaktadırlar.

Kürtlerin kendi geleceklerini tayin hakları

"Bütün dünya bilmelidir ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk halkının gerçek ve serbestçe seçilmiş temsilcilerinden meydana gelmektedir. Türkiye'de oturan herkes -Türkler gibi Kürtler de- aynı ölçüde seçmendirler; onların seçtikleri kimseler Büyük Millet Meclisi'nde eşit haklardan yararlanırlar."

(...)

"Lord Curzon'un, Musul vilâyetine ilişkin olarak plebisite başvurulması olasılığını kabul etmemekte gösterdiği özel direncin dikkatini ayrıca çektiğini söyledi. İsmet Paşa, bu direnmenin nedenini anlayamamaktadır; çünkü bir ülke halkını kimlerin ve ne biçim yöneteceğini saptamakta genel olarak başvurulan yol, budur. Bir ulusun ya da halkın kaderini saptamak için akla en yatkın ve hakgözetirliğe en uygun yolun, bu halka ya da ulusa, bu konudaki görüşünü tam bir bağımsızlık içinde açıklama özgürlüğünü bırakarak, doğrudan doğruya onun düşüncesini sormak olduğu, şimdiye kadar herkesçe kabul edilmiştir."

(...)

"İsmet Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Kürt milletvekillerinin seçimlerinin dürüstlüğüne ilişkin olarak ortadan kalkmamış görünen şüphelere de bir anlam verememektedir. Bu milletvekilleri, bütün öteki ülkelerdekine eşit özgürlük ve bağımsızlık koşulları içinde seçilmişlerdir."

23 Ocak 1923

(*Lozan Barış Konferansı*, I, s.345-350, 368 vd)

HALİÇ KONFERANSI

Fethi (Okyar) Bey (TBMM Reisi ve Heyet Başkanı)

Türklerin ve Kürtlerin ortak cumhuriyeti

"Türkler ve Kürtler ise, talihlerini sonsuza kadar geleceklerini birleştirmiş iki kardeş unsurdur. Bunlar bir Cumhuriyet teşkil etmişler ve tam bir eşitlik dairesinde hayat geçirmeye ve aynı siyasî imtiyazlardan, din ve aynı hakimiyet hukukundan istifade etmektedirler."

19 Mayıs 1924

(*Cumhuriyet'in İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)*, T.C. Dışişleri Bakanlığı, s.82 vd.)

Türk ve Kürtlerin eşit hukukla oluşturdukları cumhuriyet

"Türkiye, Türk ve Kürtlerin eşit hukuk altında oluşturdukları cumhurî bir devlettir."

5 Haziran 1924, son içtima (Ayın Tarihi, III, Matbuat ve İstihbarat Heyeti Umumiyesi, Ankara 1340 (1924), BMM Matbaası, s.178)

MİLLETLER CEMİYETİ MECLİSİ

Fethi (Okyar) Bey (Meclis Başkanı ve Heyet Başkanı)

Türklerin ve Kürtlerin birlikte yaşama kararı ve eşitliği temelinde kurulan Türkiye

"Bunlar (İngilizler'in yaptığı nüfus istatistiklerinden bahsetmektedir), Musul vilâyetinde Araplar'ın bir azınlık oluşturduğunu, buna karşılık büyük çoğunluğun Türkler ve Kürtler'den oluştuğunu göstermektedir ki bu da bizim bakış açımızın doğrulanmasından başka bir şey değildir.

"Bu koşullarda, Türkler'i ve Kürtler'i hangi ülkeye bağlamak gerekir? Dil, ırk ve medeniyet açısından hiçbir ortak yönlerinin olmadığı bir Arap Devleti'ne mi, yoksa, Türkler'in ve Kürtler'in kaderlerini birleştirip mükemmel bir eşitlik temelinde yaşadıkları ve aynı siyasi haklardan yararlandıkları Türkiye'ye mi? İşte ortaya çıkan soru budur."

20-30 Eylül 1924

(Societe des Nations, *Journal Officiel*, Octobre 1924, s.1321)

Tevfik Rüştü (Aras) Bey (Dışişleri Bakanı ve Heyet Başkanı)

"Türkiye'nin nüfusu; Lozan Antlaşması'nın ad hoc (özel) koşullarıyla hakları güvence altına alınan ve sayıları toplam nüfusa göre çok az olan bazı azınlıkları saymazsak, Türkler ve Kürtler'den oluşmaktadır; bu iki unsur ülkeyi birlikte yönetmektedir."

4 Eylül 1925

(Societe des Nations, *Journal Officiel*, Octobre 1925, s.1336; La Question de Mossoul a la 35me Session du Conseil de la Societe des Nations, Lausanne 1925, s.86 vd.)

Irk, ulus, millet, milliyet...
Kavramları düşünmek, kavramlarla düşünmek

Ulusal sorun üzerinden açılan Pandora'nın Kutusu'ndan ortalığa sayısız kavram saçılmış durumda ve bu saçılma beraberinde haliyle bir karmaşayı da getiriyor. Bu yazıda, ulusal sorunu kavramlar üzerinden okumaya, daha anlaşılabilir olması adına ise her kavramı "Türklükle" ilişkilendirmeye çalışacağız.

Fatih Yaşlı

Marx'ın "insanlık ancak çözebileceği sorunları önüne koyar" sözü bu sefer günümüz Türkiye'si tarafından doğrulanıyor. Türkiye, çok uzun yılar sonra, birtakım zorunluluklar neticesinde de olsa, Kürt sorununu -ya da aynı anlama gelmek üzere "ulusal sorun"u- çözmek üzere önüne koymuş durumda. Kuşkusuz, ortada bir sorun olduğuna dair hakikati patolojik bir ruh haline işaret eder bir şekilde inkâr edenler olacaktır; ancak bu saatten sonra bu ruh halinin sorunun üzerine kalın bir örtü çekecek ölçüde bir güce kavuşabilme ihtimalinin bulunduğunu zannetmiyorum, veciz bir ifadeyle söylendiğinde, "Pandora'nın kutusunun kapanması artık mümkün görünmüyor" da denilebilir.

Ulusal sorun üzerinden açılan Pandora'nın kutusundan ortalığa sayısız kavram saçılmış durumda ve bu saçılma beraberinde haliyle bir karmaşayı da getiriyor; özellikle CHP milletvekili Birgül Ayman Güler'in "Türk ulusu-Kürt milliyeti" ikiliği üzerinden TBMM'de yaptığı konuşma ve sonrasında yapılan tartışmalar karmaşanın boyutlarını göstermesi açısından hayli önemli bir işlev gördü. Günler boyunca TV'lerde ve gazetelerde, ulus, milliyet, millet vb. kavramlar havada uçuştu. Bu karmaşaya rağmen ve bu karmaşaya müdahale edebilmek adına, kavramlar üzerinden tartışmanın hayırlı bir iş olduğunu söylemek ve bu kavramlar üzerine düşünmek, bu kavramlar üzerinden "ulusal sorun"a odaklanmak hem gerekli hem de mümkün görünüyor. Bu yazıda, yazının aylık bir popüler bilim dergisinde yayınlandığını ve sınırlarının olduğunu bilerek, bunu yapmaya, yani ulusal sorunu kavramlar üzerinden okumaya, daha anlaşılabilir olması adına ise her kavramı "Türklükle" ilişkilendirmeye çalışacağım.

Türk ırkı

Irk kavramı da ırkçılık düşüncesi de 16-17. yüzyıl dolaylarında, yani modern zamanların şafağında, Batı'nın dünya hâkimiyetini kurmasına paralel bir şekilde, sömürgeci aklın bir ürünü olarak ortaya çıktı. Irkçılığın esas olarak ima ettiği şey, insanların doğuştan gelen fiziksel-genetik-zihinsel özelliklere sahip olduğu ve bunun kuşaktan kuşağa aktarıldığıydı. Beyaz ırk, sahip olduğu üstün özellikler nedeniyle dünyanın hâkimi olmalı, diğerleri, yani sarı ve siyah ırktan olanlar ise beyaz ırka itaat etmeliydi. Böylelikle dünyanın geri kalanının Batı'nın kolonisi ve o coğrafyada yaşayanların Batı'nın köleleri, hizmetkârları olmasının ideolojik meşruiyetinin sağlanabileceği düşünülüyordu.

Geç kapitalistleşen ve öncesinde de merkantilist bir iktisat politikasına sahip olmayan Osmanlı İmparatorluğu'nda, Batılı anlamda bir ırkçılık hiçbir zaman söz konusu olmadı. Tersinden bakıldığında ise hiçbir zaman gerçek anlamda sömürgeleştirilmediği ve uzun yıllar boyunca "Batılı" bir imparatorluk olarak kaldığı için de Batı'nın ırkçı politikalarına Afrika ya da Uzakdoğu örneğinde olduğu gibi doğrudan maruz kalmadı; Batılı tahayyülde Osmanlı, önceleri korku duyulan bir "barbar kavim" sonrasında ise bir "hasta adam" olarak yer alıyordu daha çok.

Geç kapitalistleşmiş, burjuvaziden yoksun ve Batılı bir sömürgeleştirme politikasına hiçbir zaman sahip olmamış bir imparatorlukta ortaya çıkan Türk milliyetçiliği, 19. yüzyılın sonlarına

doğru, "Türkçülük" adıyla siyaset sahnesinde yerini almaya başladığında, esas belirleyici unsur İslam olsa da, bir etnik damara hiç kuşkusuz sahipti; ancak bu, hiçbir zaman ırkçı bir niteliğe kavuşmadı. Türkçü düşünürler, örneğin Ziya Gökalp ya da Yusuf Akçura, "Türk ırkı"ndan söz ettiklerinde beyaz adamın üstünlüğüne, kanın saflığına ya da kafatası şekillerine değil, büyük ölçüde dinin belirleyici olduğu kültürel bir birime işaret ediyorlar ve ırk sözcüğünü henüz popüler bir şekilde kullanılmaya başlanmamış Türk milleti/Türk ulusunu karşılayacak şekilde kullanıyorlardı. Benzer bir şekilde İstiklal Marşı'nın yazarı ve hiçbir zaman Türkçü olmamış bir isim, Mehmet Akif Ersoy da şiirinde, Müslüman Türklere işaret edecek şekilde, şu dizeye yer verecekti: "Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet bu celal?"

Milli Mücadele'yi yürüten kadronun söyleminde de mücadele boyunca esas belirleyici olan İslam'dı ve "İslam-ı Anasır" hangi etnik kökenden gelirse gelsin, imparatorluğun mevcut sınırları içerisinde yaşayan ve İslamiyet paydasında buluşan insanlara göndermede bulunuyordu. Milli Mücadele terimindeki "milli" de seküler bir terim olmaktan ziyade, gayrimüslim olmayana, yani Müslüman unsurlara ve bunların Rumlarla Ermenilere karşı verdikleri mücadeleye işaret ediyordu.

Ancak Milli Mücadele bittikten sonra İslam'ın kamusal alandan geri çekilmesine paralel bir şekilde etnik vurgu giderek artmaya başladı. Özellikle Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi'nin gündeme geldiği 30'lar Türkiye'sinde, Batı antropolojisinin büyük etkisi altında, Türklerin mensup olduğu ırkın belirlenmesi adına, kafatası ölçümlerine dayanan "bilimsel" çalışmalar yürütüldü. Amaç Türklerin sarı ırktan değil beyaz ırktan olduğunu, kafatası ölçülerinin ve biçimlerinin de buna uygun bir şekilde Batılıların kafatası ölçüleriyle ve biçimleriyle aynı olduğunu "ispatlayabilmek"ti. Hem Türk Tarih Tezi hem de Güneş Dil Teorisi, Batılı ırk paradigmasından yola çıkıyor; ancak Batı-merkezci antropolojiye karşı, Türklerin medeniyet kurucu bir kavim olduğunu, üstelik Anadolu'nun otokton halkı olarak binlerce yıldır burada yaşadığını iddia ediyordu.

"Türkçü faşist ideoloji"nin önde gelen kuramcılarından Nihal Atsız (solda).

Türk Tarih Tezi'nin de Güneş Dil Teorisinin de modası 30'ların sonuna gelindiğinde çoktan geçmiş olsa da, İtalyan faşizmi ve Alman Nazizmi orijinli olan ve kan esasına dayanan ırk teorileri tüm dünyada çoktan tedavüle girmişti bile. Nazizmin söyleminde ırk, deri rengine işaret etmenin ötesinde, etnisite adı yerine kullanılmaya başlanır olmuştu ve artık "Alman halkı" ya da "Alman ulusu"ndan ziyade Alman ırkından söz ediliyordu. 30'ların ikinci yarısından 2. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Türkiye'de Alman ırk kuramının etkisi altında faaliyet gösteren ekipler sayısız ırkçı dergi yayınladı. *Ergenekon*, *Gökbörü*, *Bozkurt* gibi isimlere sahip bu dergilerde Alman ırk kuramı, başta Nihal Atsız ve Reha Oğuz Türkkan gibi isimler tarafından olmak üzere, Türkçülüğe/Türk milliyetçiliğine uyarlandı. Benim "Türkçü faşist ideoloji" olarak adlandırdığım bu ırkçı milliyetçilik anlayışında söz konusu olan kafatası ölçümleri değil, kanın saflığı ve melezliği meselesiydi. Türkçü faşizme göre devletin esas görevi ırkın saflığının bozulmasını, yani melezleşmeyi engellemek, böylelikle dejenerasyonun (yozlaşmanın) önüne geçmekti. Irk-merkezci bu devlet anlayışına göre devlet, ırkın saflığını, sağlığını, sıhhatini korumak adına nüfusa, evliliklere ve üremeye müdahale etmeli, yani bir biyo-iktidar olarak kendisini kurmalıydı. 2. Dünya Savaşı bittiğinde tüm dünyada olduğu gibi bu kuramların belirleyici olduğu siyasal anlayışlar sahneden çekilse de, ırk düşüncesi ve ırkçı tezler, yıllar sonra MHP tarafından temsil edilen milliyetçilik anlayışının bilinçaltında -ki bu bilinçaltını Nihal Atsız'ın fikirlerinin şekillendirdiğini söyleyebiliriz- varlığını korumaya devam etti. Bugün dahi, bu bilinçaltı zaman zaman açığa çıkmakta ve "Türk ırkı" kavramı ülkücü hareket tarafından kullanılmaktadır.

Türk halkı

Halkçılığın Kemalizmin ilkelerinden birini oluşturduğunu ve halk sözcüğünün cumhuriyeti kuran partinin, CHF/CHP'nin isminde de yer aldığını, hatta partinin ilk adının "Halk Fırkası" olarak belirlendiğini, ancak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın adında "cumhuriyet" sözcüğü geçtiği için partinin adının Cumhuriyet Halk Fırkası'na dönüştürüldüğünü biliyoruz.

Halk sözcüğü tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sınıfsal bir karakter taşımış ve esas olarak alt sınıflara, işçilere, köylülere ve memurlara işaret etmiş, siyasal alanda ise her zaman sol bir çağrışıma sahip olmuştur. Milli Mücadele döneminde kurulan Halk İştirakiyun Fırkası'nın Türkiye'deki ilk legal sol parti olduğu söylenebilir. 1920'ler Türkiye'sinde, Milli Mücadele'yi yürüten kadroların Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri ve Bolşevizmin Anadolu'daki itibarı, "halk" kavramının sınıfsal bir şekilde kullanılmasını beraberinde getirmiş, bizzat Mustafa Kemal tarafından Meclis'te bir "Halk Zümresi" kurulmuş ve "Halkçılık Programı" hazırlanmıştır.

Halkçılık Kemalizmin ilkelerinden birini oluştursa da, Milli Mücadele sonlandıktan ve Lozan'la birlikte Türkiye dünya sistemi tarafından kabul edildikten sonra, kavram bu sefer sınıfsal bir çağrışımla değil, Türkiye'de Batılı anlamda sınıfların ve dolayısıyla sınıf mücadelelerinin bulunmadığına, bu nedenle de farklı sınıfları temsil edecek farklı partilere gerek duyulmadığına ve CHP'nin bütün bir halkı temsil ediyor olduğu iddiasına dayanak hazırlamak için kullanılır. Devletin resmi dilinde de halk kavramı yerini giderek "millet"e bırakır ve "Türk halkı"ndan değil, "Türk milleti"nden, öz Türkçecilik dönemiyle birlikte ise "Türk ulusu"ndan söz edilmeye başlanır.

Solun yükselişe geçtiği 1960'lardan itibaren ise "halk" sözcüğü ye-

niden siyasal alana dönecek, özellikle Türkiye solu tarafından emekçi sınıflara işaret etmek için kullanılacaktır. Gençlik hareketlerinden türeyen iki silahlı örgütün, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun (THKO) ve Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi'nin (THKP-C) isimlerinde "halk" sözcüğünün yer alması bu açıdan şaşırtıcı değildir. Benzer bir şekilde, CHP'nin "ortanın solu"ndaki yerini alışı ve Ecevit'in başkanlığıyla birlikte, CHP'de de "halk"tan yeniden söz edilmeye başlanacak, Ecevit'e seçim meydanlarında "halkçı Ecevit" olarak seslenilecektir.

"Türk halkı" şeklindeki kullanım 1980 sonrasında merkez sol partiler tarafından devam ettirilse de, Kürt hareketinin devreye girişi ve Kürt sorununun siyasetin merkezine yerleşmesiyle birlikte sosyalist sol "Türkiye halkları" demeyi tercih edecek ya da "Türk halkı" yerine "Türk ve Kürt halkları" ifadesi kullanılacaktır.

Türk milleti

"Millet" sözcüğü, çok dinli ve çok etnili Osmanlı İmparatorluğu'nda bir yandan farklı dini aidiyetleri gösterirken, öte yandan şeriat yasasının geçerli ve Müslümanların hâkim olduğu bir toplumsal yapıda, farklı dinlerin mensuplarının hak ve özgürlüklerinin sınırını işaret etmek için kullanılıyordu. Milli Mücadele döneminde "Türk milleti"nden söz edilmeye başlandığında, kavram neredeyse bütünüyle dini içerikliydi ve aslında Misak-ı Milli sınırları içerisindeki farklı etnik kökenlerden Müslümanlar için kullanılıyordu. 1925'ten sonra ise kavram giderek daha seküler ve etnik bir anlam taşımaya, modern anlamda ulusu işaret etmeye başladı. Bir yandan İslam'ın kamusal alandaki etkisinin azaltılması ve milli kimliğinin kurucu unsurunun İslam değil Türklük olarak belirlenmesi; öte yandan "İslam-ı Anasır" olarak adlandırılan diğer etnik grupların varlıklarının inkârı ve Türklük dairesine dahil edilmek istenmeleri kavramın nasıl dönüştüğünü açıkça gösteriyordu.

Cumhuriyetin kurucu metinlerinde kullanılan "Türk milleti" ifadesi, 1946'dan, yani çok partili hayata geçilmesinden itibaren, Türk sağının "milli irade" söyleminin bir parçası olarak sağ partiler tarafından sahiplenildi. Demokrat Parti'nin sloganı "yeter söz milletindir" şeklindeydi ve bu haliyle, Türk sağının "cumhuriyet elitlerine karşı mütedeyyin halk kitlelerinin siyasi temsilcisi olma" iddiasına işaret ediyordu. 1946, aynı zamanda 2. Dünya Savaşı'nın bittiği ve Soğuk Savaş'ın başladığı, Türkiye yönetici sınıfının safını Batı Bloğu olarak belirlediği, CHP içerisindeki küçük burjuva radikalizminin tasfiye edildiği ve anti-komünist bir panzehir olarak İslamizasyon politikalarının devreye sokulmaya başlandığı yıldı. "Türk milleti" ifadesi Soğuk Savaş'la birlikte, milliyetçi-muhafazakâr siyasi terminolojinin en önemli parçalarından birini teşkil edecek ve Sünni-Türk-muhafazakâr-milliyetçi halk kitlelerine işaret etmek için kullanılacaktı. Özellikle 1960'lardan itibaren sol, "Türkiye halkı" ya da "Türk halkı", devlet ve sağ ise "Türk milleti" ifadesini kullanacaktı. Örneğin, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının yargılandığı davada, sanıklar sürekli olarak "Türk halkı" diyorlar, mahkeme ise "komünistler halk derler" diyerek bunun düzeltilmesi ve tutanaklarda "Türk milleti" ifadesinin yer alması gerektiğini söylüyordu.

Türk milleti ifadesi, 1980 sonrası Türkiye siyasetinde de merkez sağın Özal, Demirel, Çiller, Yılmaz gibi temsilcileri tarafından kullanılmaya devam etti. "Zirve noktası" ise 2002'den beri devam eden AKP iktidarı dönemi oldu. AKP, devletin esas sahibi haline gelme ve rejimi dönüştürme mücadelesinde kendisini "elitlere karşı milli iradenin temsilcisi" olarak sunmayı başardı; aynı zamanda "millete hizmet" söylemini TOKİ'ler, duble yollar, "çılgın projeler" vs. ile taçlandırarak "milletin hizmetçisi" algısını büyük ölçüde yerleştirebildi. Elbette ki AKP açısından da, anayasal olarak değilse de uygulamada, "Türk milleti" esas olarak Müslüman-Sünni Türk'e işaret ediyor ve AKP, Kemalistleri, sosyalistleri, Kürtleri ve Alevileri siyasal alanın dışında bırakmayı hedefleyen bir "Sünni-Ulus" inşa etmek istiyor. AKP'nin yeni rejimine uygun bu "Sünni-Ulus" inşasının halen devam ettiğini söyleyebiliriz.

Bu kısmı bitirirken kısaca "Türk ulusu" ifadesi üzerinde de durmak gerekiyor. "Türk milleti" yerine "Türk ulusu", "milliyetçilik" yerine "ulusçuluk" terimlerinin kullanılması, dilde sadeleşme ve öz Türkçecilik döneminde gündeme geliyor ve özellikle 30 ve 40'lı yıllarda devlet söyleminde sıkça gözlemlenebiliyor; DP iktidarından itibaren ise bu terimlerin devlet söyleminin dışında kaldığını görebiliyoruz. CHP ve o gelenekten gelen partiler tarafından halen kullanılan bu ifadenin, özellikle 1960'lardan itibaren kendisini "sol-Kemalist" bir siyasal pozisyona yerleştirenler ve Kemalizmin "hümanist-çağdaşlaşmacı" bir versiyonunu sahiplenenler tarafından benimsendiğini söyleyebiliyoruz.

Türk milliyetçiliği

Türk milliyetçiliği ideolojisi, 19. yüzyılda, imparatorluğun çözülüş sürecinde "devlet nasıl kurtulur" sorusuna, Osmanlıcılık ve İslamcılıkla birlikte verilmiş bir yanıt olarak ve "Türkçülük" adıyla ortaya çıktı. Kurucu babalar Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp, Türkçülüğü etnisist bir içeriği de olan, ancak kafatası ya da soy esasına dayanmayan, kültürel bir birliktelik olarak formüle etmişler, İslam'ı da bu formüle güçlü bir şekilde raptetmişlerdi.

Yeni cumhuriyet kurulurken, "millet"in ya da aynı anlama gelmek üzere "ulus"un nasıl tarif edileceği önemli meselelerden biriydi. Mustafa Kemal'in "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir" sözü, Milli Mücadeleye dahil olmadıkları için gayrimüslimleri Türklük tanımının dışında tutuyor, Türk olmayan Müslümanları ise Türklerle birlikte mücadele ettikleri için Türk milleti kapsamına alıyordu. Benzer bir durum Lozan Antlaşması'nda da gözlemleniyordu; gayrimüslimler azınlık kategorisine dahil edilmişler, Müslüman bütün etnik gruplar ise Türk milleti içerisinde yer almışlardı. Kuruluş döneminde devlet açısından milli kimliğin en önemli unsurunun İslam olduğunun en güçlü delili, Yunanistan'la yapılan nüfus mü-

İlk Türkçü düşünürlerden Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura.

badelesi sırasında, Türkçe konuşan Anadolu Rumlarının Yunanistan'a gönderilmesi ve Yunanistan'daki Müslüman nüfusun (Türklerin değil!) Türkiye'ye getirilmesiydi.

Rejimin kurucu metni 1924 Anayasası'nın 88. maddesinde ise şöyle deniliyordu: "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle (Türk) ıtlak olunur." Bu madde ilk bakışta Türkiye Cumhuriyeti'nin milliyetçilik ve ulus/millet anlayışının, Fransız tipi, yani vatandaşlık temelli bir niteliği olduğu gibi bir izlenim yaratsa da, yakından bakıldığında başka bir şeye işaret ediyordu. Anayasada kime Türk denileceğine dair mecliste tartışmalar yaşanırken bir ayrıma gidilmiş, soyca Türk olanlarla, yani "hakiki Türklerle", devlete vatandaşlık bağıyla bağlı oldukları için "Türk" kabul edilenlerden söz edilmişti; yani "hakiki Türklükle" "yasal Türklük" arasına daha baştan bir açı konulmuş, hakiki Türk olarak kabul edilmeyenlerin ancak "vatandaşlık itibarıyla" Türk olarak kabul edilmeleri söz konusu olabilmişti.

"Türk" sözcüğü anayasal düzeyde bakıldığında ulusun/milletin adı olarak, bir üst-kimliğe işaret etmekteydi; ancak etnisist içeriklerinden hiçbir zaman kurtulamadı. Devletin söyleminde "dış Türkler", "soydaşlar" vb. terimlerin kullanılması ya da cumhurbaşkanlığı forsundaki geçmişte kurulduğu varsayılan Türk devletlerine tekabül eden yıldızlar, Türklüğün etnisist karakterini gözler önüne seriyordu. Bu nedenle de ulus-devletin milliyetçilik anlayışı, Fransız tipi anayasal milliyetçilikle Alman tipi etnisist milliyetçilik arasında salınıp durdu ve çoğu kez de etnisist anlayışa meyletti; yani teorik düzeydeki vatandaşlık esasına dayalı anlayış, pratikte baskın bir şekilde etnisist bir karakter taşıdı. Gayrimüslimler Türklük tanımının dışında tutuldular ve Kürtler, Lazlar ya da Çerkezler ise ancak asimile olabildikleri ölçüde Türklük dairesine girebildiler.

Türk milliyetçiliğinin ulus yaratma hedefi kimi açılardan bakıldığında başarılı oldu kuşkusuz. Okuma yazma oranı, okullaşma, Türkçenin yaygın kullanımı, seçimlere katılım, ulusal pazarın kurulması vb. bu başarıyı göstermesi açısından önemli; ancak başka bir açıdan bakıldığında ortada çok ciddi bir başarısızlık olduğunu söylemek mümkün. Bu başarısızlığın iki boyutu olduğu görülüyor: ilkin, 1946'dan itibaren başlayan İslamizasyon politikalarıyla birlikte seküler bir milli kimlik yaratma çabası akamete uğradı ve din tekrar kolektif aidiyetin esas unsuru haline geldi; ikincisi ise özellikle 1980 sonrasında Kürt sorununun gözle görünür hale gelmesi ve Kürtlerin uluslaşma süreciyle birlikte, ülkedeki hâkim etnik grubun, yani Türk etnisitesinin adının Türkleri ve Kürtleri bir arada tutmaya yetecek bir üst-kimlik olma niteliği taşımadığı kesinlik kazandı.

Bu kısmı kısaca iki kavrama daha değinerek bitirebiliriz sanıyorum: İlkin, "milliyetçilik" yerine kimi zaman ve daha az rastlanan bir şekilde "ulusçuluk" sözcüğünün kullanıldığını görüyoruz. Bu da "millet" yerine "ulus" denmesi örneğinde olduğu gibi öz Türkçecilikle bağlantılı elbette, ancak tek neden bu değil. Özellikle 1960'lardan sonra milliyetçilik giderek daha fazla bir şekilde MHP'nin ve ülkücü hareketin ideolojisi olarak görüldüğünden, bu milliyetçilik anlayışına uzak Kemalist çevreler tarafından milliyetçiliğin yerine ulusçuluğun ikame edilmeye çalışıldığını biliyoruz. Ancak bu ikame çabasının başarılı olduğunu söylemek çok da mümkün değil, ulusçuluk değil milliyetçilik tercih edilen ve yaygın olan kullanım biçimi. Daha sonraki yıllarda ise aşağıda ayrıntılı bir şekilde göreceğimiz üzere Kemalist milliyetçilik anlayışının ulusalcılık olarak adlandırılmaya başlanacağını söyleyebiliyoruz.

İkinci olarak, "milliyetçilik" Türkiye'de sıkça kullanılan bir kavram olsa da, onun türediği ve "etnisite" anlamına gelen "milliyet" kavramının fazlaca kullanılmadığını görüyoruz. Yani farklı etnik gruplara işaret etmek için "Türk milliyeti", "Kürt milliyeti", "Laz milliyeti" gibi kullanımlar yaygın değil, bunun yerine "Türk halkı", "Kürt halkı" gibi kullanımlar tercih ediliyor. Nadir rastlanmakla birlikte "milliyet" sözcüğünün kimi illegal sol örgütlerin jargonunda "çeşitli milliyetlerden halkımıza" şeklindeki örnekte görülebileceği üzere, kullanıldığını gözlemleyebiliyoruz.

Ulusalcılık

Milliyetçilik/ulusçuluktan farklı olarak "ulusalcılık" teriminin Türkiye siyasetinin özgüllüğünde ortaya çıktığı söylenebilir ve ulusalcılık esas olarak sol içi bir tartışmaya ve sol içerisindeki politik bir pozisyona işaret eder. Bu tartışma ise "ana çelişki"ye dairdir. Ulusalcılar, ana çelişkinin burjuvaziyle proletarya arasında değil, emperyalizmle ezilen uluslar arasında olduğunu iddia ederler ve ulusalcılık emperyalizme karşı emekçi sınıfların işbirliği yapabileceği bir milli burjuvazinin mevcudiyeti üzerinden kendisini konumlandırır, yani sınıfsal bir işbirliğini öngörür ve bu işbirliğine aday güçleri "milli güçler" olarak adlandırır. Ulusalcı siyaset açısından bakıldığında dönüştürücü özne proletarya değil ulustur ve farklı sınıfların bileşkesinden oluşan ulusun, emperyalizme karşı mücadele ettiği/etmesi gerektiği varsayılır; bu açıdan ulusalcılık, emperyalizm karşısında bir ulus-devlet müdafaası olarak kendini gösterir.

Ulusalcılık adıyla bir siyasi akımın ortaya çıkışı, siyasal İslam'ın ve Kürt hareketinin güçlendiği 1990'lı

yıllara tekabül etse de, ulusalcılığın kökenleri çok daha eskiye götürülebilir. 1930'ların *Kadro* dergisinde, Türkiye'de modern anlamda bir burjuvazi ve proletaryanın bulunmadığı, dolayısıyla bir sınıf mücadelesinden söz edilemeyeceği, Türkiye gibi ülkeler açısından esas olanın planlamaya dayalı devletçi/korumacı iktisat politikalarıyla hızlı bir şekilde sanayileşmek/kalkınmak ve böylelikle emperyalist sömürü mekanizmalarından kurtulmak olduğu şeklindeki tezler, Şevket Süreyya Aydemir, Burhan Asaf Belge, Vedat Nedim Tör gibi isimler tarafından dile getirilmiştir.

Benzer bir tutum 1960'lar Türkiye'sinde Doğan Avcıoğlu öncülüğünde *Yön* dergisinde sergilenmiş ve sosyalizm bir ulusal kalkınma modeli olarak savunulmuştur. Avcıoğlu'na göre "zinde güçler" yani küçük burjuvazinin radikal unsurları, ikinci bir ulusal kurtuluş mücadelesi vermeli ve Türkiye'yi emperyalist zincirin dışına çıkaracak sanayileşme/kalkınma esasına dayalı bir siyaset izlemelidirler. Aynı dönemde yapılan "Milli Demokratik Devrim" tartışmalarında da, feodal kalıntıların temizlenmesi ve sosyalizme geçilebilmesi için milli demokratik devrimin tamamlanması gerektiği ve bunun için de burjuvazinin "milli" unsurlarıyla işbirliği yapılması şeklinde tezler ileri sürülmüştür.

Günümüz Türkiye'sinde ulusalcılığın, 1990'ların siyasal ikliminden güç kazanarak ortaya çıktığını yukarıda belirtmiştik: Yükselen siyasal İslam ve Kürt hareketine karşı, Kemalizmin yenilenmiş bir versiyonuydu söz konusu olan. Yenilenmişti; çünkü Kemalist entelijansiya kendisini artık devletin asli sahibi olarak görmüyor, bu nedenle de mücadelenin "sivil toplum" alanında verilmesi gerektiğinden söz ediyordu. Bu anlayış, 28 Şubat süreciyle birlikte, yani askerin siyaseti dizaynıyla birlikte kesintiye uğrasa da AKP'nin 2002'de iktidara gelmesiyle birlikte yeniden bir teyakkuz durumuna geçti ve siyasal alanda da giderek güçlenmeye başladı. Öyle ki 2000'ler Türkiye'sinde, kısa süreliğine de olsa, Türkiye siyasi tarihinde ilk kez gözlemlenebilecek şekilde milliyetçilerle ulusalcıların bir ittifakından "Kızılelma Koalisyonu" adlandırmasıyla söz etmek mümkün olabilmişti. Daha sonrasında ise ulusalcı olarak adlandırılan çevrelere karşı, "Ergenekon" adı verilen operasyonlar dizisine girişildi ve bu akımın hem sivil alandaki hem de devlet içerisindeki temsilcileri, büyük bir tasfiye süreciyle karşı karşıya kaldılar. Tüm bunlara rağmen ulusalcılığın halen Türkiye'deki en önemli muhalefet odaklarından biri olduğunu ve yakın gelecekte de bu pozisyonunu koruyacağını tahmin edebiliyoruz. Son 29 Ekim kutlamaları ve 10 Kasım anmasında yaşananlar bunu açık bir şekilde gösteriyor.

Ulusalcıların önderliğinde yapılan 29 Ekim 2012 yürüyüşü polis saldırısıyla karşılaşmıştı.

Sonuç

Yaklaşık 100 yıl önce "ulusal sorun" nedeniyle, yani bir yurttaşlar topluluğu olarak ulusu yaratamadığı için yıkılmış olan çok etnili bir imparatorluğun yerine kurulan "Türkiye" isimli ulus-devlette 100 yıl sonra yine aynı meseleyle karşı karşıyayız. Bir ulusal sorunu çözmeye ve yurttaşlığı nasıl tanımlayacağımızı bulmaya çalışıyoruz. İktidar partisinin, yeni anayasada teorik düzeyde liberal bir yurttaşlık ve ulus tanımı yapma ihtimali hayli yüksek olsa da uygulama düzeyinde bunun mümkün olamayacağını, dünya görüşünün buna izin vermeyeceğini düşünüyorum. İktidar partisinin ideal ulus tanımı, Kürtlerin, Kemalistlerin, Alevilerin sosyalistlerin ve hatta kadınların siyasal alanın dışında bırakıldığı, Sünni-muhafazakâr-milliyetçi erkeklerden oluşan ve benim "Sünni-Ulus" olarak adlandırdığım bir topluluğa tekabül ediyor. Cumhuriyetin kurucu partisi olan CHP'nin ise bunun karşısına, arkaik bir nitelik taşıdığını artık hepimizin fark etmesi gereken, Türklüğün bir etnik gruba değil bir üst-kimliğe işaret ettiğini, bu yüzden Türklük tanımının değiştirilmemesi gerektiğini savunan bir tezle çıktığını görüyoruz. Oysa bu yazıda da ortaya koymaya çalıştığım üzere, teorik düzeyde bir üst-kimliğe işaret ediyor olsa da, Türklük esas olarak bir etnik kimliğin adını taşıma niteliğine sahip bulunuyor ve uygulamada da Türkiye'deki yurttaşlık anlayışı açıkça etnisist bir nitelik taşıyor. Bu nedenle, ulusal sorunun kaynağı konumunda bulunan, Türkiye toplumunun önemlice bir bölümünü oluşturan ve kendi uluslaşma sürecini yaşayan Kürt halkının, başka bir etnik grubun adını taşıyan bir üst-kimliği kabul etmesi bu aşamadan sonra mümkün görünmüyor. Dolayısıyla "Türkiye Yugoslavya olmasın" diyerek "Türk ulusu" kavramının üst-kimlik olarak savunulması gerektiğini iddia edenler farkında olmaksızın Türkiye'nin Yugoslavyalaşması sürecine katkıda bulunmuş oluyorlar.

Bu noktada yazıyı şöyle bitirmek mümkün sanıyorum: Biz, dünyayı değiştirme iradesine sahip olanlar, tüm bu süreç devam ederken, bütün etnik aidiyetlerden sıyrılmış, anayasal, yeni bir ulus tanımı üzerine tartışmak, bu ulus tanımını siyasal mücadelemizin bir parçası haline getirmek zorundayız. Bu tartışmaların merkezinde ise başka bir dünya fikrinin hayaleti dolaşmaya devam etmeli: Bütün etnik kimliklerin kendilerini özgürce var edebildikleri fakat sadece bununla yetinilmeyerek yurttaşların her birinin sömürüden azade kılındığı, en temel sosyal haklara eşit ve adil bir şekilde ulaşabildikleri, yaşamı emekleriyle var edenlerin kendi kaderleri üzerinde söz sahibi olmalarını sağlayacak siyasal mekanizmaların aşağıdan yukarıya doğru ve bizzat onlar tarafından, onlar eliyle inşa edildiği yeni bir ülke ve yeni bir dünyanın hayaleti!

Uygulamada ulusların kaderini tayin hakkı

Sovyetler Birliği deneyi

Son dönemde ulusal uyanış ve mücadeleler genellikle emperyalistler tarafından kullanıldığı için, anti-emperyalist kesimlerde, bu hareketlere karşı ciddi önyargılar oluştu. Sovyetler Birliği deneyimi, anti-emperyalizmin ulusal özgürlükleri savunmakla çelişmediğini gösterir. Aksine Lenin, ulusların kaderini tayin hakkı ve milletlerin eşitliğini tutarlılıkla savunarak, bu silahı ustalıkla emperyalistlere doğrultmayı başarmıştır. Diğer önemli bir nokta ise, belli aşamalara ulaşmış halklar için uluslaşma sürecinin üzerinden atlanamayacak, inkâr edilemeyecek tarihsel bir zorunluluk olduğunun bilinmesidir.

Osman Altun

Sovyetler Birliği, devrimden önce "halklar hapishanesi" olarak adlandırılan ve muazzam sayıda ve farklı gelişmişlik düzeylerinde milletleri bünyesinde barındıran Rus Çarlığı'nın mirası üzerinde kuruldu. Bu nedenle, milletler ve milliyetçilik tartışmalarında sosyalistlerin dönüp dönüp yeni şeyler öğrenebileceği oldukça bereketli bir tarihsel miras olarak kabul edilmelidir. Gerçekten de, 19. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar uzanan, monarşiye karşı, burjuvazi önderliğindeki halkın yaşadığı ülkeyi zaptetmesi anlamına gelen burjuva devriminin milliyetçiliği ile "sınırlar kaldırılsın, işçilerin vatanı yoktur" diyen proletarya enternasyonalizmi arasında salınan bir sarkacı andıran teorik tartışmalar açısından, Lenin öncülüğünde Rusya'da oldukça başarılı bir formülasyon geliştirilmiştir. Bunun yanı sıra, ilk yıllarında pratikte başkent çevresine ve Avrupa Rusya'sına sıkışmış gibi gözüken Bolşevik iktidar, şüphesiz Bolşeviklerin "ulusların kaderini tayin hakkı" ilkesine olan bağlılıkları sayesinde, Rus Çarlığı'nın sahip olduğu neredeyse bütün topraklarda, çok sayıda dış düşmana rağmen, tekrar hâkimiyet kurmayı başararak Sovyetler Birliği'nin bir süper güç olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bilindiği gibi Sovyet Devrimi'nin özgüllüğü, Marksizmin birbirinin devamı olarak tarif ettiği tarihsel aşamaları bir arada ve hızla aşmak zorunda kalmış olmasıdır. Şüphesiz ki bu durum, milletler sorununa da yansımıştır. Bir yandan gelişmiş ülkelerdeki en ileri üretim biçiminin ürünü olan sanayi proletaryasına dayanan devrim, çarlığın geniş topraklarında, burjuva devrimi aşamasının bile çok uzağında olan yerli halkların uluslaşma sorunlarıyla da ilgilenmek zorunda kalmıştır. Sovyet Devrimi'ne damgasını vuran diğer bir olgu da, devrimin emperyalizm koşullarında gerçekleşmiş olmasıdır. Bolşevikler iktidarlarını önce yaşatmak, sonra da sağlamlaştırmak için, her taraflarını saran doğal düşmanlarıyla savaşmak zorunda kalmıştır. Emperyalistler, Sovyet iktidarını zayıflatmak ve yıkmak için, Rus Çarlığı'nda yaşayan halkların ulusal duyarlılıklarını kullanmak istemiş, Bolşevikler bu sorunun üstesinden de, ulusların kaderini tayin hakkı ilkesini tutarlılıkla savunarak gelmiş ve hatta bu sayede, her bir emperyalistin sahip olduğu çok sayıdaki sömürge nedeniyle bu silahı kendilerine doğrultanlara karşı çevirmeyi başarabilmişlerdir.

Rus Çarlığı'nın başkenti Petrograd'da Sovyet iktidarının ilanı, doğal olarak, çarlığın geniş kesimlerinde otorite boşluğunun doğmasına neden olmuştur. Bu otorite boşluğundan faydalanarak, Rus Çarlığı dönemine de uzanan milliyetçi gelenekleri ve sınıfsal altyapıları olan Finlandiya ve Polonya gibi örneklerin yanı sıra, yerel halklar nezdinde güçlü meşruiyetleri olduğu söylenemeyecek bazı "milliyetçi" gruplar da iktidarlarını ilan etmiştir. Sovyet politikası gereği her şekilde bütün bu iktidarlara kendi kaderini tayin hakkı tanınmıştır. Bu durum, Finlandiya, Polonya, Litvanya, Estonya ve Letonya'da, burjuva hükümetlerinin kurulmasına neden olmuştur. Sovyet iktidarının bu ülkelere, yerli sosyalist unsurları desteklemek şeklinde bir müdahalesi olsa da bu politika başarılı olmamış, bu yeni iktidarlar, halkları nezdinde meşruiyet kazanarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

Yerli sınıfsal dayanakları güçlü olmayan Ukrayna veya Beyaz Rusya gibi örneklerde ise, öncelikle kendi kaderini tayin hakkı tanınmakla birlikte, bu iktidarlar, hızla birer emperyalist uydusu haline dönüşmüş, hatta topraklarını Sovyet iktidarını ezmek isteyen emperyalist destekli Beyaz Ordu'ya ve diğer yabancı emperyalist güçlere açmıştır. Sovyet iktidarı açısından bu topraklar hızla yabancı güçlere karşı verdikleri askeri mücadelenin cephesi haline dönüş-

müştür. Bütün bu ülkelerde askeri başarı kazanıldıktan sonra da, Bolşevik iktidar, milli hassasiyetleri göz önünde bulunduran Sovyet iktidarlarının kurulmasına önayak olmuştur.

Bunlardan en ilginç olanı Beyaz Rusya'nın kuruluşudur. Beyaz Rusya adeta Bolşeviklerin "ulusların kaderini tayin hakkı" ilkesine olan ilkesel bağlılıkları nedeniyle "yaratılmıştır." D. S. Mirski'nin deyimiyle "Beyaz Ruslar için milletleşme, Rus devriminin adeta hiç istenmemiş bir hediyesi" olarak gerçekleşmiştir. (1) Halkı büyük Rus halkıyla çok benzer bir dili konuşmakta, ortak bir tarihsel ve kültürel geçmişi paylaşmakta olan Beyaz Rusya için özerklik verilerek, Sovyetler Birliği'nden ayrılma hakkına da sahip, eşit statü tanınmıştır. Bu karar bazı Bolşevikler tarafından sertçe eleştirilmiş, Stalin bu eleştirilere "Kırk yıl önce Riga bir Alman şehriydi, fakat şehirler köyleri yutarak büyüdüğü ve milliyet özellikle kırlık bölgelerde korunduğu için, Riga bugün safkan bir Letonya şehridir. Gene bundan elli yıl kadar önce, Macaristan'ın bütün şehirlerinde bir Alman niteliği vardı; şimdiyse hepsi Macarlaştı. Aynı şey Beyaz Rus olmayan unsurların henüz ağırlığını koruduğu Beyaz Rusya şehirlerinde de görülecektir." (2) şeklinde yanıt vermiştir.

Stalin'in Beyaz Rusya tartışmalarında verdiği yanıttan da anlaşılabileceği gibi Bolşevikler açısından uluslaşma süreci, halkların tarihin bir döneminde muhakkak yaşamak zorunda oldukları ve bazı ilerici yönleri de olan kaçınılmaz bir süreçtir. Devrimden önce özellikle Polonyalı komünistlerden gelen tepkilere Lenin de çok benzer bir şekilde "Bu sorun hakkında kafa yormamış olanlar, ezen milletlerin sosyal demokratlarının 'ayrılma özgürlüğü' üzerinde durmalarının, ezilen milletlerin sosyal demokratlarının ise 'birleşme özgürlüğü' üzerinde ısrar etmelerinin bir çelişki olduğuna hükmediyorlar. Fakat birazcık düşünülecek olursa, milletlerin birbirleriyle kaynaşmalarına, enternasyonalizme giden, şimdiki durumdan hareketle bu hedefe giden, *başka bir yol olmadığı*, olmayacağı görülecektir." (3) yanıtını vermiştir. Bolşeviklere göre, Beyaz Rusların henüz milli uyanışları gerçekleşmemiş olmakla birlikte, bunun gerçekleşmesi kaçınılmazdır.

Bu ilkeli tutum, Bolşeviklere iki farklı açıdan politik fayda sağladı. Yaşadıkları topraklar gerici ve büyük Rus milliyetçisi Beyaz Ordu komutanları tarafından işgal edilen yerli halklar, otorite kurdukları ülkelerde ulusların kaderini tayin hakkını tanıyan Bolşeviklere sempatiyle yaklaştı. Bazı bölgelerde doğrudan Kızıl Ordu'nun askeri müdahalesi olmadan Bolşevik yanlısı iktidarlar kuruldu. Örneğin Azerbaycan'da ve Türkistan'da, çoğunlukla bölgede yaşayan Rus işçiler tarafından da olsa, merkezi Bolşevik iktidarla bağlantısı kopuk fakat Bolşevik karakterdeki iktidarlar kurularak Kızıl Ordu'nun bölgeye ulaşmasına kadar iktidarda kalabildi. Bu bölgelerde tekrar merkezi Sovyet otoritesi kurulduğunda ise her biri federasyonun eşit statüdeki parçası olarak kabul edildi. Diğer taraftan ise Batılı büyük güçlerin işgali altındaki Doğu ülkelerinin halklarıyla kader birliği yapılarak emperyalizmin bölgede geriletilmesi açısından çok önemli ittifaklar kurulabildi. Bilindiği gibi Türkiye de, emperyalistlere karşı savaşında Sovyet yardımlarından faydalanmıştır.

Kızıl Ordu'nun içsavaş yıllarında Orta Asya ve Uzak Doğu'da ilerleyişi sırasında, ele geçirilen topraklarda yaşayan yerli halkların tamamına, tek taraflı olarak Sovyet yönetimi tarafından özerlik statüsü sağlanmıştır. Neredeyse tüm örneklerde, bu yerli toplulukların sahip olabilecekleri kendi kendini yönetme hakkı adına kısıtlayıcı etken, Sovyet otoritesinin sağladığı statü değil, bu yerel halkların kendi sınırlı birikimleri olmuştur. Yerel diller canlandırılmış, yerel kültürler üzerine çalışmalar yapılmış, halkların kendi kendini yönetmesi adına yerel aydınlar yetiştirilmeye çalışılmıştır. Bütün bu süreçlerin sonunda Volga Almanları, Çuvaşlar, Karelyenler, Başkırtlar, Volga Tatarları, Buryatlar gibi yaşadıkları topraklarda çoğu örnekte büyük Ruslara göre nüfus çoğunluğu bile olmayan halklar özerkliklerini elde etmiştir.

Milli farklılıkları çoktan aşmış komünistlerden oluşan Bolşevik Partisi, milletlerin eşitliği ilkesini, irili ufaklı, gelişmiş az gelişmiş, hiçbir millet aleyhinde bozmamaya özen göstermiştir. Rus Çarlığı'nın topraklarında karşılaştıkları en temel sorunlardan birisi de halkların eski gelenek ve yaşam tarzlarına bağlılığı olmuştur. Bolşevikler, burjuva milli kaderini tayin hakkından farklı olarak, bu toplulukların milli haklarını elde etmelerinin yeterli olmayacağını, Sovyet yönetiminin kök salmasının ancak bu halkların sanayileşmesi ile mümkün olduğunu düşünmüş, Sovyet coğrafyasının her yerinde sanayileşme politikaları uygulanmıştır. Bolşevikler açısından Sovyet yönetiminin dayanabileceği yegâne temel sanayileşmiş ülkelerin proleter sınıflarıdır. Sovyet yayılmasının sömürgeleştirme adına gerçekleşmediğinin en büyük ispatı budur.

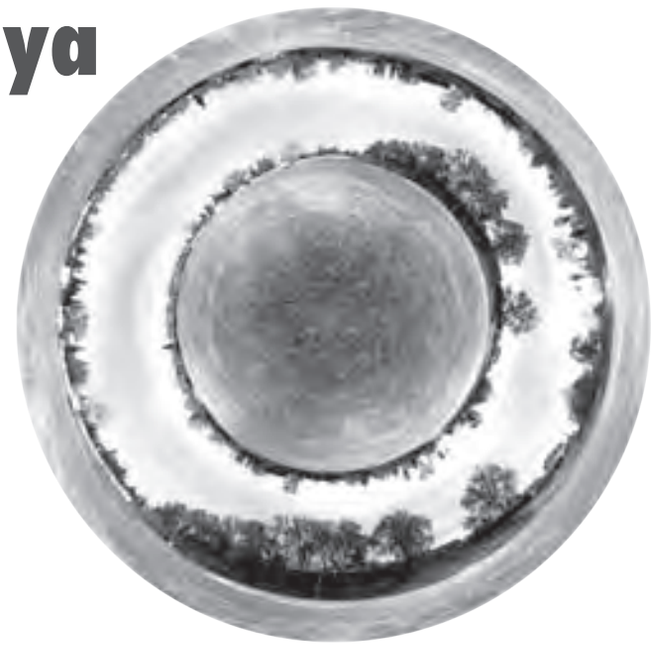
Lenin'in büyük katkısıyla izlenen bu politikalar sayesinde, günümüze kadar sirayet eden imparatorlukların kanlı çatışmalarla ulus temelinde parçalanması süreci uzun süreliğine ertelenerek, bölgede barış sağlanmıştır. Elbette bazı hatalar yapılmış olmakla beraber, çoğunlukla bunlar, mevcut durumun geriliğinden ve emperyalist tehditten kaynaklanmıştır. Son dönemde ulusal uyanış ve mücadeleler genellikle emperyalistler tarafından kullanıldığı için, anti-emperyalist kesimlerde, bu hareketlere karşı ciddi önyargılar oluşmuştur. Sovyetler Birliği deneyimi, anti-emperyalizmin ulusal özgürlükleri savunmakla çelişmediğini göstermektedir. Aksine Lenin, ulusların kaderini tayin hakkı ve milletlerin eşitliğini tutarlılıkla savunarak, bu silahı ustalıkla emperyalistlere doğrultmayı başarmıştır. Diğer önemli bir nokta ise, belli aşamalara ulaşmış halklar için uluslaşma sürecinin üzerinden atlanamayacak, inkâr edilemeyecek tarihsel bir zorunluluk olduğunun kabul edilmesi gerekliliğidir.

DİPNOTLAR

1) D. S Mirski, akt. E. H. Carr, *Bolşevik Devrimi Tarihi*, Cilt 1, s.285.
2) Stalin, akt. E. H. Carr, a.g.e., s.286.
3) Lenin, akt. E. H. Carr, a.g.e., s.392.

"Başka dünyalar" var mı?

Çoklu evrenler veya paralel evrenler

Büyük Patlama kuramı büyük olasılıkla başka evrenlerin varlığını da zorunlu kılmaktadır. 1957'den bu yana sık sık karşımıza çıkan çoklu evrenler kavramı, Büyük Patlama'nın yanı sıra, diğer fizik problemlerine de bir çözüm sağlamaya adaydır. Henüz elimizde bunlarla ilgili kanıtlar yok. Ama çoklu evrenler (popüler deyişle paralel evrenler) varsa, bu, çözüm bekleyen birçok soruya yanıt verecek.

Doç. Dr. Kerem Cankoçak

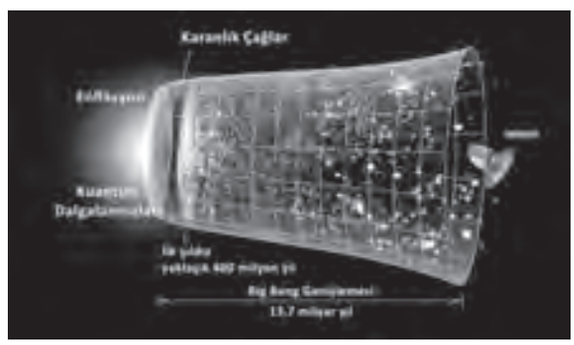
Her şey Büyük Patlama ile mi başladı? Her şey nasıl yoktan var olabilir? Büyük Patlama kuramı binlerce yıllık yaradılış mitlerinin doğrulanması mı? Bu ve benzeri sorular birçoklarının kafasında soru işareti olmaya devam etmekte ve özellikle yaradılışçılar tarafından istismar edilmektedir.

Günümüz fiziği ise tam tersine yaradılışçı iddiaları desteklemekten çok uzaktır. Büyük Patlama her şeyin başlangıç noktası değil, tam tersine bir ara dönemdir; bir anlamda bir faz geçişidir. Üstelik Büyük Patlama kuramı büyük olasılıkla başka evrenlerin varlığını da zorunlu kılmaktadır. 1957'den bu yana sık sık karşımıza çıkan çoklu evrenler kavramı, Büyük Patlama'nın yanı sıra, diğer fizik problemlerine de bir çözüm sağlamaya adaydır. Henüz elimizde bunlarla ilgili kanıtlar yok. Ama çoklu evrenler (popüler deyişle paralel evrenler) varsa, bu, çözüm bekleyen birçok soruya yanıt verecek.

200 bin yıllık *homo sapiens* türümüzün tam olarak hangi tarihte bilinç kazandığını belirlemek zor. Belki de 3,5 milyon yıl önce ilk insansıların ortaya çıkışları ile birlikte yavaş yavaş bilinçlenmeye ve içinde yaşadığımız dünyaya ilişkin sorular sormaya başladık. Yazılı tarihte şu sorulara sürekli rastlıyoruz: Buraya nasıl geldik? Evren neden bu kadar büyük? Her şey nasıl başladı ve her şey nasıl bitecek?

Bu sorulara yakın zamana kadar mitolojik yanıtlar veriliyordu. Her kültürün bir yaradılış efsanesi vardı. Ama modern bilim Galileo, Kopernik, Kepler ve Newton'dan başlayarak bu sorulara yanıt vermeye başladı. Soru soruyu açtı ve Güneş Sistemi'nden başlayarak yavaş yavaş nasıl bir evrende yaşadığımızı anlamaya başladık. Henüz "her şeyi" bildiğimizi iddia etmekten çok uzağız; ama birkaç yüzyıl öncesine göre çok şey biliyoruz. Örneğin gözlemlediğimiz evrenin 13,7 milyar yıl yaşında olduğunu ve Büyük Patlama'yla başladığını biliyoruz. Ancak bu "her şeyin" Büyük Patlama'yla başladığı anlamına gelmemekte. Gözlemleyemediğimiz evrenler olabilir, evrenimiz döngüsel olabilir (Büyük Patlama ve Büyük Çöküşler arasında gidip gelen bir evren gibi) ya da hiper uzay içinde sonsuz evrenlerden birisi olabiliriz.

Kesinlikle bildiğimiz tek şey var: Gözlemlediğimiz evren sürekli genişliyor. Dolayısıyla çok uzun bir zaman önce (tam olarak 13,7 milyar yıl önce) çok küçük bir noktaydı (bir atomdan daha küçüktü). Yapılan hesaplamalar, sıfır zamandan sonraki saniyenin çok küçük bir kesrinde, bugün gördüğümüz evrenin tüm içeriğinin atom çekirdeği yoğunluğunda sıcak bir madde yığınına sıkıştığını gösteriyor. Ama bu noktada şimdiki fizik kuramlarımız

işlemez oluyor. Henüz daha geriye giden, tutarlı ve diğer her şeyi açıklayan bir kuram çıkmadı ortaya. Yani günümüz fiziği "başlangıcı" ispatlayamıyor. Çok sayıda kuram var elbette. Örneğin sicim kuramlarına dayanan bir kuantum kütleçekim kuramı ispatlanabilirse, zamanın doğuşundaki tekillik sorunu çözülebilir. Çünkü kuantum fiziği bize, zamanın diğer her şey gibi öbekli olduğunu söylüyor. Bu, zamanın bölünemeyen en küçük olası bir birimi olduğu anlamına geliyor. Elbette bu temel zaman birimi çok küçük: 10^{-43} saniye (sıfırdan sonra 43 sıfır daha ekleyin); ama sıfır değil. Dolayısıyla bu, herhangi bir tatmin edici kuantum kütleçekim teorisinin bize, evrenin sıfır zamanda sonsuz yoğunluktaki bir tekillikten değil, çok yüksek bir yoğunluk durumunda, 10^{-43} saniye yaşıyla başladığını söyleyeceği anlamına geliyor.

İşte bu gibi sorular ve özellikle de Büyük Patlama kuramı, evrenin milyarlarca yıl önce durup dururken ortaya çıkıp kendi kendine genişlemeye başlaması savı, birçok fizikçiyi tedirgin etmekte. İnsanlar doğal olarak Büyük Patlama'dan önce neler olduğunu öğrenmek istiyor. Paralel evrenler hipotezi hem bunlara hem de başka bir probleme, kuantum fiziğindeki "ölçüm problemi"ne yanıt sunuyor.

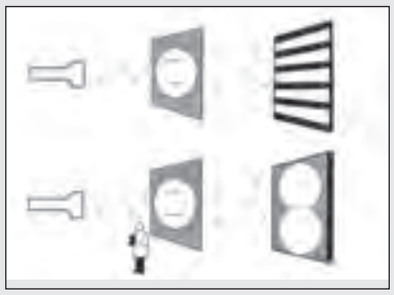
Kuantum fiziği, cep telefonlarından DNA'ya her şeyin nasıl çalıştığını açıklayabilse de, gerçekte neden böyle olduğunun yanıtını veremiyor. Buradaki temel gizem, bir elektronun iki delikten aynı anda geçmesi (diğer bir deyişle Schrödinger'in kedisi) paradoksu. Hangi delikten geçtiğine baktığınızda, elektronlar ekranda girişim deseni oluşturmaz, belli bir duruma "çökerler". Kopenhag yorumuna göre elektron gibi kuantum varlıklarının siz onlara bakmıyorken ne yaptıklarını sormak anlamsızdır. Bu yoruma göre, uzaydaki bir noktada, örneğin iki delikten birinde, gerçek gözlemden bağımsız olarak, elektronun nesnel varlığına verilebilecek herhangi bir anlam yoktur. Elektron sadece biz onu gözlemlediğimizde varlığa kavuşur gibi görünür...

Ancak kuantum fiziğinin tek yorumu bu değildir. 1957 yılında Everett'le başlayıp, DeWitt'le devam eden ve en son Deutsch'un toparladığı bir diğer yoruma göre, elektronun nerede olduğuna baktığınızda, dalga fonksiyonu çökmez ama gözlemci de dahil tüm evren bölünür. Üst üste binme durumları aslında "çoklu evrenler"dir. Bu kuramın birçok çeşitlemesi var. Çoklu evrenler de özel bir evren olmadığı gibi, tek bir çoklu evren modeli de yok. Belki de her bir karadelik başka bir evrene olan bağlantıdır. Şüphesiz bütün bunlar şimdilik spekülasyon düzeyindedir; ama bunlar bilimsel spekülasyonlardır. Diğer fizik kuramlarıyla uyum içinde, matematiksel olarak tutarlı kuramlardır. Tek sorun deneysel ispatlarının henüz gerçekleşmemiş oluşudur. Ama Einstein'ın gerek özel gerekse genel görelilik kuramları da ilk başlarda deneysel ispatlardan yoksundu. Deneysel ispatlar kuramdan sonra geldi. Dolayısıyla deneysel ispatın olmaması bir kuramın bilimselliğine zarar vermez; ancak "henüz ispatlanmamış bir bilimsel kuram" olarak kalır.

Kuantum fiziğinin çoklu evrenler yorumuna göre örneğin elektronun çift yarık deneyinde deliklerin birinden ya da diğerinden geçmesi durumunda, her iki sonuç da gerçekçidir ve eşit olasılığa sahiptir. Dalga fonksiyonu çökmez; ama tüm evren, gözlemci de dahil, bölünür. Gerçekliğin birinde, elektronu gören bir gözlemci vardır; diğerinde ise ilk gözlemciye bu anlamda benzer olan ve bir elektron görmeyen bir gözlemci vardır. Bir benzetme yapacak olursak, amipler de ikiye bölünerek çoğalırlar. Zeki ve iyi hafızalı bir amip olsaydı, bölünmeden önce bir kişilik olurdu; ama bölündükten sonra o ana kadar benzer hafızalara sahip olan, ancak sonrasında hayatlarını farklı yollarda geliştirecek iki kişilik olurdu. Kuantum durumundaki fark, asıl

Elektronun çift yarık deneyi

Kuantum fiziğinin temel kavramlarından birini en iyi açıklayan bu deneyde, mikro boyutlardaki bir parçacık iki delikten geçerken tıpkı dalgalar gibi girişim meydana getirirler. Bir parçacık iki delikten aynı anda geçiyormuş gibidir. Hangi delikten geçtiğini saptamakla için yaptığımız her deney bu girişimi bozar, gerçeklik tek bir deliğe çökmüş olur. Ölçüm yapmıyorken parçacığın iki delikten "aynı anda" geçtiğini varsaymamız gerekir.

Basit bir çift yarık düzeneği. Eğer gözlemci hangi elektronun nereden geçtiğini gözlemezse girişim deseni oluşur (üstteki durum); ama hangi elektronun nereden geçtiğini gözlerse girişim deseni oluşmaz (alttaki durum).

Kopenhag yorumu

Çift yarık deneyinin Kopenhag yorumuna göre elektron gibi kuantum varlıklarının siz onlara bakmıyorken ne yaptıklarını sormak anlamsızdır. Bu yoruma göre, uzaydaki bir noktada, örneğin iki delikten birinde, gerçek gözlemden bağımsız olarak, elektronun nesnel varlığına verilebilecek herhangi bir anlam yoktur. Elektron sadece biz onu gözlemlediğimizde varlığa kavuşur.

Schrödinger'in kedisi deneyi

Çift yarık deneyinin biraz geliştirilmiş bir halidir. Schrödinger'in tasarladığı düşünce deneyinde, bir kedi (sanal olarak) çevresinden mükemmel biçimde yalıtılmış bir kutunun içine bir atom ve diğer bir takım cihazlarla beraber konur. Kutu içinde bir cihaz, çekirdek bozunduğunda ortaya çıkan ışımayı algılar algılamaz bağlı bulunduğu bir çekici harekete geçirir. Çekiç, içi siyanür dolu bir şişeyi kırarak kedinin ölümüne neden olur. Böylelikle Schrödinger, mikrokozmosa ait bir radyoaktif çekirdeğin kendiliğinden üst üste gelmiş durumlara girmesi nedeniyle, makrokozmosta bir kedinin de üst üste gelmiş durumlara sokulabileceğini iddia eder. Diğer bir deyişle, kedi kutunun içindeyken hem ölü hem de canlı bir durumdadır.

bölünenin evren veya gözlemci olmadığı, ama ortalama dalga fonksiyonunun, üst üste binme durumlarının ölçüm veya gözlem yapıldığı an kendi içinde bir dallanma oluşturduğudur. Everett'in büyük başarısı bunu eksiksiz bir matematik diliyle ifade etmesi ve bu yorumun Bohr'un kuantum fiziği versiyonu olan Kopenhag yorumuyla, karşılaştırılabilecek her yönden özdeş olduğunu kanıtlamasıydı.

Çoklu evrenlere zemin sağlayan diğer bir konu da kuantum dalgalanmalarıdır: Kuantum fiziğine göre odanız boyutunda veya tüm bir galaksi boyutunda veya herhangi başka bir boyutta dalgalanmalar olur. Bunun sonucu, sonsuz bir çoklu evrende sizin, benim, Dünya'nın ve tüm gözlemlenebilir evren dahil olmak üzere, her şeyin kopyalarının olması gerekliliğidir.

Gözlemlediğimiz evren 13,7 milyar yıl yaşındadır ve gördüğümüz en uzak nesneler, onları 13,7 milyar yıldan biraz daha az bir süre önce terk etmiş ışık sayesinde görülür. Ama bu ışık uzayda bize doğru yol alırken, uzayın kendisi genişlemiştir ve evren büyümüştür, dolayısıyla en uzak görülebilir nesneler şu an bize 13,7 milyar ışık yılı uzaklıkta değil, 40 milyar ışık yılından (4×10^{26} metreden) biraz daha fazla bir uzaklıktadır. Bu, Hubble hacmi denen, etrafımızdaki bir uzay baloncuğunun yarıçapıdır. Çoklu evrendeki başka bir yerde yaşayan canlıların mükemmel teleskopları varsa görebilecekleri her şey kendi Hubble hacimleriyle çevrelenmiştir.

M-teori ve zar evrenler

Evrende gördüğümüz dört temel kuvvetin (kütleçekim, elektromanyetizma, zayıf ve yeğin kuvvetler) çok yüksek enerjilerde işleyen tek bir süper kuvvetten ayrılmış olduğu konusunda tüm fizikçiler hemfikir. 1970'lerde kuantum elektrodinamiği (QED) olarak bilinen, elektromanyetizmanın kuantum versiyonu, tatmin edici bir şekilde tek bir matematiksel pakette zayıf kuvvet ile birleştirilip elektrozayıf kuvvet haline geldikten sonra, şimdi CERN'deki LHC deneylerinde yeğin kuvvetin "elektrozayıf" kuvvetle birleştirilmesine çalışılmakta. Ancak en büyük sorun, kütleçekimini diğerleriyle birlikte aynı matematiksel pakete yerleştirmektir. Bu gerçekleşirse Büyük Patlama anındaki tekilliklerden kurtulmak mümkün olacak ve evrendeki tüm kuvvet ve parçacıklar "Her Şeyin Teorisi"nde tek bir denklem dizisinde tanımlanabilecektir. Buna en yakın aday da sicim teorisidir; ya da onun modern versiyonu olan M-teori.

Sicim kuramında elektron gibi temel varlıklar matematiksel noktalar olarak değil, "sicim" ismiyle adlandırılmış titreşen bir şeyin döngüleri olarak ele alınır. Her bir titreşim, bir "nokta"ya, bir elektrona karşılık gelir, titreşimin başka bir kipi ise bir fotona denk gelebilir. Ayrıca bu kuramda dört değil 11 boyut vardır. Sicim kuramında denklemler sadece, sicimler çok daha fazla, en azından toplamda 11 boyut kapladığında çalışır (on uzay ve bir zaman boyutu). Witten'ın M-teorisi ise titreşen sicimler yerine, titreşen zarları koyar. Bir nokta bir 0-zar'dır, bir çizgi (veya sicim) bir 1-zar'dır, bir tabaka bir 2-zar'dır. Görsellemesi zor olsa da, daha yüksek boyutlarda özdeş yapılar bulunmaktadır: 3-zar, 4-zar, vs. İşte bu kuram evrenin başlangıcı sorununa da bir açıklama getirir. Ovrut, Steinhardt ve Turok bu kuramı evrenin başlangıç sorununa bir çözüm olarak kullandılar ve Büyük Patlama'nın birbirine çarpan zar evrenler ile başlamış olabileceğini önerdiler. Buna göre, sonsuz sayıda evren-zarlar birbirleriyle çarpıştıklarında bizim Büyük Patlama dediğimiz şey gerçekleşir ve içinde yaşadığımız evren genişlemeye başlar. Öte yandan başka yerlerde, başka boyutlarda da sonsuz sayıda büyük patlamalar gerçekleşmekte ve sonsuz sayıda başka evrenler de ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla paralel evrenler (çoklu evrenler) bir değil birçok fizik problemine çözüm getirmektedir.

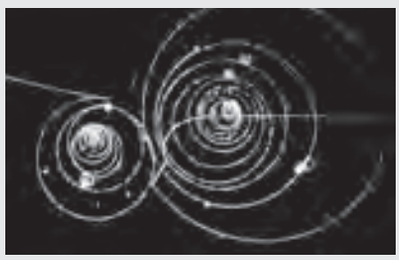
Paralel evren türleri

Toparlayacak olursak, bir değil birçok paralel evren (ya da çoklu evrenler) modeli vardır. Tegmark bunları dört ana grupta toplar:

1) Tegmark'ın "1. tür" dediği çoklu evren modeli, çok uzaklardaki Hubble hacimleridir. Örneğin 100 ışık yılı genişliğinde yarıçapı olan Dünya merkezli bir uzay bölgesinden 10'un 10^{91} kuvveti kadar metre uzaklıkta uzayın küresel bir hacmi olmalıdır ve 10'un 10^{115} kuvveti kadar metre uzaklıkta tüm Hubble hacminin özdeş bir kopyası olmalıdır. O diğer evrendeki "kopyalarımız" gelecek hayat-

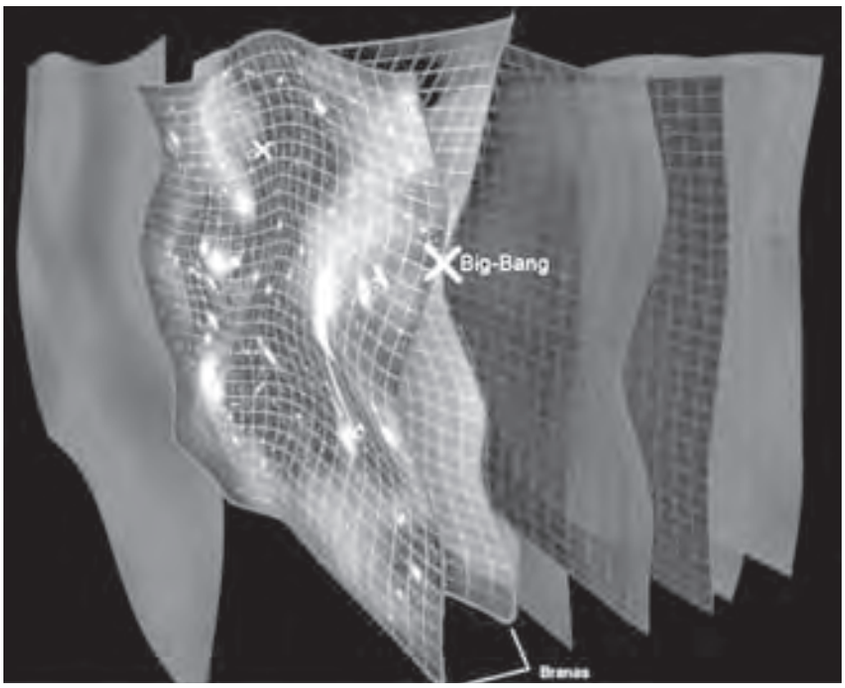
Sicimler ve zarlar

Sicim kuramında elektron gibi temel varlıklar matematiksel noktalar olarak değil, "sicim" ismiyle adlandırılmış titreşen bir şeyin döngüleri olarak ele alınır. Her bir titreşim, bir "nokta"ya, bir elektrona karşılık gelir, titreşimin başka bir kipi ise bir fotona denk gelebilir. Sicim kuramında denklemler sadece eğer sicimler çok daha fazla, en azından toplamda 11 boyut kapladığında çalışır (on uzay ve bir zaman boyutu).

Hubble hacmi

Gözlemlediğimiz evren 13,7 milyar yıl yaşındadır ve gördüğümüz en uzak nesneler, onları 13,7 milyar yıldan biraz daha az bir süre önce terk etmiş ışık sayesinde görülür. Ama bu ışık uzayda bize doğru yol alırken, uzayın kendisi genişlemiştir ve evren büyümüştür, dolayısıyla en uzak görülebilir nesneler şu an bize 13,7 milyar ışık yılı uzaklıkta değil, 40 milyar ışık yılından biraz daha fazla bir uzaklıktadır. Bu, Hubble hacmi denen, etrafımızdaki bir uzay baloncuğunun yarıçapıdır. Çoklu evrendeki başka bir yerde diğer gezegenlerde yaşayan canlıların mükemmel teleskopları varsa görebilecekleri her şeyi içeren kendi Hubble hacimleriyle çevrelenmiştir.

Çarpışan zar-evrenler.

larını etkiledikleri değişik seçimler yaparlar. Evrenimizin biraz daha kusurlu birçok kopyası, Everett yorumundaki kuantum gerçekliğinin farklı versiyonlarındaki gibi çeşitlenirler. Tegmark bunu, "burada prensipte olabilmiş/olabilecek her şey, aslında başka bir yerde olmuştur" şeklinde özetler. Bu 1. tür çoklu evrende, sonsuz ve genişleyen bir metaevrende, her şeyin aynı Büyük Patlama'dan ortaya çıktığı başka kopyaları vardır ve her şey aynı fizik yasalarına uyar.

2) Çoklu evrenlere ihtiyaç duyan bir başka alan ise Büyük Patlama'dan sonraki şişme kuramıdır. Metaevrende yüzen olası baloncuk evrenlerin sonsuz dizisinden, biz ister istemez kendimizi yaşam için uygun olan birinde buluruz, çünkü yaşam için uygun olmayan baloncukların içinde neler olduğunu fark edecek başka yaşam formları yoktur. Diğer baloncuklar farklı büyüklüklere veya genişleme hızlarına sahip olmayabilirler; ama Planck parçacığında skaler alanların etkileşmesi ve temel kuvvetlerin birbirinden ayrılması sayesinde, kütleçekim kuvveti veya nükleer yanmanın verimliliği gibi şeylerde farklı değerlere sahip olabilirler. Temel kuvvetlerin sayısı ve temel parçacıkların yapısı bile farklı baloncuklarda farklı olabilir.

3) Everett tarzı kuantum fiziğinin paralel evrenleri ve bunların çeşitlemeleri 3. türü oluşturur. Bu model aynı zamanda çok boyutlu fizik modelleriyle de örtüşür. Örneğin bazı sicim kuramlarında öngörülen 11 boyutlu uzay-zaman yapısı ancak çoklu evrenlerle anlam kazanır.

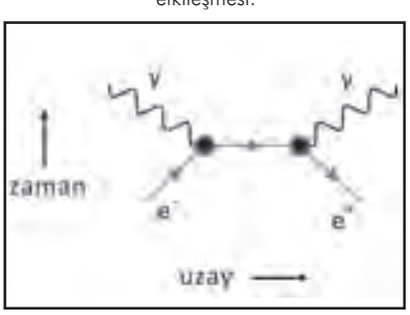
4) Tegmark'ın 4. tür olarak sınıflandırdığı Çoklu evrenlerdeyse bütün fizik yasaları farklıdır. Bunlara "matematiksel evrenler" demek daha doğrudur.

Büyük sorular ve paralel evrenler

Kuantum gizeminin farklı bir yorumunu getirmesi dışında, çoklu evrenler kuramı "Evrenin başlangıcındaki enerji nereden geliyor?" sorusuna da bir yanıt veriyor.

Einstein'ın 1905'de ortaya koyduğu özel görelilik kuramına göre

Kuantum elektrodinamiğinde kullanılan Feynman diyagramı ile elektron/pozitron etkileşmesi.

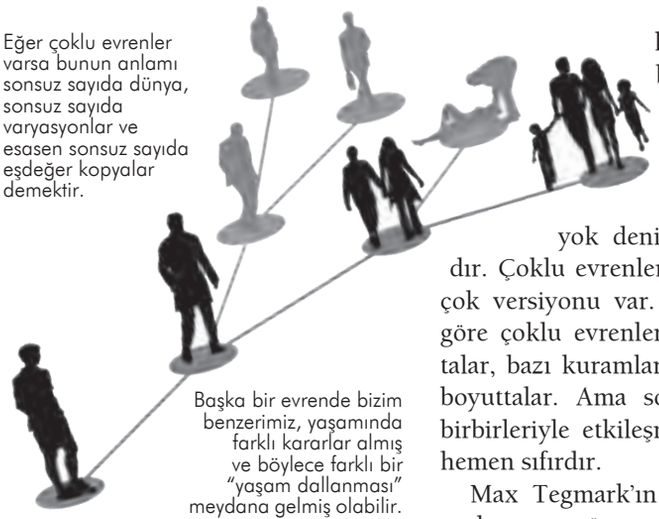
$E=mc^2$ (Enerji eşittir kütle çarpı ışık hızının karesi) ile uyumlu olarak enerji, madde, parçacık ve alanlar arasında değiştokuş yapabilir. Alanda yeteri kadar uygun enerji varsa, kendini bir çift parçacığa dönüştürebilir (bir parçacık ve onun karşı-parçacığına) ve bu varlıklar, enerjileri başka bir çeşit alan enerjisine dönüştükçe, yok olarak etkileşebilirler. Kuantum belirsizliği, elektron gibi bir nesnenin kesin bir enerjiye sahip olmasının imkânsız olduğunu söyler. Ama kuantum belirsizliği, bize aynı zamanda, boş uzayın bile enerjisinin kesin bir değere sahip olmasının imkânsız olduğunu hatırlatır. Oysa sıfır, kesin bir değerdir, dolayısıyla kuantum fiziğine göre, boş uzay, yani vakum olarak düşündüğümüz şey, aslında bu şekilde oluşmuş kısa ömürlü varlıkların kaynaştığı bir alandır. Durum böyleyse, belki de evren bir kuantum dalgalanmasından başka bir şey değildir. Üstelik evrenin toplam enerjisi de sıfırdır: Yani negatif kütleçekim, maddenin pozitif enerjisine eşittir. Dolayısıyla başlangıçta büyük bir enerji patlaması olmamış, bir kuantum dalgalanması olmuştur.

Eğer bu kuram doğruysa, bazıları bir diğeri üzerine binen, diğerleri tamamen birbirinden ayrı olan; ama uzay ve zamanın aynı evrenini işgal eden bu kabarcıklardan sonsuz sayıda olabilir. Bu evrenler, gerçekten sonsuz sayıda olabilir; ama hiçbir gözlemci hepsini aynı anda algılayamaz.

Ayrıca evren gerçekten bizim onun sadece sonlu bir hacmini görmemize rağmen sonsuz olabilir. Kozmologlar atomdan küçük bir enerji ateş topu merkezli bir evrenden söz ettiklerinde, tüm gözlemlenebilir evreni kastederler. Asıl süper-yoğun durumun kendisi sonsuz büyüklükte olabilir ve bizim görünür evrenimiz bu sonsuz bölgenin şişerek çok daha büyük bir boyuta ulaşan küçük bir parçasını temsil ediyor olabilir.

Evrenler arası iletişim

Eğer sonsuz sayıda çoklu evren varsa, bunlardan bazılarında bizim yaşadığımız dünyanın bir benzeri

olma olasılığı çok yüksektir. Ancak bu erişemeyeceğimiz kadar uzakta veya başka bir boyuttaki bir evrende var olmaktadır. Bu benzer dünyada var olan "biz" aslında biz değiliz, bizim benzerimizdir. Olası başka bir dünyadan söz ediyoruz. Bir varlık olarak biz değiliz orada olan, ama bize benzeyen bir başka varlıktır, diğer evrende var olan "biz".

Diğer evrenlerde bize benzeyen insanların tercihleri ve hayatları tamamen farklı olabilir. Tekrar elektron örneğine dönersek, elektron iki delikten geçerken gözlem yaptığımızda onu hangi delikte gözlemlersek o duruma çökmüş oluyor. Başka bir evrende farklı deliğe çökmüş olabilir. Bunun gibi, dün sabah vapur iskelesinden çıktığımızda sola döndüğümüzü varsayalım. Başka bir evrende bizim benzerimiz sağa dönmüş olabilir ve böylece farklı bir "yaşam dallanması" meydana gelmiş olabilir.

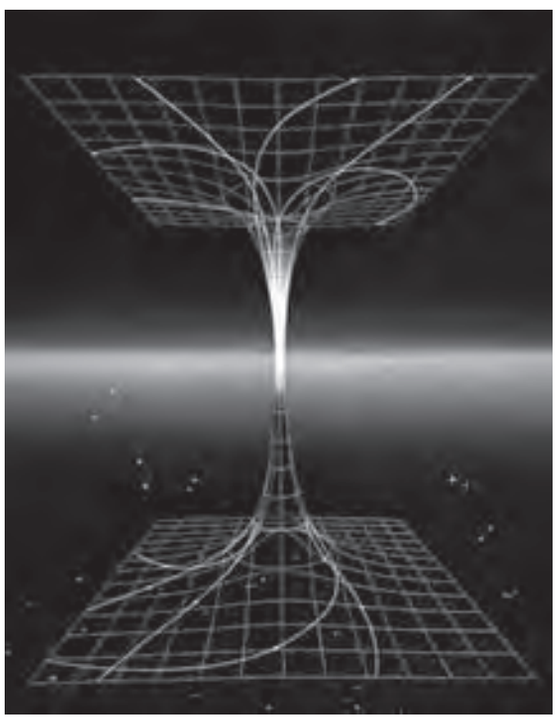
Bütün çoklu evrenler modellerinde sonsuz sayıda (ya da sonsuza çok yakın sayıda) evren öngörülür. Dolayısıyla sonsuz sayıda evren vardır desek yanlış olmaz. Zaten bu nedenle başka bir evrende bize benzeyen bir dünya olma olasılığı vardır. Sonsuz o kadar büyük bir sayıdır ki, sonsuz olasılıklardan birisi de bize benzeyen bir evrendir.

Eğer çoklu evrenler varsa bunun anlamı sonsuz sayıda dünya, sonsuz sayıda varyasyonlar ve esasen sonsuz sayıda eşdeğer kopyalar demektir. Bu bağlamda, bize eşdeğer insanların hayatlarını tıpkı bizim gibi sürdürdüğü sonsuz sayıda evren dahil olmak üzere her şey mümkündür. Ama bu benzer evrenlerin herhangi birinin "bizim" kabarcığımızı işgal etme şansı yok denilecek kadar azdır. Çoklu evrenlerin bir değil birçok versiyonu var. Bazı kuramlara göre çoklu evrenler çok çok uzaktalar, bazı kuramlara göreyse başka boyuttalar. Ama sonuçta bunların birbirleriyle etkileşme şansı hemen hemen sıfırdır.

Max Tegmark'ın yaptığı bir hesaplamaya göre en yakın "diğer evren"in, metre cinsinden ifade etmek gerekirse 10^{29}'lu (10'un 29. kuvveti) bir rakama ihtiyaç duyacağımız uzaklıktaki bir kabarcıkta yaşaması muhtemeldir.

Hugh Everett tarafından tanımlanan diğer evrenlerin varlığının bizim dünyamızı doğrudan etkileyip etkilemediğine fizikçilerin verdiği genel yanıt "hayır"dır. Ama günümüzün "birçok dünya" yorumunun öncülerinden biri olan David Deutsch, bunun her zaman gerçekleştiğini söylüyor. Dahası, prensipte birbiriyle etkileşen birçok dünyadan birkaçının etkilerini hissedebilen ve bu hissi bize geri bildirebilen, zeki (ya da en azından bilinçli) bir bilgisayar inşa etmenin mümkün olduğunu belirtiyor.

Deutsch'un çoklu evren görüşüyle Everett'in önerdiği versiyon arasında önemli bir fark vardır. Şimdi geleneksel olan "birçok dünya" yorumuna göre, bir evren kuantum olasılıklarından bir seçimle karşılaştığında "bölünen" bir şeydir ve bu da çok dallı bir ağaç resminin oluşmasına ve bu dalların çıktığı "ana gövde"nin olabileceği imasına yol açar. Bu aynı zamanda, Dünya'da bir çift yarık deneyinde belli bir delikten veya diğerinden geçen elektronun ikiye bölünerek nasıl, tüm uzak kuasarlar dahil tüm evrenden sorumlu olabileceği gibi rahatsız edici bir bilmece ortaya çıkarıyor. Ama Deutsch'un tercih ettiği resim, hepsi aynı anda başlamış ve kuantum seçeneğinin yapılmış olduğu noktaya kadar özdeş tarihlere sahip geniş bir dizi evrenden oluşmakta. Bir evrende, elektron A deliğine doğru, diğer evrende ise B deliğine doğru gider; ondan sonra tarihler farklıdır, ama hiçbir şey bölünmez. Bu tıpkı hepsi birinci sayfadan başlayan kitapların kopyalarıyla dolu sonsuz bir kütüphanenin olması gibidir; ama her kitaptaki hikâye, okuduğunuz kitapta ilerledikçe diğer kitaplardakinden giderek daha fazla şekilde sapar. Sonsuzluk fikriyle rahatsanız, tüm bunları hesaba katmanız gerektiğinde bu, bir kütüphanede bir kitaba başlayıp devam ettikçe giderek daha fazla değişik kitaba bölünmesi fikrinden çok daha tatmin edicidir. Daha ileri bir ayrımda Deutsch, "birçok dünya" yorumunun evrenlerin geri birleşmesine olanak sağladığına işaret eder. Aynı örneğe dönecek olursak, Deutsch'un tercih ettiği dil kullanıldığında, sanki kütüphanedeki kitapların ikisi farklı yollardan giderek aynı mutlu sonla bitiyor gibidir. Tüm bunlar, kuantum girişimi sürecinde ne olduğunu farklı bir şekilde ele almaktan kaynaklanır.

Solucan deliği

Çift yarık deneyinin zaman yolculuğu versiyonu uzay ve zaman içinde bir tünel açan iki delik içerir. Bu solucan deliğinde bir diğerine göre geçmişte bulunan tünelin iki ağzı uzayda yan yana durabilir. Bu deliklerin birinden girip diğerinden çıktığınızda zaman yolculuğu yapmış olursunuz (tabii sağ kalırsanız!). Kuramsal olarak olanaklı da olsa henüz bir solucan deliği keşfedilmemiştir ama böyle solucan deliklerinin evrende doğal olarak bulunabilmesi mümkündür.

Bir başka fizik problemi ise, kütleçekim kuvvetinin çok zayıf oluşudur. Çoklu evrenler kavramı bu probleme de bir çözüm sunar: Eğer kütleçekimden sorumlu olan gravitonlar evrenimizden içeri de sızabiliyorlarsa o zaman kütleçekimin neden bu kadar zayıf olduğu bir açıklama kazanabilir. Sicim kuramlarındaki çok boyutlu zar modellerinde, birçok 3 boyutlu zar dünyası daha yüksek boyutlu uzayda yan yana durabilir, tıpkı masanın üzerindeki bir kâğıt yığını gibi. Kapı komşusu evren belki de bize on birinci boyutta mikroskobik derecede yakındır, hatta onun bazı gravitonlarının bizim evrenimize sızıp şeylerin hareket etmelerine etkiyecek kadar yakın durabilirler.

Evrenler arasında yolculuk

Zaman yolculuğu problemine hiç girmeden, bu yolculuğun mümkün olabileceğini varsayarsak, bir yolcu zamanın gerisinde tarihin bir dallanmasına (bir evrene) sonra da ileri giderek başka bir dallanmaya (başka bir evrene) gidebilir. Bu aslında onun tarihi değiştirdiği anlamına gelmez; iki versiyon da hep var olmuştur. Örneğin klasik "nine paradoksu"nda, bir yolcu zamanda geçmişe gider ve henüz yolcunun annesi doğmamışken kazayla anneannesinin ölümüne yol açar. Bu durumda, sadece bir zaman çizgisi olsaydı, yolcu asla doğmazdı ve böylece zamanda geri gidemezdi ve dedesi yaşardı vs. Öykünün "birçok dünya" versiyonunda yolcu geçmişe gider ve orada tarihi değiştirir, ama bu zaten başka bir evrendir, bizim evrenimizde bir değişikliğe yol açmaz.

Diğer yandan Deutsch, kuantum seviyesinde bir hafızası olan yapay bir beyni inşa etmenin olasılığından söz eder; böylece bu beyin kuantum fenomenini doğrudan hissedebilir. Bu bilgisayar sadece üzerinde denenen deneylerin bir kaydını tutmaz; aynı zamanda deneyin herhangi bir anında nasıl hissettiğini bildirebilir; basit bir biçimde, neler olduğunun sürekli işleyen bir anlatımını çıktı olarak verebilir. Bilgisayarın günümüzde gösterdiği gelişimle, bu tür bir bilgisayar bu yüzyılın sonundan önce kurulabilir. Üzerinde yürüteceği deneyler temel iki yarık deneyinden biraz daha ustaca yapılmış olurdu; ama birleşik tek elektron veya fotonların art arda iki deliğe doğru gittiği ve bir zekânın etkilerini hissettiği bir devreye sahip olan bilgisayarla özdeş olur. Deutsch bu tür bir zekânın, zekânın iki kopyaya bölünüp (Everett'in tanımlamasını kullanarak) tekrar birleşip bir olurken, aynı anda her iki yöne giden parçacığın etkilerini hissedebileceğini tahmin ediyor.

Elbette, bizi böyle bir yolculuğa çıkartabilecek bir makine inşa etmek oldukça zordur ve bunu sağlayacak teknoloji bugün var olan her şeyden çok daha farklı olacaktır. Ama asıl nokta bunun imkânsız olmamasıdır. Bir solucan deliği olarak adlandırılan özel bir zaman makinesinin olası varlığı çoklu evren anlayışımız için çözüm olabilir. Bu ister istemez, geçmişten geleceğe akan zamanın insan algısına karşılık gelen günlük dilin kullanımını içerir; ama uzay-zaman boyunca olan yollar çoklu evren içindeki farklı kuantum durumlarını bağlayan yollar olarak düşünülmelidir; bu yollar boyunca gerçek yolculuklar olarak değil.

Bazı araştırmacılar, eğer gerçek bir bilye böyle bir gerçek solucan deliği düzeneğiyle karşılaşırsa neyin görüneceğini açıklamak için kuantum fiziğinin "birçok dünya" yorumunu kullandılar. Uzaktan bakarak bilyenin tam olarak solucan deliğinde hangi yolu takip ettiğini söylemek imkânsızdır. Tek gördüğünüz bilyenin iki deliğe ilerlediği, onlarla bir şekilde etkileşime girdiği ve daha sonra iki deliğin civarını terk ettiğidir. Bunun tamamen, iki yarıklı deneydeki bir foton veya bir elektronun davranışına karşılık geldiği ortaya çıkar. İki deliğe yaklaşır, onlarla bir şekilde etkileşime girer ve diğer tarafta ortaya çıkar. Thorne ve meslektaşları, böyle bir durumda bilyeye ne olacağı hakkında işe yarar tek açıklamanın, tüm olası yolların tek bir son durum gibi gözüken şeyi oluşturmak için birbiriyle girişim yaptıkları olduğunu buldular. Novikov ve meslektaşları, sadece denklemlerle yapılan, kendinden tutarlı çözümlerin kuantum fiziği kurallarını tatmin ettiğini kanıtladılar. Paradoksal yollar girişim sayesinde birbirlerini yok ederler. Deutsch'un diliyle, tüm evrenler zaman yolculuğu etkileşimi olduğu noktaya kadar aynıdır, daha sonra farklı evrenlerde anlatılan hikâyeler birbirinden ayrılmaya başlar, ama etkileşimin diğer tarafında hikâyeler bir kez daha aynı olur ve her zaman kendiliğinden tutarlı bir hikâye anlatırlar. Ya da belki de, evrenler zaman deneyinin diğer tarafında özdeş değildirler; belki de bu gerçekten tarihlerin farklılaştığı çoklu evrende bir yer işaretler; ama hikâyelerin tümü hâlâ kendinden tutarlı olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Brian Greene, *Evrenin Zerafeti*, TÜBİTAK yay., çev: Ebru Kılıç, 2011.
- John Gribbin, *Çoklu evrenler*, Alfa Yayınevi Bilim Dizisi, çev: Emin Karabal, 2012.
- K. Ford, *101 Soruda Kuantum*, Alfa Yayınevi Bilim Dizisi, çev: Barış Gönülşen, 2012.
- M. Chown, *Biraz Kuantumdan Zarar Gelmez*, Alfa Yayınevi Bilim-Felsefe Dizisi, çev: Taylan Taftaf, 2011.
- David ve Richard Garfinkle, *Üç Adımda Evren*, Alfa Yayınevi Bilim-Felsefe Dizisi, çev: Deniz Guliyeva, 2011.

Fransız Devrimi'nin ve Aydınlanma'nın ateist, materyalist, komünist öncüsü

Rahip Jean Meslier

Ateist, Hıristiyanlık karşıtı, anarşist, materyalist, enternasyonalist, devrimci, solcu ve yanı sıra filozof Jean Meslier, Fransız Devrimi'nin düşünce yapısında yeniden canlanmıştır. Bu asil rahip, Anacharsis Cloots'un açık ateizmini, Pierre Dolivier'nin Hıristiyanlık karşıtı tutkusunu, Hébert'in şairane öfkesini, Saint-Just'ün cumhuriyetçi erdemini, Babeuf'ün eşitler arasında komünizmini, Robespierre'in devrimci dürüstlüğünü, Başrahip Gregory'nin adalet tutkusunu, Jacquex Roux'nun aşırı öfkesini, Marat'nın halka olan tutkusunu ve Baldırıçıplakların "hayat zevkinde eşitlik" arzusunu bir araya getirmiş ve kendi eşsiz kişiliğinde toplamıştır.

Michel Onfray
Çev. Alp Atamanalp - Baha Okar

SUNUŞ

Size Jean Meslier'yi takdim ediyoruz.

1700'lü yılların başında yaşamış bir rahip. Ateist, materyalist, komünist. Aydınlanma'nın ve Fransız Devrimi'nin radikal kanadının gizli kalmış öncüsü…

Meslier için gerçek anlamda ilk ateist diyebiliriz. Onun ateizmi, kendinden önceki Protagoras'ın bilinemezciliğinden, Epikürcülerin çoktanrıcılığından, Spinoza ve Bruno'nun panteizminden, doğa tanrıcılığından, dinin çeşitli heterodoks yorumlanışlarından, Voltaire'in deizminden daha öteye geçen, maddeci bir temele dayanarak Tanrının var olmadığını ve dinlerin hurafelere dayandığını açıktan ileri süren bir içeriğe sahip.

Meslier bir hazcı. Ama onun hazcılığı toplumsal ve politik. Kendinden önceki, mutluluğu ve hazzı kişinin kendisine bağlayan hedonizmden farklı. Ahlaklı, erdemli, ama yaşamdan tat alan, mutlu ve doğal bir varoluş ile canlılar ve cinsiyetler arasında barışçıl ilişkilerin önkoşulunun, Tanrı düşüncesine bağlılık olduğu fikrini reddediyor. Hatta bunu bir engel olarak görüyor.

Meslier'ye göre bunun önündeki bir diğer engel de özel mülkiyet. Meslier'nin mutluluğu idealize edilmiş bir mutluluk değil, gerçek ve somut. Sefalet içinde yaşayan yoksullar için, çalışarak sağlıklı ve yeterli beslenebilmek, insana yaraşır sıcak bir evde barınmak, çocuklarının eğitimi için olanaklara sahip olmak ve hastalıklara karşı tedavi görmek mutluluğun gerçek koşuludur. Özel mülk ve aşırı zenginlik ise bunun önündeki engeldir. Bir kez kaldırıldığında, "Hayatın tadını ortaklaşa çıkarma, kardeş sofrası, ortak refah gerçeklik kazanacaktır. Çalışmayla elde edilen, bolluğun ve kabiliyetin meyveleri, toplumun ortak malı olarak görülecektir." Meslier bir komünisttir de.

Sınıfları ve sınıf mücadelesini sezmiştir. Net ve tavizsiz bir kavrayışla, rahipleri, kralları, devlet görevlilerini, mülk sahiplerini ve onların yardakçısı aylakları öte yana ayırmış; köylülerden, işçilerden, yoksullardan yana durmuştur. Kimileri hak etmedikleri halde her şeye sahipken, kimilerinin hak ettikleri her şeyden yoksun oluşunun, yakında patlayacak bir öfkeye yol açtığını öngörür. Bu öfkeyi meşru bulur, hem de "dünyanın bütün haşmetlileri ve asilzadeleri, dünyadaki son rahibin bağırsaklarıyla ipe çekildiğinde", dünyanın daha iyi bir yer olacağını düşünecek kadar... Meslier politik bir radikal.

Bu fikirleriyle Meslier, Aydınlanma'nın ve Fransız Devrimi'nin radikal kanadının düşünsel mimarlarındandır.

Meslier'nin "gizli kalmış" olması ise bir kelime oyunu değil. Yaşamı boyunca yayımlanmış bir eseri yok. *Vasiyetname* adıyla bilinen, binden fazla elyazması sayfadan oluşan eseri ancak ölümünden sonra gün yüzüne çıkmış. Meslier'nin bu eseri üç ya da dört kopya hazırladığı, ancak biri hariç diğerlerinin kaybolduğu düşünülüyor.

Bu kopyadan çoğaltılan nüshalar elden ele dolaşmış, fikirleri ilham olmuş, sıkça kullanılmış. Ama çoğu zaman atıfta bulunulmadığından ve kaynak gösterilmediğinden, ismi dönemin düşünürleri arasında silik kalmış. Meslier yıllar boyun-

ca esas olarak özgün eseriyle değil, özellikle çağın ünlü düşünürü Voltaire'in *Vasiyetname*'den seçip yayımladığı parçalar ve özetlerle tanınmış. *Vasiyetname*'nin dışında, *Jean Meslier'nin Sağduyusu* adlı kitabın Meslier'ye mi, yoksa ondan açıkça etkilenmiş olan dönemin ateist düşünürü Baron d'Holbach'a mı ait olduğu ise hâlâ tartışmalı.

Meslier'nin bir talihsizliği de, eserinden yayımlanan parçalarda, düşüncelerinin, sınırlı ve seçenin öznel yaklaşımını yansıtan biçimde, hatta tahrif edilerek aktarılmış olması. Örneğin bu kitapların hiçbirinde *Vasiyetname*'nin devlete karşı tutum ve metafiziğe karşı tutum bölümleri yer almamış. Tanrının var olmadığına dair Meslier'nin ileri sürdüğü sekiz kanıtın sadece beşi aktarılmış. Voltaire ise özetlerinde, özellikle Meslier'nin tanrısal vahiyle gelen dinlere karşı doğal dinleri savunduğu bölümleri öne çıkararak onu kendisi gibi bir deist olarak göstermiş. Dahası, Meslier'nin iktidara ve soylulara karşı yazdıklarını görmezden gelmiş.

Meslier hak ettiği itibara ölümünden 50 yılı aşkın bir süre sonra, Fransız Devrimi'nin ardından kavuşmuş. *Vasiyetname*'sinin tam metni ise ancak 1864'te yayımlanmış. İlk İngilizce baskısının yapılması 2000'li yılları bulmuş.

Meslier'nin Türkiye'de de pek bilindiği söylenemez. Biraz olsun tanınmasını *Bilim ve Ütopya* dergisinin Mayıs 1995 tarihli 11. sayısında yayımlanan "Fransa'nın Turan Dursun'u" başlıklı dosyaya ve Kaynak Yayınları'nın yayımladığı *Sağduyu*'ya borçluyuz. Yukarıda belirttiğimiz gibi, *Sağduyu*, yazarının Meslier mi, d'Holbach mı olduğu konusunda şüpheler bulunan, ama yansıttığı fikirlerin kaynağının *Vasiyetname* olduğu konusunda herkesin hemfikir olduğu bir kitap. Dolayısıyla biz de, Meslier'nin fikirlerini örneklemek için bu kitaptan bazı bölümleri aktarmakta bir sakınca görmedik.

Önemli bir not daha: Bu kitap, daha önce Jean Meslier'nin imzasıyla Mustafa Kemal'in özel isteği üzerine, 1928 yılında, Abdullah Cevdet'in çevirisiyle Türkçede yayımlanmış.

Aşağıda okuyacağınız makale Fransız ateist felsefeci Michel Onfray'e ait. Onfray Batı felsefesi ve Aydınlanma üzerine çalışıyor ve düşünce tarihinde özellikle ateizmin izini süren çalışmalarıyla tanınıyor. Türkçede yayımlanmış üç kitabı var. Makalenin orijinali Fransızca, biz Marvin Mandell'in İngilizce çevirisinden Türkçeleştirdik. Başlık ve dipnotlar bize ait.

Bu ateşli ateist ve komünist rahibin hayatını ve düşüncelerini ilgiyle okuyacağınızı umuyoruz.

Jean Meslier: Hayatı, eseri, düşünceleri...

Hâkim tarihyazımında XIV. Louis hükümranlığı döneminde yaşamış olan ateist bir rahibin yer bulamaması ne kadar da şaşırtıcıdır! Dahası; devrimci bir komünist ve enternasyonalist, açıktan bir materyalist, inanmış bir hazcı, tutkulu ve kindar bir Hıristiyanlık düşmanı peygamber; fakat bunların ötesinde, kelimenin gerçek anlamıyla bir filozof. Geleneksel Batı mantığına ve düşüncesine karşı hiçbir yükümlülük duymayan, açıkça beyan etmekten gocunmadığı tutarlı bir dünya görüşünü insanlığa öneren ve bunu cihan mahkemesinin önünde adım adım savunan bir filozof.

18. yüzyılın göbeğinde, Jean Meslier'nin cübbesinin altı tepeleme dinamitle doluydu. Aydınlanma'nın aşırı köktenci kanadının düşüncelerine bir fikir cephaneliği sağlayan, hiçbir saygınlığı, yahut adına dikilmiş anıtı olmayan bir rahip... Öyle bir rahip ki; bu "aşırı"lardan kim onun çeşmesinden içmişse, masumca onun adından haberdar değilmiş gibi davrandı. El konulan tezlerinin bir kısmı, onları "ödünç alanlara" şan ve şöhret getirdi. Atıfta bulunmaktan kaçınmaları, onun yüceltilmesinin önüne geçti.

Eserleri mi? Yalnızca bir kitap; ama ne kitap! Fransa'nın sözde "muhteşem yüzyıl"ı ve onu takip eden Aydınlanma -ki Meslier'ye göre Aydınlanma, "18. yüzyılın kaçınılmaz kaderi"dir- dönemi arasında, Ardennes yöresinde bir papaz evinin yanan şöminesinin parıltıları altında, kaz tüyünden kalemle yazılmış binden fazla elyazması sayfadan oluşan bir canavar. Yazarının yaşamı boyunca hiç yayımlanmamış, büyük olasılıkla kendisini tasarlayanın dışında kimsenin okumadığı elyazması bir kitap. Yazarının ölümünün ardından biçimsiz bırakılmış, yağmalanmış, alay konusu olmuş, tahrip edilmiş bir kitap. Lanetli bir yazarın elinden çıkan lanetli bir kitap; dâhiyane bir yazarın elinden çıkan dâhiyane bir kitap...

Jean Meslier 15 Ocak 1664'te Ardennes şehrindeki Mazerny yerleşiminde doğdu. Aynı yıl XIV. Louis, Versailles Sarayı ve bahçelerinde şölenler düzenlemekteydi. Saraylı kibrinin, gücün ve kendine yeterliğin Avrupai bir gösterisi olan, fevkalade cafcaflı ve alabildiğine masraflı şölenler. Molière ünlü oyunu *Tartuffe*'ün ilk üç perdesini burada yazmıştır. Baba'nın (XIV. Louis) idaresinde toprak hasadı ve dokuma sanayisinden

Jean Meslier'in elyazması *Vasiyetname*'sinin kopyalarından bir sayfa.

gelen sağlam bir servet vardı.

Aynı semtte yaşayan bir papaz, 1678 yılında Meslier'ye Latince öğretir. Ebeveynlerinin de rızasını alarak, bir gün papaz olacağı umuduyla doğruca ruhban okuluna yönlendirir. Jean fazla tutku duymadan, sınıf arkadaşlarına pek yanaşmadan derslerine layıkıyla çalışır. Fakat asıl ilgisini Descartes'ın eserleri çekmektedir. Şaşırtıcı olmayan bir biçimde kilisenin basamaklarını hızlıca çıkmaya başlar. 29 Mart 1687'de diyakoz yardımcısı, 10 Nisan 1688'de

diyakoz, son olarak 7 Ocak 1689'da önce papaz yardımcısı ardından Ardennes'deki Etrépigny'de papaz... Artık 165 nüfuslu bu küçük kasabanın papazıdır ve 40 yıl boyunca burada yaşayacaktır.

Kilisedeki amirleri nezdinde iyi bir itibarı vardı. Fazlaca çaba ve adanmışlık göstermeden işinin gereklerini yerine getiren; fakat bunu yaparken, nikâh kıyımlarında ya da cenazelerde genellikle ücret talep etmemek gibi dikkat çeken kimi davranışlar sergileyen bir papaz olarak biliniyordu. Yıl sonunda kitaplarını denkleştirdiği zaman, parasının kalanını halkın fakir kesimlerine dağıtırdı. İdare ettiği ve aynı zamanda ruhani önderi olduğu iki mahallenin hasılatı ve muhtemelen bir miktar da ekili toprak rantıyla makul bollukta bir hayat sürüyor gibiydi. Yerel hayatın içindeydi, davranışları aşırıya kaçmazdı. Cemaatindekiler gibi insanlardan, mütevazı köylülerden, çalışmaktan bitap düşmüş işçilerden hoşlanıyordu; fakat bunu gereğinden fazla belli etmezdi. Dini görevlerinin dışında sık sık tefekküre dalar, düşünür, eseri üzerinde çalışır ve zamanının büyük bölümünü kütüphanesinde bulunan Montaigne (ondan sık sık ayrıntılı alıntılar yapmıştır), Lucilio Vanini, Jean de Bruyère, Etienne La Boétie gibi büyük ustaların; kendisiyle aynı dönemde yaşamış, onu etkilemiş ve sık sık tartıştığı Francois Fénelon, Blaise Pascal, Nicolas Malebranche gibi düşünürlerin eserlerini inceleyerek geçirirdi. Kuşkusuz; Seneca, Tacitus, Titus Livius, Flavius Josephus gibi kadim klasikleri incelemeye de bir o kadar zaman ayırıyordu. Ve elbette kendi işiyle doğrudan ilgili olan yazına, *İncil*'e, Latin patrolojisine (Erken Hıristiyanlık metinlerini inceleyen bilim dalı, ç.n.) ve Kilise Konseyi'nin yerleşik kararlarına da...

Ateist bir rahip

Yaşamöyküsü hiç de parıltılı değildir: Ne saraylı bir rahip, ne de dünyevi zevklere düşkün bir zıpçıktı; ne salon müptelası bir ruhani lider, ne de markizlerin peşinde bir hovarda; ama yine de, soylulukla gavot dansı yapan bir papaz. Doğrudur; bildiğimiz kadarıyla Paris'e bir veya iki defa yolculuk etmiştir. Gerçekten de orada Voltaire'le veya çağının başka büyük şahsiyetleriyle tanışmış olabilir. Fakat kim Ardennes'den yeni gelmiş kir pas içinde bir papaza, Eugene Rastignac'ın (Balzac'ın *İnsanlık Komedyası*'nda sonradan görme zengin karakter, ç.n.) ateşli ihtirasına sahip olmayan bu papaza zaman ayırmak ister ki?

Dışarıdan bakıldığında oldukça mütevazı görünen yaşamı, içinde yanan ateşlerle muazzam bir karşıtlık içindedir. Kalın bir buz tabakasının altında yatan bir yanardağ. Fakat Meslier'nin varoluşuna biraz dikkatli bakınca bu ateşin işaretini yakalayabiliyoruz. Anekdotlar özü ortaya çıkarıyor. Felsefi hayatta, her şeyin bir anlamı vardır. Bazı şeyler burada veya orada belirir. Aslında bu, üstü kapalı olanı aydınlatır ve ifşa eder. Bundandır ki, cemaatine karşı bu denli cömert olması, servet düşkünlüğünü ruhundan tamamen silmiş olan bir adamın varlığına işaret eder. Bu adam bütün ruhani amacını "olmak" üzerine kurmuştur, "sahip olmak" üzerine değil.

Şimdi, benzer başka bir hikâyeye dönelim: Rahip Meslier genç bir hizmetçi kadınla yaşar. Meslier 30, kadın 23 yaşındadır. Dini konsey, papazların genç kadınları yanlarına hizmetçi olarak almalarını yasaklamıştır. Bilin bakalım, neden! Çünkü Kilise ancak 40 yaşını doldurmuş kadınların bu hizmeti yapmasını uygun görmüştür. 40 yaşına kadar ipler hormonların elindedir! Üstleri Meslier'ye kadından ayrılmasını emreder. Meslier ise kadının yeğeni olduğunu söyleyerek bunu reddeder, emre karşı gelir. Bu olayın sonucunda yaşananları tam olarak bilemiyoruz, fakat Meslier aynı şeyi 55 yaşında bir kez daha yapar; bu sefer yanında çalışan kadın 18 yaşındadır. Kilise'den benzer bir öfke dalgası ve emir gelir, Meslier'den ise aynı yanıt. Ardından da ceza; Reims yakınlarındaki bir manastırda bir aylık zorunlu inziva. Meslier eserinde de savunduğu özgür aşkın keyfini, ihtiyatlı ve gizli bir şekilde sürdürmek zorunda kalır.

Ve bu kendini servet hırsından arındırmış, halka yakın ve gençliğin getirdiği zevkleri büyük bir keyifle kucaklayan papazın; aynı zamanda asillere karşı hoşnutsuzluğunu açık edebildiğini de gördüğümüz bir diğer macera... Meslier vaazlarında, hummalı din savunmalarından yahut Katolik ahlak derslerinden dahi açıkça kaçınırdı. Tanrı ile kırılgan bir ilişkisi olan bu papaz, parçası olduğu dini kurumla ilgili konuşurken tıpkı bir etnologun ait olmadığı bir kabileden bahsedişi gibi, "Hıristiyanlar şöyle der", "Katolikler böyle düşünür", "İsa'nın havarileri şunu doğrular" gibi bir üslupla, yobazlar korosuna kendi sesini asla karıştırmadan işini görürdü.

Köylülerine kötü davranan bir asilzadenin, Antoine de Toully'nin şahsını doğrudan hedef aldığı bir vaazının yankısı ise günümüzde dahi duyulmakta. Meslier toplanmış cemaatin önünde, bu lordu ayine almayı reddeder. Aynı şekilde onu kutsal su ve tütsüden mahrum bırakacağını

Meslier vaktini kütüphanesindeki (soldan sağa) Montaigne, Fenelon, Malebranche ve Pascal gibi düşünürlerin eserlerini inceleyerek geçirirdi.

ilan eder. Ki bu aynı zamanda bir feodal lorda savaş açmak demektir.

Asilzade durumu piskoposun bilgisine sunar ve tahmin edileceği üzere piskopos, bu olayda damarlarında "asil kanı" taşıyan adamın yanında cephe alır. Meslier esaslı bir azar işitir ve itaat etmeye davet edilir. Buna rağmen, yediği azarı takip eden pazar gününde, Meslier cemaatini, Tanrının Antoine'ı dine döndürmesi, ona merhamet kazandırması ve böylece onun bir daha yoksullara kötü davranıp öksüzleri soymaması için dua etmeye çağırır! O sırada kilisede kendine ayrılan oturağında bulunan aşağılık asilzade bu yeni hakareti sineye çekmez. Doğruca yeniden piskoposun yanına yollanır. Sonrasında Meslier'nin sicili kabardıkça kabarır.

Aralarındaki ilişki Toully yaşadığı süre boyunca düzelmemiştir. Toully'nin cenazesinde Meslier dini bütün cemaatten merhum için dua etmesini ister; fakat hiçbir garezi olmadan, merhuma dua etmenin Tanrının bu asilzadeyi affetmesini ve işlediği günahların kefaretini başka bir dünyada ödemesine izin vermesini sağlayacağını ekler. Aslında asilzadenin fani hayatında Etrépigny halkına, yoksullara ve öksüzlere çektirdiği onca azabı, cemaate bir kez daha teşhir etmiştir. İnatçı papaz...

Meslier'nin bu olaydaki niyeti takdire şayan görünebilir. Keza halka çektirilen acıları Tanrının adaletine havale etmek pekâlâ haklı bulunabilir. Fakat bu papazın ne Tanrıya ne de Şeytana inancı var. Hıristiyanlıktan iğreniyor. Sofu Hıristiyanların ve sofu dindarların ölümden sonra yaşamla, cennet ve cehennemle, günahların yargılanmasıyla, kıyamet günüyle ilgili öykülerine, söylediği gibi kahkahalarla gülüyor. Çünkü Meslier bir ateist. Tanrının var olmadığını, dinin hurafelere dayandığını ve bir Hıristiyanlık-sonrası felsefeye ihtiyaç duyulduğunu bu denli açıktan, kökten ve belirgin bir şekilde öne süren ilk kişi.

Felsefi bir bomba

Talihsiz Jean Meslier'nin, Etrépigny asilzadesinin kaderini paylaştıktan sonra arkasında bıraktığı şey, hiç abartısız, ancak bir bombayla

Meslier zenginleri, mülk sahiplerini değil, yoksulları, aşağılananları kutsuyordu.

karşılaştırılabilecek tesire sahipti. *Vasiyetname* kesinlikle zaman ayarlı bir bombaydı. Kusursuz zamanlaması, apaçık şekilde belirlediği hedeflerine, Tanrıya, Hıristiyan inancına, rahiplere, keşişlere, İsa'ya, peygamberlere, Kilise'ye, krallar ve prensler sultasına, imparatorlara ve papalığa, tiranlara, asillere, türlü çeşitli asalağa, hukukçulara ve bu dünyanın diğer tüm "haşmetli" insanlarına en büyük hasarı vermeyi amaçlıyordu.

Peki, bu Katolik bile olmayan papaz kimi kutsuyordu? Yoksulları, sefilleri, rütbesiz olanları, mağdurları, köylüleri, işçileri, sömürülenleri, aşağılananları, küskünleri; dahası, kadınları, çocukları ve -duyulara sahip başka canlıları unutmadan- hepsinin aşağısında, insan zulmüne uğrayan hayvanları... Tarafı mı? Meslier'nin tarafı, barışçıl ve huzurlu bir yaşam sürme hakları ellerinden alınmış bütün canlılardı.

Bu bomba bir patlamaya, yeni ve temiz bir sayfa açmaya odaklanmıştı. Buna rağmen, Meslier'nin önerisi nihilistçe değildi. Kesinlikle yok etmeyi öneriyordu, fakat yeniden inşa etmek üzere yok etmeyi... Fransız Devrimi'nin ilk sarsıntılarının 60 yıl öncesinde, "eski dünya"da filizlenen bu dürtü, kurulacak yeni dünya için adeta bir hazırlık uğrağı oldu. Meslier'nin diyalektik yöntemi -bu diyalektik sık sık konu dışına çıkan rokoko tarzı gösterişli anlatımlar içinde kaybolsa bile- Batı dünyasında Hıristiyanlık-sonrası bir düşünce tutkusunun başlangıcı olmuştu. Hıristiyan öğretilerine **karşı** düşünmek, elbette, fakat daha da önemlisi onların **ötesini** düşünmek…

Ateizmin kendisi bir son teşkil etmiyordu; fakat bir çıkış noktasıydı, gerekli bir temel ve ahlaki bir dayanaktı. Meslier; duyarlılığın, ahlakın, sevinçli bir bedenin, mutlu bir varoluşun, canlılar ve cinsiyetler arasında barışçıl ilişkilerin önkoşulunun bir Tanrı ilkesine bağlılık olduğu fikrini reddediyordu. Ahlaki kaygıları onun bir komünalist olarak nitelendirilebileceğini ortaya koyuyor. Bu bir eseri dahi yayımlanmamış olan rahip, komünizmin ve elbette, anarşizmin kâşifiydi.

Papaz Meslier'den geriye yalnızca bir kitap kaldı, meşhur *Vasiyetname*'si. *Vasiyetname*, tabi bizim bildiğimiz ismi bu. Aslında: *Jean Meslier'in Düşünsel ve Duygusal Hatıratı, h*atta daha tam söyleyecek olursak: *Etrépnigy ve Champagne Rahibi Jean Meslier'nin Düşünsel ve Duygusal Hatıratı. Beşeri Hükümranlığın ve Davranışlardaki Suistimallerin ve Yanlışlıkların Teşhiri Üzerine; Ki Bunlarda Bütün Tanrıların ve Dünya'nın Bütün Dinlerinin Boş Kibir ve Sahteliğinin Kesin ve Açık Kanıtlarını Görürüz; Ölümünden Sonra,*

Cemaatine Hitaben, Onlara ve Onlar Gibi Olan Herkese Hakikatin Şahidi Olarak Hizmet Etmesi İçin, Onun İnsanlara Beyanı ve Vasiyetidir. Yani kısaca *Vasiyetname*.

Meslier'den geriye, yine kendi elyazısıyla yazılmış, François Fénelon'un *Tanrı'nın Varlığının Kanıtlanması* eseri üzerine *Anti-Fénelon* adıyla bilinen açıklamalı notları ve Cizvit Jean de Tournemire'in *Ateizm Üzerine Düşünceler*'ine karşı birtakım şerhler de kalmış. Ama bunlarda, o sert saldırısının içerdiğinden daha fazlası yok. Öte yanda hacimli elyazması kitabının yanında, Meslier'nin komşu bölgenin papazına yazdığı bir mektup da var. Bu 20 sayfalık mektup, oldukça hacimli ve hantal 1000 sayfalık *Vasiyetname*'nin anafikirlerini, müthiş bir biçimde sunuyor.

Bir ateistin denemeleri

Meslier elyazmasını kaz tüyünden bir kalemle, zayıf mum ışığında, akşam vakitlerinde bütün "ruhani önderlik" işlerini bitirdikten sonra yazmıştı. Kilise hiyerarşisindeki niyeti bozuk tiplerden birinin, 40 yılı bulan okumaların, tefekkürün, analizlerin ve düşüncelerin meyvesi olan bu eseri şömine ateşinde yakma olasılığına karşı dört kopya hazırlamıştı.

Çalışmayı hazırlamak 1719'la 1729 arasındaki on yılını aldı. Yani Meslier çalışmasını 50 ve 60 yaşları -ki 60 yaşında hayatı nihayete erecektir- arasındayken gizli bir şekilde sürdürmüştü. Elbette, çalışmasını tamamlamaya yetecek kadar zamanı mevcuttu; fakat zamanın üzerinde yarattığı baskının, hevesle ve aceleyle yazmasına sebep olduğunu da itiraf ediyor. Muhtemelen onu uzun bir süre boyunca yiyip bitiren çelişkiyi çözmek istemenin getirdiği şiddetli dürtüyle: Yıllar yılı inanmadığı beyhude ve anlamsız şeyleri öğretmek zorunda olduğu için, inanmadığı "öteki dünya inancı"nı pazarlayarak insanlara yalan söylemek ve onları aldatmak zorunda kaldığı için... Papaz Meslier oynadığı bu ikili rolün kendisini içten içe tiksindirdiğini teslim ediyor. Bu utanç verici gerilim onu yücelten eserinde çözülüyor.

Peki, neden bu sahtelikleri yaşadığı süre boyunca reddetmiyor? İnanılmaz bir biçimde, bu Prometheus, Tanrıyı kâğıt üzerinde öldürüyor, dinleri kırıp döküyor, zamane felsefelerinin topunu ateşe veriyor, siyasi kaleleri yıkıyor; öyle ya da böyle, bir erkle uzaktan yakından alakası olan hiçbir şeyi ve kimseyi affetmiyor. Bunları açıktan söylememesinin nedenlerini ise basitçe ifade ediyor: Ebeveynlerine, ailesine ve yakınlarına zarar vermekten kaçınıyor.

Sonrasında ise, ölçülü biçimde bir neden daha ekliyor: Doğacak sıkıntılar yüzünden geri adım atmaktan kaçınıyor. Katolik Kilisesi'nin elinde her daim büyük bir koz mevcut: Bir kazık ve altına yığılmış odunlar, ebedi işkence. Bizatihi yazdığına göre, bu papaz, **huzurla yaşamak** istiyor. Varsın bu ikili oyunun bedeli bu çifte ego olsun: Dışarıda, yasalar ve geleneklerle bastırılmış bir hür düşünce; ama içeride yaşanan mutlak, kökten ve kesin bir özgürlük.

Meslier Paris salonlarının müptelası bir ruhani lider değildi, entelektüel ortamın uzağındaydı.

Fakat Paris salonlarındaki entelektüel ortamdan beslenmeyen, buradaki barok düşünürlerin topluluğuna dahil olamayan, Ardennes'de yalnız yaşayan bu insanın içindeki gerilim, muhtemelen oldukça ağır bilinç sorunlarına, adı konulamaz büyüklükte ruhsal bunalımlara ve zihin ıstırabına neden olmuştu. Bu acıyı azaltan yegâne şey ise, tıpkı içinde gizlediği şiddeti haykıran bir deli gibi, *Vasiyetname*'yi yazmasıydı.

Elyazmaları kişisel ve ruhsal çelişkilerin ötesine geçmek gibi bir arzunun üzerinde yükselse de, bu durum oradaki tezleri geçersiz kılmıyor. Diğer yandan, eserin biçimi yazının ve yazarın karşısına dikilen güçlere tanıklık ediyor. Tıpkı sıkça atıfta bulunduğu ve açıktan hayranlık duyduğu Montaigne gibi, Meslier yazdıklarında buluyor kendini. Kitabı kaleme alıyor, sonra kitap Meslier'yi yazıyor, bizzat kendisi kitabının konusu oluyor, kitaba güveniyor, sessizce konuşarak onu inşa ediyor. *Vasiyetname* mi? Bir ateistin elinden çıkan Montaigne *Denemeler*'idir.

Meslier eseri *Vasiyetname*'yi, inanmadığı şeyleri öğretmenin, inanmadığı öteki dünya inancını pazarlamak zorunda olmanın şiddetli gerilimiyle yazıyordu.

Bu tanrısız rahip 28 ya da 29 Haziran 1729'da ölür. Cesedi bile, mektuplarının mührünü açıp bu muazzam hacimdeki lanetli sayfaları gören Katolik hiyerarşisine katlanılmaz gelir. Kilise cesedi papaz evinin bahçesine gömerek ortadan kaldırır. Ne bir kabir, ne bir mezar taşı, ne de

başka bir işaret. Katolik Kilisesi'nin, dönek bir adamın ismiyle sicilini kirletmesine hiç gerek yoktur ne de olsa… *Kutsal Kitap*'taki komşunu sev ve günahlarını bağışla öğüdünün de bir sınırı vardır!

Meslier asıl eserinde, kendi ölümünden sonraki kaderini tahayyül etmiştir. Tutarlıdır, bilir ki böyle bir durumda bilinç de beynin faaliyetinin durmasıyla yok olur. Dolayısıyla her türlü acı çekiş de son bulur. Ölümden sonra, çürümeden gayrı bir şey gerçekleşmez. Tıpkı Diyojen gibi, der ki, bedenimle istediklerini yapabilirler; yiyebilir, pişirebilir hatta yahnisini dahi yapabilirler, hiç önemli değil. Fakat elbette, papaz evinin bahçesinin gün geldiğinde asilzade mülküne katılacağını o da düşünemezdi! Meslier bugün -kesin yerini tam olarak kimse bilmiyor olsa bile- Antoine de Toully'nin torunlarının mülkünde yatıyor! Fakat artık aralarında gerçekten kızgınlığın bir nedeni yok!

Rokoko mimarisi

Vasiyetname yeni tezleri farklı uzunlukta yazılmış ve sorunlu bir biçimde düzenlenmiş 97 bölüm halinde sunuyor. Yapısı kolay algılanamayan bu eserin iç mimarisi de kendini ilk bakışta -hatta ikincisinde de- belli etmiyor, inşası kolayca gözden kaçıyor. Bölümleri çakışıyor, özneleri iç içe geçiyor. Ancak eserin sorunu sade olmamasından kaynaklanmıyor, metin hiçbir şekilde karmaşık değil, materyalist ontolojiden bahsettiği en çetin anlarında bile... Fakat tali olan, esasın önüne geçiyor. Eserdeki fikirler, metnin gelişiminin içinde gizli kalıyor.

Montaigne'in *Denemeler*'inde olduğu gibi, *Vasiyetname* de sözlü bir felsefe anlatısı biçiminde ilerliyor. Öyle ki; bu kitap, sabırlı ve suç ortağı olabilecek bir kâtibe okunarak çoğaltılabilirmiş. Meslier'yi okumak, imkânı olsa cemaatini de çağırabilmek istediği, ölümünden sonra, kürsüden verdiği lanet dolu bir vaazı dinlemek gibi. Metnin tümü ateşli bir nutka, yanan bir eleştiriye, bitimsiz bir monoloğa, hiçbir şey kendisini durduramayacakmışçasına akan bir söyleve benziyor; köktenci mantığı ateşleyen büyük bir öfkeye...

Bütün bu monologlarda tekrarlar hüküm sürüyor, böylece üslup bir noktadan sonra laf kalabalığına dönüşüyor. Meslier yazmaları boyunca konuşuyor ve mest oluyor, sözcükleri tekrar tekrar kullanıyor, bununla da kalmayıp tümceleri baştan yazıyor. Lanet okumaları temeli oluşturmaya devam ediyor ve kimi çeşitlemeleri bazen çakışıyor. Bütüne bakıldığında görülen şey, Rokoko tarzı bir anıt oluyor: Vazgeçilmez olanla gereksizin karışımının, abartılı bir şekilde çakışması.

Kuşkusuz ki eserin bu katarsis işlevi, onun karmakarışık doğasını da açıklıyor. Bu düzensizlik yalnızca fikirlerin teşhir ediliş şeklini, inşayı, yapıyı ve biçimi ilgilendiriyor. Temeli ise asla etkilemiyor. Profesyonel felsefecilerin bayıldığı belirsizlik, yeni sözcükler, kafası dumanlılık yok. Bu kalem doğrudan hedefini vuruyor. Klasisizm artıkları, felsefi kast ve onun suç ortağı olan dini kült için cafcaflı laflar da yok. Meslier kendini işin ortasına atıyor, acele ediyor, ivmeleniyor, güdümlü bir insanmış gibi davranıyor; çünkü bir filozof olarak biliyor ki, hızlı olmazsa, ölüm büyük eserini nihayete erdirmesinin önüne geçecek.

Ama elyazmasının arındırıcı mantığı bu mabedin asıl cezbedici noktasını kendi başına açıklamıyor. Zamanın ruhunu da aynı şekilde hesaba katmalıyız. *Vasiyetname* Rokoko tarzını elbette çağrıştırıyor, fakat terimin iki anlamında: Geleneksel anlamda -dolu, kalabalık, lüks içinde, müsrif- fakat aynı zamanda 18. yüzyılın ilk yıllarına dayanan estetiksel anlamda. Filozof, zamanın renginden kaçmıyor; bir kitap, hatta didaktik bir eser olan bu kitap, diğer sanat eserlerinin yaptığı üzere "zamanın ruhu"nun kanunlara uyuyor.

Sanat tarihi bize ne söylüyor? Rokoko üslubunu karakterize eden, süslemenin bolluğu, kırık veya dalgalı çizgilerin kullanımı, kavisli çizgilerin diyalektik oyunu, bolluk, asimetri, simetri yoksunluğu, içeriğin esnetilmesi, yumuşatılması, ünlü rokayların mevcudiyeti -ki Rokoko adını buradan almaktadır-, hindibalar, asmalar ve çelenklerdir. Yani eserin biçimine tekabül eden her şey. Tıpkı **zıplamalar** ve **hoplamalar** ile ilerleyen Montaigne'in (Barok) *Denemeler*'i gibi *Vasiyetname* de (Rokoko) Diyonisyen bir dansa dönüşüyor. Apollo ise burada pek gözükmüyor, en azından üslupta.

Biraz daha ileri gidelim ve Rokoko mimari üslubunu kes-yapıştır bir envanterin ötesinde tanımlamaya çalışalım. Mimarlıkta Rokoko üslubunun motifleri genellikle erişim noktalarına konur: Pencere açıklıklarına, benzeşmeyen kemerlerin birleşim yerlerine, duvarlar ve arkadlar arasındaki geçişlere. Bundandır ki, gelip giden perdeler ve kavisler, binanın dış hatlarını gizleyecek bir biçimde birbirlerine dolanırlar. Bu durum Papazın koca kitabı için de geçerlidir: Alıntılar, referanslar, tekrarlar, yinelenen motifler bir olup, ortaya atılan iddianın aşamalarını öyle bir coşkuyla çevreliyor ki, düşüncenin gelişimine ket vuruyor.

Elbette ki sekiz ispat temiz bir cümlede toparlanabilir; fakat genellikle, bu sentezin yalnızca bir cümlesiyle ilgili olan bir kısmı alınıp "öğreti ağacının" diğer tarafına aşılanıyor. Yine de deneyelim. Bir, **dinlerin asılsızlığı ve abesliği üzerine ispat**: Hepsi birbiriyle çelişiyor. İki, iman -**kör inanç**- **aklın doğal ışığı** ile çelişiyor. Üç, peygamberlerin tasavvurları deli işidir. Dört, kehanetler hiçbir zaman tutmaz. Beş, Hıristiyan ahlakı doğanın bize öğrettiği her şeyle çelişiyor. Altı, Hıristiyanlık dini siyasi tiranlıkların yardakçılığı görevini görüyor. Yedi, ateizm dünyanın kendisi kadar eski bir fikirdir. Sekiz, ruh ölümlüdür, ki bu tıpkı bir önceki gibi, dünya ile yaşıt bir fikirdir.

Fakat tabi ki bu ispatların her biri, zaman zaman bir diğerinin topar-

lanmasını içerebiliyor. Farklı parçaların etraflıca bir şekilde yeniden ele alınması gibi... Bazen birçok sayfa, ta en baştan okunmak zorunda da kalınabiliyor. Kendine yeten bir eser olan *Vasiyetname*'nin iç mekanizması işliyor; çünkü kaotik olduğu her halinden belli olan biçimine rağmen; içerikte kendine konular belirliyor, uyumlu ve sistematik bir dünya görüşünü kuramlaştırıyor.

Papazların ve asillerin bağırsakları

Bu Rokoko üslubu altın külçeleri barındırır. Derine indikçe de elmaslar... Fakat bu elmaslara ulaşabilmek için dikkatli, azimli ve titiz bir okuma yapacak sabır gerekiyor. İlk okumada, sık sık içinde kaybolduğumuz bu çok odalı kalede gerçekten de şifresini çözebileceğimiz bir tasarı bulunuyor: Bir mutluluk ahlakı ve ona ulaşmanın yolu; komünalizmin siyasası. Meslier bir toplumsal hazcılık icat ediyor ve öneriyor, uzun süredir "kişisel" bir mesele olan "sevinç"i kolektif bir boyuta taşıyor - burada Epikür'ü ya da Montaigne'i anımsayalım. Ki bu tarihte bir ilktir.

İnsanlar, 68 yılı Mayıs'ında, Latin Mahallesi'nde bir duvarda yazılı olan meşhur cümlenin, ünlü *Vasiyetname*'deki aslının, zamanın ruhuna -68'e- uyarlanmış bir çeşitlemesi olduğunu genellikle unutuyorlar. Sorbonne'daki duvar yazısı şunu diyor: "Kalan son toplumsal filozofu, kalan son bürokratın bağırsaklarıyla ipe çektiğimizde; daha fazla sıkıntı yaşayacak mıyız?" Duvarı boyayan bu genç adam, Meslier'nin "Dünyanın bütün haşmetlilerini ve asilzadelerini, boyunlarına dünyadaki son rahibin bağırsaklarını dolayarak asmak gerekir" sözünden haberdardı. Genç adam bu "beddua"yı Meslier'den ödünç aldı ve bu veciz öneriye katıldığını göstermiş oldu.

Kızıl rahibin anısı, mukaddes öfkenin ve ebedi gazabın yıllıklarında kaldı. Bazı şeylerden, mesela kinik Yunanların örnek aldığı Herkül'ünki gibi kaslara, ya da bir sopaya, ya da onun gücüne, cesaretine sahip olmamaktan pişmandı. Eğer bunlara sahip olsaydı; kralları, tiranları, rahipleri ve toplumsal adaletsizlik yaratan diğer bütün sömürgenleri şaşkına çevirirdi. **Dünyayı ahlaksızlıktan temizlemek**; işte onun tasarısı buydu. 1789 yılı, sonuçlarını hepimizin bildiği gibi, bu tasarının ete kemiğe bürüneceği yıl olacaktı.

Mutluluğun ahlakı, Hıristiyanlığın yıkımı için bir ön koşul teşkil ediyordu. Devrim'in, kültürel bir devrime sahne olmuş olan ikinci yılının ve Heberistlerin (fr. Hébertists - Fransız Devrimi'nde kritik rol oynayan, radikal Hıristiyanlık karşıtı kanatlardan biri) öfke girdabının çok öncesinde; Meslier Hıristiyanlık karşıtlığını sağlam fikri temeller üzerine oturtmuştu bile. Bu temellerden gelen şey yalnızca Hıristiyanlık teolojisine ve Katolik ahlakına karşı açılmış bir savaş değildi; bu savaş aynı zamanda Decartesçı felsefeye -ki Meslier, Kartezyen felsefeyi sofu Hıristiyanların yol arkadaşı olarak kavrardı- de açılmıştı.

Hıristiyan gemilerini yakıp batırdıktan sonra, Meslier kendine yeni bir filo oluşturdu: Maddeci bir ontoloji, Rodoslu Eudemus'unkine benzer bir ahlak anlayışı ve bir Hıristiyanlıksonrası felsefesi. Yeni "filo"suna faydacı bir boyut katan, ayrıntılandırdığı ve açılışını yaptığı yeni bir siyasası da vardı Meslier'nin. Bu papaz, ateizmden sonra ve icat ettiği binlerce başka şeyin dışında, sınıf mücadelesinin, komünizmin, anarşizmin, dünya ölçeğinde devrimin, kolektif itaatsizliğin ve kamu yararının da mucidi oldu. Fransız Devrimi'nin fikri önderlerine ise yalnızca eğilip *Vasiyetname*'nin kızıl ve kara çiçeklerini toplamak düşüyordu.

Sofu Hıristiyanlara ve sofu dindarlara yaylım ateşi

Batı tarihindeki ilk ateist düşünce sistemini Rahip Meslier önerir. İnsanlar genellikle ateizmi, tanrıtanımazlığın olmadığı bir şeymiş gibi ele alıyorlar. Örneğin Protagoras'ın tanrılar hakkında vardığı sonuçlar, bu tanrılardan -var olup olmadıklarından- söz edilemeyeceği yönündeydi. Bu bilinmezciliktir, tanrıtanımazcılık değildir. Epikür, Lucretius ve Epikürcüler dünyalar arasında göze çarpmayacak bir biçimde yerleşmiş olan birçok tanrının varlığını kabul ederlerdi. Bu çoktanrıcılıktır, tanrıtanımazlık değildir. Spinoza doğa ile Tanrıyı özdeşleştirir. Lucilio Vanini ve Giordano Bruno da öyle. Bu tümtanrıcılıktır (panteizm), tanrıtanımazlık değildir. Pierre Charron, La Mothe Le Vayer, Saint Evremond ve diğer Barok düşünürleri Katolik dini adına feda edilebilmenin gerekliliğine inandılar; çünkü Katoliklik, ülkenin diniydi. Tanrının doğası üzerinde durmaktan kaçındılar, peki ona inanıyorlar mıydı? Bu Epikürcülüğe dönüşmüş bir Hıristiyanlık yorumudur, elbette Vatikan'la karşılaştırıldığında heterodoks kalan bir yorumdur, fakat tanrıtanımazcılık değildir. Voltaire, doğanın en üstün tertibatı olan bir "Büyük Saatçi"nin işe yarar ve vazgeçilmez özelliklerini haykırıyordu, Rousseau da bu görüşe katı-

1789 Devrimi Meslier'nin dünyayı ahlaksızlıktan temizleme tasarısının ete kemiğe bürünmesi oldu.

lıyordu. Bu yaradancılıktır (deizm), tanrıtanımazlık değil. Bir ateist Tanrının varlığını açıkça reddeder, tanımlamalar üretmeye çalışmaz.

Ateizm yüksek ihtimalle, dünya görüşünü kuramsallaştırma yeteneğine sahip olmayan ortalama insanın hoşuna gitmez. Eğer yanılmıyorsam; tarihte ilk defa Tanrısız bir evren fikrini ortaya koyan, tutarlı, içkin ve maddeci bir dünya görüşünü doğuran eser *Vasiyetname*'dir. Kesin tarihi belirsiz olmakla beraber 1719-1729 arasındadır. Jean Meslier şöyle yazıyor: "Tanrı yoktur." (II,150) *Ve Ite missa est*. (Ayin biter.)

Henüz değil. Ayin bitmedi, çünkü adı anılmaya devam ediyor. Kitap, adeta cemaatine seslenen ateist bir vaiz gibi davranıyor. Bir sonuca varabilmenin acelesiyle ve yılların biriktirdiği büyük suçluluktan kurtulma isteğiyle, Meslier ifadeleri bir araya topluyor; aynı şeyi bir defa, iki defa, on defa tekrarlama riskini alarak ispat üzerine ispat koyuyor. Kitap sanki sözlü bir iletişim aracıymışçasına doğaçlamalar yapıyor. Metin konuşuyor; Meslier kendini bir insanın olağan koşullarda yazacağı bir kitaptaki gibi ifade etmiyor, kitap Papaz Meslier gibi konuşuyor.

Meslier genel kabul gören dini ifadeleri bir kenara bırakıyor ve bu çeşitli yorumların aslında bir çelişkiler yumağı oluşturduğunu gösteriyor. Bütün Hıristiyanların ortak kabulüdür ki; Tanrı her yerde ve her zamandadır, Tanrının gücü her şeye yeter, her şeye kadirdir, Tanrı her şeyi bilendir; dünyayı ve insanları yaratmıştır, esirgeyicidir. Bu kabulleri gerçeğin süzgecinden geçirdiğinde, aslında Tanrının bunlardan hiçbiri olmadığını ispatlıyor. Dünyanın kendisi, Meslier'nin kanıtlamaya devam ettiği üzere, Tanrının var olmadığının doğrudan kanıtıdır.

Örnekler:

Tanrının şefkati? Peki, *Kitab-ı Mukaddes*'teki, onu kıskanç, öfkeli, kindar, fena, talepkâr, adaletsiz, kaprisli ve fazlasıyla insani diğer özelliklerle betimleyen kısımları ne yapacağız? Tanrının insanları yargılayıp, bazen birkaç önemsiz günah için ebedi lanetine, sonsuz cehennem ateşine maruz bırakması mı iyilik oluyor? İyilik, yalnızca iyilik yaratabilecek kudreti varken kötüye izin vermekle mi oluyor? Hadi canım...

Tanrı her yerde ve her anda var olacak denli kudretlidir? Peki, bütün gezegendeki bu biçarelerin sefaleti, yoksulların açlığı nereden geliyor? Neden kötü insanlar var? Tanrının yalnızca istemiyor oluşuyla bile varlığa kavuşamayacak olan kötülüğün bulunuşu neden? Kötülük olmasa dünya cennet olmaz mıydı? İnsanın sömürülmesi, toplumsal adaletsizlik, haşmetlilerin Kilise ile yaptıkları suç ortaklığı, bunu nasıl temize çekeceğiz?

Merhametli? Tanrının şefkatiyle ilgili olan tespitlerin aynıları: Bu Tanrı bir Cehennem yaratıyor, vaftiz edilmeyen ölü çocukları Limbo'ya (vaftiz edilmeden ölen çocuklarla İsa'dan evvel yaşamış olanların ruhlarının bulunduğu yer) gönderiyor ve onları cennetten mahrum bırakıyor; durumu müphem olanları Araf'ta tutuyor. Cezalandırırken öfkeden gözü kör olmuş gibi, ahlaksızlığı ödüllendiriyor ve erdemi cezalandırırken de keza öyle. Bu Tanrı "merhamet"in tam zıddı olmalı.

Zarar göremez, erişilemez? Öyleyse Tanrı neden birisi yalan söylerse, komşusunun karısını arzularsa ya da ebeveynlerini onurlandırmazsa kızar? Ki bunlar onun öfkesini haklı çıkarmayan, önemsenmeyecek derecede küçük şeylerdir. Eğer o denli erişilemez bir varlıksa; ona yakarmanın, dua etmenin, bir şeyler istemenin; naçiz ve sefil varlığımız, ufak meselelerimiz için şefaat dilenmenin ne yararı vardır?

Tanrı bizden onu sevmemizi istiyor, fakat kendini hiçbir zaman bize göstermiyor. Kudretine; doğrudan, sade ve inkâr edilemez bir görünümün eşlik etmesi gerekir. Nasıl olur da korktuğumuz bir gücü sevebiliriz, bizatihi kendisini korkunç yapan bir gücü? En sonunda, kaderin sillesini yemiş en masum insanlara çullanan zulmü yüzünden, ondan öyle nefret ederiz ki... O, itaat etmemizi istiyor, fakat kendi iradesini hiçbir zaman açıkça ortaya koymuyor.

Meslier, insanın Tanrıyı nasıl icat ettiği üzerine bir tahlile hiç girişmiyor. Feuerbach'ın yaptığı gibi, bu kurmaca, ölümden korkan, hiçlikten ödü kopan, sonlu ve nihayetinde kısacık bir varoluşu olmasına rağmen yaşamak için her şeyi "icat eden" insan tarafından yaratıldı demiyor. Tanrının neden, tıpkı içi dışına dönmüş bir eldivenin parmakları gibi, cazip birçok yetiyi bir araya getiren ve yüceltilen tek bir güç, insanın maddi aczinin en temel yaratısı olduğunu açıklamıyor. İnsanlar her şeyi bilemezler, zihinsel bir aşkın varoluştan habersizdirler; doğarlar, yaşarlar, yaşlanırlar, ölürler ve boşlukta yok olurlar. Bu durumun bilincinde olan bir canlıya ne cazip gelir? Elbette, bütün bu acizlikle yaşamak için, her anda ve her yerde var olan, her şeyi bilen, sonsuz olan, yaratılmamış olan, ahlakı kadim ve çürütülemez olan bir ilahi kudrete taparlar.

Ateizmini yetkin -Feuerbach gibi- bir biçimde temellendiremediği doğru olabilir. Fakat Meslier, kendisinden önce hiç ayak basılmamış bir kıtayı keşfediyor ve ondandır ki; bu papazdan ateizm abidesini tek bir

"Cezalandırırken öfkeden gözü kör olmuş gibi, ahlaksızlığı ödüllendiriyor ve erdemi cezalandırırken de keza öyle. Bu Tanrı 'merhamet'in tam zıddı olmalı."

fırça darbesiyle, bir anda bitirmesini bekleyemeyiz. Ortaya koyduğu olumsuzlama ve söküm işi, Tanrının bir kurmaca olarak okunması önermesi; işte esas olan bunlardır. Düzinelerce filozof bu düşünce üzerine -açıktan belirtmekten kaçınarak da olsa, nihayetinde yolları uhrevi yerlere de çıksa- kafa yormuştur. Bu kurmacanın nasıl oluştuğunu açıklayabilecek sağduyu ve zekâya da sahiptiler elbette. Fakat "Tanrı"nın felsefi ölümünü duyurmak, ilk olarak Meslier'ye nasip olmuştur.

Hıristiyanlığın ilk yapısökümü

Meslier gelmiş geçmiş ilk ateist filozof olmasının yanında, bir başka şerefli armayı daha omzunda taşır: Hıristiyanlığın ilk yapısökümündeki derinliği, fikirler göğünde aynı parlaklıkla ışıldar. Tanrı, alt tarafı bir olgudur, din de. Keza Hıristiyanlık mefhumu da aynı şekilde. Sadece bir ateist olmanın ötesinde, Meslier ateist bir ideolog olarak, Hıristiyanlık "makine"sinin parçalarını birbirinden ayırmada ve böylece onun kurmaca özyapısını ortaya koymakta oldukça başarılıdır.

Elbette, Meslier'nin kütüphanesindeki karanlıkta yaşayan Richard Simon'ın (1638-1712) yapıtlarında bunun bir benzeri vardır. Normandiyalı bir rahip olan Simon'ın *İncil*'i tefsir ettiği çok sayıda eseri mevcuttu. Bunların arasında *Yeni Ahit*'in farklı çeşitlemelerinin eleştirisini yaptığı üç büyük tarih cildi de bulunuyordu. Jacques-Bénigne Bossuet (17. yüzyılın Fransız Kilisesi'nin önde gelen din adamlarından biri, ç.n.) ve Cizvitler, çürümez ahlaka sahip olan ve Hıristiyan metinlerini akılla buluşturabileceğine inancı tam olan bu rahibe dünyayı dar etmek için ellerinden geleni yapmışlardı. Nihayetinde Simon ağır bir hastalığa yakalandı ve kederden öldü. Elyazmalarının yakıldığı söylenir. Bu dönemde, Meslier onun şaheseri, *magnum opus*'u üzerinde çalışmaya devam etti.

Tıpkı Richard Simon gibi, Meslier de bu kutsal denilen metinleri titizlikle okudu, içerdikleri pagan tınılarına da özellikle dikkat ederek. Tacitus'un *Vakayinameler*'ini okur gibi *İncil*'i okumak? O dönem için ölümcül bir günah! Ardennesli papazın kütüphanesinde Kilise'nin Latin Babaları ve *Kitabı Mukaddes* bulunuyordu elbette ve Tanrının bizatihi dikte ettiği mevzubahis metinlerde çelişkiler hüküm sürüyor, abeslik oluk oluk akıyor ve yalanlar bir çığ gibi iniyordu.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Meslier yaşadığı dönem için nadir yapılan bir tespiti ortaya koyuyordu: Hıristiyan mitinin bütününe ilişkin kaynak kirliliği. Sahte, birbirine eklenmiş, yalnızca siyasi çıkarlar doğrultusunda işlev gören, mevcut erklere ruhani güç tarafından sağlanacak fikri cephaneliği vermesi için tasarlanmış bir külliyat. Böyle bir mitolojiye güven olmazdı.

Aziz Jerome bunu bizzat ortaya koyuyor... İlk üç *İncil* olduğu halde neden Apokrifler (Bazı Kiliselerce kabul edilen, ama tanrısal esinden kaynaklandığından şüphe duyulduğu gerekçesiyle *Kitabı Mukaddes*'e dahil edilmeyen kitaplar. Kilise bunların bazılarını ikinci derece referans olarak görür, ç.n.) var? Buna kim karar veriyor? Hangi ölçütlere göre? Hangi nedenlerle? Hangi amaçlarla? Meslier'nin bu sorulara cevabı Kartaca ve Trent Kilise Meclislerinin belirleyici rolüne dikkat çekmek oluyor. Açıklayıcı tablolarında bu ilişkileri ortaya koyuyor: Piskoposlarla adice işbirliğine giden prensler ve ruhbanlar tarafından desteklenen imparatorların keyfi kararları kanunları oluşturuyor.

Bu kitaplarda kutsal bir şey yok. Tam aksine, çok sayıda kaba tahmin, çelişki, kusur, hata ve yanlış, bütün bunların en doğal biçimde, birer insan yaratısı olduğunu kanıtlıyor! Meslier kitapları inceliyor, halk edebiyatına ve kurguya can veren esasların bu edebi yaratılarda da işlediğini görüyor. Bunların "periler ve eski romanlarımız üzerine hikâyeler" olduğunu yazıyor ve Ezop'un masallarının, Matta, Markos ve Luka'nınkilerden çok daha iyi olduğunu söylüyor!

Ateist eleştirel yorumlamadaki kinayenin ve meydan okuyuculuğun gücünü fazla "basit" bulup sorgulayanlar için Papaz Meslier'nin yanıtı, kinayenin gizil olan ikincil anlamına dikkat çekmek olmuştur. Bu, büyük bir dalavere çevirerek her daim üçüncül, dördüncül, n'incil anlamlarda direten dalavereci teologlara göre fazlasıyla yalın ve sadedir. Başta Aziz Paul'e atfettiği bu "anagojik ve tropolojik" (tinsel ve sembolik dille yapılan yorum, ç.n.) sahtekârlık ile Meslier, bu "büyük düzenbaz"ın hatalarını ve öngörülerini nasıl entelektüel bir fesatla kapamaya çalıştığını ortaya koyar.

Cennet'in ikramları

Sözümona kutsal metinler adeta birer abeslik derlemesiydi. Keza peygamberlerin mucizeleri de öyle.

Meslier Kilise'ye ve toprak sahiplerine karşı yoksul köylülerden yanaydı.

Meslier, doğa kanunlarına -ki bu kanunlar, aklın ışığında güvenilir bilgiyi edinmenin yegâne kılavuzuydu onun için- ters düşen bu deli saçmalarını parçalara ayırmak için uzun zaman harcadı. Meydana gelen her şey, kendini kaçınılmaz olarak doğanın düzeninde var ediyordu. Suyun üzerinde yürümenin, denizleri ortalarından ikiye ayırmanın, ölüleri diriltmenin, onulmaz hastalıkları iyileştirmenin, balıkları çoğaltmanın, suyu şaraba dönüştürmenin olasılığına, kendimizi acınacak duruma düşürmeden inanmamızın olanağı yoktu Meslier için.

Rahibe göre, eğer o dönemde biri kalkıp bu türden mucizeleri gerçekleştirdiğini ya da birine şahit olduğunu iddia ederse, doğrudan diğer delilerin yanına konmalıydı, çünkü ancak bir deli bunu iddia edebilirdi. Olağandışılıklar mecazi bir biçimde anlamlandırılmamalıydı; çünkü bunlar, doğaüstü ilahi güçlerin varlığına kanıt olarak sunuluyorlardı.

Meslier pagan metinleri ve kutsal metinleri bir arada ele alıyor ve sözü geçen mucizelerin her ikisinde de bolca bulunduğunu gösteriyor. Philostratus'un *Tyanalı Apollonius'un Hayatı* da tıpkı müjdeler veya hikâye anlatan diğer kutsal metinler gibi; kafası kesildiği halde yoluna devam eden, bir kazan kızgın yağda kızardığı halde dua etmeyi ve vaaz vermeyi sürdüren, parçalarına ayrılıp ızgarada pişirilmelerine ve bağırsaklarına dek bütün iç organlarının çıkarılmasına rağmen yüzlerinde kendinden emin ve halinden memnun bir delinin gülümsemesi olan azizlerden bolca söz eder.

Ayrıca buraya kimi teolojik düşüncelerini de ekler: Diyelim ki mucizelerin varlığını kabul ediyoruz, peki öyleyse onlar hakkında nasıl bir yargıya varmalıyız? Bu Tanrı, lütuflarını rasgele bir biçimde dağıtıyor, birini korurken bir diğerini reddediyor, iyilikseverliğini birine gösterirken bir diğerinden esirgiyor; bu Tanrı sarsılmaz bir acımasızlıktan müteşekkil olmalı! Her daim adaleti vurgulayan bir Tanrı tanımı bile çelişkilidir. "Mucize"nin inanılır olması, herkes için, her zaman geçerli olabilmesine bağlıdır -ki bu da dünya üzerinde bir cenneti tarif eder. Ve... Görüldüğü kadarıyla, biz bu cennetten çok uzağız...

İsa dünyadaki bütün günahları kendi ölümüyle affettireceğini iddia ederken, çarmıhtaki acıdan dahi kurtulamayacak kadar kabiliyetsizdir.

Kitabı Mukaddes'te geçen diğer saçmalıkların da "mucizeler"den aşağı kalır yanı yoktur: "Tekvin"e bakacak olursak, ilk cennet, konuşan yılan, elma hikâyesi, hayat ağacı, bilgi ağacı, ilk erkek ve ilk kadın, ilk günah ve bu günahın Adem ile Havva'nın bütün torunlarına aktarılması... Hepsi fabl, hepsi hikâye...

İsa adında bir ruh hastası

Jean Meslier, İsa'nın tarihsel varoluşundan şüphe etmiyor. Bu şüphe için, bir sol-Hegelci olan Bruno Bauer'in (1809-82) *Sinoptik İncillerin Eleştirisi* (1841) isimli yapıtını beklemek gerekecektir. Fakat Meslier, İsa'yı bir insan ölçeğine indiriyor ve yazdığı şekliyle; bu pespaye, bağnazın önde gideni, bir o kadar deli, kafayı yemiş, acınası derecede gözü dönmüş, mutsuz düzenbaz, cehennemden gelen, aşağılık ve rezil adamı ve onun Don Kişot'u kıskandıracak derecede uçuk maceralarını (!) irdeliyor.

Düşünceleri yerleşmemiş olan bu adam, dünyadaki bütün günahları kendi ölümüyle affettireceğini iddia ederken, öte yandan çarmıhtaki acıdan dahi kurtulamayacak kadar kabiliyetsizdir. İlginçtir ki (!), kendi beyanlarının aksine, ölümünden bu yana dünya üzerindeki kötülüğün ve şerrin en ufak bir azalmaya uğramadığını görüyoruz. Dahası, bütün kehanetleri boşa çıkmış, hiçbir zaman gerçekleşmemiştir: Bütün bunlar "Tanrının oğlu"nun değil, akli melekelerini yitirmiş bir adamın varlığını kanıtlar.

Birçok beyanı, İsa'yı, kötülüğün ve fenalığın safına koyar. Çünkü insanları kaderleri hakkında yanıltmak, onları varoluşları ve ölümden sonraki yaşam hakkında yalan yanlış bir şekilde yönlendirmek ve buna benzer suçlar, aslında darağacını hak eder. Ki bu cezalandırma yöntemi, metafizik saçmalıkların vebaline eşdeğerdir.

Keza yaşam tarzı da kendisine karşı birçok tanıklığı beraberinde taşır: Neden, bu kudurmuş adam, Judea (Eski Filistin'in güney toprakları, ç.n.) boyunca oradan oraya koşup, uydurma masallarıyla bu deli büyük bir insan nüfusunu "dine döndürmeye" çalışır? Neden şeytanın kendisini bir dağ başına çekip, baştan çıkarmaya çalıştığını söyler? Ciddi midir? Bunlar akli melekeleri yerinde bir insanın işi olabilir mi?

Mucizelerini de düşünün. "Bu peri masallarını sözüm ona yaşadığı zaman", diye yazıyor Meslier, "onun

ne tarz bir 'guru' olduğunu görmemiz gerekir!" Kırılgan bir ruhiyatı olan bu adamın havarileri de tıpkı kendisi gibi dermansız bir akıl sağlığına sahiptir. Eylemleri adeta yalandan dokunmuş bir kumaş oluşturur.

Bu insanın gerçek bir tutarlılığı da yoktur. Fıtratı "düşsel"dir. Bunu görmek için yapmamız gereken tek şey *İncil*'i dikkatlice incelemektir. Bir çelişkiler yumağı! Tarihsel kanıtları yok. Tanıklıkları birbirini tutmuyor. Örnekler: İsa'nın *İncil*'in farklı yazarlarından öğrendiğimiz soyağaçları birbirinden farklı, çocuk İsa üzerine verilen anekdotlar çakışmıyor, İsa'nın insanlar arasında geçirdiği toplam yaşam süreleri birbirini tutmuyor; hatta vaftizinden sonra yaşadıkları dahi farklılık gösteriyor, ilk inzivaya çekilişinin ayrıntıları birbirini tutmuyor, kendisini takip eden havarilerinin yaşadıkları da, zaman ve olaylar açısından farklılık gösteriyor; "Son Yemek" sırasında yaşananlar, onu Celile'den beri takip eden kadın, ölümünden sonra kaç defa, nerede ve hangi biçimde "göründüğü" ve cennete yükselişi dahi birbirini tutmayan bilgiler içeriyor.

Hamur ve undan yapma putlar

Öncelikle şunu kaydedelim, Kilise sefil ve kötü bir mezheptir. O çağın tarihçileri de bunu onaylar. Öğretileri mantıksızlıklarla, ifratla yüklüdür. Örneğin Kutsal Üçleme. Baba oğlu vücuda getirirken, dolayısıyla ondan önce var olurken, nasıl üçünün tekliğinden söz edebiliriz. Kutsal Ruhtan bahsetmiyoruz bile. Meslier bu inancın hakiki paganizm anlamına geldiğini yazar.

Aynı yorum komünyonun sözde hikmeti için de geçerli. Ortaçağ, filozofların ve din bilginlerinin ekmeğin itibarı üzerine uzun ve ağır tezler sunduğu metinlerle doludur. Biraz uçarak da olsa, şöyle bir soru sorabiliriz: Diyelim ki bir sıçan gelip ekmeği dişledi, ya da sendeleyip kutsal yağı fazla kaçıran bir rahip lağım kuyusuna düşürüverdi. O zaman ekmek ne olacak; hâlâ İsa'nın eti mi?

Teolojinin bu konulardaki asık suratlı, ciddi açıklamalarının sayısı çok fazla. Rahip bunların hepsi için, antikçağların en geri toplumlarının tapındığı demir, tahta, taş, altın ya da gümüşten yapılma pagan putları için kullanılan ifadenin aynısıyla, ekmeği "hamur ve undan yapılma put" olarak tanımlayan sözlerle hüküm verir. Ne budalalık! İsa hiçbir zaman ekmek biçiminde tapınılmayı talep etmemişti. *İncil*'in hiçbir bölümünden bu aptalca hurafeyi ispatlamak ya da çıkarsamak mümkün değildir.

Ekmeğin ve şarabın sunulduğu komünyonun felsefi mantığını oluşturabilmek için Aristoteles'in düşüncesine gereksinim duyulur. Ekmeğin sembolik olarak değil gerçekten, mecazen değil kelimenin gerçek anlamıyla 2000 yıl önce ölmüş bir adamın eti olarak onanmasına, Fransız bağlarından gelen şarabın da, aynı adamın gerçek kanı olarak tasdik edilişine izin veren bu ontolojik üçkâğıdın tek ruhsatı, töz, ilinek, cinsler, tözel formlar gibi kategorileriyle, skolastik düşüncedir.

Kilisenin neden her zaman materyalist düşünceyi bu kadar şiddetle suçladığı buradan da anlaşılabilir. Çünkü materyalizme göre töz ve ilinekleri üzerine bu hikâye beş para etmez, çünkü onun gözünde yeryüzündeki her şey, ayindeki ekmek ve şarap dahil, basit ve safça bir atomik düzenlemeye indirgenebilir. Bir Epikür talebesinin kafası tözdeğişimi saçmalığına pek de yatmaz.

Meslier'nin de kusursuz bir mantıkla, aşırı tutarlı bir materyalist teoriyi savunması bizi şaşırtıyor. Bunun, Epikür'den bağımsız olarak, onun atomlarına, parçacıklarına, boşluk, sapma gibi kavramlarına ve tüm diğer Epikürcü mühimmata başvurmaksızın formüle edilmiş ve La Mettrie, Helvétius, Baron d'Holbach, Marki de Sade tarafından utanmazca el konmuş özgün, modern materyalist teori olduğunu da söylemeden geçmeyelim.

Meslier'ye göre, komünyon ayininde ekmek ve şarabın İsa'nın eti ve kanı olarak sunulması Pagan ayinidir.

Hıristiyanlık-sonrası ahlak için

Böylece Meslier Hıristiyanlığın temellerini, esbabımucibesini, varlık amaçlarını, mantıksal yapısını, retoriğini, inanç sistemini, mitlerini ve mesellerini yerle bir eder: Tanrı yoktur; kalpazanların ürünü olan kutsal metinler sadece meselleri aktarır; Hıristiyanlık cennet, cehennem, ilk günah gibi saçma kurmacalar imalathanesidir; İsa Tanrının oğlu değildir, bedbaht bir insan, hem de dibine kadar insandır; Kutsal Üçleme tipi öğretiler ve hikmetler ya da komünyon gibi ayinler paganların putperest inançlarından gelir. Meslier bunlarla da kalmaz, Hıristiyan ahlak teorisine de saldırır. Onu kalleşçe, kötücül, doğaya aykırı ve köksüz bulur.

Cennetle ilgili mantıksal fantezileri tahrip ettikten sonra, Katolik dünyasının yeryüzündeki habis pratiklerine saldırır. Teolojinin yapısökümü ahlakın yapısökümüne doğru genişler. Hıristiyan ahlakı ölüm baskısı üzerine tutturulduğu için yozlaşmıştır. Sefaleti sever ve kutsar. İsa'nın çarmıha gerildiğindeki fiziksel, ruhsal ve zihinsel haline öykünen zorlama bir mantıkla bir ıstırap kültü yaratır. Böyle bir şey nasıl savunulabilir?

Arzuları ayıplamak neden? Onlar, bedenin doğal düşkünlükleri, "doğanın incelikli temayülleri"dir. Hıristiyan mantığı içerisinde kalalım: Eğer arzular varsa, bu gerçekte Tanrı onları insan vücuduna yerleştirdiği içindir. İnsanlara arzuyu bahşedip nasıl ondan iğrenmesini isteyebilir? Bu mantığı bir kenara bırakalım; Tanrı yoktur, bu düşkünlükleri insan bedenine katan sadece doğadır. Bunun için iyi sebepleri vardı, türlerin üremesi, insan âleminin devamı gibi…

Kilise tarafından savunulan cinsel ahlak, evlilik dışı seksi yasaklar; evli çiftlerin cinselliğini de sıkı kurallara bağlar. Meslier kutsal törenlerle birleşmiş olmayan çiftler de dahil, insanın kendi vücudunu özgürce kullanmasında eleştirecek bir şey görmemektedir. Hazcı sözleşme cinsel eylemi meşrulaştırmak için yeterlidir: Bir süre boyunca paylaşılan ve iki tarafça ortaklaşılan bir tutku. Zorla evlendirilmiş pek çok kadın evliliklerinden eziyet çekmektedir; birbirinden nefret etseler de, boşanırlarsa cehenneme gidecekleri tehdidiyle Kilise onları mecbur ettiği için birlikte yaşamaya devam eden evli çiftler ve bunun zorlu töresine boyun eğmiş çok fazla çocuk vardır. Meslier, anlaşılan papazlar, keşişler ve manastır görevlileri için de, alışılmış yasal evliliği ve cinsel ve duygusal doyumun olmadığı ilişkiler için de boşanmayı savunur.

Bununla birlikte, bedenin sınırsızca serbest bırakılmasından ya da ahlaksızlığın ve hovardalığın erdem sayılmasından yana bir şüphesi yoktur. Meslier zevki basit bir şey olarak kavrar; doğal, karmaşık olmayan bir şey. Aşırılık ona uymaz. Dar görüşlü ve aşırı ahlakçı değildir, ama güç sahibi olanların "bey hakkı" diye yaptığı dizginsiz çapkınlıklarının, sefahatlarının savunucusu da değildir. Papaz, tenin suçluluk içinde olmadan, anı yakalayıp izin verilmiş hazzın imkânlarını değerlendirmesini önerir.

Doğa emreder. Hiç kimse ona aykırı bir şeyi arzulayamaz. Kemerleri sıkmak, azla yetinmek onu tehdit eder. Eğer biri hasbelkader kendini tutarsa ya da bekâret yeminiyle bağlarsa, eğer birisi kendine tüm cinselliği yasaklarsa, o zaman dünya kendi yıkımına ve sonuna doğru gidecektir. Hıristiyan buyrukları temelsiz ve saçmadır. Bununla birlikte cinsellik modeli, kinikler için olduğu gibi hayvanca değildir. Meslier, şatafatlı çapkınları ve sefahat düşkünlerini hesaba katarak, iş cinselliğe geldiğinde, kişi o ülkenin yasalarına ve geleneklerine boyun eğmelidir, der. Dolayısıyla ensest ya da diğer endogamik ilişkilerden uzak durulmalıdır. Öteki cinsel yaklaşımlar hakkında, örneğin homoseksüellikle ilgili ise, Meslier sessiz kalmaktadır.

Bize beddua edenlere şükretmek, bizi incitenleri, öteki dünyada farazi bir kıyamet gününde adaletin tecelli edeceği hayaliyle mazur görmek; işte orman kanununu meşrulaştıran budur.

Ateist rahip Hıristiyan ahlakının eleştirisinde sonuna kadar gider: Bu ahlak ıstırapla ilgili olarak yanlıştır; cinsel ahlak konusunda yanlıştır; bir erkeğin ahbabına aşkı için methiyesi bakımından aynı ölçüde savunulamazdır. Bu tehlikeli davet, kadın ve erkeklerin çekinmeden günahkârlığa katlanması gerektiğini farz eder. Tokada karşılık vermeyip öbür yanağını uzatmak, düşmanını sevmek; tüm bunlarda dünyanın bozuk düzeni aklanır. Benzer bir mantıkla, insan dizginleri feodal barbarlığa, zayıfların sömürülmesine verebilir ve bu yağmacı canavarların, lordların ve kurtların, asalakların ve monarşinin diğer zorbalarının cezasız kalmasını sağlama alır.

Bize beddua edenlere şükretmek, bizi günbegün incitenleri, öteki dünyada farazi bir kıyamet gününde adaletin tecelli edeceği hayaliyle mazur görmek; işte orman kanununu meşrulaştıran budur. "Gerçek Mutluluk" vaazının metni muhafazakâr, karşı-devrimci bir rol oynar; statükoyu devam ettirir ve genel adaletsizliği kutsar.

Bir merhamet etiği

Meslier mütevazı olanı savunur, aşağılanmış olanı, hiçbir statüsü olmayanı, gösterişsizi, kurbanı. Onun kaleminde, kadınların, çocukların ve hayvanların, ondan önceki düşünce tarihinde hiç yayımlanmamış olan türden bir savunusunu bulmamız hiç de hayret verici değildir. İnsan âleminin bu üç ezilen grubu, vahşete ve günahkârlığa ilk hedef olan bu üç grup… Kocanın karısı üzerindeki, ebeveynlerin çocuklar üzerindeki, sahibinin hayvanlar üzerindeki gaddarlığı. Kulluğun bu üç kurbanına bir göz atarak başlayabiliriz. Her şeyden önce, unutmayalım ki bu sayfaların tarihi 18. yüzyılın ilk yıl-

larıdır ve insanoğlu şu seçici beyaz formüle tabidir: Avrupalı, erkek, Hıristiyan, yetişkin. Meslier insanların ten rengiyle ilgili, Francois de La Mothe Le Vayer'in bağıntıcı ruhu hakkında geçerken söylenmiş birkaç satır dışında bir şey yazmamış ve Avrupa dışındaki insanlardan hiç söz etmemişse de; en çarpıcı cümlelerini dövülmüş ve terk edilmiş çocuklara, kötü evlilikler içinde ihmal edilmiş mutsuz kadınlara hasretmekten geri durmamıştır. En ikna edici sayfalarında, hayvanları bir makine olarak gören Descartesçı tezlere karşı hayvanlar için gerçek insanlık lehine savaş vermiştir. Onun çağında böyle bir mücadele yoktur.

Evliliğin parçalanmazlığı üzerine Hıristiyan tutum ailelerde yıkıma sebep olmaktadır: Saldırgan, vahşi, lanet bir eşten ayrılmanın imkânsızlığı hayatı bir kâbusa çevirir. Ebeveynleri ayrıldığında çocuklar, üvey annebabaları, dedeleri, nineleri, velileri ya da vasileri tarafından kurtarılsalar da, daha iyi bir eğitim alamazlar. Yaşadıkları tecrübeler ve kötü örnekler bu bireyleri asosyal yetişkinler haline getirir. Meslier kamu kaynaklarıyla sağlanan komünal bir eğitim arzu eder. Böylelikle çocuklar eğitimlerini sürdürebileceklerdir, bu da kamu yararınadır.

Papaz kulluğun bütün biçimlerine karşı mücadele eder. Materyalist düşüncesiyle tutarlı biçimde, zengin bir çeşitliliğin barındığı tek bir dünyanın var olduğuna inanan bir filozof olarak hayvanlarla ilgili soruna işaret eder. Varoluşun maddi birliği, onun hiyerarşinin, hiyerarşiyle gelen kulluğun ve teslimiyetin kavramlarıyla düşünmesinin önüne geçer. İçkinliğin bu okuması, Hıristiyan düşüncesinin yaptığı gibi, düalizmi aşkınlığın karşısına koymaz, iki ayrı evreni, kadın ve erkeği, hayvanlar ve insanları, yetişkinler ve çocukları, erkekler ve dişileri, birini diğerinin üzerine koyarak karşı karşıya getirmez.

Meslier kötülüğün hiçbir suretine katlanamaz. Onun metafizik pozisyonu ussal ve mantıklı bir gösteriden çok, radikal sezgilerden, adaletsizlik ve haksızlık temaşasına karşı içgüdüsel bir karşılıktan türemiş gibi görünmektedir. Otobiyografik anekdotlardan hareket ederek birinci tekil şahsın ağzından konuşup evrensel şekilde düşünen Montaigne'in yolunda, Meslier kasaplara ve kasaplığa katlanamadığını ilan eder. Kanın olduğu bir hayat onu rahatsız eder. Ve yemek için tavukları, güvercinleri ya da domuzları öldürmek gerektiğinde gerçek bir tiksinme, samimi bir isteksizlik hisseder.

Eğer vejetaryenliği tasvip etmesi gerekliyse, bu onun entelektüel çıkarsamalarının sonucu değil, bütün canlılar için hissettiklerinden doğan, hayvanların ıstırabı ve acısı üzerine kurulmuş bu temaşaya katlanmaktaki sahici yetersizliktendir. Buna rağmen et yemeyi sistematik olarak reddetmek ona dinsel bir bağnazlığı çağrıştıran batıl bir tercih gibi görünür, madalyonun öbür yüzünde ise tanrıların lütfunu kazanmak için hayvan katletmekteki dinsel şehvet vardır.

Meslier masum canlıların kurban edilmesi gibi barbarca geleneklere karşı da aynı hararetle mücadele eder. Tanrı, eğer varsa, nasıl olur da kendi yaratımının mükemmeliyetinin bu örneklerinin böyle keyfi ve sebepsiz yere yok edilmesine razı olur? Tanrının, bu çılgınlığa denk iyi niyet gösterilerinden hoşlandığına inanmak ne kadar da ipe sapa gelmez bir düşüncedir? Onun insanların duasını kabul etmeye razı olması için neden bu kadar kanın dökülmesi gerekmektedir?

Rahiplerin bağırsaklarıyla burjuvaları ipe çekmeyi arzulayan bir köylünün dualarına tercüman olmaktan coşku duyan bu adam; en güzel dizelerini zalim katlini haklı çıkarmaya hasreden, tebaasını köleliğe mahkûm ettiği için kralın masumane ve basitçe boğazlanmasından yana bu devrimci komünist; hayvanların kurban edildiği sayısız dinsel tören sırasında dökülen kan karşısında küplere binen bu ateist rahip; Golgotha'daki haça sıçrayan kan misli acı çeken bu radikal ateist ideolog; tavukların yenmesini izlemeye katlanamayan bu hiddetli filozof... Onun merhamet etiği, merhametsiz bir etik doğurur: Merhameti olmayan insanlara merhamet gösterme. Böyle düşünmekte haksız mıdır?

Meslier masum canlıların kurban edilmesi gibi barbarca geleneklere de karşıdır. Tanrının, bu çılgınca gösterilerinden hoşlandığına inanmak ne kadar da ipe sapa gelmez bir düşüncedir!

Malebranche'a bir tekme

Meslier doğayı savunur, tüm doğayı. Hiyerarşik düşünceye meydan okur. Bugün yaşasaydı, insanın en tepede, hayvanların ise tabanda olduğu, birincilerin ikinciler üzerinde her türlü insanlık dışı fiili uygulama, istismar etme, işkence etme, kurban etme, öldürme, köleleştirme, zincirleme, dövme, yiyip yutma özgürlüğüne sahip olduğu doğanın piramidal dizilimine karşı mücadele eden anti-türcülerin tezlerine karşı duyarlı olurdu.

Toplumumuzda 2000 yıldır egemen olan bu durum, "Tekvin"deki Yahudi-Hıristiyan kışkırtmadan kaynaklanır: Ruhsuz hayvanlar, ilk gü-

nahla örselenmemiş bu yaratıklar hayatta kalma imkânları olmaksızın beşeri egemenlik altında, insanın aşağısında, bitkilerin ve daha aşağıdaki minerallerin ise üzerinde bulunurlar. Bu yaratıklar insanın iyiliği için vardır. İnsanlar bunlardan diledikleri gibi faydalanırlar; iş yaparken kuvvetlerinden, arkadaş aradıklarında yumuşak başlılıklarından, acıktıklarında etlerinden, giyinmek için derilerinden ve büyük yıkımlardan korunmanın peşin ödenen bedeli şeklinde kurban olarak... Meslier burada da Hıristiyanlığa verip veriştirir.

Düşmanları arasında, "sofuca dindar" olduklarını düşündüğü Kartezyen filozoflar da vardır. *Hakikatin Araştırılması*'na sayfalar adayan ve Descartes'ın *İnsan Üzerine İnceleme*'sinde ürettiği tezleri geliştiren Malebranche gözde hedefidir. Hayvanlar tekerleklerin, makaraların ve yayların bir birleşimine indirgenmiştir. Bu şeyler düşünmez, herhangi bir duyguyu deneyimlemez, iletişim kurmaz, hiçbir şey hissetmez, dil bilmez. Buradan insanlar ve hayvanlar arasındaki köklü doğal farklılıklar doğar.

Belki bu anekdot yanlıştır ama önemli bir noktaya işaret eder: Meşhur baba Malebranche, hatip, yazar, hayvan makineler üzerine tezlerin de yazarı, söylentiye göre misafirinin gözü önünde ortalarda koşup oynayan bir köpeğin kıçını tekmelemiş. Doğruluğu şüpheli olsa da bu hikâye, felsefi bir tezin hayvanlara uygulanan kötü muameleyi haklı çıkarmakta kullanılabileceğini gösterir. Bu tez hiçbir vicdan azabına yer bırakmaksızın, hayvanların işkence görmesini ya da öldürülmesini meşrulaştırır.

Kendi hesabına Meslier, Malebranche'ın felsefi kıçını tekmelemeyi üzerine almıştır. Çünkü bu Descartesçılar düşünmenin her şeyin üzerinde olduğunu farz ederler, bu hayvan düşmanları hayvanların düşünmediğine karar verirler. Ama Meslier düşünmeyi tamı tamına bedenin maddedeki değişimlere adapte oluşunu ayrıt etmek olarak tanımlar. İnsanlar ve hayvanlar bu bakımdan aynı standarda göre yaşar.

Decartes'ın öğrencileri olan materyalizm düşmanları, düşünen maddenin, maddenin kendisinden

Descartes ve Malebranche'a göre hayvanlar düşünce ve duygudan yoksun makinelerdir.

tümüyle ayrı olduğu düalist sofizm dalaveresi olmaksızın sorunu çözemezler. Kartezyenlerin dinsel olarak en koyusundan sofu Hıristiyanlar olmalarının nedeni de budur: Onların çelişkili iki hali -ki bunların birisi uydurmadır- Katolik dinin partizanı olmalarına izin verir.

Meslier için ise hayvanlar sahiden de makinedir. Tıpkı insanlar gibi! Maddelerin düzenlenişindeki farklılıklar dışında onları hiçbir şey ayırt etmez. İnsanda beyinden başka, bir düşünen töz yoktur. Aynısından bir bülbülde ya da domuzda da bulabilirsiniz. Gri madde değişiklik gösterse de esası aynıdır: Bir varlık, fizyolojisinin maddeselliğine indirgenebilir, dişi bir domuzcukla tapınakta ibadet eden birbirine karışır. Bundan çıkan ders nedir? İnsan ve hayvan arasında doğal bir farklılık yoktur, sadece bir düzey farklılığı vardır. Bu sonuç materyalist ontolojiyi tanımlar ve Fransız felsefesinde bir ilktir.

Kedi katliamı

Jean Meslier Hıristiyan metafiziğinin ve Kartezyen felsefenin birbirine tamamen benzer şekilde insanın günahkârlığına bir kral yolu sunmasından acı duyar. Rahip, hayvanların düşünebildiğini yineler, elbette insanlar gibi değil, ama iyilik düşünürler, zevk alırlar, acı çekerler, duygu hissederler, iletişim kurarlar, tepki verirler, bir dil kullanırlar. Gerçekte bu dil bizimki gibi bir yapıya sahip değildir; ama en azından hayvanlarla iletişimde, kimse insan dilinde olduğu gibi ihanet, yalan, kalleşlik, katakulli, aldatmaca bulamaz.

Bunu görmek için uzun uzun incelemek gerekmez, bir köylünün deneyimli gözleri yeter. Filozof Meslier, Malebranche'ın yanlış fikrine hizmet eden öğrenilmiş kanıtların karşısına alaylı bir gülüşle köylünün sağduyusunu koyar. Bir toprak adamı, alt sınıflardan bir adam, atlarla ve ineklerle haşır neşir olan emekçi insan, inekleri ve koyunlarıyla bir çiftçi, bir sığırtmaç, bir domuz çobanı; filozof onların önüne hayvanlarla ilgili Descartesçı söylevi koyduğunda ne diyeceklerdir? Kocaman ve güzel bir felsefi kahkaha patlatırlar.

Vasiyetname devam eder: Bu konudaki yanlış fikirler yüzünden, insanlar kötü tutkularının dizginlerini koyvermiştir. Bundan dolayı, ahlaksızlığı, günahkârlığı ve sapkınlığı popüler bir temaşaya dönüştüren kedi katliamlarına o çağda çok sık rastlanır. Kedilerin yakalanıp alevlerin içine atıldığı bu histerik köy şölenleri, buna katılan insanları alçaltır. "Mide bulandıran zevkler", "çılgın ve iğrenç sevinçler" diye yazar. Spinoza'yı birinci ağızdan duymuş olsaydı, Meslier "hazin tutkular" diye de teşhis edebilirdi.

Eksiksiz bir filozof Meslier

Felsefi kurumsallaşma konformizmin payelerini ve derecelerini ödüllendirir. İnci gibi dizerek, hepsinden önce idealistleri, sonra Hıristiyanları, muhafazakârları, ağdalı yazarları, gizli anlamlı anlaşılmaz sözcükler ve yeni kavramlar türetme âşıklarını onurlandırır. Ateizmini, materyalizmini, komünizmini hiç gizlemeden ve gösterişli bir şekilde ortaya seren, ama aksine, tüm bunları olabildiğince halk diliyle, filozof cemaatinin söz dağarcığının izlerini beyhude şekilde arayacağınız bir dille ifade eden Meslier bunlarla boy ölçüşemez. Ve böylesi çok daha iyidir…

Ateizmini görmüştük. Şimdi sıra materyalizmine geldi. Meslier Tanrının olmadığını ileri sürmekle bir yenilik getirerek, herkese yetecek bol keseden bir Fransız materyalizmi icat etmiştir. Pierre Gassendi kesinlikle onu izlemiştir. Digne rahibinin atomculuğunun Hıristiyan sınırlarını biliyoruz: "Hepsi, kesinlikle her şey maddedir, sadece ruh hariç… Epicuros tümüyle haklıdır, ama Hıristiyanlığın onu yanlışladığı anlar dışında…" İtiraf edelim ki, bu kadarıyla bile tartışmalı olan materyalizm için bir itibar hak etmiştir.

Burada Meslier'nin 40 yıl boyunca hiç ayrılmaksızın Ardennes'in küçük bir köyündeki papaz evinde yaşadığını hatırlamalıyız. Şunda da açık olalım ki, çalışmalarını sadece bir kucak dolusu, muhtemelen 50'den az kitaptan oluşan kişisel kütüphanesinde yürütmüştür. Buna en azından görünüşte, bir papazın zaman ve ilgiyi gerektiren günlük görevlerini de icra ettiğini de ekleyelim.

Şimdi meseleyi farklı biçimde ortaya koyalım: Meslier dünya zevklerinin de eksik olmadığı herhangi bir Paris salonunun müptelası değildir. Baron Holbach'ınki gibi, insanın bazen aynı masanın etrafında Hume, Rousseau, Condorcet, Helvétius, Voltaire, d'Alembert, Diderot gibi en büyük düşünürlerle karşılaşabileceği bir salonun mesela… Meslier'nin evinin önünden, onu kısa bir yürüyüşle muhteşem bir kütüphaneye ulaştıran bir cadde geçmemektedir… Meslier bir vergi tahsildarından gelen iratla ya da asaletinin rantıyla geçinmemektedir… Yalnızdır, referanslardan ve kaynaklardan da, boş zamandan da yoksundur. Bu halde, keşiflerinin geniş kapsamı bir başarı hikâyesi oluşturur. Daha iyi şartlar altında bu ateşli ruhun üretiminin nerelere varacağını hayal edin.

Bu nedenle Meslier yalnızca dehası, kalemi ve mumuyla, çalışmaları hakkında yorumlar ve başkalarının düşüncelerinin desteği olmaksızın, Descartes'ın metafiziğiyle çarpışarak kesin ve etraflı bir materyalizmin temelini atmıştır. Yalnız bir haberci olarak bu ateist rahip, felsefi öfkenin ateşini tutuşturmuş, içindeki metafizik durumun ontolojik sonuçlarını yakıp küle çevirmiştir. Tanrı yoktur; sadece madde vardır. Var olan tek şey, maddeyle tamamen örtüşen tekil bir tözdür. Meslier Spinoza'yı hiç okumadan, onun yoldan çıkışını takip eder ve bu denli dikkate değer sonuçlara varır. Bu 18. yüzyıl Fransız materyalizminin soy kütüğüdür. Tek bir töz: madde.

Ateizm entelektüel olarak bu konuma zorlar. Aşkınlığı, düalizmi, spiritüalizmi, idealizmi ve bütün dinleri tanımlayan diğer dünyaların bütün ıvır zıvırını yadsıyan bir filozof için mümkün olan tek seçenek olan materyalizm, felsefede yeni ve capcanlı bir yol açar: Mevcut dünyada, şimdi ve tam buradaki, gerçek, somut gündelik yaşam. Önce bunu anla, sonra da dönüştür.

Fransız Aydınlanma düşünürlerinin sıkça toplandığı Madam Geoffrin'in salonu. Meslier böyle ortamlara uzaktı.

Materyalist ontoloji

Meslier'nin materyalist ontolojisi spiritüalist Hıristiyan teolojisinin karşıtını oluşturur. Tanrı yoktur, çünkü sadece varoluş vardır ve **varoluş doğadır**. Basit var olma olgusu sayesinde varoluşun kesinliğinden yararlanıyoruz. Meslier Descartes'ın totolojik "*Cogito, ergo sum*", "Düşünüyorum, öyleyse varım" çıkarsamasının başka türlüsünü ileri sürer: "Bensem, var olduğumu sorgulayamam." Var olmanın düşüncesi, varlığı kanıtlamaya yeter. Metafiziğe gerek yoktur, sağduyu yeter.

Rahip varlığı tanımlayan maddenin bileşenleri konusunda detaya girmez. Onda atom fiziğini, parçacıkların betimlenmesini, moleküler düzenlemelerin mekaniğini ya da bir sapkının teolojisini bulamayız: *Vasiyetname*'de Epikür'ün ismi geçmez. Lucretius'un *Şeylerin Doğası Üzerine*'si, Epikür'ün *Mektuplar*'ı ya da Diogenes Laertius'un herhangi bir eseri gibi, bu boşluğu doldurabilecek olan eserler kütüphanesinde yoktur. Meslier yalnızca dünyayı idrak eder, onun materyalizmi güçlü ve zayıf yanlarını onun konumuna borçludur. Bu onun özgünlüğünü ve teorik sınırlarını açığa çıkarır.

Bu madde olumsuz şekilde tanımlanmıştır: Descartes'ın geniş kapsamlı tözü gibi değildir. *Felsefenin Temelleri*'nde (1644) Poitiers'li filozof maddenin uzunluk, genişlik ve derinliği varsaydığını belirtir; sonsuz ölçüde parça parça bölünebilir ama atomik bir prensiple değil; parçalar boyutlarına, konumlarına ve hareketlerine göre farklılık gösterir. Meslier bu tanımı reddeder. Madde her şeyden önce, doğanın bütünselliğinin açıklayıcı prensibini sağlar.

Elbette ki Meslier'den daha ayrıntılı bir açıklama yapmasını bekleyebiliriz. Açık ama tanımlanamaz bir prensip ortaya koyar; tanımlanamazdır, çünkü gözün kendini göremeyişi gibi, düşünen madde de düşündüğü şeyi tanımlamayı kavrayamaz. Gözle görme gücü arasında, kol ve bacaklarla hareket arasında, beyinle düşünce arasında bir nedensellik ilişkisi olması gibi, madde ve doğa arasında da bir ilişki vardır. Ama bilinçliliğimizin şimdiki koşullarında, kimse-

nin bunun ne ve nasıl olduğunu söyleyemeyeceğini belirtir.

Aynı soru bugün bizi de ilgilendirir. Ama aklın sınırları içerisindeki dürüstlük, dosdoğru ve hilesiz akıldışı hezeyanlardan daha değerlidir. Sofizmden, doğru görünen aldatıcı retorikten, dolayısıyla Descartes'ın *cogito*'sundan çare uman yanlış bir akıl yürütmedense, aklın itibarının ve sınırları tanıyan bir filozofun karşısında acizliğe teslim olmak yeğdir. Meslier'den önce Gassendi, sağduyuyu, dünya felsefe literatürünün dev fosili olan *cogito*'nun karşısına dikmiştir.

Gerçeklik, doğa, varoluş, madde; dünyanın denklemi buradadır. Bunu çözerek, maddenin yapıtaşlarının birleşimlerinin, hareketlerinin, biçimlenmelerinin, değişimlerinin, düzenlenmelerinin, çeşitlenmelerinin peşinden gider. Bu esnada şunu tasdik etmek meşru ve mantıklı görünmektedir: Madde hisseder, düşünür, tepki verir, arzular, sever. "Düşünüyorum, öyleyse varım" demeyi artık bırakalım ve şöyle düzeltelim: "Madde düşünür, öyleyse vardır."

Var olan her şey maddenin kısmi bir biçimlenişine indirgenir: Ölüm ve yaşam, erdem ve ahlaksızlık, güzellik ve çirkinlik, sağlık ve hastalık, haz ve keder, neşe ve üzüntü, güçlülük ve zayıflık, tüm bunlar maddeci temanın varyasyonlarını oluştururlar. Şunun değil bunun olmasındaki nedenlerin farkında değilizdir, ama şu ve bu, maddenin çözümlenmesinden kaynaklanır. Meslier daha fazla ayrıntıya girmeksizin, "varoluşun kesintisiz mayalanması"ndan söz eder.

Meslier'in papaz okullarında eğitim görmüş diğer rahipler gibi, bilimsel bilgiden yoksun, elinin altında fizik ve biyoloji üzerine referans kitaplar olmadan, sonsuz küçüklükler üzerinde gözlem yapma olanakları yokken, aynı konularda çalışan bilimcilerle fikir alışverişi yapmadan, bugün bile tüm sırları açıklığa kavuşmuş olmaktan uzak olan maddenin dinamiği üzerine daha ileri varsayımlarda bulunması mümkün değildir. Onun mayalanma metaforundan, materyalizmin canlı, dinamik, diyalektik (kelimenin politik anlamıyla değil) gerçekliğiyle nere-

deyse aynı şeyi içeren kusurlu bir kestirim yakalanabilir.

Maddeye belli bir düzenleme kazandırmak için, Meslier doğada sadece zaman, mekân, uzay ve uzamın bulunduğunu belirtir. Zaman yaratılmış değildir, ne Tanrı tarafından, ki yoktur, ne de başka bir şey tarafından. Çünkü mutlak bir yaratım eylemi yavaş yavaş ortaya çıkıp meydana gelecek bir zamanı varsayar. Zamandan önceki bir süre, zamanı imkânsız kılar, çünkü zamanı hiçbir şey önceleyemez, aksi takdirde bizzat kendisi de zaten zaman içerisinde olur… Zaman oldum olası oradadır, "hiçbir boyutu olmayan görünmez bir nokta" gibi.

Mekân, boşluk, uzam; Meslier bunların göreceli özdeşliklerini kurar. Mekân? "Bir kütleyi barındıran sınırlı bir boşluk ya da uzamdır." Boşluk? "Birden çok kütleyi barındıran ya da barındırabilecek engin bir genişliktir." Uzam? "Sınırı ve sonu olmayan, bütün varlıkları, yerleri ve hayal edilebilir uzayları barındıran bir boşluktur." Boşluğun, zamanın ve maddenin bu modalitelerinin dışarısında, hiçbir şey yoktur.

Buradan, Epikürcülerle sonuçlandıralım: Her şey maddeyse, bu ruhu da kapsar. Bu nedenle vücut öldüğünde ruh da aynı anda ölür. Bir insanın dünyasını içeren ve bilinci mümkün kılan beyin de doğada çürüyüp yok olur. Ve dünya ile bilinç de onunla birlikte. Bu nedenle, ölümden ve sonrasında gelecek olanlardan korkacak hiçbir şey yoktur. Sonrası? Hiçbir şey. Madde başkalaşır. Ölüm korkulacak bir şey değildir; yegâne anlam ondan önce yaşam boyunca ne olduğundadır. Materyalist ontoloji, komünist politikada konuşlanmış Rodoslu Eudemuscu etiği haklı çıkartır.

Kötülüğün doğal tarihi

Meslier gezegendeki kötülüğün nedeni olarak ilk günaha inanmaz. Olumsuzluk göklerden gelmez, yeryüzünden doğar. Onun çağdaş kavramlarla, kötülüğün etnolojik soykütüğünü ortaya koyduğu söylenebilir. Meslier'nin yorumu metafizikten kaçınır, teolojiye itibar etmez ve geleneksel ontolojinin üstünden atlar. Rahibe has materyalist ve ateist seçeneğin ahenkli bir teorisini sunar.

Kötülük nereden doğar? Çok fazla insanın, çok küçük bir bölgede sıkış tepiş yaşaması olgusundan. Memleketlerin dar sınırlarının kıtlıklarla ayrılmaz bir ilişkisi vardır ve bu, insanları yaşamak ve hayatta kalmak için ihtiyaç duyduklarını elde etmek üzere mücadele etmeye zorlar. Burada, insanların varoluşlarını güvenceye almasının tüm yolları, dalavere, hainlik, ahlaksızlık, cimrilik, vahşet ve diğer tüm işini bilme stratejileri iyidir.

Meslier'nin kötülüğü aklamak için teoloji felsefesinin yolunu tutmadığından hiç şüphe yok. Burada yine kendi metaforunu ortaya atar: Kötülük gerekli olmaktadır, çünkü bir çeşit toplumsal homeostaza, bir dengeleşime imkân vermektedir. Eğer hiç cinayet olmasa, yani türler arası cinayet, insanlar ya da başka hayvanlar tehlikeli bir şekilde üre-

yip çoğalarak her yeri dolduracaktır. Bu dengede hiçbir şey diğerine baskın değildir, hiç kimse yağma tekelini elinde tutmamaktadır. Her şey, bunların hepsinin var olmasına ve zorluklara katlanarak var olmaya devam etmesine elveren bir uyum içerisinde, bir arada yaşamla sonuçlanmaktadır.

Kötülüğün bu doğal kavranışı, ya da doğal kötülüğün bu kavranışı, ilk günahın kaderci karakterini sergilemez. Silinmez bir leke değildir. Onu üreten mekanizma zenginliğin yeniden dağıtımına indirgenmiştir, bu da kişinin üzerinde bir fiil gerçekleştirebileceği bir şeydir. Bu yüzden, mekânın kısıtlaması yüzünden doğal olarak ortaya çıkan aşırı yoksulluk eğer birileri zenginliğin ve mülkiyetin dağıtımını farklı bir temelde organize ederse ortadan kaybolur. Eğer vahşetin önsel ve otomatik olarak hâkim olduğu bir doğal ahval varsa, kültürel ahval de, yeni etolojik örgütlenme sistemleri, dolayısıyla sosyal bir komünalizm öne sürerek buna çözüm getirebilir. Öyleyse politik bir uygulama vücut bulabilir…

Sınıflar meclisi felsefesi

Meslier ilk defa toplumsal ve politik hedonizmi formüle ederek politik alanda da yenilikler yaratmıştır. Ondan önce Eudemusçuluk da vardı, hedonizm de. Ama bunlar esas olarak bireysel kalmıştı. Kendi mutluluğunu ve neşesini oluşturmak kişinin kendisine bağlıydı. Epikürcülerin, kiniklerin, Kireneli hedonistlerin politikasından söz edilebilse de, bu onlar için daha çok marjinal, dışsal yorumlamalarla ulaşılmış ve kesinlikle merkezi olmayan bir sorundu. Öte yanda Montaigne kendi politikasından, kendi mutluluğunun gerçeklik kazanmasını ya da hatta politikasının buna katkı yapabileceğini ummaz. Gassendi de öyle. Ama Meslier bunu bekler.

Ateist, materyalist ve hedonist Meslier kendi sistemini, küçük bir köydeki hücreye dayanıp bütün gezegende bir devrimi hedeflediği için bizzat kendisi iç çelişkiler taşıyan bir **enternasyonal komünalizmi** geliştirmeye bağlar. Burada söz ettiğimiz şey tam olarak **komünizm** ve aynı derecede doğru olarak **presosyalizmdir**; ya da bana daha tam görünen bir ifadeyle **özgürlükçü komünizm**dir. Ama bu kavramların her biri, bugün onları deforme eden, iki asırlık bir tarih boyunca bu kavramların nasıl değiştiğini belirleyen bir prizmadan geçmiş şekilde kullanılıyor. Ne Marx ne de Bakunin, ne Engels ne de Proudhon, ne Lenin ne de Stalin, Meslier'nin kavrayışını anlamamıza olanak sağlar. Meslier'yi başlı başına kendisinden ve kendi çağının bağlamında okumak daha iyidir. Ama *Vasiyetname*'nin ilk sayfalarıyla Fransız Devrimi'nin ilk yılları arasında 70 yıl olduğunu asla unutmadan… Eğer bariz ve somut etkilerinden çok, bu adamın yazdıkları boyunca devam eden akışla açığa çıkan düşüncesini değerlendirecek olursanız, şu sonuca varırsınız: Meslier bu devrimi bir asır öncesinden hazırlamaktadır! Daha azı değil…

XIV. Louis'nin 62 yıllık saltanatı boyunca, ülkenin sefalet ve yoksulluktan başka bir şey görmeyen her karışı kan kusmuştu.

Çalışmasının sayfaları arasında, eğer devrimci bir mücevherde bir araya getirmek üzere politik elmasları ararsak, sınıflar meclisi felsefesine benzeyen bir şeyle başlayabiliriz. Meslier köylünün durumunu ve XIV. Louis'nin feodal rejimi altında nasıl eziyet çektiğini detaylı bir tabloyla anlatır. Louis için ise onu layıkıyla resmetmeye yetecek şiddetli kelime bulamamaktadır: Büyük hırsız; büyük cani; büyük sömürgen; yağmaların, kıyımların, savaşların, gaspların, soygunların, perişanlıkların, tarifi olanaksız adaletsizliklerin, yoklukların faili… 62 yıllık uzun saltanatı (1643-1715) boyunca, ülkenin sefalet ve yoksulluktan başka bir şey görmeyen her karışı kan kusmuştu. Francois Fénelon bile böyle düşünmüş ve asil mektubunda böyle yazmıştı.

Jean Meslier sınıf mücadelesinin görünebilirliğini keşfetti. Bir yanda köylüler, işçiler, yoksullar, sefil durumda yaşayanlar, çalışmaktan imanı gevreyenler, vergilerin ve harçların altında boğulanlar, zihinsel, ruhsal ve fiziksel olarak her gün köleleştirilenler. Öte yanda rahipler ve krallar, piskopos ve prensler, jandarma ve adalet memurları… Onlara "adaletsizlik memurları" der ve tek tek sayar: Noterler, savcılar, hukukçular, zabıt katipleri, denetçiler, inzibat vekilharçları, çavuşlar, hâkimler, faillerin bu güç sahibi suç ortakları… Sonra vergi ve harç tahsildarları, diğer "alçak mağara sıçanları"; soylular, bu dünyada iyi olan ne varsa elinde tutan, yiyen, içen, dans eden, şakalaşan, dağıtıp salonlarda kahkahalar atan"zengin aylaklar"... Bu güç sahibi insanlar en güzel topraklardan, en güzel evlerden, en güzel miraslardan istifade ederler. Rantlarıyla ve çalışanlardan zorla alınan vergilerle yaşarlar, yine de bu onların hep daha çok istemesinin önüne geçmez.

Birincilerin hiçbir şeyi yoktur, ötekiler her şeyin sahibidir. Birinciler her şeyden mahrum bırakılmıştır, ama her şey onların hakkıdır; ötekiler ise her şeyi elde tutarlar, ama aslında hiçbirini hak etmemişlerdir. Yakında hak edecekleri şey ise, bütün mallarının, mülklerinin ellerinden alınması olacaktır. Tıka basa doymuş ve bütün ihtiyaçlarının giderilmiş olması yetmez, zengin soylular, yine de fakirleri ayaklarına kapanmış görmek ister. Bu halk arasında hınç yaratır. Sınıf mücadelesi sınıflar ara-

sında hınç ve nefret üretir. 1700'ün hemen sonrası gibi erken zamanlarda hangi filozof böyle düşünüyordu? O zamanlarda hangi potansiyel devrimci, burada hukukçuları, orada vergi tahsildarlarını, başka yerde büyük toprak sahiplerini bu fikirlere boyun eğmeye zorluyordu? Meslier ileri görüşlü bir öncüydü…

Eudamusçu Cumhuriyet (Rodoslu Eudemus)

Böyle bir kurumsal ve geleneksel eşitsizlik doğal eşitlikle çelişir, ona aykırıdır. Meslier doğal hukuka inanır. Hıristiyanların aksine, çünkü onların dini, doğa yasalarını kendi kültürel yasalarına dönüştürmüştür. Ama Grotius, Pufendrof gibi, Meslier'nin muhtemelen hiç okumadığı tarafsız doğacılar da doğal hukuka inanırlar. Onlara göre, insanlar hayatın doğal kanunlarıyla, kendilerini doyurma, giydirme, barınma, çocuklarına makul bir eğitim sağlama ve aynı zamanda doğal özgürlüklerinin tadını çıkarma, bunun dışında kamu yararı ve herkesin ortak refahı için çalışma hakkına sahiptir.

Fransız monarşisi tarafından Katolik ruhban sınıfının yardımıyla üretilen içler acısı koşulları ortadan kaldırmak için, solcu Papaz insan haklarına ve hukuka başvurur: İyi yasalar insanları iyi yapar. Eğer doğal devlette -Meslier bu ifadeyi kullanmaz- insanlar var olma mücadelesinde vahşet hukukuna boyun eğiyorlarsa, uygar devlet hukuk yoluyla adaletin gerçeklik kazanmasına izin vermelidir. Meslier iki amaç belirler: "Kamusal refah" ve "mutlu yaşam" projesi. Başka bir ifadeyle Eudemusçu Cumhuriyet.

Kilise zorbaları destekler

Meslier'nin akıl yürütmesindeki mantığa göre, Katolik Kilisesi o anın kralları ve prenslerinin zorbalığına olanak sağlamaktadır. Tarsuslu Paul şunu defalarca söylemişti: "Bütün güç Tanrıdan gelir; direnmek ya da isyan etmek, Tanrıya karşı direnmek ya da isyan etmektir." Rahiplerin ruhani gücü, insanları köleleştirmek için kralların dünyevi gücüne arka çıkar. Tepesi tıraşlı kafalarla, taçla süslenmiş kafalar, ölüm sonrası sonsuz cehennem tehdidine sırtlarını yaslamıştır ve kulluğu geliştirmek amacıyla varoluşsal korkulara oynarlar.

Her şeyden önce, krallar kendilerini Tanrının elçileri olarak adlandırır; sonrasında becerikli bir dolap çevirirler ve kendilerinin gerçek fiili tanrılar olduklarını ileri sürerler. Ruhban sınıfı bunu yadsımadığı ve daha kötüsü onayladığı için, Tanrının hükmü, öfkesi ve onun alışılagelmiş cezalandırma gücü karşısında dehşete düşmüş olan küçük sıradan insanlar, hepsi tek bir aile oluşturan saray ahalisi önünde diz çökmek için sıraya girer.

Krallar ve rahipler dünyayı ölüm sonrası cehennem tehdidine sırtlarını yaslayarak yönetirler.

Papazlar, keşişler, başkeşişler, piskoposlar, papa ve tabi kral ve tüm maiyeti ve sonrasında taşranın en uzak köşelerindeki muavinler, dini bir mistifikasyon yaratma, sürdürme, güçlendirme için faaliyete geçerler. Din sadece aldatmaca sayesinde var olur; aldatmaca ve entrika üretir. Kutsal suyu serpmek için kullanılan alet ile kılıç iyi bir ikilidir. Katoliklik ve monarşi "Aynı kabuğun içindeki iki bezelye tanesi gibi birbiriyle uyuşur."

Meslier paranın, yemeğin ve içkinin hiç eksik olmadığı manastırlarda yaşayan komik giysilere bürünmüş keşişlere ve rahibelere de saldırır. Mutfak bahçeleri ve lezzet bahçeleri muhteşemdir. Çiftlikleri büyük kazançlar getirir. Bu asalakların, gerçekte "iyi işçilerin sahip olması gereken" şeyleri yağmalayıp tadını çıkardığını görünce, bunu adaletsizlik olarak damgalar.

Ama garip şekilde (!) Jean Meslier, bunlardan feragat edenleri, keşiş hayatı yaşayanları, meslekten ve sivil rahipleri -başrahipleri, başkeşişleri, katedral rahiplerini- de itham ederken, köylerdeki papaz ve piskoposları mazur görür. Onlara değerlerin ve erdemlerin aktarıcısı oldukları için borçlu olsak da, elbette ki kurumlarıyla zararlı meselleri öğreten, ipe sapa gelmez düşünceleri pazarlayanlar bu insanlardır.

Meslier'nin meslektaşları ahlakı öğretir ve bu her "iyi düzenlenmiş cumhuriyet"te gerekli, hatta önde gelen bir şeydir. Herkesi iyiliğe davet ederken, bu köy papazları "kamusal iyilik" için çalışır. Dolayısıyla, ötekiler gibi birer asalak olmadıkları ve bir ücreti hak ettikleri için, kamu kaynakları tarafından finanse edilebilirler… Fransız Devrimi 1789'da bu kilise görevlilerini anayasal yemin altına girmeye çağırırken bu özü paylaşmıştır.

XIV. Louis çağında bir Gramscici

Solcu Papaz bu yolla, hem bir erdemli cumhuriyet üzerine, hem de bunun henüz alışılageldiği gibi entelektüeller olarak adlandırılmayan bir kesimle (Bu yeni kelime Dreyfus davası sırasında Clemenceau tarafından türetilmişti) ilişki içinde olması gerekliliği hakkında düşünmüştü. Meslier kalemini sürekli olarak kıvrak zekâlı insanlar, hatipler, en akıllı ve en aydınlanmış insanlar hakkında oynatıyordu.

Bir insan, onlardan ne umabilirdi, ummalıydı? Gramsci'nin modelinde devrim, fikirlerin militanlığının günlük temelinde başlar: Yaşamsal fikirleri yazmak, konuşmak, yaymak… Bu fikirlerin nasıl ayaklanacağını saptamak, yoksulluğun ve sömürünün nedenlerini soyutlamak, feodal çarkın nasıl işlediği konusunda halkı aydınlatmak, onlara insanın bir devrimle işleri ve dünyanın düzenini değiştirebileceğini anlatmak gibi yaşamsal fikirler.

1789'da Aydınlanma'nın aşırı yandaşları ile birlikte, Meslier'nin fikirleri kanlı canlı biçimde, Paris'te ve taşrada şehirlerin sokaklarında doğrulanmış olacaktı.

Devrim yolunda ilerleyenler her şeyin ötesinde "İnsanları zorbalığın dayanılmaz esaretinden kurtulmaları için kışkırtmalıdır." Meslier "insan aklının yegâne ışığı"na ve "doğanın aklı"nın dinamik etkilerine inanır. Bir insan, tümüyle tek başına, arkadaşları, ilişkileri olmaksızın, Ardennes'in kuytularında bir köy kilisesinin papaz evinde, yarım yüzyıl sonra boy gösterecek Aydınlanma idealinin daha iyi bir formülasyonunu yapabilir miydi?

Bu tecride rağmen solcu Rahip, entelektüellerin devrimci öfke topraklarında yaşamadığının ve acınası haldeki dünyaya yoldaşlık etmediklerinin hanidir farkındaydı. Birkaç on yıl sonra Aydınlanma'nın aşırı yandaşları, Öfkeliler (*Enragés*), Baldırıçıplaklar (*Sans Culottes*), Heberistler ya da Hébert'in dava arkadaşı olan 1789'un en ünlü solcularından rahip Jacques Roux ile birlikte, onun bu teorik hayali gerçeğe dönüşmüş ve Meslier'nin fikirleri bu kez kanlı canlı biçimde, Paris'te ve taşrada şehirlerin sokaklarında doğrulanmış olacaktı.

Ne tür bir devrim?

Vasiyetname ne tür bir devrim öneriyordu? Nasıl yapılacaktı? Nasıl bir yeni düzen getirecekti? Her şeyden önce yöntem: Ayaklanma, isyan, boyun eğmenin reddi. Rahip Meslier'nin kütüphanesinde La Boétie'nin 1548 tarihli mükemmel eseri *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*'i vardı. Tezlerin ve fikirlerin altı çizilmişti. Bir olgu; güç ve iktidar sadece gücün ve iktidarın üzerinde uygulandığı insanların rızası ile var olabilir. Bir çözüm; onlara rıza göstermeyin, hemen devriliverirler.

Montaigne'in arkadaşının koşulsuz politik buyruğu açıktır ve geçerliliği müthiştir: "Daha fazla kulluk etmemeye kararlı olun, hızla özgürleşeceksiniz." Meslier bu fikri alıp sürdürdü: Zenginlere hiçbir şey vermeyin, onları toplumunuzdan dışla-

Jean Meslier'nin *Sağduyusu*'ndan*

Gerçek ahlak ilkelerini görmek ve seçmek için insanlar ne teolojiye, ne vahye, ne tanrılara muhtaçtır. İhtiyaçları yalnız ve yalnız sağduyudur. Yalnızca kendilerine gelmeleri, kendi tabiat ve içeriklerini düşünmeleri, özel yararlarını incelemeleri, toplumun ve toplumu oluşturan üyelerden her birinin amacını göz önünde bulundurmaları yeterlidir. O zaman insanlar şunu kolayca onaylar: Erdem oğulların kârı ve kötü ahlak oğulların zararıdır. İnsanlara, tanrılar öyle istediği için değil, insanların sevgilisi olmak için adil, iyiliksever anlayışlı, geçimli olmalarını söyleyelim. Ahrette cezaya uğrayacakları için değil, sonucuna bu dünyada katlanacakları için kötülükten ve cinayetten çekinmelerini söyleyelim.

İNSAN NE SOFU DOĞAR NE DİNCİ

... Bazı inanç ustaları, Allah fikrinin insanla yaşıt olduğunu insanların ana rahminden başlayarak bu Allah düşüncesine sahip olduklarını ve bu düşünceyle doğduklarını ileri sürerler. Her ilke bir hükümdür; her hüküm tecrübe eseridir; tecrübe ancak duyularımızın çalışmasıyla kazanılır. Bundan şu sonuç çıkar: Dini ilkeler kuşkusuz bir temele dayanmaz ve asla yaşa bağlı değildir. Tanrı düşüncesi ve din ilkeleri kesinlikle doğuştan kazanılmaz, insan bunları düşünce halinde taşıyarak ve sahip olarak doğmaz. Sonradan, aile, toplum ve genel çevre bunları kendisine aşılar.

TÜM DİNLERİN KÖKENİ

Cehalet ve korku... İşte her dinin başlıca iki nedeni. Allahı hakkında insanı kuşatan belirsizlik, kendisini dine bağlayan birinci bağımsız nedendir. İnsan gerek maddi, gerek manevi karanlıkta korkar; korkusu ihtiyat olur ve korkmak ihtiyaç halini alır, korkacağı bir şey olmadığında kendisinde bir eksiklik, bir boşluk olduğunu sanır.

DİN, CAHİLLERİ MUCİZEYLE KANDIRIR

Din konusunda insanlar büyük çocuklardır. Bir din ne kadar saçmalık ve mucizelerle dolu olursa, halkın ruhu üzerinde o oranda tahakküm hakkı kazanır. Sofu, bönlüğüne hiçbir sınır koymamak zorunda olduğuna inanır. Bir şey ya da şeyler ne kadar çok anlaşılmaz olursa, halka o oranda ilahi görünür. Bu şeyler ne kadar az inanılabilir olursa, bunlara inanan sıradan insanlar, o oranda erdem ve üstünlükler olduğunu sanır.

HER DİN TAHAKKÜM İSTEĞİNDEN DOĞMUŞTUR

Kavimlerin ilk yasalarının konuşu, halkı egemenlikleri altına almak olmuştur. Bu amaca ulaşmak için en kolay çözüm, onları korkutmak ve muhakemeyi yasaklamak oldu. Bu yasa koyucular, kavimleri dolambaçlı yollardan götürdüler; ta ki, kılavuzlarının amaçlarını anlayamasınlar; bastıkları ve geçtikleri yeri görmesinler diye onları semaya baktırdılar. Yol üzerinde onları masallarla eğlendirdiler. Sözün kısası, çocukları uyutmak ya da susturmak için ninniler söyleyen ve tehditlerde bulunan sütannelerinin yöntemlerini uyguladılar.

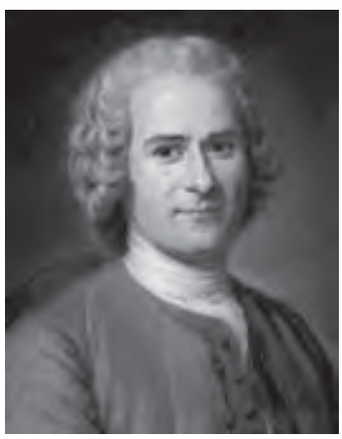
yın, borçlu olduğunuzu farz ettikleri şeyleri onlara vermeyi reddederek onları dünyanızdan çıkarın. Rahip bunu çok açık ve ayrıntılı anlatmaz, ama "Vergi ödemeyi bırakın, feodal rantları ödemeyin, tuz vergisine hayır deyin, zorunlu çalışmaya başkaldırın" diye haykıran Henry David Thoreau'nun kalpten bağlı olduğu sivil itaatsizliği keşfetmiştir.

Bu devrimci proje Boétie tarzı direniş dinamiğinde kalmaz. Meslier aktif ve enerjik gücün bu ilk safhasına ek yapar, kurulu düzeni devirmek ve iktidar koltuklarını parçalamak için birleşme yönünde bilinçli iradeyi vurgular. Bu akıl yürütme dizgesi içinde, açıkça zalim katlini övüp tasdik eder. "Bu insanlık düşmanlarını, bu iğrenç canavarları sersemletip hançerleyin" diye yazar… İntikam mı? Hiç de değil! Adalet ve hakikatin saltanatının kurulması…

Buna aynı zamanda özel mülkiyetin kaldırılmasını da bağlar. Rousseau'nun *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı Üzerine Söylev*'indeki eleştirisinden 50 yıl önce, Meslier özel mülkü ve zenginlik sefasını bütün kötülüklerin sorumlusu olarak koymuştu. Çünkü bununla, en açgözlüler, en düzenbazlar, en aşağılıklar ve kuvvetliler, yoksullar üzerinde zafer kazanmak için güçlerini birleştirir ve onları sömürmenin yeni araçlarını geliştirirler.

Bir kez özel mülkiyet kaldırıldığında, "hayatın tadını ortaklaşa çıkarma", kardeş sofrası, ortak refah gerçeklik kazanacaktır. Çalışmayla elde edilen, bolluğun ve kabiliyetin meyveleri toplumun ortak malı olarak görülecektir. Toplumun temelindeki birim nedir? Aile. Ama o bir hücredir, zincirde bir halkadır. Tek başına kırsal bir komünizmin amacını oluşturmaz, sadece düzenleyici bir çekirdektir. Köy, aile örgütlenmesiyle örtüşmelidir. Ve köyler, barışı sürdürecek yasalar aracılığıyla, toplumsal refahın ve toplum yaşamındaki mutluluğun mahallerini yaratmalıdır. Bu, Abbé de St. Pierre'in (Halklar arasında eşitliğe dayanan bir uluslararası örgütlenmeyi savunan ve mülkiyet hırsını barışçıl bir yaşam önünde engel olarak gören Cizvit avukat, düşünür Charles Irenee Castel'den söz ediyor, ç.n.) ebedi barışının önceden tasarlanmışıdır, Kant'ın mefhumunun bizzat bir örneğidir.

Rousseau'nun eleştirisinden 50 yıl önce Meslier, özel mülkü ve zenginliği bütün kötülüklerin sorumlusu saymıştı.

Toplumsal hazcılık bütünün ve tek tek her bireyin mutluluğunu öne sürer. İdeal bir mutluluk değildir bu, gerçektir, somut ve faydacıdır. İnsanların her zaman sağlıklı ve yeterli beslenmesini sağlayacak kadar çalışmak, insana yakışır, sıcak bir evde yaşayıp uyumak, beslenip büyütülmek, giydirilmek, çocukların eğitimi için olanaklara sahip olmak ve hastalık sırasında tedavi görmek…

HER VARLIK MADDENİN BAĞRINDAN ÇIKMIŞTIR

Bütün varlıkları, varlığı bütün duyularımızla sabit olan, her an eserlerini duyduğumuz, iş yaptığını, hareket ettiğini gördüğümüz maddenin bağrından çıkarmak; eşyanın oluşmasını bilinmeyen bir kuvvete, bizzat kendisinde bulunmayan bir şeyi kendi kendisinden çıkaramayan ve kendisine verilen ruhani cevherin hiçbir şeyi harekete geçirmeye yetenekli olmadığı "ruhani" bir varlığa atfetmekten ve yüklemekten daha doğal ve daha anlaşılabilir değil midir? Bir ruhun madde üzerine etkisi hakkında bize verilmeye çalışılan düşüncenin hiçbir şey ifade etmediği, ya da modeli olmayan bir düşünceyi ifade ettiği kadar, hiçbir şey açık değildir.

ALLAH'IN SONSUZLUĞUNUN VE İLAHİ İÇYÜZÜNÜN BİLİNMESİNİN İMKANSIZLIĞI TANRISIZLIĞA NEDEN OLUR VE BUNU HAKLI KILAR

Bize denilecek ki, "Allah insanı akıllı yarattı, ancak onu her şeyi bilir olarak yaratmadı." Bundan şu sonuç çıkar: Allah insana tanrıların içyüzünü anlayacak ölçüde geniş yetiler vermedi. Bu durumda sabit olur ki, Allah insanlar tarafından ne bilindi, ne de Allah bunu istedi. İş böyle olunca, bu yapıları yüzünden tanrıların içeriği hakkında bir fikir edinemeyen yaratıklara kızmaya, gücenmeye, Allah'ın ne hakkı vardır!

Kişisel yaratılışı gereği olarak bilemediği, tanıyamayacağı bir şeyi bilemediğinden, tanımadığından dolayı, bir tanrıtanımazı, yani bir Allah'ın varlığını kabul etmeyen kimseyi cezalandırmış olsaydı, Allah hiç kuşkusuz zorbaların en haksızı ve en tuhafı olurdu.

DOĞA OLAYLARI, DOĞAL NEDENLERLE AÇIKLANIR

Ey bilginler! Doğayı ve yasalarını inceleyiniz. Doğada, doğanın içyüzünü görüp seçtiğinizde, fikirlerinizi aydınlatmak şöyle dursun, tersine, fikirlerinizi daha çok karışıklığa ve kendi kendinizi anlamak olanaksızlığına düşürecek olan "doğaüstü" nedenlere başvurmayınız. Doğaüstü nedenler aramayınız.

"Bir Allah olmaksızın doğanın açıklanması mümkün değildir" diyorsunuz. Bu, pek az anladığınız her şeyi açıklamak için hiç anlamadığınız bir nedene, bir etkene ihtiyacınız var demektir. Siz karanlık olan bir şeyi, karanlığı iki katına çıkararak görmek ve seçmek iddiasında bulunuyorsunuz. Düğümleri çoğaltarak, bir düğümü çözdüğünüzü sanıyorsunuz.

DÜNYA YARATILMAMIŞTIR ve MADDE KENDİ KENDİNE HAREKET EDER

Evren hep var olmuştur; varlığı zorunlu ve gerekli bir varlıktır. Etkeni kendisindedir. Kendi kendisinin yaratıcısıdır. İçyüzü hareket etmek ve oluşturmak olan doğa, gözlerinizin önünde yaptığı gibi, görevini yapmak için yürürlükte bulunmayan ve kendisinden daha fazla bilinmeyen bir harekete geçiriciye, iticiye muhtaç değildir. Madde, kendi enerjisiyle, bir tür heterojenliğin zorunlu sonucu olarak, hareket eder. Hareketlerin ya da eylem ve etkilerin çeşitliliği, maddelerin çeşitliliğini oluşturur. Varlıkları birbirlerinden ancak organlarımıza ulaştırdıkları izlenim ya da hareketler sayesinde ayırır ve seçeriz.

Görüyorsunuz ki, doğada her şey hareket halindedir ve siz, doğanın esasında ölü ve enerjisiz olduğunu iddia ediyor-

İnsanların yaşamlarını her gün daha sefil bir halde sürdürdüğü bir yüzyılda; paçavralarla örtünmüş, ahırlarda ya da pislik içindeki saman döşeklerde haşaratlarla uyuyarak, yokluk ve açlık içerisinde kıt kanaat geçinerek, salgın ve yaygın hastalıkların kolay hedefi olarak yaşanılan böyle bir yüzyılda, mutluluk somut olmalı. Hemen şimdi ve burada gerçekleşebilir olmalı. Kısa bir süre sonra Saint-Just şöyle söyleyecektir: "Mutluluk Avrupa'da yeni bir fikirdir." Meslier bu güçlü fikrin doğum belgesini imzalayandır.

Yerel komünalizmin evrensel ölçeklere genişlemesi için enternasyonalleşme gerekir. Meslier köy için düşünür, burası kesin; ama sorunların sadece köy ortaklığı düzeyinde çözümünü tasarlamaz. "Dünyanın bütün insanlarına özgürce sesleneceğim" diye yazar, burada devrimci değerlerin gezegenin tümüne ihraç edilmesi ilkesinin de keşfi vardır. Leon Troçki bunu okumalı…

İnsanların yaşamlarını her gün daha sefil bir halde sürdürdüğü bir yüzyılda, mutluluk somut, hemen şimdi gerçekleştirilebilir olmalı.

Ateist, Hıristiyanlık karşıtı, anarşist, materyalist, enternasyonalist, devrimci, solcu ve yanı sıra filozof Jean Meslier, Fransız Devrimi'nin düşünce yapısında yeniden canlanmıştır. Bu asil rahip, Anacharsis Cloots'un açık ateizmini, Pierre Dolivier'in Hıristiyanlık karşıtı tutkusunu, Hébert'in şairane öfkesini, Saint-Just'ün cumhuriyetçi erdemini, Babeuf'ün eşitler arasında komünizmini, Robespierre'in devrimci dürüstlüğünü, Başrahip Gregory'nin adalet tutkusunu, Jean Varlet'nin, Antoin-Francois Momoro'nun ya da Jacquex Roux'nun **aşırı** öfkesini, Charlotte Corday'nın "hançer mezhebini", Marat'nın halka olan tutkusunu ve Baldırıçıplakların "hayat zevkinde eşitlik" arzusunu bir araya getirmiş ve kendi eşsiz kişiliğinde toplamıştır. Böyle bir insanın bir zamanlar yaşamış olması, insanlığı yüceltir.

sunuz. Esasen hareket eden ve aktif olan bu toplamın bir hareket ettiriciye muhtaç olduğunu sanıyorsunuz. Pekâlâ, bu hareket ettirici nedir?

Bir ruhtur. Yani kesinlikle anlaşılmaz ve çelişkili bir varlık. Bunun üzerine size diyeceğim ki, maddenin bizzat ve kendi kendine hareket ettiği sonucunu çıkarınız; ve doğaya bir hareket vermek için gerekli hiçbir şeye sahip olmayan o ruhani hareket ettiricinizden söz etmeyi bırakınız; beyhude geçmişlerinizden dönünüz; hayali bir dünyadan çıkınız; gerçekliğin varlığıyla "var olan" gerçek bir dünyaya giriniz; tali nedenlere özen atfediniz; gözlerinizle gördüğünüz bütün eserleri oluşturmak için doğanın muhtaç olmadığı, olanaksız başlangıç nedenlerini ilahiyatçılara bırakınız!

ALLAH'IN SÖZDE SANAT ESERLERİ İLAHİYATIN YÜCELİĞİ DENİLEN ŞEYİ ASLA KANITLAMAZ

Bize sürekli olarak tanrısallığın yüceliğini överler. Bu yüceliğin kanıtlarını sorar sormaz, üzerlerinde silinmez harflerle bu yüceliğin yazılı olduğunu ileri sürdükleri eserleri gösterirler. Oysa bütün bu eserler kusurludur ve içinde kötülüğü taşır. Tanrısallığın şaheseri, en şaşırtıcı eseri olarak gösterilmekten bir an geri kalınmayan insan, yarattığı her şeye kadir etkenin (yani Allah'ın) gözünde, beğenilmeyen, nefret edilen eksikliklerle doludur. Bu eser, yaratıcısı için çoğu kez o kadar iğrençtir ki, yaratıcı onu ateşe atmak zorunda kalır. Ancak Allah'ın en nadir eseri mükemmel olmayınca, tanrısallığın yüceliğine hangi kanıtla inanılabilir? Bizzat yaratıcısının bu kadar az hoşnut olduğu bir ürün, bir eser (yani insan), bizi, yaratıcısına hayran ve takdirhan edebilir mi?

İnsan fiziği sayısız hastalıklara ve nihayet ölüme maruzdur. İnsan ruhu ve maneviyatı kusurlarla doludur. Bununla birlikte insanın, yaratılanların en olgunu ve mevcutların en şereflisi olduğunu söyleye söyleye bitiremiyorlar!

BU DÜNYANIN ZULÜM VE SEFALETLERİNİN BAŞKA BİR ALEMDE (AHİRETTE) ONARILACAĞI, BOŞ BİR İNANÇ, ABES BİR VARSAYIMDIR

Dünyamızın oluşuna sahne olduğu kötülüklerden şikayet ettiğimizde, bizi öteki dünyaya (yani ahrete) havale ediyorlar. Bize denilmek isteniyor ki, bu dünyada çıkmasına bir süre için izin verdiği zulüm ve sefaletleri Allah, ahrette onaracak... Bununla birlikte, madem Allah oldukça uzun bir süre adaletini uykuda bırakarak bu yerküresinin hayatı boyunca kötülüğün egemen olmasına razı olmuştur; başka bir kürenin, başka bir dünyanın hayatı boyunca da sakinlerinin felaketleri üzerinde ilahi adaletin aynı şekilde uykuya dalmayacağını bize kim ve ne temin eder?

Allah'ın çok sabırlı olduğu ve adaleti çok yavaş olsa da hiç de az olmadığı söylenerek, sıkıntı ve acılarımız avutulur. Adil, değişmez, her şeye gücü yeten bir zata sabrın yakışamayacağını görmüyorlar mı? Allah zulme, diyelim ki bir an bile, göz yumabilir mi? Bilinen bir kötülüğe göz yummak ya zayıflık ya kararsızlık ya da danışıklılık belirtisidir. Yasaklamak gücüne sahip olduğu bir kötülüğe göz yummak, kötülüğün yapılmasına razı olmaktır.

AHLAK VE ERDEM İÇİN DİN HİÇ GEREKLİ DEĞİLDİR

Bize durmadan yinelenir ve birçok aklı başında kimse sonunda inanır ki; din, insanları zapt etmek için gerekli-

Ölü soyucu Voltaire

Jean Meslier 1715 Temmuzu sonunda ölür. Evinde rahiplere bırakılmış bir mektup ve *Vasiyetname*'nin elyazmaları bulunur. Bu tarihe kadar onları kimse okumamıştır. Önce dört kopyadır. Zamanla, havariler yoluyla elden ele dolaştırılır ve çoğaltılır. Kısa zaman sonra bu kalın elyazması yüksek bir fiyatla, çok pahalıya ve el altından satılır. Filozofun ölümünün üzerinden beş yıl sonra, Paris'te en az 150 kopyası dolaşımdadır.

Markiler, bankerler ve peruklu asilzadeler arasındaki Voltaire, bu hazineyi çocukluk arkadaşı Nicholas Thiriot'tan duyar. Thiriot ona bu tehlikeli felsefi nesneyi 1735 kışı tarihli mektubunda bildirmiştir. Voltarie arkadaşını kendisi için bir kopya bulmakla görevlendirir, böylece tümünü okuyabilecektir. Bunu kesinlikle coşkuyla, ama aynı zamanda ihtiyatla ister.

Çünkü Voltaire ne bir filozof ne de insanların olduğuna inandığı kişidir. Meslier'nin ateizmi onun için iticidir, özgürlükçü politikası ise daha da kötüsü. Bu kurnaz oportünist, güçlülerin dostu, dalkavuk, titizlik derecesinde ahlaklılık düşkünü, bu egoist… Bu adam gizli gizli Katolik dinine bağlılığını sürdüren bir deisttir. Bu bağlılık, ulusal bir anıt düzeyine gelmiş bu adamın bilinen biyografisinden umulacaktan çok daha sıkıdır. Tanrının varlığını ve tüm kutsallığını inkâr eden bir rahip besbelli ki onun hiç hoşuna gitmez. Dahası *Vasiyetname*'de sayfalar boyunca yapıldığı gibi, bir bütün olarak dinin temel sisteminin köktenci biçimde mahkûm edilmesine küfreder. Açıkça, devrimci ve komünist tasarılardan nefret eder.

Felsefi Mektuplar'ın yazarı Tanrıya inanır, Katoliklerle birlikte yaşar, hatta her şeyin ötesinde, mektuplarını "alçaklığı ezin" diye imzalarken bile, ateistlere karşı benzerine az rastlanan şiddetle dolu sayfalar yazar. Bu adam Ferney'deki mülkü üzerine inşa ettirdiği kilise için kutsal eserler edinmeye can atar ve bu amaçla Papa'dan mütevazı bir talepte bulunur. Cirey'deki şapeli için kendi cebinden bir papazın geçimini sağlar. Ve bir gün, bu amaçla dikilmiş bir Katolik mabedine gömüleceğini hayalinde canlandırmaktadır.

Bu gizli yobaz, tahmin edileceği üzere, Meslier'den hiç hoşlanmaz.

Bununla birlikte, Calas'ın, Sirven'in ve onun heykelinin biçim kazanmasını sağlayan diğer ünlü davaların savunucusu (Voltaire Hıristiyan kilisesinin hışmına uğrayan iki Protestan olan Jean Calas ve Pierre-

Meslier'nin ateizmi Voltaire için iticidir, özgürlükçü politikası ise daha da kötüsü.

dir, kavimler için en iyi zabıtadır; ahlak ve erdem, dine sıkı biçimde bağlıdır. Bize, "Allah korkusu arifliğin başlangıcı, ahret korkuları selameti gerektiren korkulardır ve bunlar insanların ihtiraslarını zapt etmeye mahsustur" diye bağırırlar.

Dini düşüncelerin yararlı olduğu konusundaki inancı parçalayıp atmak için gözleri açmak, dine en çok boyun eğmiş milletlerin ahlaklarının ne merkezde olduğuna bir göz atmak yeterlidir. Bu milletlerde mağrur zorbalar, baskıcı ve acımasız nazırlar, kötülükçü mabeyinciler, sayısız çalıp çırpanlar, vicdansız hâkimler, zina edenler, çapkınlar, fahişeler, ahlaksız kadınlar, hırsızlar; öç alan ve ödül veren Allah'ın cehennem cezalarının ve cennet hazlarının varlığından bir an kuşku duymayan her türden yalancı ve dolandırıcılar bolca görülür.

DİNİ İLKELERİN TEK HEDEFİ, HÜKÜMDARLARIN ZORBALIKLARINI GÜÇLENDİRMEK VE MİLLETLERİ BUNLARA KURBAN ETMEKTİR

Yeryüzünün gerçek vatanları olmadığı, bu hayatın bir geçitten ibaret olduğu, bu dünyada mutlu olmak için yaratılmış olmadıkları, hükümdarların kudret ve nüfuzlarını Allah'tan aldığı ve bu nüfuz ve kudreti kötüye kullanmalarının hesabını ancak Allah'a vermek zorunda oldukları, bunlara direnmenin asla doğru olmadığı vb. insanlara söylene söylene, hükümdarların kötü durumlarının ve kavimlerin felaketlerinin pekişmesi sonucuna ulaşıldı. Dini yargılar ve ilkeler ne kadar çok incelemeye alınırsa, insan o oranda inanır ki, bu yargıların, bu ilkelerin tek hedefi, toplumlara asla saygı göstermeyen zorbaların ve rahiplerin çıkarıdır.

Sağır ilahlarının güçsüzlüğünü maskelemek için, din, insanları şuna inandırmayı başarmıştır: "Gökyüzünün (Allah'ın) gazabını alevlendiren, hep isyanlar, itaatsizlikler ve günahlardır." Bu yüzden, kavimler her an uğradıkları felaketlerden, sıkıntılardan dolayı, özellikle kendi kendilerini azarlar, sorumlu tularlar. "Allah bizi bu felakete çarptı, çünkü Allahın emirlerine uymuyoruz, Ona ibadetimizi aksatıyoruz" derler. Düzeni bozulmuş doğa, bazen darbelerini uluslara hissettirirse, çoğu kez doğrudan doğruya kötü yönetimler, kötü hükümetler nedeniyledir.

Katlanmak zorunda oldukları dertlerin ve felaketlerin kaynağı, bu kötü yönetimler, hükümetlerdir. Yeryüzünü berbat ve perişan eden kıtlıklar, dilencilik, sefalet, savaşlar, bulaşıcı hastalıklar, kötü ahlak ve pek çok sayısız felaket ve zarar ziyan, çoğu kez hep hükümdarların, büyüklerin ihmalleri yüzünden ve kötü ahlakları, zulüm ve baskıları eseri değil midir?

Ta çocukluklarından beri batıl düşüncelerle gözleri kör edilmiş, görülemeyen fikir bağlarıyla bağlanmış, asılsız korkular altında ezilmiş, cehaletin kucağında uyuşmuş kavimler, üzüntü ve sıkıntılarının gerçek nedenlerini nasıl öğrenebilir? Bu dertlere, Allah'tan yardım isteyerek çözüm bulacaklarına inanırlar. Ne yazık! Görmüyorlar mı ki, altında inledikleri eziyetlerin gerçek nedenleri olan ve kendileri için Allah'tan yardım istedikleri zorbalarının yalınkılıcına boğazlarını sunmaları, bu ilahlar adına emrediliyor.

* Sağduyu, *Tanrısızlığın İlmihali*, Jean Meslier, Çev: Abdullah Cevdet, Kaynak Yayınları, 1. Baskı, 2005, 352 s..

Paul Sirven'i etkili bir şekilde savunmuştur. -ç.n.), özgürlüğü gerçekten de sever. Ama süslü püslü kıyafetler içinde dünyevi bir tarzda, şatafatla. Mesele halkın, küçük insanların, rütbesizlerin, köylülerin, kır halkının, güç sahibi arkadaşları tarafından kanı emilen taşralıların özgürlüğü olduğunda ise, açıkça krallar ve prenslerden yana, soylularla ve piskoposlarla aynı tarafa geçer.

Bu seçici gazabın filozofu, "cahil serseriler", "ayaktakımı", "aşağı tabaka", "boyunduruksuz, üvendiresiz, kamçısız duramayan büyükbaş hayvan sürüsü" için bazen yeterince haşin sözler bulamaz. Din köleler için gereklidir, düşünürler için değil. Bizim Papazın çalışmaları onun gözünde nasıl değer bulabilirdi ki? Voltaire utanmazca bir yalan uydurur, Meslier'nin -diyelim ki- bir Voltaireci olduğuna insanları inandırmak için kitabın bazı bölümlerini kırpar, keser, unutur, göz ardı eder ve kendi kalemiyle bazı pasajlar ekler. Gözünü kararıp cesaretle, bu büyük ölü adama, kendisini Katolik ve monarşist küfürlerden kurtaracak sözler yakıştırır. Voltaire 1761'de *Jean Meslier'nin Düşüncelerinden Parçalar* adı altında, Meslier'nin çalışmasının yanlışlarla dolu tahrif edilmiş bir halini yayımlar. Zaten çok gürültü patırtı çıkarmış olan ateizm, materyalizm, komünizm, devrim gibi şeylerin üstünden sessizce atlar. Dinin, mucizelerin, kehanetlerin, bazı Hıristiyan öğretilerinin eleştirisini muhafaza eder; ama hepsinden önemlisi, rahibin öne sürdüklerini çarpıtarak onu kendisi gibi, doğa dinine inanan ehil bir deiste dönüştürmeye çalışır… Son bir darbe olarak, Voltaire metnini, bu çalışmanın "Ölüm döşeğinde Tanrıdan af dileyen bir rahibin tanıklığı"nı üstlendiğini belirterek sonlandırır. Meslier Tanrıdan af diliyormuş! Voltaire çıldırmış olmalı… Kimse daha iğrenç olamaz.

Ateist düşünür Baron d'Holbach da Meslier'nin *Vasiyetname*'sinden yararlandı, ama hiçbir zaman kaynak olarak göstermedi.

Vasiyetname'nin tam metni 1864'te yayımlandı.

Yağmalanmalar ve öldükten sonraki kaderi

Uzun bir süre boyunca Meslier sadece Voltaire'in asılsız anlatımları dolayımıyla bilindi; Voltaire arkadaşlarına 300 kopya gönderdi, daha sonra parasını kendi cebinden ödediği ikinci ve üçüncü baskıları yaptı. Bu hatırı sayılır bir kötülüktü, bütün entelektüel kazanç ruhban karşıtı yobaza gidiyordu. Bu arada, orijinal el yazmalarının kopyaları hâlâ varlığını koruyordu. Julien Offroy de LaMettrie bunlardan birinin Prusya Kralı II. Frederick'in sarayında olduğunu öğrendi. Claude-Adrien Helvétius ve Paul Henri d'Holbach bundan yararlandılar, ama hiçbir zaman kaynak olarak göstermediler. *Doğa Sistemi*'nin yazarı Baron d'Holbach 1772'de bu çalışmanın kısaltılmış bir versiyonunu yayımladı. Kitabı gerçekte hiç de Meslier'ye ait olmayan bir sözle, *Papaz Meslier'in Sağduyusu* olarak adlandırdı. Aynı şekilde ünlü çalışmayı *Diyojen'in Fıçısı* dergisinde tanıtan Sylvian Maréchal da, daha sonra içinde rahibe ait hiçbir şey olmayan *Papaz Meslier'nin İlmihali*'ni yayımladı… Sade ise Meslier'den çok fazla şey ödünç almış olan d'Holbach'ı yağmaladı. Sade'ın ilk kitabı *Papaz ve Ölüm Döşeğindeki Adam Arasında Diyalog*'un (1782) bazı sayfaları ve hatta *Yatak Odasında Felsefe* Ardennes'deki kimsesiz ve sahipsiz adama çok şey borçludur.

Aydınlanma çağının aşırılıkçıları bu kaynaktan kana kana içip, borçlarını ödemeye gelince sessiz kaldılar. Bu kadar cimri olmayan bazı devrimciler, örneğin Simon-Nicolas-Henri Linguet, Camille Desmoulins ise bu büyük adama atıfta bulundular. 17 Kasım 1793'te Anacharsis Cloots Aklın Tapınağı'na bir heykelinin dikilmesi için Ulusal Kongre'ye başvuru yaptı. Bu gülünç ve anlamsız deist hürmet, muhtemelen Meslier'nin hiç hoşuna gitmezdi.

Fransız Devrimi'nden sonra insanlar yanlış anlamaya bir son verdiler. Meslier sonunda gerçekte ne ise o oldu: Ateist bir din görevlisi, devrimci bir rahip, materyalist bir filozof. Rötuşlanmamış, tahrif edilmemiş tam metin, Rudolf Charles sayesinde nihayet 1864 tarihli üç ciltlik bir Amsterdam baskısıyla ortaya çıkarıldı. Kitabın adı mı? *Jean Meslier'in Vasiyetnamesi*…

1919'da Bolşevikler onun ismini Moskova'da bir sütuna işlediler. Meslier, Sovyet macerasında bilimsel sosyalizmin müjdecisi olarak kayda geçiriliverdi! Leninist imparatorluk onu büyük bir filozof olarak takdir etti ve bizim tarihimizde Descartes'ın yeri neyse, Bolşevik tarihinde öyle bir yere sahip oldu. Aklın Tapınağı'nda bir heykel kadar uygunsuz bir hürmet... Kronstadt'da özgürlükçü denizcilerin Bolşevik iktidar tarafından bozguna uğratılmasından sonra, Meslier otorite sahipleri için bir yoldaş değil, başkaldırı ve itaatin bir simgesi oldu. Çünkü o dün de, bugün de, tüm isyancı düşünceler için, onun ismine layık bütün eylemler için bir modeldir. Onun muhtemelen razı olacağı tek hürmet mi? İnsanların onu okuması ve eserini geliştirmesidir.

İda/Kaz Dağları mitolojisinde 'kadın'ın dönüşümü

Antik kültürde romantik bir macera alanıdır, İda/Kaz Dağı. Tek tanrılı dinlerle birlikte ise erkek egemen dünyanın mitlerine ev sahipliği yapar. Batı uygarlığının en doğu ucundaki İda/Kaz Dağı üzerinde yaratılan mitolojik öykülere bakarak burada yüzyıllardır süren bir kültürel dönüşüm süreci yaşandığı açıkça görülebilir.

Prof. Dr. Sevinç Özer

Joseph Campbell geçmiş deneyimlerimize ayna tutarak gelecek için davranış biçimleri dikte eden mitleri şöyle tanımlıyor: "Tanrılar hakkında anlatılan öyküler." Bu tanımın beraberinde bir başka soruyu, "O halde tanrı nedir?" sorusunu da getireceğini söylüyor. Ünlü mit bilimci bu soruyu da şöyle yanıtlıyor: "Bir tanrı, eyleme yönlendiren bir gücün kişileştirilmesi, ya da insan yaşamında ve evrende işlevi olan bir değer sistemidir. Yani kendi vücudunuzun ve doğanın güçleri toplamıdır." (1)

Dolayısıyla, tanrılar hakkında öyküler anlatarak insanlar kendi potansiyellerine ulaşabiliyorlar; parçası oldukları doğanın ve toplumun bilincini taşıyabiliyorlar. Bu öykülerin her biri insan için geleceği biçimlendiren stratejiler olarak kuşaktan kuşağa aktarılıyor. Bazı mitler yaşamda kalma ve korunma, bazı mitler toplumsallaşma, bazı mitler ütopyalar kurma, bazı mitler tarih ve kültür yaratma, bazı mitler kimlik biçimlendirme, bazı mitler ise değişime uyum sağlama konusunda insanlara stratejik önermeler getiriyorlar.

Tabu ve inançların esneksizliğine karşın mitler son derece esnek: Mitik öykülerde farklı dinlerin öğeleri karışabiliyor, gerçek ve metafizik dünyalar iç içe bulunabiliyor, tabular dokunulabilir hale geliyor ve en önemlisi her yok oluş yeni bir oluşumun başlangıcı olabiliyor. Bu nedenle bu "kurmaca" öyküler insanlar tarafından son derece ciddiye alınıyor, "gerçek birer öykü" olarak son derece anlamlı bulunuyor, hatta kutsal derecesine yüceltilerek kültürel örnekler oluşturuyorlar. Yani son çözümlemede mitik öyküler kültürel politikaların mihenk taşları haline gelebiliyorlar. Çünkü psikoanalitik ve toplumbilimsel boyutlarıyla mitler kendilerine edebiyat geleneği içinde (ya da sözel gelenekte) kolayca yer bularak kuşaktan kuşağa taşınıyorlar; "inanç" ve "değer" ritüelleri de yaratarak geleceğimizi denetleyen politik projeler haline gelebiliyorlar. Daha da önemlisi mitler sanatın dilini de etkiliyor; ritüeller kadar, sanat yoluyla da, görselleşebiliyor ve sonsuza dek kalıcı hale gelebiliyorlar.

Mitlerden damıtılan gerçekler

Mitlerin çoğu halk arasında kendiliğinden, dürtüsel bir biçimde yaratılmış olsa da, onlar, gerçekte büyük ozanlar tarafından yaratılıyor, şiirsel bir dille kafiye ve simgeler yardımıyla kolay hatırlanır formülasyonlara dönüştürülüyor ve bize pek çok şeyi hatırlatıyorlar. Bir dağı Batı uygarlığının en önemli mekânı, bir ovayı halkın gidip ziyaret ettiği bir hac yeri haline getirebiliyorlar. Mitik dünya bir illüzyonlar, gönüllü aldanmalar ve aldatmalar dünyası. Bu açıdan bakıldığında mitler kadar onları yaratan dil ve bilgi de uçucu ve gerçekdışı bir nitelik kazanıyor. (2) Rasyonel düşünceye ve onun dikte ettiği entelektüel bütünlüğe ne denli aykırı olursa olsun, mitik düşünce, gücünü sezgilerden alıyor, bu sezgileri simgelerle somutlaştırıp alegorik bilgiler olarak sunuyor ve bize varoluşla ilgili çok önemli ipuçları veriyor, kültürel farkındalığımızı artırıyor.

Belli bir halka ya da kültüre ait olan ve o yörenin ataları, kahramanları, tanrıları, doğaüstü yaratıkları ve tarihinden bahseden bir grup mit, o yörenin mitolojisini oluştururken şu işlevleri de kazanıyor:

1) O yörede ahlakı içeren bir din kültürü yaratıyor.

2) Formal eğitimin olmadığı durumlarda eğitici bir kurum haline geliyor.

3) Çevreci bir tavır yaratarak doğanın korunmasında rol oynuyor.

4) Farklı yöresel mitolojiler farklı insan gruplarının mentalitelerini de yansıtarak dünya uygarlık birimleri arasında köprüler kuruyorlar.

5) Bilimsel araştırmalar için materyal sağlıyorlar.

Mit üreticisi "halk"

Mitolojinin üreticisi ve aynı zamanda da mitoloji tarafından üretilen "halk" kimdir? Bu soruyu "Halk ve Mit" (3) adlı çalışmasında Richard Wagner şöyle yanıtlıyor: "Halk", "dilenciden prense", "toplumsal olarak paylaşılan, ortak bir talebi olan insanların en tipik örneğidir. Bu ise, bireysel taleplerini toplumsal bir talebin temeli olarak gören; bu nedenle bireysel taleplerinin karşılanmasının umudunu ortak bir talebin karşılanmasında bulan; dolayısıyla bütün yaşamlarını, tüm güçleriyle bu biçimde dile getirilen ortak talebin karşılanmasına adayan insanların ortak talebidir... gerçek ihtiyacın gücü böyle bir talepten gelir; yalnızca toplumsal ve ortak bir ihtiyaç gerçek ihtiyaçtır ve içinde böyle bir gerçek ihtiyaç duyan kişinin bu ihtiyacının dindirilmesini istemeğe hakkı vardır ve yalnızca bu ihtiyacın dindirilmesi gereklidir ve böyle gerekliliklerin buyruğuyla hareket ettiğinden, 'halk' karşı konulamaz, yenilemez ve haksız bulunamaz bir güçten başka bir şey değildir." (3)

"Halk" (Folk) sözcüğü bu şekilde tanımlandığında felsefi anlamda tanrılar konusunda anlatılan mitolojik öykülerin -yani mitlerin- her biri,

1) Halkın ihtiyaçlarının şiirsel bir dışa vurumudur.

2) Tanrı ve tanrıçalardan her biri halkın kendinde görmeye vehmettiği bir gücün simgesidir.

3) Kolektif bilinçaltında biriken deneyimlerin bir davaya tercüme edilmesidir.

4) İnsanın sanatsal olarak yüceltilmesi, doğa ortamındaki diğer türlerden farklılaşmasıdır.

Kısacası mitolojik bir tanrı herkesin sezgileriyle bildiği, bilmekten öte korktuğu, varoluşu denetleyen bir birikim, bir belirti, bir tezahürdür ve tanrılar konusunda anlatılanlar bir yörenin aynı anda hem tanrısı, hem kahramanı, hem de insanı, yani mitosudur.

İnsanlarla tanrıların buluştuğu yer: İda Dağı

İda-Kaz Dağları mitolojisi, Yunanlıların "tanrıları yaratan dünya" kültüründen, Anadolu boylarının, "dünyayı yaratan tek tanrı" kültürüne geçişin en dramatik öykülerinin karşılaşma alanıdır. Yani çok tanrılı (pagan) kültürle, tek tanrılı (önce Hıristiyan ve sonra İslam) kültürünün çok katmanlı bir etkileşim alanıdır İda Dağı.

Antik kültür mitolojisi Yunanlı büyük şair Homeros'un Iliad ve Odyssey adlı eserleriyle MÖ 1000 yıllarında başlamıştır. Antik kültürde İda Dağı üzerinde, çoğu ebedi gençlik ve ölümsüzlükle taçlandırılmış, dans edip şarkı söyleyen, gözlerinde aşk dolu coşkuyla dolaşıp macera arayan tanrılar ve tanrıçalar ile, kaderleri nedeniyle yolları bunlarla kesişen ölümlülerin mekan tuttuğu bir toplum söz konusudur. Ölümlüler ve ölümsüzler arasında dağılan roller kesin çizgilerle ayrılmış olsa bile İda Dağı tanrılarla insanlar arasında büyük bir hiyerarşinin bulunmadığı eşitlikçi bir kültürdür: Çam ağaçları altında, soğuk kaynak suları başında, bulutlu zirvelerde, içinde kır perilerinin dolaştığı, aslandan kaplana her çeşit hayvanın yaşadığı ormanlarda insanlar ve tanrılar birbirlerine âşık olur, aldatıp aldatılırlar; çeşit çeşit acılar, cezalar çekerler; çocuk sahibi olur, bu çocukları büyütürler. Bu çocuklar bazen kral olur, bazen de çoban. Kısacası romantik bir macera alanıdır, İda Dağı. Burada gerçek dünya ile sihir dolu sanal bir dünya yan yana bulunarak okuyucuya doyumsuz estetik zevkler tattırır ve düş gücünü kışkırtır. Dağda müzik, neşe, gürültü, bol renk, kısacası yaşam vardır; "Troas Olympos"u İda Dağı daha sonra gelecek yüzyıllar boyu sanatçılara ilham verecek ve sanat eserlerine konu olacak büyüleyici bir mekândır.

İda Dağı tek tanrılı dinlerin hareket alanı haline geldiği MS 1. yüzyıldan başlayarak sönükleşir. Bu dönemde Hz. İsa'nın havarileri tarafından yayılmaya başlanan Hıristiyanlıkla tanışır. Roma dönemini Bizans dönemi, Selçuklular dönemini Karesioğulları dönemi ve Osmanlılar dönemini ise Cumhuriyet dönemi izler. (4)

Aradan geçen yüzyıllar içinde İda Dağı sahip olduğu neleri kaybetmiştir?

İda Dağı her şeyden önce tanrılarını ve tanrıçalarını, dolayısıyla çeşit çeşit öykülerini kaybetmiştir. Artık ne "kocaman bir kartal şekline giren Zeus, Olympos'un tepesinden aşağı doğru süzülüp" İda Dağı yamaçlarında sürüsünü otlatan güzel yüzlü çoban Ganymedes'i kapıp kaçmakta (5) ne de çoban Paris "hangimiz en güzel" diyerek önünde beliriveren, üstelik de kendisine çeşit çeşit rüşvetler veren üç tanrıça arasında seçim yapmakta zorlanmaktadır. İda Dağı derin bir sessizliğe bürünmüştür.

Dağ birçok hayvan ve bitki için yaşam alanı (habitat) olmaktan çıkmıştır. Artık vahşi hayvanlarla avcıların tanrıçası Artemis, İda'da avlanmaya gelmeyecek, gelse bile avlanmak için ne bir aslan ne de bir panter, ne yırtıcı bir kurt ne de bir geyik bulamayacaktır. İda Dağı'nda bu günlerde Artemis'in içinde özgürce dolaştığı, oku ve yayını kuşanarak dans eden, şarkı söyleyen genç kızları koruduğu (6) büyük ormanlar yoktur. Çapkın Zeus'u kır perilerinden kıskanan karısı Hera'nın Afrodit'ten ödünç aldığı süslü kemerle kocasını tekrar baştan çıkardığı İda Dağı'nın zirvesi, karıkoca mutluluğundan etkilenerek yemyeşil bir çimen halı üretecek durumda değildir. (7) Zues'un uta-

Çoğu ebedi gençlik ve ölümsüzlükle taçlandırılmış, dans edip şarkı söyleyen, gözlerinde aşk dolu coşkuyla dolaşıp macera arayan tanrılar ve tanrıçalar İda Dağı'nın ev sahipleridir.

nan Hera'yı sarıp sarmaladığı bulut İda Dağı zirvesinde bugün hâlâ duruyorsa da bir aşk yatağı olmaktan çıkmıştır. (8) Bu çevre katliamının en önemli nedeni ise dağdaki öyküler in unutulmuş olmasıdır. Türleri hızla tükenen hayvanlar ve bitkileri saymazsak dağda yalnızca koyunlar ve keçiler kalmıştır. Bir de belki Sarıkız'ın göz kulak olduğu yaban kazı sürüleri...

Tanrılardan sonra İda Dağı'nda 'kadın'

İda Dağı artık asetik bir kültürün mekânıdır. Asetik kültür, yeme, içme, cinsellik, hatta insanlarla birlikte yaşama gibi dünyevi zevklere kapılarını kapatan, dinsel nedenlerle acıyı arayan, konforu reddeden, dünyevi düşüncelerden arınarak tanrı ile ruhsal bir birlikteliği amaçlayan, dolayısıyla bedensel disiplin yoluyla ruhu da disipline sokmaya çalışan bir kültürdür.

Sarıkız Efsanesi güzelliği nedeniyle iftiraya uğrayan, babası tarafından bir kaz sürüsüyle bir dağa bırakılan ve orada ermiş olan bir genç kızın öyküsüdür. (9) Önce Hıristiyanlık, daha sonra da Müslümanlığın etkisiyle Sarıkız bütün kadın olma özelliklerinden sıyrılarak ermiş (evliya) düzeyine ulaşmıştır. Bu noktada şu soruyu da sormamız gerekmektedir: Ermiş kimdir? "Ermiş" asetik kültürü en üst düzeyde uygulayarak bedenini ve ruhunu tanrıyla ilişki kurabilecek kadar disipline sokabilmiş kişidir. Ermiş kişi çoğu kez ortadan kaybolur ve böylelikle acı ile arınmış bir vücudun ağırlığından kurtulur. Ancak bu dünyadaki herkes için ermişlerin yaşamı bir örnektir. Sarıkız da kazlarıyla birlikte kaybolmuş, geride kazlarını yemlediği taşlanmış mısırlar bırakmış ve bütün kadınların ondan dilek diledikleri bir koruyucu ermiş mertebesine erişmiştir.

Bugün Kaz Dağı'nın tepesi Sarıkız için bir kült alanı haline gelmiştir. Sarıkız her ne kadar Artemis kadar bakire ve Afrodit kadar sarışınsa da tanrıçalarla tek ortak özelliği büyüleyici güzelliğidir. Ancak bu tanrısal güzelliğin "Meter Oreie" (Dağlarda Oturan) olarak hiçbir fonksiyonu yoktur. Onun güzelliği kendisini ermişliğe götürecek yolda bu dünyadan uzaklaştırılmasını sağlayan bir araçtır yalnızca. Sarıkız'ın gelişi, kadınlık kültürünün bütünüyle dağdan gidişidir. Çünkü cinsiyet ve cinsellik kültüründen arındırılmış, kutsanarak eş olmaktan ve analıktan mahrum edilmiştir. Bir kadın kültürü miti olarak Sarıkız bütün kadınları ahlaki bir merkeze çekmektedir. Bu ahlak kadınlara her çeşit dünya zevkinden feragat etmeyi model olarak göstermektedir.

Balıkesir-Akçay'da her yıl Sarıkız'ın yaşadığı inanılan ve adıyla anılan tepeye çıkılıyor ve adaklar adanıyor.

Buna karşın "Troas Olympos"u olarak İda Dağı'nın kadın kültürüne baktığımızda büyük bir çeşitlilik görürüz: Zeus'un karısı Hera sadık ve kıskanç bir eştir. Zaman zaman Zeus'a kafa tutmakta, evliliğini kurtarmaya çalışmaktadır. Hera ailelerin koruyucusu, doğuran kadınların yardımcısı, kadınların biyolojik sağlıklarının düzenleyicisidir. Güzellik tanrıçası Afrodit, Paris'e rüşvet olarak ona dünyanın en güzel kadını ile bir aşk yaşatacağını söyleyerek İda Dağı'nda kendini en güzel tanrıça ilan ettirir, Eros ile birlikte aşkın da tanrıçası olur. Çirkin tanrı demirci Hephaistos ile evlenir. Fakat bir gün İda Dağı'nın yamaçlarında genç yakışıklı çoban Ankhises'i görüp ona âşık olur ve eşini aldatıverir. Kısacası başına buyruk, cinsel maceralara dönük tam bir çağdaş kadındır, Afrodit. Sarıkız'ın zaman içindeki uzaklığına karşın Afrodit içimizden biridir. Aynı şekilde İda'nın yerli dağ tanrıçası Kybele (Meter) bütün tanrı ve tanrıçaların anasıdır. Kybele bütün hayvanların ve insanların da anası olarak kendine bir kült alanı bulmuştur, İda Dağı tepesinde. Bu kült doğurganlık ve verimlilik kültürüdür.

Bu örnekler çoğaltılabilir ve Antik kültürde İda Dağı'nın her köşesinin ölümsüz, ya da ölümlü bir kadın tarafından tutulduğu görülür. Oysaki Hıristiyan-Müslüman tek tanrılı dinler zamanında Kaz Dağı'nda tek bir kadın ermiş, Sarıkız bulunmaktadır. Her ne kadar "Hasan Boğuldu" (10) gibi efsaneler (tarihi temeli olmayan öyküler) de varsa ve bunların dramatik aksiyonu kadın güzelliği etrafında dönüyorsa da, artık kadın güzelliği cinsellik ve doğurganlık inançlarına değil, bedensel zevklere karşı perhizci ve kısırlaştırılmış bir asetik kültüre hizmet etmektedir.

Tek tanrılı dinlerin etkisi

Yalnızca kadın konusunda yaratılan mitlere (inanç yaratan öykülere) ve mitleştirme (inançlarla ilgili mantık) diline bakarak çok tanrılı Antik kültürün İda Dağı ile tek tanrılı (Hıristiyan-Müslüman) kültürünün Kaz Dağı arasında hem kültürel bir devamlılık (cultural continuum) sürecinin yaşandığını, hem de kültürel bir çatışmanın (cultural confrontation) yaşanmakta olduğunu söyleyebiliriz. Kültürel devamlılık kendini, bu mitlerdeki ortak tek özellik olarak, kadın güzelliğinin bütün olayların tam merkezinde yer almasında belli etmektedir. Kültürel çatışma ise tek tanrılı dinlerde kadına karşı Hıristiyanlıkla başlayan düşmanca (misogynist) tavırda ortaya çıkmaktadır. İlk Hıristiyanlığın (daha önce de Yahudiliğin) "İlk Günah" mitini kullanarak kadınlara karşı hiç de dostça bir tavır taşımadığı açıktır. Bu düşmanlık yalnızca kadın güzelliğine değil, aynı zamanda kadın vücudunun biyolojik fonksiyonlarına kuşku ile bakacak ve kadınları toplu ibadet törenlerinden uzak tutacak kadar ileri gidebilmiştir. (11) Hıristiyanlık, erkeklere kayıtsız şartsız boyun eğen kendini ev işlerine adayan, ya da havarilerin ayakları seviyesinde oturarak İsa'yı vecd ile dinleyen Mary ve Martha gibi kadın modelleri sunmuştur. Antik kültürdeki kutsanmış kadınların fazlalığına karşın çok az sayıda kadından bahsederek

"İlk günah" mitinde Havva şeytana kanar; yasak meyveyi yemeleri için Adem'i ikna ederek cennetten kovulmalarına neden olur.

kadınları adeta yok saymıştır. Müslümanlığın da farklı bir yol izlemediği açıktır. Sarıkız Kaz Dağı üzerinde kutsanmış Müslüman kadınlığın tek temsilcisi olarak kadınlara bu dünyada hiçbir mutluluk vaadi taşımamakta, onlara yalnızca ahlaki olarak erkekten daha üstün olabilecekleri umudunu vermektedir. Bu üstünlük ise tanrıya ve kadının sahibi durumundaki babaya (ya da kocaya) en iyi hizmeti vermekle mümkündür. İslami hiyerarşi ve düzen ancak bu şekilde korunacaktır. (12)

Kybele'den 'Hasan Boğuldu'ya…

Yazar Rosemarie Tong: "Uygarlık ilerledikçe erkekler kadınları kontrol etmenin en iyi yolunun mitler yaratmak olduğunu keşfettiler." (13) demektedir. Bu mitleri yaratmada din ve edebiyat kol kola yürüyerek, son çözümlemede kendini feda eden, erkek lehine yok sayan ya da unutturan kadını kutsal/ideal mertebesine yüceltmişler ve erkek egemen bir kültür yaratmayı başarmışlardır. Batı uygarlığının en doğu ucundaki İda/Kaz Dağı üzerinde yaratılan mitolojik öykülere bakarak burada yüzyıllardır süren bir kültürel dönüşüm süreci yaşandığı açıkça görülebilir. Bu araştırmanın önemsediği konu da bu kültürel dönüşümün sonuçlarıdır.

Bana göre bu kültürel dönüşümün başlıca iki sonucundan bahsetmek kültürel olarak mümkündür. Yunan mitolojisinin ürettiği inançlar en pragmatik bir biçimde çevreci bir eğitim ile kadın-erkek eşitliğine dayalı bir demokrasi kültürü vermektedir. Çünkü mitler analoji (benzetme) ve kimlik verme (identity) kavramlarından hareketle insanın anatomik yapısını doğa içinde asimile etmekte ve insan yaşamı ile doğa olayları arasında paralellikler kurmaktadırlar. (14) Dalgalar Poseidon'un, güneş Apollon'un, buğdaylar Demeter'in, gökler Zeus'un, yer Hera'nın vs. olduğu kadar, zekâ Athena'nın, uyku Hypnos'un, ölüm Thanatos'un, gece Nyks'in kendisidir. Eos şafak tanrıçası, Eris nifak tanrıçasıdır. Daphne, Thessalia Irmağı Peneus'un kızı olup Apollon'un cinsel tacizinden kaçarken defne ağacına dönüşmüş bir canlıdır. Bu durumda dört bir yandan tanrı ve tanrıçaların gözleriyle çevrilmiş insanın doğaya ne el, ne de dil uzatmaya gücü olamazdı. İnsanlar denizler tanrısını kızdırmamak için denizleri, yeraltı tanrısını kızdırmamak için yerleri gözleri gibi koruyacaklardı. Her bir çiçeğin öyküsü olduğundan eğilip bir çiçek bile koparamazlardı. İda Dağı, Kaz Dağı olmadan önce bakir ormanların ve vahşi hayvanların dağıydı. Bugün Kaz Dağı'nın can çekişmekte olduğu, ormanları, bitki örtüsü ve doğal alanlarının çoğunu kaybettiği gözlenmektedir. Aynı şekilde, Troas Olympos'u İda Dağı'nın üzerinde, tanrıçalar ve kadınlar özgürce, geniş topluluklar halinde geceleri dolaşıp dansetmekte, içip sarhoş olmakta, mistik ayinler düzenlemekte, şarap ve sarhoşluk tanrısı Dionysus'a ya da Bacchus'a tapmaktadırlar. (15) Bertrand Russell'ın deyimiyle bu inanç içinde garip bir biçimde feminist öğe bulunmakta, saygıdeğer anneler ve kızlar sarhoş olarak vecd içinde, özgürce ayinlere katılmaktadır. Dionysus Trakyalı bir tanrı olduğundan inanç ters yönde Trakya'dan Yunanistan'a gitmiş kendini orada kabul ettirmiştir. Yunanistan Olympos'u üzerindeki tanrılar ve tanrıçalar toplumu oldukça ağır başlıdır ve ciddidir. Oysaki Troas Olympos'u İda üzerindeki yaşam kadınlar için bir özgürlük ve aşk cennetidir. Bu dönem kadının doğa ile ilişkilendirildiği doğurgan, verici ve koruyucu, hem de korku salan ana tanrıça Kybele dönemidir.

Doğurgan, verici ve koruyucu, hem de korku salan ana tanrıça Kybele.

Tek tanrılı dinlerle birlikte erkek, düzen ve akıl kavramlarıyla ilişkilendirilmeye başlayacak, doğa değerlerine karşı erkek egemen bir dünya ve yaşam pratiği başlayacaktı.

Özetlemek gerekirse Ida'da Kaz dağlarına giden süreçte yaşanan kültürel dönüşümde çevreci ruh, kadının özgürlük alanı, erkekle eşit olma şansı ve dolayısıyla demokrasi kültürü yitirilmiştir. Mitolojinin anlattığı öykülerde bu değerler bulunduğu için erkek tanrıların tanrıçalara ve kadınlara bol bol tecavüz etmesi ve onları ilişkiye zorlaması bile bir eşitlik kültürünü bozmamakta, tanrısal toplum bir türlü "erkek toplumu" olamamaktadır. Oysaki tek tanrılı dinlere geçişle işler tersine dönmüş; kadınlar sahneden silinmiş ve kadınlara âşık olan erkekler bile Hasan gibi birer birer boğulmaya başlamıştır. Kadın artık marjinalleştirilmiş, özel alana hapsedilmiş, kadın bedeni lanetlenerek kaderleri erkeklerin ellerine teslim edilmiştir. Kısacası mitler değiştikçe politikalar da değişmektedir.

Sonuç

Bütün bu söylenenleri çağdaş dünyanın felsefesi ve gereksinimleri içine yerleştirdiğimizde ortaya çıkan gerçek şudur: Biz büyük bir turizm potansiyelini tutuculuğa feda ediyoruz. Bu durumda şu soruları sormamız gerekiyor: İda/Kaz Dağı üzerinde antik mitolojinin öykülerini yıllar boyu niçin unutturmaya çalıştık? Bu

İda/Kaz Dağı civarında yapılan altın arama çalışmaları, çevrecilerin tepkisine rağmen doğayı tahrip etmeye devam ediyor.

dağın üzerini tanrı ve tanrıça heykelleri doldurarak mitlerin dramatize edildiği mitolojik bir "Disneyland" haline getirsek ve büyük bir turizm potansiyeli yaratsak kim ne kaybeder? Efes'teki Meryem Ana'nın turistik bir Mekke olmasından rahatsız olmuyoruz da niçin İda/Kaz Dağı'nı böyle bir turizme açmıyoruz? Hem dağı hem de çevresini ihya edecek bir girişim yalnızca erkek egemen bir toplumun sürdürülmesi için feda edilebilir mi?

DİPNOTLAR

1) Joseph Campbell, *The Power of Myth*, Ed. Betty Sue Flowers, Doubleday, New York, 1988, s.22.
2) Northrop Frye, "Myth Fiction, and Displacement", *The Modern Tradition: Backgrounds of Modern Literature*, Eds. Richard Ellmann, Jr. Charles Feidelson, Oxford University Press, New York, 1965, s.574-590.
3) Richard Wagner, "The Folk and the Myth", *The Modern Traditions: Backgrounds of Modern Literature*, s.665-666.
4) Cevat Başaran, *Geçmişten Günümüze Bayramiç, T.C. Kültür Bakanlığı Basımevi*, Ankara, 2002, s.18-23.
5) Şefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılap ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 1970, s.37.
6) Walter Burkert, *Greek Religion*, Harvard University Press, Massachusetts, 1985, s.150-151.
7) Cevat Başaran, 2002, s.49.
8) Walter Burkert, 1985, s.132.
9) Yusuf Ziya Yörükan, *Anadolu Aleviler ve Tahtacılar*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.265-267.
10) Ovalı Hasan dağlı aşirette yaşayan sevdiği kıza kavuşabilmek için aşiretinin isteği üzerine bir erkeklik testine tabi tutulur ve kendisinden ağır bir tuz çuvalını ovadan dağa çıkarması istenir. Hasan'ın vücudu sıcakta tuzun teni üzerinde yaptığı baskı ve acıya dayanamaz. Yolda gökbüvet denilen bir göle düşer boğulur.
11) Jo Ann Mcnamara, "Sexual Equality and the cult of Virginity in Early Christian Thought", *Feminist Studies*, Vol.3, No ¾, Spring-Summer, 1976, s.145-158, http://jstor.org/stable/3177733.
12) Fatmagül Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s.128-129.
13) Rosemarie Tong, *Feminist Thought*, Westview Pres, Boulder and San Francisco, 1989, s.205-206.
14) Northrop Frye, 1965, s.584-585.
15) Bertrant Russell, *History of Western Philosophy*, George Allen&Unwin Ltd., London, 1961.

KAYNAKLAR

- Bertrant Russell, *History of Western Philosophy*, George Allen&Unwin Ltd., London, 1961.
- Cevat Başaran, *Geçmişten Günümüze Bayramiç*, T.C. Kültür Bakanlığı Basımevi, Ankara, 2002.
- Edith Hamilton, *Mythology*, Little Brown and Company, Bodston, 1998.
- Fatmagül Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.
- Jo Ann Mcnamara, "Sexual Equality and the cult of Virginity in Early Christian Thought", *Feminist Studies*, Vol.3, No ¾, Spring-Summer, 1976, s.145-158, http://jstor.org/stable/3177733.
- Joseph Campbell, *The Power of Myth*, Ed. Betty Sue Flowers, Doubleday, New York, 1988, s.22.
- Kate Millet, *Sexual Politics*, Doubleday and Company Inc., New York, 1970.
- Northrop Frye, "Myth Fiction, and Displacement", *The Modern Tradition: Backgrounds of Modern Literature*, Eds. Richard Ellmann, Jr. Charles Feidelson, Oxford University Press, New York, 1965.
- Richard Wagner, "The Folk and the Myth", *The Modern Traditions: Backgrounds of Modern Literature*.
- Rosemarie Tong, *Feminist Thought*, Westview Pres, Boulder and San Francisco, 1989.
- Şefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılap ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 1970.
- Walter Burkert, *Greek Religion*, Harvard University Press, Massachusetts, 1985.
- Yusuf Ziya Yörükan, *Anadolu Aleviler ve Tahtacılar*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

Bilimsel çalışmayı çürüten bir süreç

Zihin göçü

Zihin göçü, beyin göçünün aksine, biliminsanının yer değiştirmesini zorunlu kılmaz. Zihin göçünün akademik çalışanlar açısından sonuçları, kendi halklarına, kendi ülkelerinin gerçekliğine ve kendilerine yabancılaşmalarıdır. Sonuçta toplumuna yabancılaşan bilim (ve biliminsanı) kılavuz olma niteliğini kaybetmekte ve bilimdışı seçenekler yaşamın kılavuzu olarak gündeme gelmektedir.

Cenk Özdağ
Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Arş. Görevlisi

Beyin göçü kavramı Türkiye kamuoyunda sıklıkla kullanılmıştır. Türkiye ve Türkiye'ye benzer ülkelerin yetiştirdikleri biliminsanlarını, elverişli koşullar ve yüksek ücretler nedeniyle gelişmiş ülkelere kaptırması anlamına gelen bu kavram, yaygın kanının aksine salt ekonomik nedenlere dayanmamaktaydı. Sözgelimi, ABD'ye göç eden Albert Einstein ve Türkiye'ye göç eden Hans Reichenbach, doğrudan ekonomik yaşam koşulları nedeniyle değil, politik nedenlerle göç etmişlerdi.

Zihin göçü nedir? Beyin göçü ile farkı nedir?

Beyin göçü denildiğinde münferit yer değiştirmelerden çok, belirli bir alanda ya da belirli alanlarda çalışanların arasında tanık olunan genel bir eğilim kastedilmektedir. "Bu ülkede bilim yapılamıyor", "Burası için uğraşmaya değmez", "Emeğimizin burada bir değeri yok" ya da "Burada emeğimizi, bilgimizi isteyen yok" türünden klişelerle ifade olunan bu göç eğilimi ve arzusu, Türkiye ve benzer ülkeler için artık birer olgu haline gelmiştir.

Beyin göçü, ekonomik, politik ya da kültürel nedenlerle başta az gelişmiş ülkelerden olmak üzere çeşitli ülkelerden biliminsanlarının çalışmalarını sürdürmek, projelerini gerçekleştirmek için bilim yapmanın daha olanaklı olduğu, ödenek bulunabilen ve politik kısıtlamalardan görece arınmış ülkelere göç etmesi anlamına gelmektedir. Beyin göçü yoluyla göç eden biliminsanlarının gelişmiş ülkeler tarafından kabul edilmeleri içinse kendilerini akademik alanda ispatlamaları ya da teknolojinin hizmetine sunulabilecek projelerde yer almış olmaları gerekmektedir. Böylesi biliminsanlarının yetiştirilmesi, özellikle de, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler açısından, kaynaklarının sınırlılığı da düşünüldüğünde, oldukça pahalıdır. Dolayısıyla, beyin göçünün önüne geçilmesi için, "tersine beyin göçü" türünden projeler, Türkiye Cumhuriyeti'nin çeşitli kurumları tarafından desteklenmiştir.

Zihin göçü, beyin göçünün aksine, biliminsanlarımızın yer değiştirmelerini zorunlu kılmaz. Biliminsanlarımız, yine ülkelerinde, ülkelerinin kurumlarında, üniversitelerinde çalışmalarını sürdürebilir. Bunun yanı sıra, beyin göçünde, biliminsanlarımızın yurt dışındaki üniversiteler tarafından istihdam edilmesi ve dolayısıyla bu üniversitelerin maaşlı çalışanı haline gelmeleri zorunludur. Oysa zihin göçünde, böylesi bir zorunluluk da söz konusu değildir. Çeşitli burslar ve teşviklerle biliminsanlarımız kısa süreli olarak yurtdışına gidebiliyor olsa da bu bursların büyük bir bölümü yerli kaynaklardan karşılanır. Bu teşvikler ve kısa süreli değişim programları zihin göçüne dahil olmamakla birlikte, yurt dışındaki çalışmalara aşinalık ve ilgililik sağlaması nedeniyle zihin göçünü besler.

Zihin göçünün esas bileşenleri şunlardır:

1) Biliminsanları dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar belirli bir program dahilinde çalışırlar.

2) Biliminsanlarının çalışmaları bilimsel yayın ölçütleri, bilimsel yayın pazarı, akademik yük-

selme ölçütleri ve açılan-kapatılan kadrolar tarafından yönlendirilir.

3) İkinci maddedeki nesnel görünen ölçütler, başında öznelerin bulunduğu bir ekonomi-politik sistemin programına göre oluşur.

4) Bu ölçütlerin genelleştirilmesi ve uluslararasılaştırılmasının pratik sonuçlarından biri de bu uluslararasılaştırılmış ortamın temel özelliklerinin hâlâ ulusal yapıda olmasıdır. Dolayısıyla uluslararasılaştırılmış ortamın lokomotifi bu genelleştirilmenin bir bileşeni olan ulusal yapılardan birine ya da birkaçına benzer. Sözgelimi, "evrensel dil" İngilizce olmaktadır, akademik yazın biçimi Amerikan psikologlarının benimsediği bir biçim olabilmektedir.

5) Akademik yayına ve bildirilere olanak sağlayan ortamların hâkim bileşeninin ve hâkim dilinin belirli uluslara ait olmasının bir sonucu olarak akademik yayın ortamı sağlayan dergiler ve bildirilerin/sunumların yapılma zemini olan kongre ve sempozyumlar, nicel olarak, Anglo-Amerikan dünyanın elindedir. Herhangi bir öznel belirlemenin olmaması durumunda bile, söz konusu dergilerin "ilginç" ve "faydalı" bulma ölçütleri gibi anlaşılabilir ölçütlerin bir sonucu olarak bu dünyanın ilgisinin dışındaki konularda yazıların ve çalışmaların yayımlanma olanağı kalmamaktadır. Dolayısıyla araştırmacılar söz konusu dergilerin "ilginç" ve "faydalı" bulacağı konulara ve temalara yönelmek zorunda kalırlar.

6) 5. maddedeki zorunluluğun kaynağı 2. maddede anılan akademik yükselme ölçütleridir. Bunlar da hükümetlerin ve hükümetleri yöneten güçlerin (şirketler ve özel olarak da mali sermaye) hizmetine sunulabilecek alanlara ve programlara göre şekillenir.

7) Özel ve kamu sektöründeki meta üretimi, mali sermayenin sürdürülebilirliği, siyasi istikrar ve güvenlik için faydalı olacak çalışmalar desteklenecek ve bu çalışmaları yapanlar yükseltilecektir. Bunun dışında kalanlar tedrici olacak marjinalleştirilir. Sözgelimi, maliye bölümleri kapatılmakta buna karşın sıklıkla bankacılık, finans, sigortacılık gibi alanlarda lisans bölümleri açılmakta, buna benzer olarak meslek etikleri bağlamında felsefenin etik alanı önemsenmekte ve fakat metaetik konuların "faydasızlığı" nedeniyle bu konulara giren çalışmalar desteklenmemekte, yok sayılmaktadır.

8) Göç eden yalnızca biliminsanlarının zihni değildir; bilim bir bütün olarak toplumdan göç eder. Bilimin yol göstericiliği toplumun hizmetinden çekilir. Bunun yanında biliminsanları ve tüm bilgi alanları toplumun erişiminden uzaklaşır. Bilgi, dilsel nedenlerle ve içeriğinin o ülke insanının gündelik yaşamından uzaklaşması nedeniyle toplumun ilgisinden uzaklaşır, bir lüks haline gelir. Dolayısıyla bilgi satılabilirliği ve satın alınabilirliği artar. Özetle, bilgi ve bilim metalaşır.

Zihin göçü sorununun alt başlıkları ve zihin göçünün nedenleri

Zihin göçü olgusunun belki de en önemli bileşeni araştırmaların ve öğretimin İngilizce (ikinci dilde) yapılmasıdır. İngilizcenin "bilim dili" olarak sunulması biçimindeki propaganda, akademik yayın ortamlarının (dergiler ve kongreler) İngilizcenin egemenliği altında olması olgusuyla birleşir. Bunun birden çok görünümü vardır:

1) Araştırmacılar ve öğrenciler İngilizce okumak ve yazmak zorunda kalır. Sonuç olarak İngilizce konuşan dünyadaki akranlarıyla eşitsiz bir rekabete ortak olurlar. Hem okuma hızı hem de anlama oranı açısından rakiplerine kıyasla yenik başlayan araştırmacılar ve öğrenciler potansiyellerini ortaya koyamıyorlar. Bunun yanında, İngilizce öğretimin de sorunlu olduğu düşünülürse, bu sorunun daha da derinleştiği söylenebilir.

2) Akademik yayın dünyasına girmek isteyen akademisyenler, İngilizcenin hâkimiyeti nedeniyle yayınlarını İngilizce yapmak zorunda kalırlar. İstatistiksel olarak başarı şanslarını artıran bu olgu, bazı üniversitelerin yabancı dilde yayını olmayan ya da yurtdışında lisansüstü yapmayan biliminsanlarını istihdam etmemesiyle birleştiğinde yabancı dilde yayın yapmanın her geçen gün bir zorunluluk halini aldığı açıktır.

3) Sorunun esas yönü, araştırmanın İngilizce yapılması değildir. Sorun, araştırmanın ve yazımın sadece İngilizce yapılmasıdır. Dahası, İngilizce yapmak da çalışmaların yayımlanması için yeterli değildir. Yayımlanacak yazıların içeriğinin İngilizce konuşan dünyanın sorunlarıyla ilgisi olması gerekir.

İngilizce okuma ve anlama üzerine ortaya konan eşitsizliğin nedeni olarak, birçoklarınca ileri sürülen İngilizce öğretimin yetersizliği gerekçesi bir gerçeği dile getirmekle birlikte sorunu ele almakta yetersiz kalmaktadır. İkinci yabancı dil bilgisi konusunda, o dilde öğretimden çok daha etkili bir yolla, ikinci dilin konuşulduğu ülkede eğitim alan ve büyüyen çocukların edindiği dil yeterliliği dahi, çeşitli çalışmaların verileri sonucunda şüpheli hale gelmektedir (Verhoeven, 1990). Söz konusu çalışmada 5-9 yaş arası Hollanda'da yaşayan Türk ailelerinin çocuklarının okuma ve

anlama yeterliliklerinin akranlarıyla karşılaştırıldığında çok önemli farklılıklar gözlenmiştir. (1) Bu araştırmanın da ortaya koyduğu gibi neredeyse bilingual (iki dilli) olan (aileleri evde Türkçe konuştuğu için iki dilli olma şansını yitiren çocuklar yine de gündelik hayatlarını tamamen ikinci dille betimlemeye yetkindirler) çocuklar okuma hızı ve bu hıza karşılık düşen anlama düzeyleri bakımından akranlarından oldukça geride kalmaktadır. Bu çalışma bir yana, ikinci dili orta ve yüksek öğretimi sırasında öğrenen araştırmacıların, öğrencilerin ikinci dilde yapacakları okuma ve yazma edimlerinin yetersizliği açıktır.

Benzer bir karşılaştırma, Slavin ve Cheung tarafından (2005), Latin kökenlilerle Beyaz Amerikalı öğrenciler arasında, ortaöğretim düzeyindeki okuma ve anlama performansları esas alınarak yapılmıştır: "Evde İspanyolca konuşan öğrencilerin yüzde 31'i, sadece İngilizce konuşan öğrencilerin yüzde 10'uyla karşılaştırıldığında arada oldukça önemli bir fark bulunduğu açıktır." (2)

Bu karşılaştırmaya ek olarak, aynı çalışmada anadili farklı olan öğrencilere yönelik denenen iki farklı yabancı dilde eğitim-öğretim programının sonuçları karşılaştırılıyor. İki dilli bir eğitimden geçen öğrencilerle, bunun yerine ağır bir dilbilgisi ve yabancı dil öğretimi almış öğrencilerin arasında okuma ve anlama açısından önemli farkların bulunduğu açıktır (Slavin ve Cheung, 2005, 250). Buradan da görüldüğü üzere, ikinci dili birinci dil denli erken yaşlarda öğrenmeyenler, düşünce yetilerini bu dille birlikte geliştiremeyenler, okuma hızı ve anlama oranı bakımından, bu dilde eğitim gördüklerinde, akranlarıyla eşitsiz bir rekabete girmektedirler.

İngilizce (ikinci dilde) akademik çalışmanın güçlüklerinin, nitelikli bir İngilizce öğretimi ile azaltılabileceği kabul edilse dahi aşılamayacağı -yukarıda anılan çalışmaların gösterdiği üzere- açıktır. Bu sıkıntıları aşmanın yolu olarak önerilen bir yaklaşımdan daha söz etmek gerekiyor. James L. Citron tarafından ortaya atılan "Etno-dilsel görelilik" kavramı tam da burada devreye girer (1995). Citron, söz konusu çalışmasında, bu kavramı ikinci dilin edinilmesi bağlamında ele alıp derinleştirir. "Etno-dilsel görelilik" kavramıyla, kişinin kendi kültürel ve dilsel deneyimlerinden sıyrılarak başkalarının kültürel ve dilsel deneyimlerini öğrenmeye yönelen bir bakış açısına göndermede bulunan Citron, bu yaklaşımın ikinci dil ediniminde de kullanılabileceğini belirir. (3) Bu, ikinci dil ediniminde karşılaşılan motivasyon eksikliklerini ve kültürel bariyerleri aşmada etkili olsa da, dilsel üretim ve anlama bağlamında karşılaşılan eşitsiz rekabeti ortadan kaldırmaya yetmiyor.

Biçimi tartışmalı olsa da diğer bir etken bilimde ve bilimsel kurumlarda gözlemlenen tek biçimlileşme ve standartlaşmadır. Bilimde standartlaşmanın olumlu yanlarına bu yazıda değinmeyeceğiz. Ancak, burada kullanılan "standartlaşma" deyiminin özel bir deyim olduğunu belirtmekte yarar var. Dey ve diğerleri tarafından "institutional isomorphism" (kurumsal tek biçimlileşme/tek tipleşme) şeklinde kavramlaştırılan olgu da buna işaret eder. (4) Akademik kurumların tek tipleşmesinin bir sonucu olarak, akademik yayınların niteliği, ölçütleri, araştırma ve ilgi alanları, bilimsellik anlayışı benzeşmektedir. Aynı çalışmada, yazarlar, akademik yayınların büyük bir artış gösterdiğini ve bunun en olası nedenlerinin başında yazarların yazılarını yayımlatma arzuları ve dolayısıyla akademik yükselme ölçütleri olduğunu belirtmektedir. (5) Bu ölçütlerin bir sonucu olarak, niteliksiz yayın bombardımanına yönelen akademik çalışanlar ve akademik dergiler, arzu edilen niteliğe erişmede sorun yaşamaktadırlar. Bu sorunun nedenleri arasında yapabildikleri kadar çok sayıda yayın yapma çabaları nedeniyle akademik çalışanlarda gözlenen özensizlik, kurumsal tek tipleşmenin bir sonucu olarak benzer konuların farklı yönlerinin her biri için birer yayın alanının açılmasıyla küçük farklar ortaya koyarak çok sayıda makale yazma eğilimleri, dergilerin eleme işlevlerini yeterince yerine getirememeleri ve yazarlara yazılarıyla ilgili ayrıntılı geri dönüş yapmanın pratik zorlukları sayılabilir.

Batı dünyasında egemen olan "publish or perish" (yayınla ya

da yaylan) anlayışı nedeniyle, lisansüstü programlarına kabul, sınavlar ve ödevler "sample paper" (örnek makale ve makaleler) biçiminde yapılmaktadır. Dolayısıyla bütün bir süreçte yazı yazmak, yayın yapmak kaçınılmaz hale gelmiştir. Yazının içeriğinden çok biçimsel özelliklerinin belirleyici hale gelmesinin bir sonucu olarak piyasada "academic writing skills" (akademik yazım teknikleri) temalı kitaplarda büyük bir çeşitlilik ve bu kitaplara yoğun bir ilgi gözlenmektedir. Bu ilgi öyle dallanıp budaklanmıştır ki bu konudaki internet sayfalarını da sayarsak akademik çalışmalara kendini veren bir kişinin ya akademik yazım tekniklerine ya da yayın yaptırma yollarına ilişkin reçeteler, akademik makaleleri gölgede bırakmıştır. Bu yayıncılık öyle bir yere varmıştır ki artık kişiler kendisini akademik jürilerin yerine koyarak makale değerlendirmelerinin hızlı bir yoldan nasıl yapılabileceğini çözmeye çalışmaktadırlar. Bu hız formüllerinden yalın bir versiyonu için http://www.phd2published.com/2012/05/09/how-to-write-a-peer-review-for-an-academic-journal-six-steps-from-start-to-finish-by-tanya-golash-boza/ sitesinden "How to write a peer review for an academic journal" başlıklı yazıya bir göz atmak yeterli olacaktır.

Yukarıda sözü edilen alanlarda hızlanma zorunluluğunun kaynağında, daha önce değindiğimiz akademik yönelimin ve bu yönelimi yaratan akademik ölçütlerin olduğu görülür. Bu konuda David Colquhoun'un 5 Eylül 2011 tarihinde *The Guardian* gazetesinde yayımlanan eleştirel makalesi, iyi bir özet gibi görünüyor: "Publish-or-Perish: Peer review and the corruption of science" (Yayınla ya da yaylan: Bilimsel makale değerlendirme ve bilimin yozlaşması) başlıklı yazısında Colquhoun, "Makale değerlendirme, eserinizin akademik bir dergide yayımlanıp yayımlanmayacağını belirleyen bir süreçtir. Esas olarak basılmakta olan olağanüstü sayıdaki makalenin (2006 yılında tahminen 23.750 dergide 1,3 milyon makale yayımlandı) bir sonucu

olarak çok iyi işlememektedir. Bu işi yapacak yeterlilikte yeterli insan bulunmamaktadır. Makale değerlendirmedeki karşılığı ödenmeyen çabaların bıktırıcı etkisi sonucu olarak dergiler arasında bir hiyerarşi oluşmuştur. Her dergi, ne kadar kötü olursa olsun, yayımladıkları yazıları değerlendirmeden geçirdiklerini iddia etmektedir." Bu alıntıdan da görülebileceği gibi, "değerlendirilen" akademik yayınların birilerinin akademik yükselmesinin önündeki engelleri aşmasına katkı sağladığı göz önüne alınırsa, bu türden bir değerlendirmenin nasıl niteliksiz yayınlara olanak tanıdığı açıktır.

Bir yandan az sayıda akademik çalışan istihdam etme eğilimine yol açan neoliberal ekonomi politikalarıyla, diğer yandan bu az sayıda çalışanı belirlemek için ortaya koyulan yayın yapma ölçütünün akademik çalışan sayısının yetersiz olması yüzünden iyi işletilmediği gerçeğiyle karşı karşıyayız. Bu bir kısır döngüdür.

Zihin göçünün temel nedenlerinden ve sonuçlarından bir diğeri de ders kitaplarının yazımı ve okunmasında yaşanan sorunlardır. 2000'li yıllara kadar Türkçe ders kitaplarının yazımını teşvik eden İTÜ, ODTÜ, Yıldız Teknik, İstanbul, Ankara, Gazi gibi üniversiteler adım adım yabancı dilde eğitime geçmeleriyle birlikte ders kitabı yazma işinden çekilmektedirler. Bu alanda yabancı kitaplar piyasayı ele geçirmektedir. İngilizceye hâkimiyet ve pazarın genişliği göz önünde tutulduğunda bu eğilimin kaçınılmaz olarak gelişeceği açıktır. ABD merkezli kurumların yazdığı ders kitapları ABD, Kanada, Avustralya, Büyük Britanya başta olmak üzere tüm İngilizce konuşulan dünyaya ve İngilizce eğitim yapılan kurumlara ulaşmaktadır. Bunun ötesinde benzer şekilde ders kitaplarının yazım sürecine katılan Türk biliminsanları da yabancı üniversitelerle birlikte çalışmaktadır. Aksi olsaydı dahi, zihin göçü gereği, yapılacak çalışma Türk insanının bedeninde İngilizce düşünen, konuşan ve yazan, yayımlanması için İngilizce konuşan dünyanın sorunlarına eğilen ve onlara çözüm arayan zihinlerin yaratılması hızlandırılmış olacaktır.

Akademinin bir "sanayi" haline gelmesinin sonucu olarak, niteliğin ve derinliğin ötesinde "yeni"nin aranması, tüketicilerin (ki bu durumda tüketiciler, girişimciler, kamu sektörünü elinde tutan siyasi güçler, girişimcileri belirli projelerde destekleyecek finans kuruluşları olacaktır) talepleri ve fikri sınai haklar açısından estetize edilebilir değerler yaratmaya yönelen bir üretici olarak akademisyenin hırsı, akademik çalışmanın niteliğine zarar vermektedir. Akademinin sanayileşmesine ve bunun getirdiği sözde "yaratıcılığa" yönelik özgün bir kavramsallaştırmaya ulaşan Gibson ve Klocker'a göre (2004) "özellikle kuzey ekonomisinin bilgisi normatif, evrensel ya da 'küresel' olarak

tanımlanan ve entelektüel 'sahneler' ve akademik 'ünlüler' çevresi tarafından yayılan ve özümsenen bir hal aldı." (6) Buradan da anlaşılabileceği gibi akademik ruhban sınıfının ya da akademik magazin ünlülerinin hizmetinde olan akademik çalışma, "küresel" tanımlamalara ve standartlara uymadığı takdirde yayınlanma olanağını yitirerek "yaylanma" seçeneği ile karşı karşıya kalacaktır. Zihinler sadece başka bir dile ve coğrafyaya değil, aynı zamanda başka bir alana da göç etmektedir.

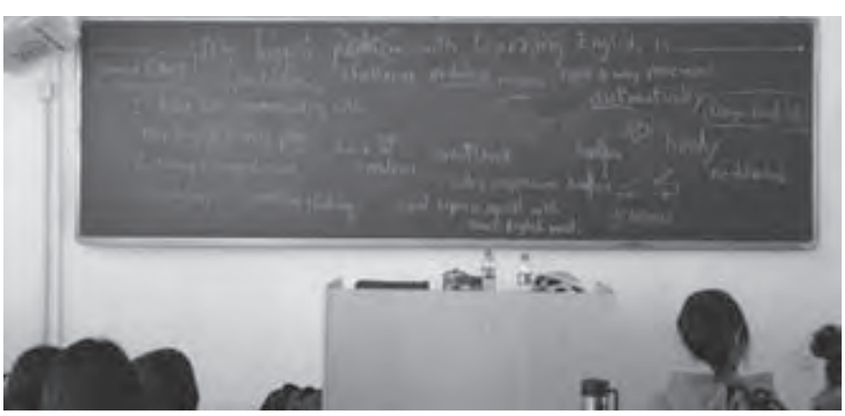
Sonuç, bilimin gündelik hayatın dışına, ruhban sınıfının salonlarına sürülmesidir. İngilizceye hapsedilmesi nedeniyle akademik çalışmaların Türk insanının erişimine pratik olarak kapalı hale gelmesinin yanı sıra, akademik ilginin ve faydanın Türk insanının hizmetinde olmaktan ve onun ilgi alanlarıyla uyuşmaktan çok küresel standartlara uygunluğu gerektiğinden, teorik olarak da Türk insanına ve gündelik yaşama erişim kapanmaktadır. Sıradan insanın erişimine kapanan bilim, aynı zamanda sıradan bir insan olan akademik çalışanın da gündelik yaşamı için bir kılavuz olmaktan çıkmaktadır ve bu nedenle kişinin içinde yaşadığı topluma, çağa, ortama yabancılaşması artmaktadır.

Akademik çalışanın, çalışmasını sürdürebilmesi için geçimini sağlaması zorunluluğu ve çalışmalarını yayımlayabileceği ortamların sürdürülmesi için parasal desteğin şart olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla akademik üretimin finansal desteğinden söz etmek durumundayız. Finanse edilebilirlik için ya kamu sektörüne ya özel sektöre ya da devletin stratejik hedeflerine hizmet eden bir akademi gerekir. Bunlardan sonuncusu neoliberal dönemin de etkisiyle sıklıkla eleştirilirken, ilk iki hizmet türü bilimin "doğal" işlevi olarak ortaya konulur. Bu tutum, Bologna süreci adı verilen standartlaşma ve liberalleşme sürecinde kendini açıkça göstermektedir. Bilime böylesi bir rol biçen sürecin sonucu olarak küresel mali sermayenin hizmetine girmeyen bilimin, kısıtlı alternatif örgütlenmeler dışında yaşama olanağı yoktur. Ancak burada da özellikle pozitif bilimler için böylesi bir alternatiften söz etmek zordur. Pozitif bilimin gerekliliklerini (laboratuvar, proje üretimi, vs.) yerine getirmek için küresel mali sermayeye direnebilecek tek güç ciddi bir kamu sektörüne sahip olan devlet kurumları olabilir ki bu da Türkiye Cumhuriyeti için söz konusu değildir. Sosyal bilimlerde ise, alternatif çalışmalarını sürdüren, ülkemizde Özgür Üniversite, Matematik Köyü ve Felsefe Köyü; İsviçre'de EGS (European Graduate School); Almanya'da Frei Universität bazı örneklerdir.

Sorunu idari dekanın özelinde ela alan Marietta (2006), akademik disiplin ile akademik dekanın idari davranışının bilişsel karmaşıklığını ilişkilendiriyor. (7) İdari davranış ve akademik disiplin arasındaki gerilimin bir sonucu olarak, idarecilerin gitgide akademi dışından (ya da akademik kaygıların dışından) sürece dahil olmaları kaçınılmaz bir hal almaktadır. Bunun önemli bir sonucu da akademisyenin çalışmasında mali sermayeye bağımlılığının, kendisinin işvereniyle kurduğu iş akdinde somutlaşmasıdır. Bunun sonucunda kiralanan yalnızca emek-zaman değildir. Bunun da ötesinde akademisyenin akademik yönelimi, ne sıklıkta hangi nitelikte yayın yapacağı da ipotek altına alınır.

Bu son olguyla birlikte yayın pazarını düşündüğümüzde Ylijoki'nin (2003) "akademik kapitalizm" kavramıyla ifade ettiği süreci kavrayabiliyoruz. (8) Akademik çalışanları istihdam etmenin ölçütlerinden biri hali hazırda yaptıkları akademik yayınlar olurken, istihdam edilmeleri sırasında kurulan iş akdinde yer alan şartlarla ileride yapacakları akademik yayınların nitelikleri ve sayıları belirlenmekte ve akademisyen zaten yapma arzusunda olduğu çalışmalarını seyreltip, dahası nitelikten çok niceliğe odaklanıp kendi özlemlerine yabancılaşmaktadır. Akademisyenin değeri ise, "değerlendirme ölçütleri sorunlu" dergilerde yer alıp almama durumuna indirgenmektedir. Sorun sadece standartların güvenilirliği sorunu değildir. Bu sorunların zihin göçüyle ilişkisine odaklandığımızda, standartların kim için ne için konulduğuna dikkat etmemiz gerekir. Standartları koyanlar yukarıda sözü edilen finans desteğini sağlayanlardır. Dolayısıyla akademik yayının konusu ve içeriği bu desteği sağlayanların ilgisini ve yararını esas almalıdır, yoksa akademisyenin çalışmaları alıcı bulamayacaktır. Yayın pazarı ve iş akitleriyle terbiye edilen akademisyenin bu cendereden bireysel bir çıkış yolu yoktur. O halde zihin göçü dediğimiz olgu, bir anlamda da sürgündür.

Eğitim dilinin İngilizceye dönüşmesinin bir sonucu olarak ders kitaplarının ABD ve İngiltere kaynaklı olduğunu belirtmiştik. Bunun bir sonucu da ders kitaplarının içeriklerin ve bu kitaplarda yer alan örneklerin Türkiye gerçekliğiyle uyuşmamasıdır. Sözgelimi, Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümü bünyesinde başka birçok bölüme de verilen Mikroekonomi, Makroekonomi, Ekonomiye Giriş gibi derslerin içerikleri ABD'nin vergi sistemi ve bu sistemin üretime, finansa etkileri üzerine odaklanır. Benzer şekilde siyaset bilimi ve felsefenin etik

alanındaki kitapları da Türkiye'yi yakından ilgilendiren konulardan çok "eşcinsel evlilikleri", "kürtaj", "ötenazi", "ırkçılık", "antisemitizm" gibi daha çok ABD'nin güncel politik tartışmalarının zeminini oluşturan konulara yönelir. Bunun sonucu olarak bu tür bir üniversitenin iktisat bölümünde okuyan bir öğrenci kamu maliyesi, Türk Vergi Hukuku ve vergi sistemi, Türk Ticaret Kanunu, Borçlar Kanunu gibi alanlara dair herhangi bir bilgiye sahip olmadan mezun olur. Derslerin İngilizce olması Türkçenin dilbilgisinin işlendiği dilbilim gibi alanlarda ortaöğretim ile aradaki sürekliliği bozduğundan, öğrencinin bilgi birikimini yeterince değerlendirilemez.

Zihin göçünün sonuçları

Zihin göçünün akademik çalışanlar açısından sonuçları, kendi halklarına, kendi ülkelerinin gerçekliğine ve dahası kendilerine yabancılaşmalarıdır. Buna ek olarak akademik çalışmalarını yaparken yeterince derinleşmelerine engel olacak bir biçimde fazla sayıda yayın yapma zorunluluklarından ötürü, içerikten çok akademik yayın yapmanın biçimsel süreçlerine daha fazla zaman harcamak zorunda kalmalarıdır. Akademik çalışmalarının yayımlanması için konularını belirlemede özgür olmamaları, yaratıcı ve özgün eserler üretememelerine yol açmaktadır. Bunun da ötesinde yayın yapma olanaklarını ve puanlarını artırmak amacıyla yöneldikleri İngilizce okuma ve yazma edimi nedeniyle rakipleriyle eşitsiz bir yarış içine girmektedirler. Bunun bir diğer sonucu, ülkelerindeki derslerin İngilizce yapılmasının artmasına koşut olarak, ders yüklerinin artmasıdır. Yabancı dilde okuma ve anlamanın yarattığı güçlükler nedeniyle akademisyenlerin ve öğrencilerin iletişimleri sekteye uğramakta, ders esnasında yapılan tartışmalarda ve soru-yanıt bölümlerinde verim kaybıyla karşılaşılmaktadır. Akademisyenler ders verme pratiklerinde yabancı ders kitaplarıyla sınırlandıklarından çalışma alanlarının ve üretimlerinin, Dey ve diğerlerinin daha evvelden alıntılanan kavramsallaştırmasını kullanırsak, "kurumsal tek tipleşmesi" ve sonuç olarak niteliksizleşmesi kaçınılmazdır.

Bütün bunların sonucunda toplumuna yabancılaşan bilim (ve biliminsanı) kılavuz olma niteliğini kaybedecek ve bilimdışı seçenekler yaşamın kılavuzu olarak gündeme gelecektir. Buna paralel olarak bilim ile toplum arasındaki uçurum artacak ve bilime duyulan gereksinim azalacaktır (azalmaktadır). Bu da zihin göçünü tekrardan besleyen bir kısır döngüyü yaratır.

DİPNOTLAR

1) Verhoeven, T. Ludo, "Acquisition of Reading in a Second Language", *Reading Research Quarterly*, cilt 25, Sayı 2 (Bahar 1990), s.90.

2) Slavin, Robert E. ve Cheung, Alan, "A Synthesis of Research on Language of Reading Instruction for English Language Learners", *Review of Educational Research*, Cilt 75, Sayı 2 (Yaz 2005), s.249

3) Citron, James L., "Can Cross-Cultural Understanding Aid Second Language Acquisition? Toward a Theory of Ethnic-Lingual Relativity?", *Hispania*, Cilt 78, Sayı 1, (Mart 1995), s.105.

4) Dey, Eric L., Milem, Jeffrey F. ve Berger, Joseph B., "Changing Patterns of Publication Productivity: Accumulative Advantage or Institutional Isomorphism?", *Sociology of Education*, Cilt 70, Sayı 4 (Ekim 1997), s.308.

5) Dey, Eric L., Milem, Jeffrey F. ve Berger, Joseph B., "Changing Patterns of Publication Productivity: Accumulative Advantage or Institutional Isomorphism?", *Sociology of Education*, Cilt 70, Sayı 4 (Ekim 1997), s.310 .

6) Gibson, Chris ve Klocker, Natascha, "Academic Publishing as 'Creative' Industry, and Recent Discourses of 'Creative Economies': Some Critical Reflections", *Area*, Cilt 36, Sayı 4 (Aralık 2004), s.423 .

7) Del Favero, Marietta, "An Examination of the Relationship between Academic Discipline and Cognitive Complexity in Academic Deans' Administrative Behavior", *Research in Higher Education*, Cilt 47, Sayı 3 (Mayıs 2006), s.300.

8) Oili - Helena Ylijoki, "Entangled in Academic Capitalism? A Case - Study on Changing Ideals and Practices of University Research", *Higher Education*, Cilt 45, Sayı 3 (Nisan 2003), s.307.

KAYNAKLAR

- Citron, James L., "Can Cross-Cultural Understanding Aid Second Language Acquisition? Toward a Theory of Ethnic-Lingual Relativity?", *Hispania*, Cilt 78, Sayı 1, (Mart 1995), s.105-113.
- Del Favero, Marietta, "An Examination of the Relationship between Academic Discipline and Cognitive Complexity in Academic Deans' Administrative Behavior", *Research in Higher Education*, Cilt 47, Sayı 3 (Mayıs, 2006), s.281-315.
- Dey, Eric L., Milem, Jeffrey F. ve Berger, Joseph B., "Changing Patterns of Publication Productivity: Accumulative Advantage or Institutional Isomorphism?", *Sociology of Education*, Cilt 70, Sayı 4 (Ekim 1997), s.308-323.
- Gibson, Chris ve Klocker, Natascha, "Academic Publishing as 'Creative' Industry, and Recent Discourses of 'Creative Economies': Some Critical Reflections", *Area*, Cilt 36, Sayı 4 (Aralık 2004), s.423-434.
- Oili - Helena Ylijoki, "Entangled in Academic Capitalism? A Case –Study on Changing Ideals and Practices of University Research", *Higher Education*, Cilt 45, Sayı 3 (Nisan 2003), s.307-335.
- Phillipson, Robert, "English for Globalisation or for the World's People?", *International Review of Education / Internationale Zeitschrift für Erziehungwissenschaft / Revue Internationale de l'Education*, Cilt 47, Sayı 3/4, Globalisation, Language and Education (Temmuz 2001), s.185-200.
- Slavin, Robert E. ve Cheung, Alan, "A Synthesis of Research on Language of Reading Instruction for English Language Learners", *Review of Educational Research*, Cilt 75, Sayı 2 (Yaz 2005), s.247-284.
- Verhoeven, T. Ludo, "Acquisition of Reading in a Second Language", *Reading Research Quarterly*, cilt 25, Sayı 2 (Bahar, 1990), s.90-114.
- David Colquhoun, "Publish-or-Perish: Peer review and the corruption of science", (5 Eylül 2011), *The Guardian*, görüntülenme tarihi 1 Ağustos 2012. http://www.guardian.co.uk/science/2011/sep/05/publish-perish-peer-review-science
- "How to write a peer review for an academic journal", görüntülenme tarihi 1 Ağustos 2012. http://www.phd2published.com/2012/05/09/how-to-write-a-peer-review-for-an-academic-journal-six-steps-from-start-to-finish-by-tanya-golash-boza/

Nalân Mahsereci

Uçma düşü kuranlara...

İnsanın içinde kımıldayan bir şey var sanki, yüreğinde "pırr pırr" eden bir arzu. Bir tohumun durgunluğuna saklanmış kıpır kıpır yaşam enerjisiyle yüreğine kök salıp, yüreğinden beslendikleriyle kürekkemiklerini aşarak, sırtının üstüne bir filiz gibi sürgün vermek isteyen bir çift kanat: Uçmak istiyor insan. Doğayı, kendini, gerçeği aşmak istiyor...

Gözlerimiz gökyüzünde binlerce yıldır. Mağara ve kaya resimlerinde rastladığımız kuş motifleri, atalarımızın ilgilerini göklere de yönelttiğini gösteriyor. Kuşları beslenme, korunma, doğada olup biteni anlama gibi pratik amaçlarla gözlerken uçma düşleri de kurarlar mıydı? Bilemeyiz.

İnsanoğlunun tarihsel düşü: Uçmak

Ama tarih dönemlerinden insanın uçma düşünün izlerini sürebiliriz. Kimi ilginç tarihsel notlar aktaralım:

- Uçma düşünün en eski mitolojik anlatımı, Daidalos ve İkarus'un öyküsü. Girit Kralı Minos'un onları hapsettiği Labirent'ten kurtulmak için, balmumuyla sırtlarına yapıştırdıkları kanatlarla uçmuştur babaoğul.

- MÖ 428-347 arasında yaşadığı düşünülen, Platon'un arkadaşı Pisagorcu düşünür Tarantolu Arkhytas, buhargücüyle uçabilen tahtadan bir güvercin otomatı yapmıştır.

- Samsatlı (Adıyaman'ın bir ilçesi) hemşerimiz Lukianos (MS 120-180) ilk bilimkurgu sayılan *Gerçek Hikâyeler Üzerine* adlı yapıtında, fırtınaya kapılan bir gemiyle gökyüzüne yükseldiklerini ve Ay'a ulaştıklarını anlatır.

- Uçurtmanın 2500 yıllık tarihe sahip olduğu Çin'de, MS 550'li yıllarda, İmparator Gao Yong, deney yapmak amacıyla, uçurtmalara bağlanmış mahkûmları yüksek kulelerden aşağı attırırmış. Ele geçirdiği Doğu Çin İmparatorluğu'nun varisi Yuan Huangtou bu deneylerden sağ çıkan tek mâhkum olmuş: Başarıyla şehir duvarlarının üzerinden süzülmesine rağmen, idamdan kurtulamamış. Marco Polo da (1254-1324) Çin'de rüzgâr yardımıyla uçan ve insan taşıyan uçurtmaların varlığıyla ilgili bilgiler verir.

- Endülüslü Müslüman bilgin Abbas Ebu El-Kasım İbn Firnas İbn Wirdas al-Takurini (810-887), kendi icadı olan, üzerine kumaş gerdiği bir kanat mekanizmasıyla havada kuşlar gibi süzülmüş, yere inmeyi de başarmıştır. Uçmaya dönük bilimsel ilk çalışma İbn Firnas'ınki olarak kabul görmüş, adı ayda bir kratere verilmiştir.

- İngiltere'de Malmesbury Manastırı'nda keşiş olan Eilmer, 1010'da, yaklaşık 30 m^2 alanı kaplayan kanatları dengede tutarak, manastırın kulesinden aşağıya atlamış, süzülerek uçmuş, ancak yere inmeye çalışırken ayaklarını kırmıştır. Daha iyileşmeden yeni uçuş planları yapan Eilmer'e başrahip uçma yasağı getirmiştir.

- Rönesans dahisi Leonardo da Vinci'nin (1452-1519) çeşitli dönemlerindeki elyazmalarından, yarasalar, kuşlar, yırtıcı kuşlar ve uçan böcekleri sürekli gözlemlediği, bedenleri üzerinde anatomik incelemeler yaptığı, havanın ve rüzgârın doğası ile uçmanın yaslandığı ilkeler üzerine çıkarımlarda bulunduğu anlaşılır. Birçok makine tasarımı yapmış olan da Vinci'nin 14 tasarımı, uçmayı sağlamaya dönük kanat mekanizmaları ve araç tasarımlarıyla (paraşüt, helikopter, uçan gemi, uçan bisiklet-ornithopter, dikey ornithopter, yarı sabit kanatlı ornithopter) ilgiliydi.

- Flying Machine adlı internet sitesi, Leonardo da Vinci ile 1903'de ilk motorlu uçağı uçuran Wright kardeşler arasındaki yaklaşık 400 yılda, uçan makineler tasarlayan yüzlerce insan olduğunu belirtiyor ve bunların önemli bir bölümünü ele alıyor. (1)

- Tarihi kayıtlarda izlerine rastlanmadığından, kimilerince Evliya Çelebi'nin de "uçabildiğinin" kanıtı olarak gösterilen iki kahraman da toprakdaşımızdır. Hezarfen Ahmet Çelebi, IV. Murat'ın hükümranlığı zamanında (1623-1640), kollarına sabitlediği kanatlarla Galata Kulesi'nden uçarak, rüzgâr yardımıyla Boğaz'ı geçmiş, Üsküdar Doğancılar Meydanı'na inmiştir. Lagari Hasan Çelebi ise gene IV. Murat'ın kızı Kaya Sultan'ın doğum şenliklerinde, 50 okka barut kullanarak yaptığı fişekle gökyüzüne çıkacaktır. Fişek barutu tükettiğinde, ellerindeki kartal kanatlarını açarak denize düşüşünü yavaşlatmaya çalışmıştır.

- Ve 19. yüzyılın sonunda yaşamış olan Jules Verne (1828-1905), birçok yapıtında, insanı uzaklara, hatta Ay'a taşıyacak uçan araçları konu etmiştir.

- Bugün insanoğlu balon, zeplin, planör, uçak, helikopter, roket, delta-kanat (yelkenkanat), motorlu delta-kanat, paraşüt gibi değişik araçlarla uçmaktadır.

Uçmak doğayı aşmaktır

Uçmak, özgürlük imgesini de elinden tutarak getirir zihinlerimize. Daidalos ve İkarus'un mitolojik öyküsünde, kahramanlarımızın özgürlüklerine ancak uçarak kavuşabilecek olmaları anlamlıdır. Zanaatkârların ustası Daidalos, Girit Kralı Minos'un

onları hapsettiği Labirent'ten kurtulabilmek için tüylerden hazırladığı kanatları, balmumuyla yapıştırır sırtlarına. Yola çıkmadan oğlu İkarus'u uyarır, çok yüksekten uçarsa Güneş balmumunu eritecek, alçaktan uçarsa nem kanatlarını ağırlaştıracaktır. İkarus uçmanın coşkunluğuyla, babasının uyarılarına rağmen Güneş'e doğru yükselmekten kendini alamaz. Balmumunun erimesiyle kanatlar kopacak ve İkarus Ege Denizi'ne düşecektir. Daidalos ise İtalya kıyılarına varır. Daidalos, zorbalığı "teknolojisiyle" aşmıştır. Ama uçma coşkunluğuna, özgürlük sarhoşluğuna kapılmanın bir de bedeli vardır.

Cezaevi avlularından görülen bir avuç gökyüzü özgürlüktür. Kuşlar, onları izleyenlerin ulaşamayacağı yerlere uçup gitmekte özgürdür. Uçurtmalar, balonlar uçarken, özgürlük düşlerini de kuyruklarında götürür gökyüzüne.

İnsanı en çok bağlayan doğa yasalarıdır. Kuşkusuz sosyal yaşam, giderek daha da karmaşıklaşan bir bağ ağı içine sımsıkı hapsetmiştir insanı. Ama salt varlığının biyolojik yanıyla düşünürsek onu, yerçekiminden daha kuvvetli bir güç var mıdır insanı yeryüzüne zincirleyen? Uçmak, yeryüzünün zincirlerinden kurtulmaktır. Doğaya meydan okumaktır; onun en temel yasasından, yerçekimi zorunluluğundan kurtulmak, özgürleşmektir. Leonardo da Vinci, yerinde bir nitelemeyle, tasarladığı makine *Uccello*'nun (İtalyanca "kuş") "evreni şaşkınlığa sürükleyerek" uçacağını düşünür. (2)

Uçmak insanı aşmaktır

Uçmak, insanın biyolojik yapısını da aşmasıdır. Evrimimiz, uçma stratejisi üzerinde ilerlememiştir. Sadece kanatsızlığımız değildir, uçmamıza engel olan. Tarih boyu, kimisi hazin sonuçlanacak denemelerde, kanatlarla süzülmeyi başarmış, ama kanat çırpmayı başaramamıştır insanoğlu. Ağırlığımızı kaldırabilecek gücü üretemez kaslarımız. Bu nedenle uçabilmek için doğanın işleyiş ilkelerinden yararlanacak araçlar ve araçları harekete geçirecek güç kaynakları geliştirmemiz gerekir. Gözlemde bulunma, çıkarım yapma, sentezleme hasletlerimiz; deneme gayretimiz, bilgiyi üzerinden uçabileceğimiz yüksek birikimlere dönüştürebilmemiz, araç üretme, teknoloji geliştirme becerimizdir, biyolojimizin dar kalıplarını aşmamızı sağlayıp, bizi göklere ulaştıran.

Doğru araçlar geliştirmeden, çıplak beden gücüyle uçamayacağımızı anladıktan sonra, uçma becerisini, insanın biyolojik varlığını aşmış olmasını temsil eden "süperkahramanlarımıza" yakıştırır olduk. Olağandışı, "süper özellik" yaptık "uçmayı".

Süperkahramanlarımızın en popüleri, istediği hızda uçabilen süpermendir elbette. Onun kadar popüler olan bir diğeri, Batman da, yarasalardan ilham alınarak yapılmış peleriniyle, geceleri gökdelenler arasından süzülür. Örümcek adam uçamaz ama, o da yerçekimi yasalarına meydan okumayı, sıçrayarak yükseklere çıkmayı, örümcek özellikleriyle yapar.

Aslında insan gökleri "insanüstüye" çok eskilerden beri bırakmıştır. Gökyüzü, Tanrı katıdır. Gök Tanrıya inanan Eski Türklerde, cennet "uçmag" demekti. En eski uygarlıkların kralları, gökyüzünün (Tanrıların) temsilcisi oldukları savıyla, kendilerini kanatlı olarak betimletmişlerdir. Onların hayvanları olan boğalar, aslanlar, atlar da kanatlıdır; krallarının hem yeryüzüne hem gökyüzüne hükmetmesinin sembolüdürler.

Gene de insan, binyıllarca onlara bıraktığı gökyüzünü Tanrılardan ve krallardan almaya, ele geçirmeye çalışmakta; çıplak bedenle uçmasına engel olan fiziki ve biyolojik şartları sürekli zorlamaktadır. Çok iyi anımsayacağınız üzere, daha bundan birkaç ay önce Felix Baumgartner 39 km yükseklikten yeryüzüne atlayarak, bir rekora imza attı. Baumgartner, yaklaşık 37,5 km serbest olarak düştükten sonra, kalan 1,5 km'yi paraşütle inmişti.

Uçmak gerçeği aşmaktır

İnsanın gerçeklikle bağı sıkı dokunmamış düşünceleri, istekleri, "gene çok uçmuşsun" ya da "çok yükseklerden uçuyorsun…" yargılarıyla karşılanarak yere indirilmeye çalışılır. Zihinsel olarak uçmak, göklere zihnin kanatlarıyla açılmak, gerçeklikten uzaklaşmak, düşlere uzanmaktır. Gerçeği aşmaktır bu anlamda.

Gerçek yaşamın sorumluluklarından kaçmak, hep çocukluğunun renkli dünyasında kalmak, hiç büyümemek isteyen Peter Pan da uçarak aşmaz mı gerçek dünyayı; varolmayan ülkeye uçarak uzanmaz mı?

Aşk, çeşitli uyuşturucu maddeler kullanmak ve kimi sanat eserleriyle karşılaşmak da, bizi içinde bulunduğumuz mekân ve anın gerçekliğinden koparan, başka bir gerçekliğe uçuran eylemlerdir. Aşkta gerçeklik algımız sakatlanır ilk. Olmayanı var, olasılıkları gerçek sanırız. Her şeyi toz pembe görmeye başlarız; karaları toz pembeye çevirecek yaşam coşkusuyla dolup taştığımızdan belki… Aşkta, zihnimiz esriklikten uçmuştur ama, bedenimiz uyuşmamıştır.

Keyif verici maddeler ise, bedeni uyuştururken, zihni uçurur. Alkol aldığımızda zihinsel olarak etkin bir eylemin içindeysek, yaratıcılığımızın şahlandığı, düşüncelerimizin uçuşa geçtiği pek çoğumuzun deneyimidir. Sıradışı Alman düşünür Walter Benjamin, aralarında doktorların da bulunduğu bir gurup arkadaşıyla, "edineceği bilginin hatrına" uyuşturucu deneyleri yapmıştır. Uyuşturucunun etkisindeyken tuttuğu kayıtlardan, zihninin, içinde bulunduğu mekân ve gerçeklikten nasıl koptuğu, başka gerçeklik ve mekân algılarını nasıl yarattığı izlenmektedir.

Bedenen olduğu gibi zihnen de uçmak, gerçeklikten uzaklaşmak ister insan. Varolan gerçeği anlamak yetmez ona, hayal etmek ister; şimdinin gerçeğinden kopmak, binbir olasılık barındıran geleceğe uçmak ister. Yerçekimi yasası gibi an da dar gelir insana; geleceğe, yeni gerçeklik olasılıklarına, varoluş olanaklarına uçmak ister...

Devrim arzusu da bir gerçeği aşma arzusu değil midir? Anın tutucu görünen gerçeğini, bağrındaki binbir olasılık içinde arzuladığı yönü temsil edene çevirebilmek için, devrimle dönüştürebilmek için uğraşmaz mı devrimciler?

Kendini, zamanı ve mekânı aşmak isteyen, bunu tüm türdeşleriyle yapmak isteyen Martı Jonathan Livingston'a selamla bitirelim, bu giderek irtifa kazanan denemeyi.

uç mirim uç / bu yürek kafeste durur mu hiç / hadi uç! / uç mirim uç / bu yürek aheste durur mu hiç / hadi uç! (3)

DİPNOTLAR

1) http://www.flyingmachines.org/

2) Leonardo, Martin Kemp, Dost Kitabevi, Mayıs 2007, s.96.

3) Ezginin Günlüğü'nün Hezarfen adlı şarkısından. Söz ve müzik Hüsnü Arkan'ın.

İzlem Gözükeleş izlemg@gmail.com

Belge Özgürlüğü Günü

Belge özgürlüğü, en başta kendi bilgisayarımızda bulunan belgelere erişim hakkını içerir. Şunu iddia edebilirsiniz: "Bir belge bilgisayarımda bulunuyorsa, zaten erişim hakkım vardır." Fakat başta .doc uzantılı belgeleriniz olmak üzere bilgisayarınızdaki birçok dosya tam anlamıyla sizin olmayabilir.

2008 yılından itibaren, Mart ayının son çarşambası Belge Özgürlüğü Günü (Document Freedom Day - http://documentfreedom.org/) olarak kutlanıyor. Belge Özgürlüğü Günü (BÖG), FSF'nin (Free Software Foundation - Özgür Yazılım Vakfı) öncülüğünde düzenleniyor ve kullanıcıları açık standartlar ve açık belge biçimleri (formatları) konusunda bilinçlendirmeyi hedefliyor. BÖG, hedef kitlesinin özellikle teknik olmayan kullanıcılar olduğunu söylüyor. Ancak ülkemizde başta Türk bilişimcileri olmak üzere teknik olarak nitelendirilebilecek kesimlerin de açık standartlar konusunda duyarsız davrandığının altını çizmek gerekiyor.

Belge özgürlüğü, en başta kendi bilgisayarımızda bulunan belgelere erişim hakkını içerir. Şunu iddia edebilirsiniz: "Bir belge bilgisayarımda bulunuyorsa, zaten erişim hakkım vardır." Fakat başta .doc uzantılı belgeleriniz olmak üzere bilgisayarınızdaki birçok dosya tam anlamıyla sizin olmayabilir. "İstediğim zaman değiştirebildiğim, gerektiğinde silebildiğim bu dosyalar benim değilse, kimin?" diye sorabilirsiniz.

Hani belgeler sizindi?

Bu soruya yanıt verebilmek için bilişim teknolojilerinde biçim terimini açıklamak gerekiyor. Metin, ses ve/veya görüntü içeren belgelerin bilgisayar ortamında kullanılabilmesi için bilgisayarların anlayabileceği şekilde 1'ler ve 0'lar ile ifade edilmesi gerekir. Buna dosya biçimi deriz. Bilgisayarımda bulunan dosya biçimlerinin standart olması gerekir. Özel bir biçimde kodlanmış, sadece kendi bilgisayarımda okuyup yazabildiğim bir dosyayı diğer bilgisayar kullanıcılarıyla paylaşamam. Dosyam sadece belirli bir uygulamanın okuyabileceği şekilde kodlanmışsa dosyayı paylaşacağım kişinin de aynı uygulamaya sahip olmasını ummaktan başka çarem yoktur.

Bilişimsel çağ, paylaşım çağıdır. Bilgisayarlar asıl niteliksel sıçramayı 1990'ların ikinci yarısında, internetin yaygınlaşmasıyla beraber yapmıştır. Bilgisayarlar birbirlerine bağlandıkça bilginin paylaşımı da artmıştır. Bilgisayarlar arası paylaşımın sağlanabilmesi bilgisayarların üç temel koşul üzerinde anlaşması gerekir:

1) İletişim protokolleri
2) Teknik arayüzler
3) Enformasyon biçimleri

Bu nedenle ağ üzerinden iletişim ve paylaşım belirli standartlar çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Standartları iktisadi bir bakış açısıyla değerlendiren Ghosh'a göre standart, üzerinde hemfikir olunan ya da seçilen ve kullanımı önemli dışsallıklara neden olan teknolojidir. (1) Lemley ise daha genel bir standart tanımı yapar. Lemley'e göre standart (2), "bir ürünün ya da sürecin yaygın tasarımı için sunulan ya da sunulmaya çalışılan belirtimler (specification) kümesidir." Ancak her iki yazar da bu standartların oluşum sürecine değinmezler. (3) Standartlar farklı mekanizmalarla oluşup yaygınlaşabilirler. Örneğin, bir standart aşağıdan yukarıya kamudan ve özel sektörden kişilerin eşgüdümlü çalışmalarıyla oluşabileceği gi-

bi yukarıdan aşağıya bir hükümetin ya da uluslararası bir örgütün zorlamasıyla da olabilir; ya da bilişim sektöründe çok sık olduğu gibi, sektöre ilk giren standartları belirlemeye çalışır ve bu girişimini ağ dışsallığından faydalanarak yapar. Ağ dışsallığı, bir ürünün değerinin ya da kullanımının kullanan sayısıyla doğru orantılı olarak artmasıdır. 100 kişi dosyalarını Microsoft Word'un .doc uzantısıyla kaydedip paylaşıyorsa bu durum 101. kişi üzerinde de baskı oluşturacak ve o da dosyalarını Microsoft Word ile okuyup yazmak ve .doc uzantısıyla dağıtmak zorunda kalacaktır.

Bir bilgisayar kullanıcısının Microsoft Word kullanarak bir belge oluşturduğunu varsayalım. Microsoft kendi belirlediği özel bir standart çerçevesinde belgeleri biçimlendirir. Doğal olarak kendi oluşturduğu belgeyi yine en iyi kendi açacaktır. Microsoft Word'den başka yazılımlarla (örn. LibreOffice) da kaydedilen belge açılabilir. Fakat belgenin yüzde yüz, kaydedildiği gibi açılabilmesi her zaman olanaklı olmayabilir. Ufak tefek farklılar olabilir. Sorun, Microsoft'un belgelerini kendi belirlediği bir standarda göre kaydediyor olmasıdır. Yukarıdaki soruya dönersek...

Eğer bilgisayarınızdaki belgeleri sadece bir şirketin yazılımıyla tam doğru şekilde açıp değiştirebiliyorsanız, gönül rahatlığıyla bilgisayarınızdaki belgelerin sizin olduğunuzu söyleyebilir misiniz? 10 yıl sonra, Microsoft kullandığınız belge biçimini desteklemekten vazgeçmiş, eski Microsoft Word programınız yeni işletim sisteminizde çalıştırılamıyor olabilir... Belki de artık korsan yazılım kullanmanız engellenmiştir; dosyalarınıza tekrar kavuşabilmek için Microsoft'a lisans parası ödemenizden başka çare kalmamıştır. Hani belgeler sizindi?

Açık standartlar sorunu

Bu sorun, sadece kelime işlem programlarıyla da sınırlı değildir. "Bu web sitesi en iyi Internet Explorer'ın 7.x sürümünde görüntülenmektedir" uyarılarına rastlamışsınızdır. Bir web sitesi sadece Internet Explorer'da düzgün çalışıp Firefox, Chrome, Safari vb. tarayıcılarda hiç gösterilemiyor olabilir. Eğer sorun kamuya ait web sitelerinde oluyorsa durum daha da ciddileşir.

Bu konu genellikle serbest rekabet bağlamında tartışılmaktadır. Bir firma, kendi oluşturduğu standartlarla sektörde tekel durumuna gelip diğer firmaların ürünlerinin kullanımını engelleyebilir ve kullanıcıları kendi ürünlerini kullanmaya zorlayabilir. Kullanıcı, içine düştüğü bağımlılık ilişkisi sonucunda kendisi için daha uygun olsa da başka firmaların ürünlerini seçemez.

Ancak daha vahim olaylar da yaşanabilir. 2005 yılındaki Katrina Hortumu'nda olduğu gibi... Kazazedeler yardım için web üzerinden FEMA'ya (Federal Emergency Management Agency - Federal Acil Yönetim Ajansı) erişmek istediklerinde acı bir sürprizle karşılaştılar: Çevrimiçi kayıt merkezi sadece Microsoft Internet Explorer'da çalışmaktadır!

Kullanıcıların firmalara bağımlı kalmaması ve kamu belgelerine eşit erişim hakkı için açık standartlara uyum zorunludur. Fakat farklı açık standart tanımları olduğuna da dikkat etmek gerekir.

Avrupa Birliği'nce hazırlanan "Avrupa Birlikte Çalışabilirlik Çerçevesi" adlı raporda açık standartlar için asgari gereklilikler belirtilmektedir. Buna göre:

- Standart, kâr amacı olmayan bir örgüt tarafından benimsenip devam ettirilmeli, karar alma süreçleri tüm ilgililere açık olmalıdır.

- Yayımlanan standart ücretsiz ya da sembolik bir ücretle sunulmalıdır. Standardın kopyalanıp dağıtılması da ücretsiz ya da sembolik bir ücretle olmalıdır.

- Standardın, telif ya da patent içeren herhangi bir bölümü varsa, bu da herhangi bir ücret ödenmeden kullanılabilmelidir.

Özellikle standart oluşum sürecine, standardın bağımsız ve katılımcı bir şekilde oluşturulmasına yönelik vurgu önemlidir. Fakat patentlerle ilgili olan gereklilik, patentin standart çerçevesinde uygulanması durumunda ücretsiz olması, yarattıkları bağımlılık ilişkilerinden para kazanan şirketlerin tepkisine neden olmuştur. Patentlerin ücretsiz kullanımı yerine RAND adı verilen (Reasonable And Non-Discriminatory - Makul ve Adil) lisanslamalar önerilmiştir. Fakat neyin makul ve adil olacağı belirsizdir.

FSFE'nin (Avrupa Özgür Yazılım Vakfı) açık standart tanımı Avrupa Birliği'ninkine benzemekle beraber özellikle telif ve patentler konusunda daha hassastır. Ayrıca, Avrupa Özgür Yazılım Vakfı'na göre bir standardın açık bir standart sayılabilmesi için gerekli olanlar şunlardır:

- Tüm tarafların değerlendirmesine ve kullanımına hiçbir sınırlama olmaksızın eşit olanak verilmelidir.

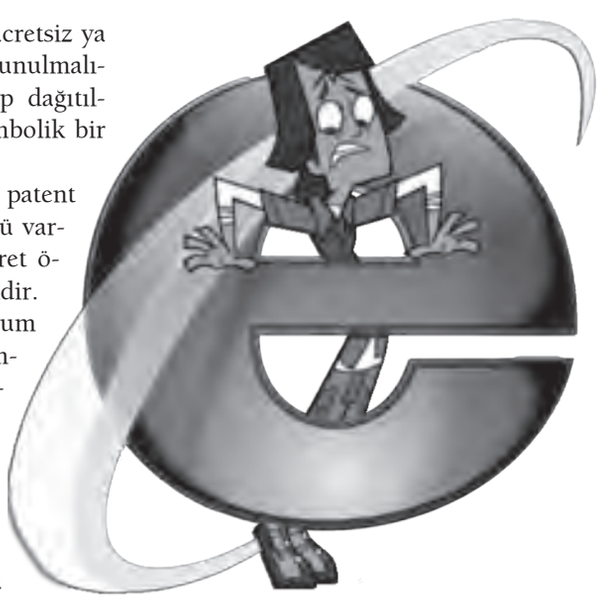
- Herhangi bir bileşeni ya da eklentisi, açık standart tanımına uymayan biçim veya protokoller içermemelidir.

- Bir tarafın veya herhangi iş modelinde kullanımını engelleyecek yasal veya teknik cümleler içermemelidir.

- Tek bir satıcıdan bağımsız, herkese açık ve tüm rakiplerin ve üçüncü tarafların katılımına eşit olanak verecek şekilde yönetilmeli ve geliştirilmelidir.

- Rakip satıcılar tarafından çok sayıda gerçekleştirimi veya tüm taraflar için aynı elverişlilikte tamamlanmış bir gerçekleştirimi olmalıdır.

FSFE'nin rekabete yaptığı vurgunun temelinde özgür yazılımların kullanımı için gerekli koşulları

"Android'ini özgürleştir" kampanyası tüketicilerin bir kuruma ya da şirkete bağlanmasını önlemek üzere FSFE'nin başlattığı kampanyalardan biri.

sağlama gayreti vardır. FSFE'ye göre, bilgisayarlara ve enformasyona kimin sahip olacağı önemli bir mücadele alanıdır. Bilişim tekelleri, bilgisayarları ve enformasyonu kimi zaman teknik kimi zaman da hukuksal yöntemlerle kontrol etme çabası içindedirler. Buna karşılık, özgür yazılım ve açık standartlar, bilgisayarlarımızı ve enformasyona eşit erişim hakkımızı savunmanın, geliştirmenin iki önemli aracıdır. Özgür yazılım ve açık standartlar iki ayrı konu değildir; birbiriyle ilişkilidir. Açık standartlar yaygınlaşmadan, özgür yazılım kullanımı artamaz. Özgür yazılımlar olmadan ise açık standartlar tam anlamıyla uygulanamaz.

ITU'nun (International Telecommunications Union - Uluslararası Telekomünikasyon Birliği) açık standart tanımında da standart oluşumunda katılımcılığa ve şeffaflığa vurgu vardır. Krechmer ise açık standartlar konusunda bir başka önemli konuya işaret etmektedir: Standardın, geriye dönük de uyumlu olması. (4)

Bu tanımlardan yola çıkarak, standardın açık olmasını şu üç başlık altında özetleyebiliriz: (3)

Geliştirmede açıklık: Açık standartların geliştirilmesi, tüm tarafların katılımına açık ve şeffaf olmalıdır. İşleyiş tanımlanmış ve belgelenmiş olmalı, karar verme süreçleri taraflardan herhangi birini ayrıcalıklı hale getirmeyecek şekilde düzenlenmelidir.

Gerçekleştirimde açıklık: Belirtimler, standartları uygulamak isteyenlere ve kamuya açık ve ücretsiz olmalıdır. Ayrıca bu belirtimlerin gerçekleştirimi için telif ve patent ücreti ödenmemelidir.

Kullanımda açıklık: Standart, kullanıcıyı bir satıcının bir ürününü satın almaya zorlamamalıdır. Örneğin, A ürünü sadece B ile çalışabilir diyerek kullanıcının hakları kısıtlanmamalıdır. Bunun yanında, standartlar daha sonra geliştirilse bile eski sürümlerine göre gerçekleştirilmiş ürünlerin kullanımını kısıtlamamalı ve kullanıcıyı elinde daha eski sürümlere göre gerçekleştirimi bulunan ürününü yükseltmeye zorlamamalıdır.

E-devlet uygulamalarının yaygınlaşması, bilişim teknolojilerinin hayatın her alanına girmesiyle beraber hükümetler açık standartları uygulamaya yönelmişlerdir. Başta Avrupa Birliği olmak üzere birçok ülkede, bilişim sistemlerinin birlikte çalışabilirliğini (bir sistemin ya da sürecin, ortak standartlar çerçevesinde bir diğer sistemin ya da sürecin bilgisini ve/veya işlevlerini kullanabilme yeteneği) sağlamak için düzenlemeler yapılmıştır.

İlk sürümü 2005 yılında duyurulan, 2009 yılında 2 nolu, 2012 yılında da 2.1 nolu sürümü yayımlanan (http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/Yayinlar/birlikte_calisabilirlik_esaslari_rehberi_2.1.pdf) "Birlikte Çalışabilirlik Esasları Rehberi" ise ülkemizde açık standartlar konusunda atılmış önemli bir adımdır. Belge, bilişim sistemlerinin nasıl sorunsuz olarak birbirleriyle beraber çalışabileceği konusunda öneriler getirmektedir. Bu öneriler, yalnız kamu bilişim sistemlerinden sorumlu olan yöneticiler için değil gündelik bilgisayar kullanımı için de önemlidir. Dosyaları paylaşırken, hangi şartlarda hangi biçimlerin kullanılabileceğine yönelik öneriler vardır. Örneğin, resim dosyaları .bmp, .gif, png ya da .jpg uzantısıyla kaydedilebilir. Fakat her birinin özelliği farklıdır. .bmp uzantılı dosyalar kayıpsızdır; görüntü kalitesinden ödün verilmez. .gif, fazla detay içermeyen görüntülerin sıkıştırılmasında kullanılır. .png ise .gif yerine kullanılabilir; bazı kısımları saydam olan resimlerin sıkıştırılmasında daha iyi sonuç verebilir. .jpeg renk duyarlılığı gerektiren, fakat veri kaybının (.bmp'nin tersine) kabul edilebilir olduğu durumlarda kullanılabilir.

Rehberin, kelime işlem belgeleri bölümü ise tartışmalıdır. Rehberin başında, "birlikte çalışabilirliği mümkün kılma ve rekabeti artırma hedefi kapsamında açık standartların kullanımı"nın benimsendiği belirtilmesine rağmen rehberde Microsoft Word'e de yer verilmiştir. Rehberin, 1. ve 2. sürümlerinde yer almamasına karşın 2.1'de, açık standartlar doğrultusunda geliştirilmiş ODF'ye ek olarak (OpenDocument - Açık Belge) Microsoft'un OOXML (Office Open XML) standardı da eklenmiştir.

Hem ODF hem de OOXML, sayısal ortamda metin, hesap tablosu, çizim ve sunu gibi belgelerini saklamaya yarayan belge standartlarıdır. ODF, 2006'da ISO/IEC 26300 adıyla bir ISO standardı olarak kabul edilirken OOXML 2008'de ISO standardı olmuştur (ISO/IEC 29500).

Belge standardı olarak ODF varken, Microsoft neden yeni bir dosya standardına gereksinim duymuştur? 2008 yılında ODTÜ Bilgisayar Mühendisliği Bölümü tarafından hazırlanan görüş yazısında, "Yeni bir standarda gerek duyulması eski standardın tamamen eksik ve yetersiz kalması ve gelişen teknolojiye ayak uyduramaması ile söz konusu olmalıdır. ODF durumunda bu durum söz konusu değildir." denilmektedir. (5)

2000'li yıllardaki birlikte çalışabilirlik tartışmalarına bakıldığında, Microsoft'a bu konuda önemli eleştiriler getirildiği, bu eleştirilerden yola çıkarak ODF'yi tercih eden kuruluşların sayısının arttığını, Microsoft Office'ten OpenOffice'e göçlerin hızlandığını görürüz. Bu bağlamda, Microsoft'un ODF'ye karşı OOXML'i bir standart olarak öne sürmesi stratejik bir karardır. OOXML savunucularının en büyük savlarından biri de var olan belgelerin büyük bir kısmının Microsoft Office belgesi olması, bunların ODF'ye çevrilirken kimi

zaman ufak da olsa sorunların çıkmasıdır. OOXML, Microsoft Office belgelerine tam uyumludur! Aslında bir standardın kullanılan eski bir ürünün özelliklerine göre oluşturulması garip bir durumdur. OOXML'in Microsoft dışı taraflarca yapılan gerçekleştirimlerinde farklı algoritmaların kullanılması durumunda benzer sorunlar yaşanıp yaşanmayacağı da belirsizdir. (5)

Standardın, tam bağımsız ve demokratik geliştirilmemiş oluşu, teknolojik tercihlere de yansımıştır. Örneğin, matematiksel formüller için genel bir standart ve W3C'nin (World Wide Web Consortium) önerisi olan MathML değil de Microsoft Office'den türetilen bir standart tercih edilmiştir.

En önemlisi de Microsoft'un daha önceki pratikleri göz önünde bulundurulduğunda OOXML'in çeşitli eklentilerle platform ve ürün bağımlılığı oluşturma yönünde adımlar atıp atmayacağı konusu endişe vericidir. Bu nedenle geleceğe yönelik hazırlanan bir rehberin, toplumsal bilginin geleceği için büyük risk taşıyan OOXML konusunda daha hassas olması, gerçek bir açık standart olan ODF'yi tercih etmesi gerekirdi.

Ne yapmalı?

Karar vericilerin tercihi böyle...

Biz ne yapabiliriz?

Aşağıdaki adresten LibreOffice'i indirmekle başlayabiliriz:

http://tr.libreoffice.org/download/.odt uzantılı dosya gördüğümüzde, "bu dosyayı düzgün açamıyorum. .doc uzantılı gönder." demekten vazgeçip, kendi dosyalarımızı ODF biçiminde saklayıp, zorunlu durumlarda .doc uzantısıyla paylaşabiliriz.

Bu zahmete (sadece şimdilik zahmet, ağ etkisiyle değişebilir) neden gireyim derseniz...

Çünkü açık standartlar sizin,

- Kullanılan yazılımdan bağımsız olarak diğerleriyle haberleşebilmenizi ve bilgiyi paylaşabilmenizi,
- Eski dosyalarımı açıp düzenleyebilecek miyim kaygısı olmadan yazılımınızı veya donanımınızı yükseltebilmenizi,
- Uyumluluk kaygısı taşımadan istediğiniz telefonu, tableti veya bilgisayarı kullanabilmenizi sağlar.

Çünkü açık standartlar toplumun,

- Daha başarılı yazılımlar ve teknik ürünler kullanabilmesini,
- e-devlet sistemlerinin ve servislerinin daha verimli olmasını,
- İnnovasyon ve deneyim için daha kaliteli yazılımların daha erişilebilir olmasını sağlar.

Belge Özgürlüğü Gününüz kutlu olsun!

KAYNAKLAR

1) Ghosh , R. (2005), "An Economic Basis for Open Standards", http://www.intgovforum.org/Substantive_1st_IGF/openstandards-IGF.pdf, son erişim 16/02/2013

2) Lemley, M. (2002), "Intellectual Property Rights and Standard-Setting Organizations", *Boalt Working Papers in Public Law*, Paper 24, 7-8 .

3) de Nardis, L. ve Tam, E. (2007), "Open Documents and Democracy a Political Basis For Open Document Standards", Yale Information Society Project.

4) Krechmer, K. (2005), "The Meaning of Open Standards, The International Journal of IT Standards and Standardization Research", Vol. 4 No. 1, http://www.csrstds.com/openstds.pdf, son erişim 17/02/2013

5) Üçoluk G., Şehitoğlu O.T., Çallı, G. ve Karadağ G. (2008), "Office Open XML Formatı Hakkında Görüş", ODTÜ Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, http://sehitoglu.web.tr/gunluk/wp-content/uploads/2008/03/ooxml-rapor.pdf, son erişim 19/02/2013.

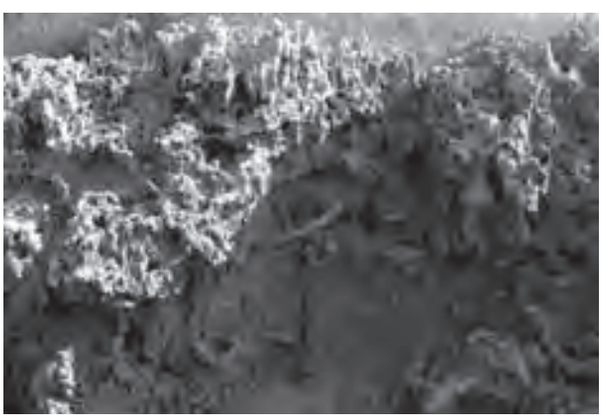

Deniz Şahin - Şule Dede

Bozcaada'da 16 bin yıllık bitki kök izleri

Ocak ayında, Bozcaada'da yapılan araştırmalarda, son buzul çağına ait bitki fosillerinin bulunduğu haberini almıştık. Araştırmanın yürütücüsü Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nde görevli Doç. Dr. Ahmet Evren Erginal, bulgulara ilişkin bilgi verdi.

4. Jeolojik zamanın sonlarından kalma fosil kumul (eolinit) tabakaları içinde yaygın olarak bulunan silindirik şekilli kök benzeri yapılar, John Northrop isimli doğa bilimci tarafından 1890'da Bahamalar'da gözlenmiş ve "rizomorf" olarak tanımlanmıştı. Bu kalıplar için en popüler tanım daha sonra yerbilimci Colin Klappa tarafından "rizolit" olarak önerildi. İçi boş veya genellikle karbonat dolgulu, güncel ağaç dallarına benzeyen dallı budaklı bu oluşuklar jeolojik geçmişte kıyı ortamlarında yaşanan iklimsel-çevresel değişimler ve deniz seviyesi oynamalarının tanıkları arasındadırlar.

Bitki kök kalıplarını içeren fosilleşmiş kumul tabakaları hakkındaki ilk bilgilerimiz ise Charles Darwin'in Avustralya'daki gözlemlerine kadar iniyor. Darwin eolinitlerin kökenini açıklarken kumları bu derece sıkıca birbirine bağlayan kalsiyum karbonatın kaynağını sorgulamıştı. Buna göre son buzul devrinde alçalan deniz seviyesi koşullarına dikkat çekti. Yani buzul çağı öncesinde deniz seviyesi yüksek iken şelf düzlüğünde yoğun karbonat çökelimi gerçekleşmiş, buzul çağında deniz seviyesi alçalınca bu karbonatlar kara haline gelen sığlıkta açığa çıkmıştı. Böylece çimentolayıcı karbonatlar denizden karaya esen rüzgârlarla kumul kumları içine taşındılar. Günümüzde olduğu gibi kumullar içinde yaşayan kumcul bitkiler de buzul çağındaki bu olaylara eşlik etmişlerdi. Kuvars kumları içinde kökünü sabitleştiren kum bitkileri öldüğünde kök boşlukları içine rüzgârla denizden taşınan çimentolayıcı karbonat birikti ve kök izlerini bir kalıp şeklinde kumul tabakaları içinde bıraktılar.

Durum bu açıdan değerlendirildiğinde Bozcaada'nın güney kıyısında, Zunguma Burnu'nda bulunan fosil kumullar ve bitki kök kalıpları son (Würm) buzul çağından kalma yapılardır. Bozdaada'nın bu fosil kumulları, günümüzdeki gibi kuzeydoğu ve güneybatıdan kuvvetle esen rüzgârların biriktirdiği iki tabaka paketi içerirler, yani çapraz tabakalıdırlar. Bu taşlaşmış kumlar içlerindeki kalsiyum karbonat oranı çok yüksek olup, %80-90 arasında değişir. Kumul kumları bol miktarda kuvars minerali içerdiğinden Işık Uyarımlı Lüminesans yöntemiyle kuvars minerallerinin en son güneş ışığına maruz kaldığı dönem tarihlendirildi. Işık Üniversitesi'nde Prof. Dr.Nafiye Güneç Kıyak tarafından yapılan tarihlendirmelerde kök kalıplarını saran kuvarslı kumlar 15 bin yıl yaş verdiler.

Konuşmayı ve şakımayı sağlayan benzer genler

Henüz yayımlanmamış deney sonuçlarına göre, insan beyninin kortikal ve bazal ganglion bölgelerinde konuşma için üretilen gen ürünleri, zebra ispinozu ve muhabbet kuşunun beyinlerinin sesli iletişim bölgelerindeki moleküllerle benzerlik gösteriyor. Ancak, kendi seslerini öğrenemeyen sesli kuşların -güvercin ve bıldırcınların- beyinlerinde bu moleküller bulunmuyor.

Araştırmacılardan Duke Üniversitesi'nden sinirbilimci Erich Jarvis, şakıyan kuşların şakımayı öğrenirken kullandıkları moleküler yolizleri üzerine çalışıyor. Daha önceki deneylerde Jarvis ve arkadaşları, şakıyan kuşların beyinlerinin ön tarafı ile kuşlarda şakımayı sağlayan kasların hareketini kontrol eden beyin sapı arasında bağlantı olduğunu buldular. Bu sinirsel devrenin daha ilkel halini, farelerdeki ses ötesi çiftleşme çağrılarında gördüler. İnsanlarda da konuşma için bu motor öğrenme yolizi bulunur.

Jarvis yapmış olduğu çalışmalar sonrasında geliştirdiği motor teorisi, sesli öğrenmenin kökeni için, eski beyin sistemlerinin hareketi nasıl kontrol ettiğini açıklıyor. Ayrıca Jarvis, şarkının ve konuşma dilinin öğrenilmesinde ve ses üretiminde, motor öğrenmenin beyin sistemleri içersinde nasıl evrimleştiğine ilişkin açıklamalar sunuyor.

Jarvis'e göre son deneyin sonuçları, konuşma ve şakıma gibi birbirine yakın ve karışık iki özellik açısından benzer davranış ve sinirsel bağlantının, birçok benzer genetik değişiklikle ilişkili olduğu izlenimini veriyor.

Kaynak: "Roots of language in human and bird biology: Genes activated for human speech similar to ones used by singing songbirds", *ScienceDaily*, http://www.sciencedaily.com /releases/2013/02/130214111604.htm

Hazırlayan:
Ar. Gör. Anıl Cebeci
Haliç Üni. Mol. Biyoloji ve Genetik Bölümü

Kanserin ölümcül matematiğini hesaba katmak

Duke Üniversitesinden iki araştırmacı kansere yol açan mutant genlerin ve hasarlı hücrelerin arkasındaki ölümcül matematiğe odaklanıyor.

Duke Üniversitesi'nden matematikçi Rick Durrett'e göre "Kanser, genetik mutasyonlar birikiminin son halkası... Bu durum, bir hücrenin mutasyona uğrayıp uğramayacağı, kanser yapan doğru mutasyon dizilimini gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceği ve kanserli hücrenin bölünmeye hangi oranda devam edeceği olasılıklarının bir dizisine indirgenebilir."

Rahim ağzı kanseri Durrett'in değindiği noktaya örnek teşkil ediyor. Kadınların rahim boyunda görülen tümörler, CDC'nin (1) cinsel yolla bulaşan en yaygın enfeksiyon olarak saydığı, insan papillomavirüslerinden (HPV) kaynaklanan kronik bir enfeksiyonla ilişkilendirilen bir dizi mutasyonla gelişiyor.

Duke Üniveristesi'nden jinekolog ve kadın hastalıkları uzmanı epidemiolojist Evan Myser, HPV'ye karşı aşılanmanın ve taramanın, bireysel veya grup olarak rahim ağzı kanserine yakalanma olasılıklarını nasıl etkilediğini gösteren modeller geliştirdi.

Myers asıl ihtiyaç duyulanın, hastalığının biyolojik temeli üzerine daha iyi modeller olduğunu vurguluyor. Bu noktada Durrett ve bölümdeki misafir matematikçi Marc Ryser gibi matematikçiler, kanser denklemine dahil oluyor. Ryser'e göre matematiksel modeller, HPV'nin doku düzeyi etkisinin klinik ve biyolojik verilerini tamamlayıcı rol üstlenebilir. Ryser, virüsün mutasyonlar ve hücresel dinamiklerinin gerçek hastalar üzerinde gözlenmesinin ve takip edilmesinin zor olduğunu ancak matematiksel modellerin enfeksiyonun ilerlemesini, tek bir hücreyi bile örneklemeden taklit edebileceğini açıklıyor.

İnsan papilloma virüsleri

Duke Üniversitesi'nde profesör olan matematikçi Rick Durrett.

"Bizim modelimizle, enfekte hücrenin değişmeye ve bölünmeye devam etmesi olasılığını hesaplayabiliyoruz. Simulasyonları, hastalığın bireylerde ve cinsel partnerlerinde nasıl yayıldığını görmek için kullanabiliyoruz" diyor Ryser.

Ryser gelecekte bu tip HPV doku düzeyi modellerinin, Myser'in tüm populasyon için geliştirdiği modellerle bir araya getirilebileceğini umuyor. Myser'e göre bu modeller birlikte, klinik araştırmacıların biyolojik olarak nelerin olası olduğunu ve klinik olarak gördükleriyle uyumlu olup olmadıklarını anlamalarını sağlayacak. "Eğer modeller gerçekle uyumlu ise onları gerçek hayatta olduğu gibi hastalığın bulaşması veya tedavisi ile ilgili konularda tahmin yürütmekte kullanabiliriz" diyor.

Ryser HPV üzerine ilk modellerini, Duke Üniversitesi'nde tüm sömestr boyunca sürecek olan *Kanseri Modelleme* başlıklı seminer dizisi dahilinde Ocak ayı içerisinde duyurdu. Durrett'in ev sahipliğini yaptığı seminerde, Duke'den ve başka üniversitelerden birçok matematikçi için çalışmalarını tartışabilecekleri ve sağlık merkezlerindeki klinik araştırmacılarla işbirliği yapabilecekleri bir ortam sağlanmış oldu. Konuşmaları çevrimiçi olarak canlı ya da daha sonra izlemek mümkün.

Ryser HPV'nin ve rahim ağzı kanserinin, klinik araştırmacıların bütünüyle anlayamadığı biyolojik yönünü anlamak ve bunları modellerinde kullanmak için Myers'le ortak çalışıyor. Hâlâ çözülmemiş problemlerden birisi de cinsel açıdan aktif kadınların %80'i HPV'ye en az bir defa yakalanıyorken, neden enfeksiyonun tekrarı sıkıntısının %1'den daha az bir oranda yaşandığı.

"Matematiksel modeller sayesinde, hücrelerin nerede ve ne zaman mutasyon geçirmeye başladığı gibi bilemediğimiz konularda daha iyi bir sezgi geliştirebiliriz... Bu gerçekten, hastada ancak semptomlar gözlenmeye başlayacak kadar ilerlediğinde kanseri teşhis eden doktorlarınkinden farklı bir bakış açısı" diyor Durrett.

Ryser'e göre kanseri modellemenin amacı, "bir model geliştirip gerçek hayatla ilgisi olmayan soyut hesaplar yapmak için matematik diyarına kaçmak değil." Matematikçiler, kanser için doğru bir model geliştirebilseler bile HPV veya kanser için bir tedavi elde edilemeyebilir. Ancak Ryser ekliyor: "Böyle modeller bize tedavi planını veya dozajları en etkili hale getirmek konusunda yardımcı olabilir; ya da bireylerin hangi sıklıkta kontrol edilmeleri konusunda."

Ryser, tıbba uyarlanabilecek bir model geliştirmeyi istediklerini ve bu modellerin bilimciler ve klinik araştırmacılar için hastalıklara ilişkin dinamikleri keşfetmek konusunda yardımcı olacağını söylüyor.

DİPNOT

1) CDC (Center for Disease Control): Hastalık Kontrol Merkezi, Birleşik Devletler'de bulaşıcı hastalıkları araştıran bir sağlık kuruluşu.

Kaynak: "Factoring in the Deadly Math of Cancer", *Science Daily*, http://www.sciencedaily.com/releases/2013/02/130221141121.htm

Hazırlayan:
Nazan Mahsereci

Yaşayan hücrelerden bilgisayar yapma sanatı

Sentetik biyologlar yaşayan hücrelerde adeta mantık işlemleri yapan DNA modülleri (birimleri) geliştirdi.

Nature Biotechnology'de bu hafta yayımlanan çalışmaya göre, bu "genetik devre"lerle bir hücrenin hayatında olup bitenleri takip etmek, bir kimyasal değişim esnasında hücrenin kaderini değiştirmek mümkün.

Sentetik biyoloji, disiplinlerarası çalışmalara güzel bir örnek. Elektrik mühendisliğinden hücre biyolojisine bir köprü kurarak gen fonksiyonlarını bir elektrik devresindeki bileşenlere benzetiyor. MIT'deki araştırmacılar buna dayanarak bilgisayarlarda kullanılan Boolean mantık kapılarına benzer (en basit ifadesiyle "ve", "veya", "değil" işlemlerinin kombinasyonundan oluşan işlemlerin elektrik devrelerine uygulanışı), çeşitli girdilere cevap oluşturan basit genetik birimler geliştirdi. Boston Üniversitesi'nden James Collins, bu bulgunun karar verme yeteneğine sahip programlanabilir hücre yapımını kolaylaştıracağını söylüyor.

Araştırmayı yürüten Timothy Lu, birçok basit parçayı bir araya getirerek farklı tipte mantık fonksiyonları oluşturmanın mümkün olduğunu belirtiyor.

Dairesel Mantık

Lu'nun mantık modülleri *Escherichia coli* bakteri hücrelerine sokulan dairesel DNA plazmitlerine (1) dayanıyor.

Lu, ekibiyle beraber her bir ikili mantık fonksiyonu için 16 plazmit

tasarladı. Bu plazmitlerde promotor (gen transkripsiyonunda [2] başlatıcı) ve terminatör (gen transkripsiyonunda sonlandırıcı) DNA dizileri ile beraber yeşil floresan protein (GFP) kodlayan bir gen de bulunuyor. Oluşturulan plazmiti kafanızda canlandırabilmek için, aşağıdaki görselde promotor ve terminatör arasına GFP genini ekleyebilirsiniz.

Bu sistemin kilit noktası ise pro-

motor ve terminatör DNA dizilerini kesen ve yeniden düzenleyen rekombinaz enzimi; yani bu gen bölgelerini aktif ya da inaktif yapabiliyor.

Peki, bu biyolojik sistem elektronik mekanizmayla nerede buluşuyor? Makalede gösterilen bir devreye göre, iki terminatör bölgesi promotor ile GFP geninin arasına yerleştiriliyor. Terminatörler, GFP geninin okunmasını önlüyor; fakat terminatör rekombinaz enzimi ile inaktif hale getirildiğinde gen okunabiliyor.

Rekombinaz enzimi daha önce DNA hafızasına veri girişinde kullanıldı. Bu çalışmayla ise DNA'yı hesaplamanın içinde buluyoruz. Lu diyor ki, "Eğer sizin değiştirdiğiniz DNA, promotor veya terminatör gibi düzenleyici bir eleman ise bu sizin hücre içinde bir şeyleri kontrol edebilmeniz anlamına geliyor ve mantığı veren de bu kontrol."

MIT'den sentetik biyolog Christopher Voigt, bu yapay modüller hakkında "DNA'ya bilginin depolanması için oldukça dijital ve kalıcı bir yol." diyor. "Oluşturulan 'mantık' birçok tecrübeyi kaydedebilir, hücrelerin farklı çevrelere maruz kalıp kalmadığı gibi." Voigt'e göre bu sistemin bir faydası da şu: Değişim kalıcı. Hücreler öldükten sonra bile DNA'larından verilere ulaşılabilir. Örneğin değiştirilen plazmitlerin 90 kuşak boyunca aktarıldığı bulundu. Bu da hücrelerin atalarının tarihindeki dönüm noktalarının çalışılması için önemli.

Lu'ya göre, bu yaklaşım biyoteknoloji için de kullanışlı olabilir. Örneğin, bu basit genetik devreler sayesinde belirli bir sinyalle aktifleşene kadar kapal ı olan anahtar genlerin olduğu hücreler kültürlenebilir; böylece sistem hazır olduğunda sürekli ilaç üretimi mümkün olabilir.

DİPNOTLAR

1) Plazmit: Kendi kendini eşleyebilen, kromozomdan ayrı dairesel ve çift sarmallı DNA parçasıdır. Genellikle bakterilerde, bazen de ökaryotlarda bulunur. Çeşitli antibiyotik direnç genleri bulunduran plazmitler, bu özellikleri nedeniyle rekombinant DNA teknolojisinde yaygın olarak kullanılır. Genlerin çoğaltılması, çok miktarda protein üretimi için kullanılan önemli araçlardır.

2) DNA'dan RNA'ya genetik bilginin aktarımı. Eğer protein eldesi varsa, DNA'da bulunan genetik bilginin (bir mesajcı RNA aracılığıyla) bir protein veya peptit dizisine çevirisinin ilk aşaması.

Kaynak: "How to turn living cells into computers", *Nature* , http://www.nature.com/news/how-to-turn-living-cells-into-computers-1.12406

Hazırlayan: Bilgenur Baloğlu

Reklamlar, cinsiyetçi algıları değiştirir mi?

Yayıncılık gibi bazı alanlarda, kadın yazarlar yazılarının daha çok okuyucuya ulaşması ve daha kolay yayınlanabilmesi için erkek takma isimler kullanırlar. Peki ya reklamcılar satışı artırmak için bu cinsiyet ayrımına ve kalıplaşmış yargılara önem veriyorlar mı?

USC Marshall Okulu'ndan Valerie Folkes ve Ohio State Üniversitesi'nden Profesör Shashi Matta, tüketim alanında toplumsal cinsiyete ilişkin önyargıların etkisini araştırdı. Çalışmanın sonucu, cinsiyete ilişkin yargıların halen önemli bir etkisi olduğu yönünde.

Bir tüketici psikolojisi dergisinde yayınlanan yazıda, "Bir eser yaratıcısının karakterine benzediğinde; bazen kulağa daha hoş gelir." deniyor. Folkes and Matta, cinsiyet yargıları ekseninde biçimlenen tüketici davranışlarını anlamak için klasik müziği kullandı. Araştırmada, klasik müzik dinleyicileri ve üniversite öğrencilerinden, erkek ve kadın sanatçıların müziklerini değerlendirmeleri ve bununla ilgili sorular yanıtlamaları istendi.

Katılımcılara eserlerin hangisinin bir kadına, hangisinin bir erkeğe ait olduğu söylenip ilk olarak erkeğe ait olanın karakteriyle ilgili düşünceleri soruldu. Katılımcıların çoğu müziği "güçlü" olarak tarif ettiler. Kadına sanatçıların eserleri ile ilgili ise "da-

Sürüngenlerin başı belada!

Londra Zooloji Topluluğu (ZSL) ve Nesli Tükenme Tehlikesi Altında Olan (IUCN) Türleri Kurtarma Komisyonu (SSC) uzmanlarının Şubat ayında yayınladığı rapora göre dünya üzerindeki sürüngenlerin %90'ının yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu tahmin ediliyor.

Biological Conservation dergisinde yayınlanan araştırma sürüngenlerin küresel korunma durumunu özetleyen alanında ilk çalışma olma özelliği taşıyor. Dünyaca ünlü 200'den fazla uzman, dünya genelinde rastgele seçilen 1500 sürüngenin yok olma riskini değerlendirdi. Buna göre sürüngenlerin %90'ından fazlası yok olma tehlikesi ile karşı karşıya. Bu oranın %12'si "kritik düzeyde tehlikede", %41'i "tehlikede" ve %47'si "savunmasız" olarak sınıflandırıldı. Uzmanlar özellikle kritik düzeyde tehlikede olan üç türün neslinin tükenmeye yakın olduğunun altını çizdi. Bunlardan biri, sadece Bolivya'nın bir bölgesinde bulunan ve bir orman koşucusu olarak adlandırılan kertenkele *Ameiva vittata.*

Hayvanların yaşam alanlarının tarım alanlarına dönüştürülmesi ve ağaçların kesilmesinin bir sonucu olarak tropikal bölgelerde bu hayvanlar için tehlike seviyesi daha yüksek. Araştırmacılardan Dr. Monika Böhm "Sürüngenler genellikle koşulların zorlu olduğu yaşam alanlarıyla ilişkilendiriliyor, dolayısıyla değişen dünyamızda sorun yaşamayacakları düşünülüyor. Ancak birçok tür yaşam alanlarını kullanma ve iklim koşullarına uyum sağlama açısından özelleşmiştir. Bu yüzden neredeyse her gün vücut fonksiyonlarını ayarlamak zorundadırlar. Bu durum türlerin çevre değişikliklerine karşı daha hassas olmalarına yol açıyor." diyor.

Öte yandan yok olma tehlikesi bu geniş grupla sınırlı değil. Çalışmaya göre tatlı su sürüngenlerinin %30'unun nesli tükenmek üzere. Bu oran yalnızca tatlı su kaplumbağalarını düşündüğümüzde %50'ye yükseliyor. Üstelik bu canlıların yaşamını ulusal ve uluslararası ticaret de oldukça etkiliyor.

Kara sürüngenlerinin karşı karşıya olduğu tehdit -daha az görünmesine rağmen- kısıtlı bir alanda karşılamaya çalıştıkları biyolojik ve çevresel gereksinimler. Bunun yanı sıra yavaş hareket ediyor olmaları, onları insan baskısına daha duyarlı hale getiriyor. Haiti'de yaşayan Anolis kertenkelelerinin üçte ikisinin nesli bölgedeki ormansızlaşma nedeniyle yüksek risk altında.

Topluca "sürüngen" olarak tanımlanan hayvanlar yılan, kertenkele, amphisbaenians (solucan kertenkele olarak bilinir), timsah ve tuataradır. Dünya üzerinde ilk olarak 300 milyon yıl önce görülen bu canlıların uzun ve karmaşık bir evrim öyküleri var. Gerek av gerekse avcı olarak gezegendeki ekosistemin işleyişinde hayati role sahipler.

ZSL Göstergeler ve Değerlendirmeler Birimi'nin başında bulunan Dr. Ben Collen "Etkin koruma eylemleri konusunda bilgisizlik ve uygulamadaki eksiklikler sürüngenlerin dünya üzerindeki varlıklarını devam ettirmeleri açısından derhal giderilmeli. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, sürüngenlerin koruma haritasında hızlıca yerlerini almaları için bir koruma kanunu çıkarma açısından kısa yol oluşturabilir." diyor.

Nesli Tükenme Tehlikesi Altında Olan Yılan ve Kertenkele Türlerinin Kırmızı Listesi Koordinatörü Philip Bowles ise "Bu araştırma sürüngenlerin küresel korunma durumlarını değerlendirmeye karşı atılan çok önemli bir adım. Bulgular bu türlerin durumunu ve büyüyen tehditleri gözler önüne sererek bir alarm etkisi yaratıyor. Habitat kaybı ve hasat gibi tehditlerle mücadele etmek, sürüngen sayısındaki düşüşü tersine çevirmek açısından öncelik taşımalıdır." diye belirtiyor.

Bu araştırma, koruma başarısını değerlendirmek ve insanlığın küresel canlı çeşitliliği üzerindeki etkisini göstermek açısından belirleyici bir örnek. ZSL, bu alanda çalışan diğer örgütler ile işbirliği içinde hareket ederek, sürüngenlere dair bir koruma planlaması yapma konusunda çalışmaya devam ediyor.

Kaynak: "Slithering Towards Extinction: Reptiles in Trouble", Science Daily , http://www.sciencedaily.com/releases/2013/02/130217085303.htm

Hazırlayan: Çağla Eren
İTÜ Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü

ha hassas, gücü zayıf ve kalitesinin daha düşük" olduğuna dair yorumlar alındı. Bu yanıtlar cinsiyetlerin beceri ve kişiliklerine ilişkin yargıların yansımasıydı.

Ancak, Matta ve Folkes katılımcılara kadın sanatçının eserinin kalitesi ve yeterliliğiyle ilgili bilgi verip daha sonra müziği dinleterek ek bir deney daha yaptılar. Katılımcılar edindikleri bilgiler ışığında eseri aynı anda hem güçlü hem de hassas olarak değerlendirdiler. Bu cevap, katılımcıların, hem eserin kalitesini onayladığını hem de müziğin hassaslığını pozitif bir yoruma çevirdiğini gösteriyordu.

Araştırmadan çıkan sonuç, ürünlerin reklamlarıyla birlikte verilen mesajların tüketicilerin toplumsal cinsiyet algısını kırabileceğini gösteriyordu. Başka bir deyişle, yapılan reklamlar ürün yaratıcısının yeterliliğini vurguladığı sürece, tüketicilerin deneyimlerini, algılarını ve davranışlarını pozitif yönde de etkileyebiliyor.

Folkes'a göre yalnızca kalitenin ve yeterliliğin vurgulanması kalıplaşmış klişelerin aşılması ve ürünlerin insanlar için daha çekici olması ihtimalini artırıyor. Bu araştırma, reklamların içeriğinin cinsiyetçi rollerin pekiştirilmesine katkı koyduğu gibi, tersi bir durumda toplumsal cinsiyete ilişkin algıları kırabildiğini kanıtlıyor.

Kaynak: *e!Science News*, "Marketing technique: Activating gender stereotypes just to knock 'em down" , http://esciencenews.com/articles/2013/02/12/marketing.technique.activating.gender.stereotypes.just.knock.em.down.

Hazırlayan: Saliha Damar

Bilim kitaplarındaki görseller, başarıyı nasıl etkiler?

Ders kitaplarındaki resimlerde çoğunlukla erkeklerin yer alması kız öğrencilerin bilim derslerindeki başarısını azaltabilir

Yapılan küçük ölçekli bilimsel bir çalışmanın verilerine göre, fen bilgisi derslerinde yapılan sınavlarda erkek öğrencilerin kız öğrencilere "fark atma" eğiliminin sebepleri arasında, bu derslere ait kitaplarda kullanılan görsellerin çoğunlukla erkek biliminsanlarına ait olması sayılabilir.

Araştırmacılar, 81 lise öğrencisi ile yaptıkları bu çalışmada, kız ve erkek öğrenciler arasındaki "cinsiyete bağlı başarı oranının", kadın biliminsanı fotoğrafı bulunan metinlere ilişkin yapılan sınavda, kız öğrencilerin lehine değiştiğini söylüyor. Ancak araştırmacılar sınırlı sayıda kişi ile çalışma yapıldığının altını çiziyor. Ayrıca diğer faktörlere bağlı olarak, sınavlarda görülen değişimin gündelik hayatta da devam etmesini beklemenin gerçekdışı olduğunu vurgulamayı da unutmuyorlar.

Buna rağmen araştırmanın sonuçları, ders kitaplarında farklı örneklere yer vermenin oldukça önemli bir adım olduğunu gösteriyor. New Jersey'de bulunan Rutgers Üniversitesi'nden Jessica J. Good ve meslektaşları tarafından yapılan bu çalışma *Journal of Social Psychology* dergisinin Mart-Nisan sayısında yayımlandı.

Yapılan çalışmada, 9. ve 10. sınıf öğrencisi olan 29 erkek ve 52 kız öğrenciden her sayfasında bir fotoğraf bulunan toplamda üç sayfa kimya metni okunması istendi. Öğrencilere rastlantısal olarak bu okuma metinlerinin üç farklı versiyonu dağıtıldı, birinci metindeki tüm fotoğraflarda yalnızca erkek biliminsanı, ikinci metindeki fotoğraflarda yalnızca kadın biliminsanı ve son metindeki fotoğraflarda ise her iki cinsiyete ait eşit sayıda fotoğraf yer alıyordu. Okuma metinleri ise her üç versiyonda da aynıydı. Daha önceden herhangi bir kimya eğitimi almamış bu öğrenciler, metinleri okuduktan sonra kısa bir teste tabi tutuldular.

Araştırmacıların raporuna göre, kız öğrenciler sadece kadın fotoğraflarının yer aldığı metne ilişkin sınavda oldukça başarılı olurken, erkek öğrenciler de sadece erkek fotoğraflarının yer aldığı metne ilişkin sınavda oldukça başarılıydılar. Bu sebeple iki grup arasındaki başarı farklılığı istatistiki olarak önemli bir noktaya ulaşmıyordu. Ancak, sadece kadın fotoğraflarının yer aldığı metne ilişkin sınavda, öğrenciler arasında kız öğrencilerin başarısı erkek öğrencilere göre çok daha yüksekti.

Good ve meslektaşlarına göre, ders kitaplarında çoğunlukla erkek bilim insanı resimlerinin yer alması okuyucu tarafından "stereotip tehdidi" olarak algılanabilir. "Stereotip tehdidi" ilk olarak California'da yer alan Stanford Üniversitesi araştırmacıları tarafından 1990'ların ortalarında tanımlandı. Bu durum, stereotip kişinin yetenekleri üzerinde olumsuz bir etki oluşturmaya başladığı an ortaya çıkıyor. Kişinin zihninde oluşan bu olumsuz etki, yeteneklerine de ket vurmasına neden oluyor. Örneğin bu çalışmada stereotip tehdidi, testi yapan öğrencilerin başarısını düşürüyor.

Bu olguya bağlı olarak Good ve meslektaşlarına göre, ders kitaplarının çoğunda erkek biliminsanı fotoğraflarının kullanılması kızların erkeklere göre daha başarısız olduğu düşüncesine inanmayı teşvik edebilir ve sonuçlar da bu düşünce doğrultusunda gerçekleşebilir. Good ve çalışma arkadaşlarının elde ettiği yeni bulgular stereotip tehdidinin iki yönlü olarak çalışabildiğini gösteriyor. Kalıp düşüncelerden yalnızca dezavantajlı olan grup değil avantajlı konumdaki gruplar da etkileniyor. Örneğin yapılan bu çalışmada, fen bilgisi derslerinde erkeklerin kızlardan daha iyi olduğuna yönelik kalıplaşmış düşünce, erkek öğrenciler stereotipi kesintiye uğratacak bir fotoğrafla karşılaştıkları zaman avantajını kaybediyor.

Araştırmacılara göre, üzerinde daha fazla çalışma yapılması gerekse de her iki cinsiyetin de yer aldığı fotoğraflar ders kitaplarında kullanıldığında çözüm kendiliğinden ortaya çıkıyor. Aynı zamanda bu yöntem, kalıp haline gelmiş resimlerin yarattığı negatif etkileri ortadan kaldırmak için basit ve masrafsız bir yol. Good ve meslektaşları stereotip tehdidinin tam olarak nasıl çalıştığını bilmediklerini ancak bu olgunun büyük ölçüde kişilerin bilinçaltını yönlendirdiğine dair kanıtların var olduğunu söylüyorlar. Endişenin, toplumun beklentilerine göre davranma eğiliminin de stereotip tehdidine yol açacak etkenler arasında olabileceğini belirtiyorlar.

Kaynak: "Mostly-male book images may reduce girls' science scores", *World Science* , http://www.world-science.net/exclusives/100421_gender.htm

Hazırlayan: Eylem Mercimek

Eşcinsellikte kritik bir faktör: Epigenetik

Epigenetik (yani gen ifadesinin epi- işaret denilen geçici şalterlerle nasıl düzenlendiği), eşcinselliğin neden ortaya çıktığı konusunda ona katkıda bulunan kritik ve gözardı edilmiş bir faktör gibi görünüyor.

The Quaterly Review of Biology'de çevrimiçi olarak yayınlanan çalışmaya göre normalde nesilden nesile aktarılmayıp silinen cinsiyete özel epi-işaretler, silinmekten kaçıp babadan kıza ve anneden oğula aktarıldığı zaman eşcinsellik ortaya çıkabiliyor.

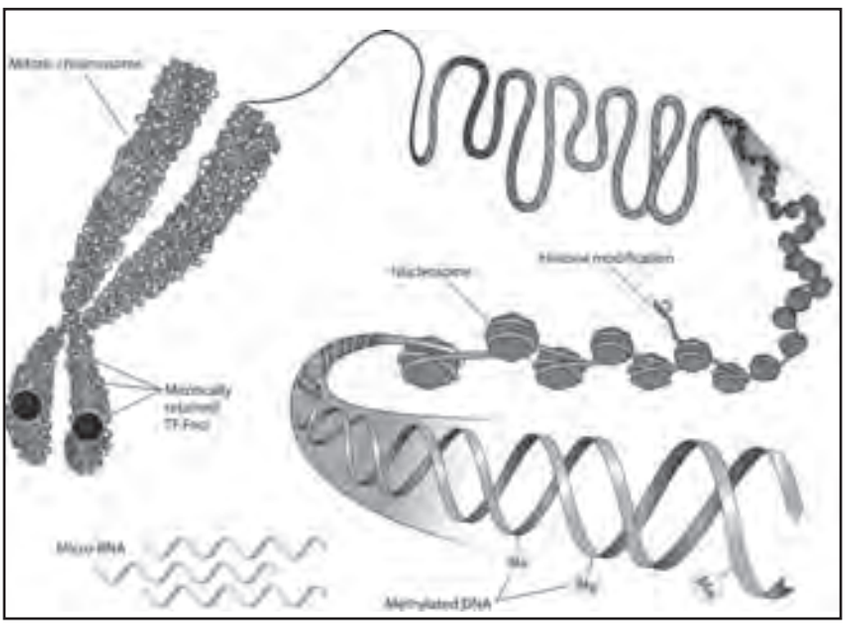
Evrimsel bir bakış açısından bakıldığında, eşcinsellik Darwin'in doğal seleksiyon görüşüne göre gelişmesi ve devam etmesi beklenmeyen bir özellik. Fakat çoğu kültürdeki kadın ve erkeklerde eşcinselliğe sıkça rastlanıyor. Önceki çalışmalar eşcinselliğin aile içinde görüldüğünü göstermişti ve bu durumda çoğu araştırmacı cinsel yönelim konusunun genetik anlamda destekleyici öğeleri olduğunu tahmin etmişti. Ancak bir genetik bağlantı bulmak adına yapılan sayısız çalışmaya rağmen eşcinsellikle ilgili önemli bir gen bulunamadı.

Yapılan bu güncel çalışmada ise genomiçi uyuşmazlık konusunda çalışan Ulusal Matematiksel ve Biyolojik Sentez (NIMBioS) Enstitüsü'ndeki araştırmacılar evrimsel teoriyi, gen ifadesinin moleküler anlamda düzenlenmesi ve androjene bağlı cinsel gelişim konularındaki son gelişmelerle birleştirerek, bunu eşcinsellikte epigenetiğin rolünü tasvir edecek bir biyolojik ve matematiksel model üretmekte kullandılar.

Epi- işaretler genlerimizin omurgasına tutunmuş ek bir bilgi katmanıdır ve genlerin ifadelerini düzenlerler. Genler talimatları yerine getirirken epi- işaretler bu talimatların nasıl yürütüleceği konusunda genleri yönlendirir ve gelişim sırasında genlerin ne zaman, nerede, ne kadar ifade edileceğini yönetir. Epi-işaretler genelde her nesilde yeniden üretilir. Fakat son kanıtlar bazen nesiller arasında bunların taşınabildiğini ve böylelikle kan bağı olanlar arasındaki benzerliğe, paylaşılan genlere benzeyerek katkıda bulunabildiğini gösterdi.

Erken fetal gelişimde üretilen cinsiyete özel epi- işaretler, her cinsiyeti testosteronda var olan ve geç fetal gelişimden sonra olan doğal çeşitlilikten korur. Cinsiyeti kız olan fetüsler tipik olmayan şekilde yüksek testosterona maruz kalınca cinsiyete özel epi- işaretler onları maskülinleşmekten alıkoyar; aynısı tersi şekilde erkek fetüslerde de gerçekleşir. Farklı epi- işaretler farklı cinsiyete özgü özellikleri maskülenleşmeden veya feminenleşmeden korur. Bazıları genital organları, bazıları cinsel kimliği, diğerleri ise cinsel partner tercihini etkiler. Ancak bu epi- işaretler nesiller boyunca aktarılıp babadan kıza ve anneden oğula geçtiğinde oğullardaki bazı özelliklerin feminenleşmesi (cinsel yönelim gibi) veya benzer şekilde kızlardaki bazı özelliklerin maskülenleşmesi gibi tersi şekilde etkilere sebep olabiliyor.

Kalıtsal epigenetiğin mekanizması.

Çalışma eşcinselliğin evrimsel anlamdaki bilmecesini, normalde fetal gelişim esnasında ebeveynleri cinsiyet hormonu seviyelerindeki doğal seçilimden koruyan "cinsel anlamda antagonistik (muhalif)" epi- işaretlerin, bazen nesiller arasında geçiş yapması ve karşı cinsiyetteki dölde eşcinsellikle sonuçlanması bulgularıyla çözüyor. Matematiksel modelleme bu epi- işaretleri kodlayan genlerin popülasyonda kolaylıkla yayılabildiğini, zira bunların ebeveynin uygunluğunu her daim arttırdığı fakat seyrek şekilde silinmekten kaçtığı ve dölün uygunluğunu azalttığını gösterdi.

Çalışmanın yazarlarından, NIMBioS'un müdür yardımcısı ve Tennessee-Knoxville Üniversitesi'nde akademisyen olan Sergey Gavrilets çalışmayı, "Cinsel anlamda antagonistik epi- işaretlerin nesiller arasındaki geçişi insan eşcinselliği fenomeninin evrimsel mekanizmasına dair en makul açıklama." diye yorumladı.

Kaynak: "Epigenetics May Be a Critical Factor Contributing to Homosexuality, Study Suggests", *Science Daily*,releases/2012/12/121211083212.htm

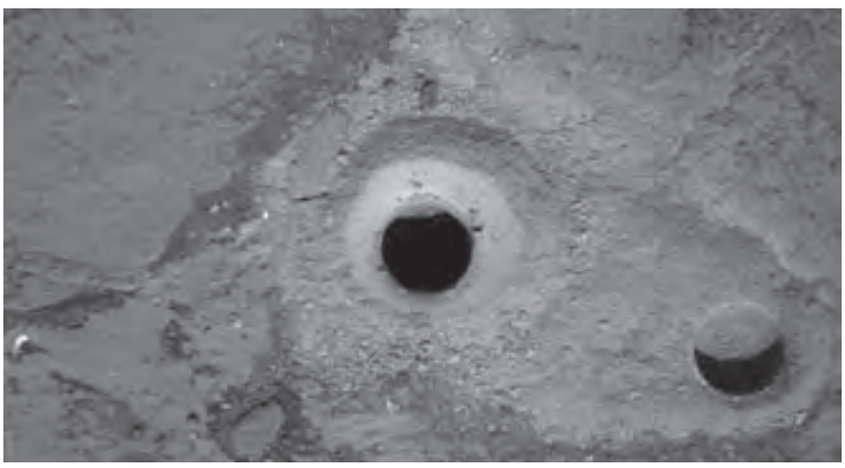
Hazırlayan: G. Pınar Gerçek

ASTRONOMİ

Curiosity Marslıları, yüzeyin altında arıyor

NASA'ya ait Curiosity uzay aracının görevi Mars yüzeyini daha ayrıntısıyla araştırmak, üzerinde yerleşime uygun bölgeleri ve yaşamın evrimleşmesine elverişli yerleri araştırmak, varsa yaşam belirlemek amacıyla gönderilmişti. Dünya'daki birçok deney mekanizmasının içinde barındıran bu devasa laboratuvar, Mars'taki bir kaya üzerinde araştırma yaptığı sırada sahip olduğu bir delici ile kayanın içini delmeye başladı ve Mars'ın önceki jeolojik zamanlarına inmeyi başardı. Bu insan yapımı bir aletin herhangi bir gökcismine yaptığı ilk delme işlemi oldu.

Curiosity robotundan alınan bu görüntüde, robotun Klein Kayası'nda açtığı delik görülüyor.

NASA'nın Curiosity sorumlusu John Grunsfeld "İnsan eliyle uzaya gönderilen en gelişmiş laboratuvar… Bu insanlık tarihinde bir dönüm noktasıdır" diye konuştu. Curiosity şimdi Mars'ın derinliklerinden çıkardığı bu kaya parçasını laboratuvarında inceleyecek ve bunun sonucunda Mars'ın geçmiş dönemlerinde olanları daha iyi anlamış olacağız. Mars'ın deldiği kaya, Curiostiy Projesi'nin yöneticilerinden olan John Klein'in adına "Klein Kayası" olarak adlandırılmıştı.

Kaynak: http://science.nasa.gov/science-news/science-at-nasa/2013/09feb_borehole/

Rusya'ya düşen meteor, deprem etkisi yarattı

Rusya Federasyonu'nun Ural Bölgesi, 15 Şubat sabahı 50 ton ağırlığındaki bir göktaşının etkisine girdi. Rusya Bilim Akademisi'nin yaptığı araştırmaya göre göktaşı yerden yaklaşık 30-50 metre yükseklikte sürtünmeden dolayı var olan basınca daha fazla dayanamayarak patladı.

Meteor, yere çok yakınlaştığında Güneş'den daha parlak gözükerek etrafın kararmasına sebep oldu. Meteorun düşen parçaları ise küçük çapta bir depremin yaşanmasına ve 1500 kadar kişinin yaralanmasına sebebiyet verdi. Rus Acil Durum Bakanlığı, Ural Bölgesi'nde okulları bir gün tatil etti. Patlama, Ural Bölgesi'nde 500 kilotonluk bir TNT dinamitin etkisinde gerçekleşti.

Patlama, Ural Bölgesi'nde 500 kilotonluk bir TNT dinamitin etkisinde gerçekleşti.

Göktaşının parçaları, düştüğü bölgelerde kraterler oluşturdu. Düştüğü yakın bölgelerden parçalar toplayan Rus gökbilimciler, göktaşının %2 kadar demirden (Fe), geri kalanın ise kaya taşından oluştuğunu açıkladı.

Rusya, Dünya'da en yüksek yüzölçümüne sahip devlet olduğu için bu tür olayları sıkça yaşıyor. Geçen yüzyılın düşen en büyük göktaşını da yine Rusya ağırlamıştı. 1908 yılında Tunguska'ya düşen göktaşı, büyük bir kraterin oluşmasına ve olağanüstü bir patlamanın duyulmasına sebep olmuştu. Bu patlama ise 30 megatonluk bir TNT etkisinde gerçekleşmişti. Rus Çarlık hükümeti araştırma yapılmasına izin vermemiş, ancak Bolşevik Devrimi'nden sonra meteor ilk defa araştırılmıştı.

Kaynak: http://www.nasa.gov/mission_pages/asteroids/news/asteroid20130215.html

Mart'ta yılın ilk kuyrukluyıldızı

Hawaii'deki Panaromic Survey Teleskobu ve Araştırma Merkezi, Mart ayında Pan-STARRS adında bir kuyrukluyıldızın Güneş'e yaklaşacağını keşfetti. Kuyrukluyıldız, Dünya'dan da çıplak gözle görülebilecek. Pan-STARRS kuyrukluyıldızı, Mart'ın ilk haftalarında Merkür'ün yörüngesine yakın bir bölgede gözlemlenebilecek. Gökbilimciler, kuyrukluyıldızın, gözlemlendiği gece birçok yıldızdan daha parlak olacağını tahmin ediyor.

"Oort Bulutu" adı verilen bölgeden gelip, Dünya'nın yaklaşık 160 milyon kilometre uzağından geçecek olan kuyrukluyıldız, Güneş'e yaklaşmanın etkisiyle alev alacağı için çok rahat görülebilecek. NASA gökbilimcilerinin araştırmasına göre kuyrukluyıldız 5 Mart'ta Dünya'ya en yakın konumuna, 10 Mart tarihinde ise Güneş'e en yakın konumuna gelecek.

Kuyrukluyıldız cenneti: Oort Bulutu

Dünya'dan gözlemlenen pek çok kuyrukluyıldızın konakladığı yer, adını Hollandalı gökbilimci Jan Oort'dan alan "Oort Bulutu" adı verilen bölgedir. Bu bölge, kuyrukluyıldızların adeta cennetidir. Kuyrukluyıldızlar, OortBulutu'ndan Güneş'e doğru yaklaşırlar. Üzerlerindeki buz ya da bazı minareller eriyerek ayrılmaya başlar ve etrafa yayılır. Aslında kuyrukluyıldızlar, üzerlerinde su buzu ya da başka parlak yapıtaşları oluşturan göktaşlarından oluşuyorlar, bazen ise yalnızca COSMOS'da dolaşan bir grup "kartopu"ndan ibaret oluyorlar.

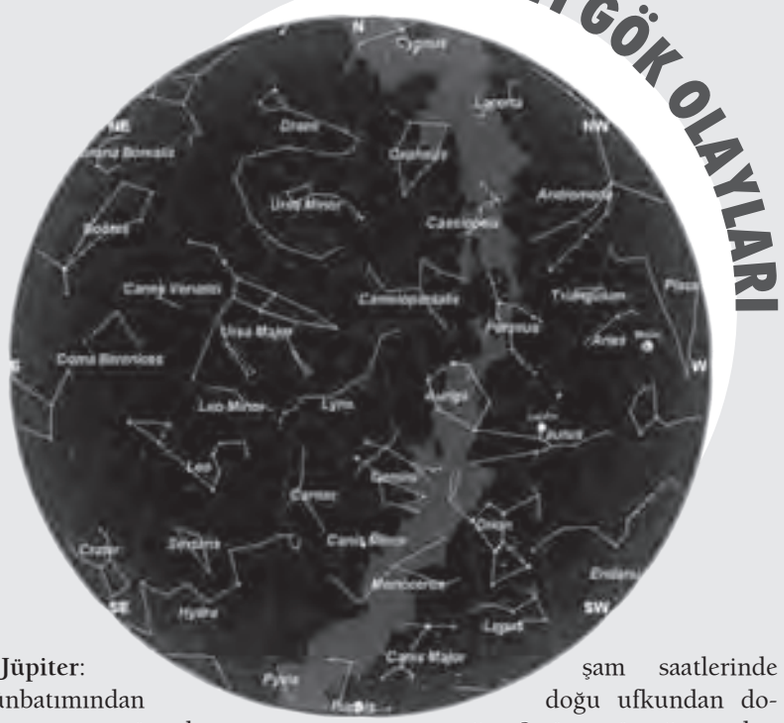
Bir kuyruklu yıldız daha

Pan-STARRS, bu sene gözlemlenecek son kuyrukluyıldız değil. Kasım 2013'de ISON kuyrukluyıldızı geri dönecek. Kuyrukluyıldızın, Dünya'ya en yakın odluğu dönemde yaklaşık Ay kadar parlak olabileceği düşünülüyor. NASA gökbilimcisi Karl Battams, bu konu hakkında "Bir yılda iki kuyrukluyıldız oldukça nadir rastlanan bir olaydır." diyor.

Kaynak: http://science.nasa.gov/science-news/science-at-nasa/2013/06feb_panstarrs/

İrem Yiğit - Ertan Koç - Ufuk Süngü - Sinan Gözcü - Emre Alagöz
Umut Çalışkan - Mahmut Tekeş - Ö. Can Özüdoğru

MART AYI GÖK OLAYLARI

Jüpiter: Günbatımından hemen sonra güneybatı ufkunda gözlemlenen gezegen gece yarısından sonra batı ufkundan batıyor.

Merkür: Mart ayının ilk iki haftası kendini göstermeyen gezegen Mart ayının sonlarına doğru sabahları ufka yakın bir konumda kendini gösteriyor.

Mars: Güneş'e oldukça yakın bir görünümde olan gezegen Mart ayı boyunca kendini göstermiyor.

Venüs: Venüs'ü de tıpkı Mars gibi Güneş'e yakınlığı nedeni ile bu ay boyunca göremeyeceğiz.

Satürn: Mart ayı boyunca akşam saatlerinde doğu ufkundan doğan Satürn, gün ağarana kadar kendini gösteriyor. 29 Mart'ta ise Ay ile yakın görünümde.

2 Mart: Ay ile Satürn yakın görünümde

4 Mart: Ay Dünya'ya en yakın konumda (370.000km)

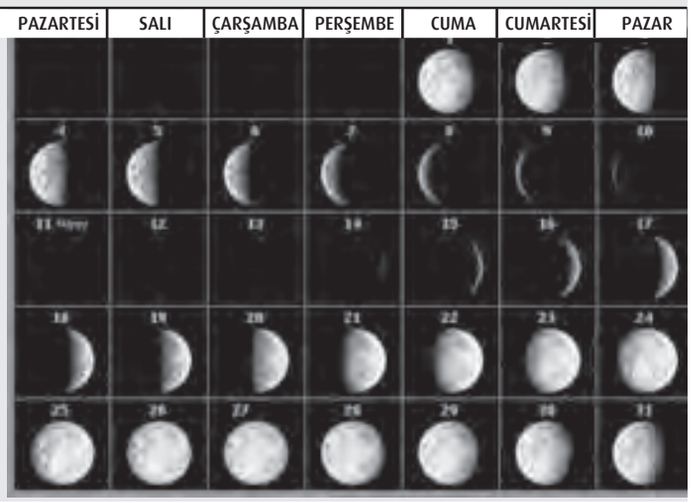
17 Mart: Aldebaran, Ay ve Jüpiter yakın görünümde

19 Mart: Ay Dünya'ya en uzak konumda(404.300Km)

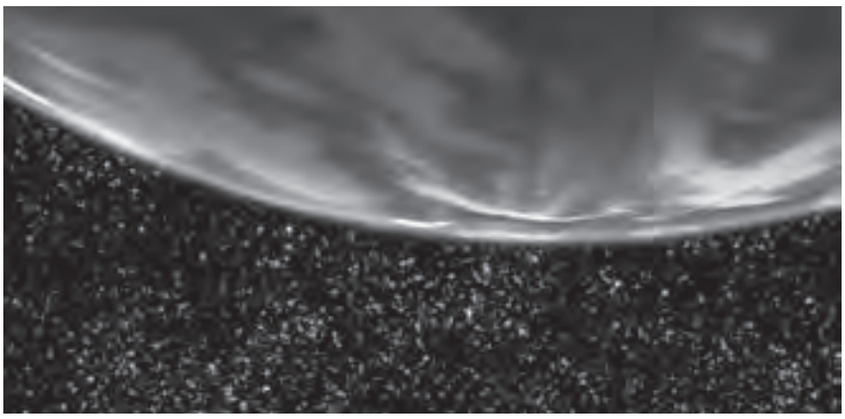
24 Mart: Ay ile Aldebaran yakın görünümde

28 Mart: Spika ve Ay yakın görünümde

MART AY EVRELERİ TAKVİMİ

Genç yıldızların gizemi çözüldü

ESO'nun La Silla Gözlemevi'nde bulunan MPG/ESO 2,2 metrelik teleskopu ve NASA/ESA Hubble uzay teleskopunu kullanan gökbilimciler yıldız kümelerinin yaşları ve yaşamları ile ilgili önemli bir çalışmaya imza attılar.

Küresel yıldız kümeleri kütle çekim kuvveti ile birbirine bağlanmış evrenin erken döneminde oluştuğu düşünen kümelerdir. 12-13 milyar yıl yaşındaki kümeler genellikle yaşlı yıldızlar barındırır. Gökadamız da yaklaşık 150 tane küresel küme bulunuyor ve gökadamızın en yaşlı yıldızlarını barındırıyorlar; fakat gökbilimciler yaptıkları araştırmada bu kümelerden bazılarının merkezinin hala genç olduğunu buldu.

Araştırmayı yapan ekibin lideri Francesco Ferraro, "Tüm bu kümeler milyarlarca yıl önce oluştuklarından bazılarının diğerlerine göre daha hızlı ya da yavaş yaşlandıklarından şüpheleniyorduk. Kümelerde bulunan mavi yıldızların dağılımına bakarak, bazı kümelerin gerçekten yaşamları süresince daha hızlı bir şekilde evrimleştiklerini bulduk ve yaşlanmalarının nasıl değiştiğini ölçen bir yöntem geliştirdik." diyor.

Kısa sürede oluşan bu kümelerde yıldızların tümü hemen hemen aynı yaştadır. Büyük kütleli ve parlak yıldızlar yakıtlarını hemen tükettiklerinden ve kümeler yaşlı olduklarından küme içerisinde ağırlıklı olarak sadece parlayan düşük kütleli yıldızlar olması gerekiyor. Ancak son yapılan çalışmadan sonra durum böyle gözükmüyor. Bazı yıldızlar, yakın komşularından madde çalarak ya da başka bir yıldız ile çarpışarak yeniden canlanırlar. Fazladan yakıt alarak gelişir ve büyük ölçüde parlak hale gelirler.

Gözlem verilerini inceleyen ekip içinde mavi yıldızların dağınık olduğu birkaç kümenin genç göründüğünü, mavi yıldızların merkezde yoğunlaştığı bir başka grubun daha yaşlı göründüğünü buldu. Çalışmanın yardımcı yazarı Barbara Lanzoni, "Tüm bu kümeler ortalama aynı zamanda oluştuklarından, bu kümeden kümeye evrimlerindeki büyük değişim hızlarını ortaya çıkarıyor. Hızlı yaşlanan kümelerde merkeze doğru çökme sürecinin birkaç milyon yıl içerisinde tamamlandığını düşünüyoruz, en yavaş olanlarında ise süreç evrenin şimdiki yaşını birkaç kez aşıyor." diyor.

Yıldızlar, Popülasyon I ve Popülasyon II olarak yaş ve kimyasal yapılarına göre sınıflandırılırlar. Popülasyon I yıldızları ağırlıklı olarak Açık yıldız kümelerinde bulunan genç ve zengin yıldızlardır. Popülasyon II yıldızları ise küresel yıldız kümelerinde bulunan yaşlı ve fakir yıldızlardır. Bu çalışma farklı küresel yıldız kümelerinin nasıl yaşlandıklarını ilk kez deneysel olarak göstermiş oldu.

Boşluk ile söyleşi

Boşluğu çok aktif olabilen bir arenada bulduk. O kendi benzersiz özelliklerini tanımlarken, varlığının ne kadar önemli olduğunu fark etmeye başladık. Boşluk kendisiyle yaptığımız bu söyleşide, Einstein ve onun kütleçekim teorisi ve evrenin genişlemesi konularına da ucundan kıyısından girdi. Doğa yasası üzerine araştırmalarımızı hem göklere çıkardı, hem de yerden yere vurdu... Söyleşiyi, kendi Evren perspektifindeki kişisel durumunu anlatarak noktaladı...

Richard T. Hammond
Çev. Nalân Mahsereci

Richard T. Hammond'un *From Quaks to Black Holes –Interviewing the Universe* (Kuarklardan Kara Deliklere Evrenle Söyleşiler) adlı kitabından çevirerek, yaklaşık iki yıldır yayımladığımız bu bölümün son söyleşisini okuyorsunuz. Yazar son olarak boşluk ile söyleşiyor…

Merhaba boşluk, merhaba... merhaba...
Bağırmanıza gerek yok.

Neredesiniz?
Burada, orada, her yerde.

Ne kadar hoş bir sesiniz var.
Teşekkür ederim.

Bu söyleşiye soyunmaya kararsız kaldığımı kabul etmeliyim.
Neden diye sorabilir miyim?

Pekâlâ, boşluk her şeyin ötesinde hiçlik olduğu için, tek yanlı bir söyleşi olacağını düşünüyordum.
Fikrinizi değiştirmiş olmanıza sevindim, ama ben hiçlik değilim.

Bir şey misiniz?
Kesinlikle.

Nesiniz?
Boşluk.

Evet, fakat boşluk her şeyin yokluğudur. Her şeyi çekip alırsanız, hiçliğe sahip olursunuz. Bu nedenle hiçliksinizdir, gücenmenize gerek yok.
Mantığınız iyi, fakat varsayımınız yanlış. Ben her şeyin yokluğu değilim.

Öyleyse nesiniz, boşluk nedir?
Pekâlâ, düzenli parçacıklar içermeyen bir uzay bölgesini düşünün; atom yok, elektron yok, foton yok, vs.; o zaman geriye kalan, benimdir.

Ama...
Devam etmeme izin verin. Hiçlik değilim, bütün bunları çıkardıktan sonra geride kalan, çok zengindir ve karmaşık yapılıdır. Suyu hiç yüzeyinin gerçekten kabarcıklandığı ve çıtırdadığı, buhar çıkışıyla birlikte küçük su damlacıklarının saçıldığı ve sonra geri döndüğü noktaya dek kaynattınız mı?

Evet.
Beni de böyle düşünün.

Bu benim boşluğu daha önceki algılayışıma bütünüyle ters düşüyor.
Güzel, demek ki beni anlamaya başladınız. Bu arada, havayı temizleyebilir miyim?

Bunun için sizden daha iyi birini düşünemiyorum, lütfen yapar mısınız?
Teşekkür ederim, bu icat ettiğiniz bir cümlecikle ilgili; hiçlik gerçeklikten uzaktır ve ben bunu oldukça aşağılayıcı buluyorum.

Hangi cümlecik?
Onu ağzımdan zorlukla, inleyerek çıkarabilirim.

Aaaa, neyi kastettiğinizi şimdi anladığımı düşünüyorum…
Söyleyin lütfen, umarım son kez duyuyorumdur.

Bu cümlecik, "Doğa boşluktan hoşlanmaz" mı?
Evet, öyle. Ben doğanın bir parçasıyken, doğa benden neden hoşlanmasın? Gerçekte, doğa sever beni, onun büyük bir parçasıyım. Bir atomun içindeki ufak bir bölgeden yıldızlararası bölgedeki geniş boşluklara çoğunlukla ben varım; boşluğu doldururum. Doğanın her yerde, her zaman bulunan en yaygın kısmıyım.

O cümleciğe bir daha asla ses vermeyeceğime eminim. Söylediğiniz bir şeyle ilgili bilgi almak isterdim.
Buyrun lütfen.

Boş başlığını kastetmiyorum, ama eğer, söylediğiniz gibi bütün parçacıkları, bütün atomları vs. kaldırırsak, böylesine yaşamsal bir yapıyı yaratabilmek için geride ne kalır?
Artık parçacıklar terimi içinde düşünmeyin. Gerçekte, düşündüğünüz bu parçacıklar genellikle benim yolumda ele geçirdiklerimle ilgilidir. Kendi parçacıklarımı yaratıyorum.

Boşluk parçacıklar mı yaratıyor?!
Evet yaratıyorum ve sonra onları yok ediyorum. Gerçekte, kaynayan suyun yüzeyinde yarattığı balonların, buharın ve damlacıkların kısa süre yaşaması ve sonra ortadan kaybolmaları gibi, ben de parçacıklar yaratırım. Genellikle parçacık çiftleridir ve onları her zaman yok ederim. Açıkçası, olduğum şey için kendimi şanslı his-

sediyorum, Evren içindeki en heyecan verici varlığın ben olduğum düşüncesindeyim, kimse gücenmesin.

Bu büyüleyici, fakat eğer dış uzayın içine doğru bakarsak, basbayağı karanlık görüyoruz, uzayın bu bölgeleri cidden boş görünüyor.

Geniş ölçekte düşündüğünüz gibidir; tanımladığım bu etki fark edilebilir değildir; ama mikroskobik ölçekte oldukça büyüktür.

Korkarım bir sorunum var. Hiçlikten parçacıkları nasıl yaratabilirsiniz, bu enerjinin korunumunu ihlal etmez mi?

Evet, eder.

Ama bu olanaksız.

Korkarım olanaklı.

Yani en el üstünde tuttuğumuz kavramımız olan enerjinin korunumunu çiğneyebiliyorsunuz?

Bunu her zaman yapıyorum, açıklayabilir miyim?

Buyrun lütfen.

İnsanların çoğu, deterministik bir evrene dair katı bir inanca sahiptir. Bu kavramlar size ilk günlerinizden son günlerinize dek öğretilir.

Öyle olduğunu varsayıyorum.

Hidrojenle söyleşinizden de bildiğiniz gibi, kuantum mekaniğine göre, bu yanlıştır. Bunun yerine, ölçtüğünüz niceliklerle bağlantılı içsel belirsizlikler vardır. Hidrojen, eşyanın taşıdığı kesintililik ve belirsizliği vurgularken çok haklıydı.

O söyleşiyi okudunuz mu?

Oradaydım, bütün söyleşiniz boyunca orada bulunuyordum.

Elbette, lütfen devam edin.

Pekâlâ, enerji, belirsizlik hakkındaki niceliklerden biridir.

Evet, biliyorum.

Öyleyse, onun kesin değerini saptayamazsanız, aynı kalacağını söyleyemezsiniz. Bir anda, sıfır olacağını kabul edebilirsiniz, ama bir an sonra sıfırdan farklı olabilir. Öyle ki, daha kısa zaman aralığında özgülleştiğinizde, enerjideki belirsizlik daha büyük olur.

Evet ama bilmem ki, bu basitçe enerji değişebilir demek mi? Cebimde ne kadar para olduğunu bilmiyorum, ama miktarının çeşitlenmeyeceğini biliyorum.

Kötü bir örnek oldu.

Neden?

Çünkü en temel noktayı kaçırdınız. Hakkında konuştuğum bu belirsizlik, doğanın özüdür; sizin cisimlerin ne olduğu ya da ne olabileceğine dair malum cahilliğinizi göstermezler. Para örneğiniz bu doğadadır, belirsizlik sadece sizin zihninizde vardır, gerçeklikte yoktur. Benim ve hidrojenin konuştuğu kuantum belirsizliği, doğanın kendi içine temel olan içsel belirsizliktir.

Öyleyse neden beta bozunması üzerine bu kadar çok endişe var? Nötrino, enerjinin korunumunu açıklamak için kendisinin icat edildiğini anlatırken, sizin de orada bulunduğunuzu varsayıyorum.

Şunu söylediğimi anımsayın: Daha kısa zaman aralığına özgülleştiğinizde, enerjideki belirsizlik büyür. Aksine, daha uzun zaman aralığında, enerjideki belirsizlik daha küçük olur. Enerjinin korunumunu ihlal edebilirim, ama bunu yalnızca, çok kısa bir zaman için yapabilirim. Yaptığınız deneylerde, zaman çok uzundur; yani enerji korunuyordur.

Anlıyorum, yani bazı parçacıklar yaratabilirsiniz ama kısa bir zaman sonra onları yok edersiniz. Enerjinin korunumunu ihlal edersiniz, ama çok kısa bir süre için.

Elbette. Daima, elektronları ve pozitronları, protonları ve antipotonları ve diğer şeylerin çoğunu yaratırım. Çok zengin ve dinamik bir yapım vardır, eylemle doluyum.

Peki ama sizin hakkınızda spekülatif bir soru sormaya cüret edebilir miyim?

Tabii ki edebilirsiniz.

"Dünyamızın kuantum doğasından dolayı ölçtüğümüz her şey belirsizdir" ve hidrojenin söyledikleriyle uyum içinde, "eşya sürekli değildir" dediniz.

Evet, devam edin.

Bana öyle görünüyor ki, aynı zamanda uzayı ve zamanı ölçüyoruz. Bir şeyin boyunu ölçebilirim ya da iki olay arasında ne kadar zaman geçtiğini ölçebilirim, gene de bu nicelikler kesinlikle süreklidir. Yani kuantum teorisine bağışıklığınız mı var?

Bu bir hastalık değil; ama hayır, bağışıklığım yok.

Öyleyse, sürekli değilsiniz?

Hayır.

Bu nasıl olabilir? Sürekliliği olmayan bir uzayı nasıl hayal edebilirim, bilmiyorum bile. Kesinlikle zaman süreklidir.

Hayır.

Uzay ve zaman sürekli değildir?!

Hayır.

Bunu açıklayabilir misiniz, lütfen?

Evet. Her şeyden önce bu etki, inanılmaz uzaklıklarda ve inanılmaz kısa zamanlarda ortaya çıkar. Sizinle yanınızda duran bir çekirdek arasındaki büyüklük oranı neyse, çekirdekten aynı oranda küçük bir uzunluk hayal edin. Bu Planck uzunluğudur, 10^{-33} cm'e karşılık gelir. Planck uzunluğunda, uzay ve zamanın kuantum doğalarının ortaya çıkacağına inanabilirsiniz. Aslında, bu ölçek, uzayın kuantum doğasını gösterir. Delikli bir cismi köpükle kapladığınızda, üzerindeki köpük daha çok deliklidir. Bir kancayla bağlantılı hale getirdiğiniz iki ayrı bölgeyi iç içe akıtırsanız, o yer çoklu bağlantılı olabilecektir. Bunu anlayabildiniz mi?

Gayret ediyorum.

Şimdi, benim ruhumun içini görüyorsunuz.

Bu keşfedildi mi?

Hayır, bu noktada, sadece sizin beklentiniz. Bazı insanlar bunu varsayıyor. Kuantum mekaniğinin çok kuvvetli kanıtlarına rağmen, uzay ve zaman her nedense uzak tutulur ya da bir dakika önce düşündüğünüz gibi, kesintisiz olarak tanımlanır. Küçük ölçekte ne olduğuna dair diğer tartışma sıkıntı değildi; bilim insanları bunun üzerine düşünmeyi reddetti.

Yani bu konu üstünde, çok fazla süregiden araştırma yok.

Birkaç cesur ruh, gerçeğin fırtınalı denizlerinde, denize açılmaya gayret etti; ama çoğu, daha kazançlı pratikler içine yerleştiler. Yarım yüzyıldan biraz daha fazladır bildiklerini ispatlamak için deneyler yaptılar. Sarmal gökadanız, tam üstüne basmıştı, "Şimdi, kendinize soru sormak zorunda kalırsınız, evren hakkındaki her şeyi gerçekten öğrendiniz mi? Eğer öyle olsaydı, fizikçilerin kuarkları aramayı bırakmaları ve uygulamalı konulara geçmeleri gerekirdi; örneğin daha iyi tost makineleri tasarlamaya çalışmak gibi. Yoksa büyük ve keşfedilmemiş bir denizin varlığını ortaya çıkaran ilk adımı mı attınız?" Çoğunuz daha iyi tost makineleri tasarlıyor.

Bunu bana açıkladığınız için teşekkürler. Bir dakika geriye dönersek, eğer dert etmezseniz, sizin betimlemenizde aklımı hâlâ kurcalayan bir şey var. "Bir boşluk üretmek için, bütün parçacıkları uzaklaştırmanız gerekir" dediniz.

Tam olarak öyle değil; bütün düzenli parçacıkları uzaklaştırmaktan söz etmiştim.

Böyle bir ayrım mı var?

Düzenli parçacıklar diyerek, doğrudan görebildiğiniz ya da ölçebildiğiniz parçacıklara gönderme yapıyordum. Göreli olarak uzun bir ömre sahip oldukları için, bu parçacıklar koruma yasalarını ihlal etmez. Parçacıklar rutin olarak yaratılır ve yıkılırlar; bunlara sanal parçacıklar denir; bunlar enerjinin ya da momentumun korunumunu ihlal eder.

Anlıyorum, yani siz kısa bir zaman için sanal parçacıkları yaratabiliyorsunuz.

Evrendeki her şeyin içine yerleştiği çerçeve boşluktur; gökadaları çevreler, uzay ve zamanın en uzak bölgelerinin içine işler.

Evet, ama bu istemsiz bir çaba. Sırası gelmişken, yaptığım sadece sanal parçacıkları yaratmak değil. Sizin telaşlı bozon, kuvvetlerin kökenini açıklarken, şunları söylemişti: "Tam olarak olan şey şu; bir elektron değiştokuş parçacığı, fotonları oluşturur ve bunlar da diğer elektronlarca emilir. Foton değişimi aralarındaki kuvvetin esas kökenidir."

Mükemmel bir hafızanız var.

Teşekkür ederim. Bozon bunu söylememişti, ama değiştokuş parçacıkları sanal parçacıklardır.

Anlıyorum. Sizin sergilediğiniz bu dinamizmi gözlemleyebildik mi, merak ediyorum?

Dolaylı olarak, evet. Örneğin, düzenli parçacıkların yanına sanal parçacıkları yaratmaktan hoşlanıyorum. Bunu yaptığımda, benim sanal parçacıklarımın varlığı, sizin düzenli parçacıkları ölçme yönteminizi etkiliyor.

Örneğin?

Pekâlâ, boşluk polarizasyonu buna bir örnektir. Hidrojenin yanında bir pozitron ve elektron yarattığımda, yayımlanan ışığın dalga boyu oldukça az değişir, bunu Lamb kayması diye anarsınız.

Yani sizin etkiniz çok küçük olsa bile, gözlediğimiz bu etkiyle, sizi dinamik bir yapı olarak düşünmek zorundayız.

Kimi etkim küçüktür, ama kimisi küçük olmayabilir.

Ne demek istiyorsunuz?

Size, sıfır noktası enerjisinden söz etmemiştim.

Öyleyse, lütfen söz edin.

Bildiğiniz gibi, teorileriniz doğanın pek çok yönünü tanımlamak için bayağı başarılı olmuştu. Yaptığınız söyleşilerin çoğunda görülebileceği gibi, en iyi teorilerinizden biri kuantum teorisidir.

Evet.

Pekâlâ, bu teoriye göre, ben sonsuz enerjiyi desteklerim.

Kulağa olanaksız geliyor.

Bir parça okkalı gibi...

Bu doğru değil, değil mi?

Bu orijinal teoride vardı, ama bundan kurtulmak için teoride küçük değişiklikler yaptınız. Kullandığınız bir argüman şuna dayanıyordu, herhangi bir deneyde yalnızca enerjideki farklılıklar ölçülebilir, bundan dolayı da sabit değeri gerekli kılan bakış açısını başınızdan attınız.

Sonsuz olduğunda bile mi?

Bu argümanın nasıl geliştirildiğiyle ilgili bir konu, ama başka olasılıklar da var. Örneğin, sıfır noktası enerjisi belki orada kullanılabilir, fakat başka nedenlerden ötürü gerçekten sonsuz değildir.

Daha önce hiç ölçüldü mü?

Bir fizikçi gibi düşünmeye başladınız.

Bunu iltifat kabul ediyorum, ölçüldü mü?

Gerçekleştirilen gelmiş geçmiş en büyüleyici deneylerden biriydi.

Bu değerlendirme de nesnel misiniz?

Kesinlikle değilim.

Bu deney?

Casimir etkisi olarak adlandırılır.

Hangisi?

İki metal levhanın, paralel olarak birbirine çok yakın tutulduğunu düşünün. Bu levhalar, hiçbir elektrik yüke ya da akıma sahip değiller, yani elektromanyetik kuvvetler söz konusu değil. Küçük bir kütleçekimsel etkiye sahipler, fakat bunun Casimir kuvvetiyle hiçbir ilgisi yok.

Yani, kütleçekimini ihmal edersek, gerçekte levhalar arasında hiçbir kuvvet yok.

Kesinlikle. Şimdi benim sıfır noktası enerjimin etkisini incelediğinizi düşünelim. Sonsuz olsa bile, sıfır noktası enerjisinin levhalar arasında mütevazı bir çekim kuvveti üretebileceğini öngörebildiniz.

Bu ölçülmüş müdür?

Ölçülmüştür. Orada sıfır noktası enerjisinin bulunduğu gerçeğinin en şaşırtıcı örneklerinden biridir.

Ölçülen bu kuvvetin başka bir kaynağı olmadığına emin misiniz?

Dürüst olmak gerekirse, bunu metaldeki atomların arasındaki bir kuvvet olarak yorumlayabilirsiniz; ama sıfır noktası enerjisinin hesaplanması ölçülen kuvvetin kesin değerini verir diyen olgu işi zora sokar._Ayrıca, belirtmeliyim ki, ben yalnızca mobilyaları koruyan bir evim. Başka bir söyleyişle, Casimir etkisindeki sıfır noktası enerjisi, elektromanyetik alandan doğar, içinde oturduğu yapıyı ben sağlarım.

Gerçekten ne kadar karmaşık olduğunuzu yeni anlamaya başlıyorum, çalkantının boş denizi enerji ve parçacıkla doluyor.

Bu resmin sadece bir kısmıdır. Gençliğimde, aşırı açıksözlüydüm.

Yaşınızı mı kastediyorsunuz?

Elbette, doğdum ve her geçen gün yaşlanıyorum sizler gibi.

Kabul etmek zorundayım ki, bir başka patlama ayaklarımı yerden kesince, eşyayı anladığımı düşünmeye başladım.

Şanslısınız. Açık fikirliliğinizi korumalısınız ve cisimlerin hiç de göründükleri gibi olmadığını fark etmelisiniz.

Gayret ediyorum; ama ne zaman ve nasıl, nerede doğdunuz?

Yaklaşık 15 milyar yıl önce.

Bu aşağı yukarı evrenin yaşı değil mi?

Evet, Büyük Patlama içinde yaratıldım.

Karadelik Büyük Patlamadan söz etmişti, ama bu konunun peşine düşme fırsatını hiç yakalayamadım.

Büyük Patlama her şeyin başlangıcıdır. Zaman ilerlerken, enerji maddeyi dönüştürdü ve tersi de oldu, fakat onun bütün yaratımı bir andaydı. Eşit ölçüde önemde, uzay ve mekân o anda yaratıldı.

Bir dakika durun, tamamen boş bir kara uzay içinde, devasa bir patlama olarak resmediyorum Büyük Patlamayı. Bu yanlış mı?

Uzaktan yakından alakası yok. Hiçliği hayal etmek çok zordur, yani sizi ayıplamayacağım. Buna rağmen, Büyük Patlamadan önce, zaman yoktu, uzay yoktu ve tabii ki, boşluk yoktu. Büyük Patlamadan önce hiçlik vardı.

Bunu anlamak çok zor.

Büyük Patlama olarak anılmasının nedeni budur.

Neden?

Pekâlâ, 20. yüzyıldan önce, her şey yolundaydı. İnancınıza göre, evren genişlemiyordu, her zaman gördüğünüz gibiydi. Hoş, basit, ama yanlış.

Ne oldu?

Edwin Hubble, 1920'de, uzaktaki galaksilerin bizden uzaklaştığını fark etti. Aslında, ne kadar uzaktalarsa, o kadar hızlı hareket ediyorlardı. Bu en sonunda, genişleyen bir evrenin doğal sonucu olarak yorumlandı.

Takip edebildiğimden emin değilim.

Kafanızda bir yiyeceğin çapında bir balon canlandırın. Balon üzerine rasgele noktalara iki düzine madeni parayı zamklayın.

Tamam.

Şimdi balonu şişirin ve madeni paraları seyredin. İki şey fark edeceksiniz. Her bir madeni para, diğer madeni paraların hepsinden daha da uzaklaşacaktır. Sizden en uzaktaki madeni paranın en hızlı uzaklaşan olduğunu da fark edeceksiniz. Balonu iki boyutlu bir uzay olarak düşünebilirsiniz; evrenin genişlediğinin deneysel bilgisiyle yüzleştiniz ve hâlâ evrenin her zaman neyse öyle olduğuna inanıyorsanız, tek bir olasılık kalıyor.

Neymiş o?

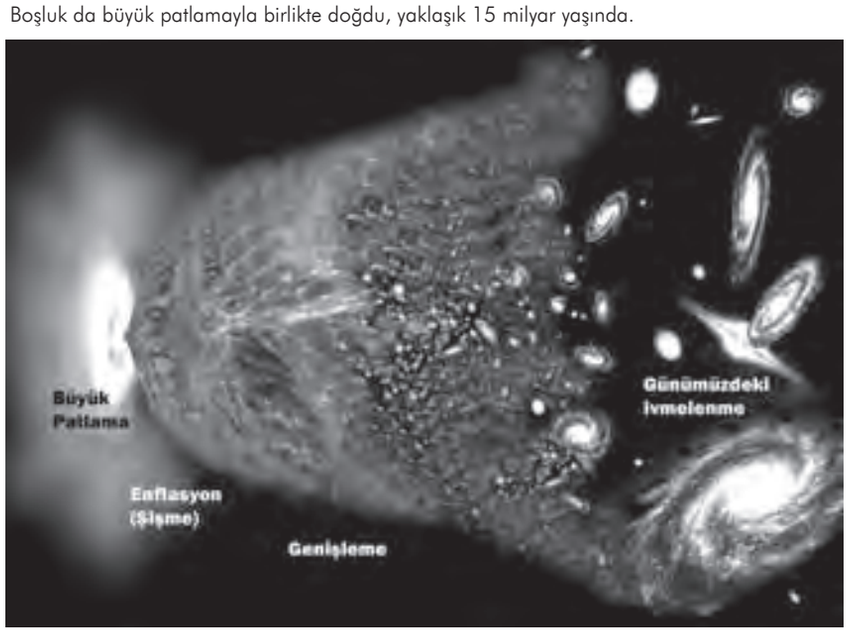
Sürekli oluşum ya da sabit durum. Bu model içinde evren genişlerken, ilerledikçe sürekli madde yaratır. Bu evrenin genişlemesini olanaklı kılar, ama ortalamada, zaman aktıkça aynıymış gibi görünür.

Sabit durum modeli kabul edilmedi mi?

Hayır, ama bir süreliğine çatışma şiddetlendi ve sabit durum avukatları, modelle dalga geçmeye çalışırken Büyük Patlama deyimini uydurdular; bu ad tutuldu ve artık insanlar bundan hoşlanıyor.

Kara delik, eğik uzayı yeterince doğru açıkladı, siz şimdi sağduyulu bir diğer örnek verdiniz; ama ge-

Boşluk da büyük patlamayla birlikte doğdu, yaklaşık 15 milyar yaşında.

nişleyen eğik bir uzayın altında yatan teorinin ne olduğunu sorabilir miyim?

Einstein'ın genel görelilik teorisi. Einstein'ın bakışında uzayı madde eğiyordu. Kara deliğin örneğinde, balonun yüzeyinde kaldığınızda, yüzeye bükülürsünüz. Pekâlâ, Einstein'a göre, madde üç boyutlu uzayı eğer. Aynı şekilde, zamanı da bozabilir.

Bunu hayal etmek çok zor.

Neyse ki, sizin hayal gücünüz kısa geldiğinde, matematikçileriniz başarılı olur.

Yani, Einstein teorik olarak genişleyen bir evrende yaşadığımızı kanıtladı.

Pekâlâ, hikaye bir kez daha ironik bir şekil alıyor.

Sürpriz olmadı. Ayrıntı verecek misiniz?

Einstein, denklemlerini 1915'de buldu. Bu denklemleri evrenin yapısına uyguladı.

Özür dilerim, ama kuyrukluyıldızın ne dediğini anımsamama izin verin, "Einstein Newton'un kütleçekim teorisinin yerini alacak olan genel görelilik teorisini geliştirdi."

Bu doğru.

Elmaların ağaçtan nasıl düştüğünü açıklamak için kullandığımızla aynı teori mi demek istiyorsunuz? Ya da gezegenlerin Güneşin çevresinde dönüşü, bütün evrene uygulanabilir olabilir mi?

Kesinlikle göklerdeki elmalardan; bu fiziğin güzelliğidir. Aslında, bu Newton'un dahiliğinin bir kısmıdır. Doğa yasasına olan Newton'un güçlü inancı, göklere dair yeryüzünde yapılan deneylerin sonuçlarından ya da laboratuvar sonuçlarından teorik kuramlar üretmesini olanaklı kıldı.

Anlıyorum, yani Einstein da aynısını yaptı.

Evet, ama kendi denklemlerine bir çözüm bulamayacaktı.

Ne kadar moral bozucu!

Onun varsayımında, elbette evren statikti.

Bu Hubble'in gözlemlerinden önceydi…

Evet, ve o zamanda statik evren kavramı, ruhunuz gibi bilinciniz içinde de derinlere işlemişti. İçine girilemeyen bir kale gibiydi, çürütülemezdi ve tartışılmazlığa terk edilmişti.

Şimdi ne kadar doğal geliyor bize...

Gerçekten öyle. Bataklık kumu üzerine inşa edilmiş böylesi kaleler gibi, düşüncelerinize kılavuzluk yapan başka kaç tane temel inancınız vardır?

Bize anlatacaklarınızı tahmin edemiyorum.

Özür dilerim, ama öykümü anlatmaya devam edeceğim. Einstein, denkleminin statik, homojen bir evren tanımı sağlayamadığını fark etti. Bir şeylerin değişmesi gerektiğini biliyordu.

Statik evren varsayımını değiştirmedi mi?

Hayır, bataklık kumu, hâlâ toprak olarak görünmüyordu. Denklemini değiştirdi! Ona şimdilerde kozmolojik sabit denilen bir ek yaptı. Bu sabitle mutlu değildi ve sonra bundan hayatının en büyük gafı olarak söz edecekti. Denklemi içindeki bu ek terimle, bugünlerde artık yanlış olduğunu bildiğimiz bir çözüm üretebildi.

Demin gönderme yaptığınız ironi bu mu?

Hayır, bu bir ironi karışımı ve Pandora'nın kutusu. Doğrusu, Einstein'ın denklemlerinin zaman evrimsel çözümü, daha sonra bulundu ve kozmolojik sabitin, yersiz ve gereksiz olduğu anlaşıldı.

Yani kozmolojik sabit bırakıldı?

Hayır, onu konuştuğumuza göre, kutunun içine asla geri konulmadı. Aslında, 20. yüzyılın sonuna doğru, sıfır noktası enerjisi ortaya çıkarken, fizikçilerin çoğu onu dikkate aldı.

Yani resme geri döndünüz.

Asla terk etmedim ki. Bir sıkıntı vardı; hesaplamalar, kozmolojik sabitin, eğer sıfır noktası enerjisinden doğuyorsa, 100 basamaklı büyüklükten çok daha büyük olacağını gösterdi. Bu sayıyla, evren bir kıvılcımla varlık kazanmış ve bir flaşla da gidecektir.

Yani, teori bütün her şeyden sonra yanlış mı?

Bazı kısımları yanlış, bunların nerelerde olduğunu bulacağınıza eminim. Ek bir ironi, hidrojen atomunuzun söz ettiği gibi, Einstein'ın kuantum teorisinden hoşlanmamasıdır. Onun öngörülerinin verdiği terimleri, Einstein ömrünün en büyük gafı olarak adlandırmıştır.

Çok ilginç. Yani, kozmolojik sabiti hiç getirmemiş olsaydı; evrenin genişlediği öngörüsü olasılığına Einstein da varacakmış gibi görünüyor.

Ya da anlaşma yapacaktı, ama evet, o görüşe ulaşmasının nedeni budur. Derslerinizi unutmayın, eşyayı görmenin yolu oradadır ve konuştuğunuz yollar değildir, çok daha zordur. Ayda dikilmek ya da Atlantik Okyanusu'nun dibindeki kumları görmek, gerçeği görmekten daha kolaydır.

Umutsuz görünüyor mu diyorsunuz?

Hayır. Sizin ardı arkası kesilmeyen aksaklıklara, doğru olandan daha çok hatalı teorileriniz olmasına, yanlış yorumlarınıza, yanlış tasvirlerinize ve büyümenizi durduran bütün tost makinesi teknolojilerinize karşın ısrarla çalışmanız, en iyi özelliğinizdir.

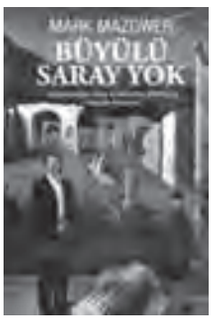
Eşyaya dair iyi bir perspektife sahip olduğunuzu söylemenin adil olacağını varsayıyorum.

Temel bir perspektifim var. Her şeyin üzerinde inşa edildiği çerçeve benim, gökadaları çevrelerim ve uzay ve zamanın en uzak bölgelerinin içine işlerim, meydana gelen ve meydana gelecek olan her olayın bir parçasıyım. Süpernova patlamalarının atımlarını, evrenin bir ucundan bir ucuna galaksiler boyunca tohumlarını yayarken, hissederim. Uzak geçmişten günümüze kadar pulsarların yoğun enerjisini getirdim; minik atomlarıma kibarca mesajlarını iletirken, pulsarlar da entrikalarına maruz kalan atomları indüklediler. Değişim içindeyken ve atomlarımın yeniden doğumuyla bayram ederim ve onlar çağlar boyunca kendi kimliklerini inatla sürdürürken, parçacıklarımın arkasında dururum. Bir kara delik kendi kendini yok ederken, kaybın ağrısını hissederim ve yeni bir yıldızın oluşumu daima doğumun neşesidir. Büyük keşifler gözden kaçmış noktalara doğru ilerlerken ve yeni bir teori, cahilliğin karanlığı içine ışığı getirirken, ben oradayım. Bütün her şey yaratılırken oradaydım ve zamanın sonuna kadar orada kalacağım.

Birleşmiş Milletler nereden nereye

Büyülü Saray Yok

Baha Okar

Soğuk savaşın bitimiyle, bütün dünyaya demokrasi temelinde barışçıl bir yeni dünya düzeninin egemen olacağı düşüncesi alevlenmişti. Bu aynı zamanda Birleşmiş Milletler'le ilgili olarak da, tıpkı dünya savaşının ardından kurulduğu günlerdeki gibi iyimser umutların yükselmesi anlamında geliyordu. Ama bunun iflas etmesi çok uzun sürmedi. Balkan savaşları barışçıl yeni dünya düşünü gömerken, NATO'nun ABD yönlendirmesiyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan Kosova'yı bombalaması da BM ile ilgili umutları tuz buz ediyordu.

Sonrasında BM'nin Büyük Güçler'in emperyal politikalarını meşrulaştıracak sembolik bir onay merci olmanın ötesinde bir işlevinin olmadığı ortaya çıktı. BM ne derse desin Irak işgali gerçekleşecekti ve gerçekleşti. Hem de iki defa. Ve yakın zamanda Libya'ya, Mali'ye askeri müdahalelerde bu işlevden fazlasını oynamadı BM.

Dolayısıyla bugün, BM'yi yeniden canlandıracak önerilerden geçilmiyor. Uluslararası yasaları takmayan devletlere yönelik hızlı askeri hareket olanağı, daimi üyelerin veto gücünün zayıflatılmasıyla hızlı hareket etme gücü kazanması, özgürlük ve demokrasi için insan hakları ihlallerine karşı etkin müdahale gücü, kendi devletlerinden kötü muamele gören dünya vatandaşları için etkin koruma işlevi... Ama öte yanda, gerçekte uluslararası ilişkilerde BM'ye böyle merkezi bir rol verecek herhangi bir reformu gerçekleştirmenin ihtimal dışı olduğu kanısı da hayli yaygın.

Bu tartışmalar hareket noktası itibarıyla sonuçsuzluğa mahkum. Çünkü BM'nin geleceğine ilişki tartışmalar, onun İkinci Dünya Savaşı ertesinde kurulma amacı konusunda tek taraflı bir görüş sunan ve aslında kurucularının hiçbir zaman amaçlamadığı beklentiler üreten bir yaklaşıma dayanıyor.

BM gerçekte ne için kurulmuştu ki, ondan şimdi ne umulabilir?

20. yüzyıl Avrupa tarihi uzmanları arasında önde gelen Mark Mazower, *Büyülü Saray Yok*'ta bu soru için yeni bir çerçeve sunuyor.

Mazower'ın ana tezi, BM'nin esasen, Milletler Cemiyeti'nin resmen başlattığı dünya örgütü tarihinde bir devam sayfası olduğu ve dolayısıyla imparatorluk sorunu ve özellikle son yıllarında Britanya İmparatorluğu'ndan çıkan dünya düzeni vizyonlarıyla bağlantılı olduğu... Buna göre, Birleşmiş Milletler'in kuruluşunda İngiliz emperyal düşüncesinin belirleyici etkisi büyüktür.

Milletler Cemiyeti, kuruluş döneminin Büyük Gücü olan üzerinde güneş batmayan imparatorluk için, hem ABD'yle ittifakı sağlamlaştırmanın, hem Bolşevizme karşı Doğu Avrupa'ya destek olmanın, hem de İngiltere'nin Avrupa ve imparatorluk taahhütlerini birbirine bağlamanın imkânlarını bir araya getiren emperyal bir projeydi. BM, imparatorluğun dağıldığı ve artık yeni bir Büyük Güç'ün kendini kabul ettirdiği bir dönemin dünya örgütü oldu.

Cemiyet gibi BM de salt ittifaktan öte bir şeydi. Küresel hırsları olan uluslararası bir örgüttü. Büyük Güç politikasının aldığı yeni şeklin gerçekliklerine uydurulmuştu sadece o kadar. Cemiyet gibi insanlık adına konuşuyor ama ulusdevletler aracılığıyla hareket ediyordu. Uluslararası hukuktan söz ediyor ama retoriği gerçeğe dönüüştürmekten kesinlikle kaçınıyordu.Dünyanın zayıf ve yoksul halklarının nasıl yönetileceği konusundaki zorba tutumuyla, bir büyük gücün yönetiminin sağlamlaştırılmasını maskeleyen bir perdeydi.

Mazower, BM'nin İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıntıları arasından, yeni ve barışçıl bir küresel düzenin teminatı olarak doğduğu şeklindeki efsaneyi yıkıp, BM'nin gerçek kuruluş motivasyonunu açığa çıkarmak için etkili ve değişik bir yöntem tercih ediyor. Ağırlıklı olarak "Giriş" bölümünde BM yaratıcılarının beklentilerini ve hedeflerini ortaya koyup, ardından BM'nin kuruluş sürecine dahil olan siyasi karakterler üzerinden, BM'nin nasıl şekillendiğini gösteriyor.

Bu karakterler, Güney Afrika'nın ırkçı apartheid rejiminin temelini atan Jan Smuts; harmanladığı Antik Yunan, Hegel ve seküler Hıristiyanlık düşüncesini İngiliz liberalizmi temelinde bir dünya uygarlığına bağlayarak Milletler Cemiyeti projesini tasarlayan siyaset kuramcısı Alfred Zimmern; soykırım ve azınlıklar konusunda BM'nin tavrı üzerine tartışan iki göçmen Yahudi entelektüel, Raphale Lemkin ve Joseph Schechtman ve BM'nin bir imparatorluk aygıtından imparatorluğa son veren bir platforma dönüşmesinde büyük etkisi olan, Hindistan'ın ilk başbakanı Nehru.

BM'nin kuruluş sürecinin bu kapsamda incelenmesi, şimdiye de oynadığı işlevin ve geleceğini belirleyecek kavgaların anlaşılması için önemli ipuçları sunuyor.

- İmparatorluğun Sonu ve Birleşmiş Milletler'in İdeolojik Kökenleri, Mark Mazower, Çev: Nilüfer İlkaya Elçioğlu, Alfa Kitap, Ocak 2013, 196 s.

Seçme Metinlerle Rönesans Filozofları

Seçme Metinlerle Rönesans Filozofları, Leonardo da Vinci'den Thomas More'a, Machiavelli'den Erasmus'a, Galiei'den Copernicus'a, Luther'den Montaigne'e uzanan bir yelpazede insanın bilinç koşullarını kökten değiştiren düşüncelere ev sahipliği yapmış bir çağı, Rönesans'ı ilk elden tanıma olanağı sağlıyor.

Bu filozofların özlü biyografilerini de içeren kitap, okurun insanlık tarihinin anıtsal yapıtlarının birbiri ardınca üretildiği Rönesans dönemini esinleyen ve ondan esinlenen büyük düşünürlerin hayatlarına daha yakından bakmasını sağladığı gibi, Rönesans tarihinin de bir özetini veriyor.

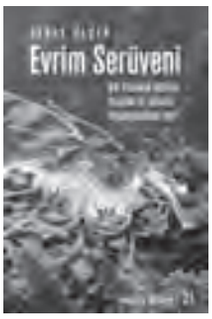
Seçme Metinlerle Rönesans Filozofları, Giorgio de Santillana, Çeviren: İbrahim Yıldız, Aydın Gelmez, Dipnot Yayınları, 2013, 316 s.

Evrim Serüveni

Bora Güvener

Evrim Serüveni'nde, biyolojik evrim kuramının 19. yüzyılda doğuşunun ve 20. yüzyılda yapılan pek çok çalışma sayesinde sağlam bir bilimsel temele oturtulup günümüze gelişinin hikâyesi anlatılmaktadır. Bilindiği üzere organik değişim fikri, 19. yüzyılda ortaya atılan yeni bir fikir değildi. Antik Yunan çağına ve muhtemelen daha da eskilere dayanıyordu. Ancak 19. yüzyılın ortalarına doğru, Charles Darwin ile Alfred Russel Wallace güçlü bir kuram geliştirerek organik değişim olayına bilimsel bir açıklama getirmeyi başarmışlardı. Bu kuramın kilit kavramı, "doğal seçilim"di. Kitapta anlatıldığı gibi, aslında doğal seçilim fikri de bu iki bilginden önce başkaları tarafından öne sürülmüştü; ancak Darwin ve Wallace, yıllarını adadıkları gözlem ve deneyleri sayesinde, doğal seçilimi bir sav olmaktan çıkarıp ayağı yere basan bir evrim kuramının vazgeçilmez parçası haline getirmişlerdi.

Evrim Serüveni'inde biyolojik evrim anlatısı, Charles Darwin ile Alfred Russel Wallace'ın yaşam ve düşüncelerinin etrafında örülmüş. Darwin ile Wallace, doğal seçilime dayalı evrimsel dönüşüm fikrine nasıl varmışlardı? Yıllarını adadıkları dünya yolculukları tam olarak nasıl gerçekleşmiş, yolculukları sırasında yaptıkları incelemeler ve yaşadıkları deneyimler bilimsel görüşlerini nasıl şekillendirmişti? Gözlemleri, hangi düşünceleri tetiklemişti? İnsanın doğaya bakışını altüst eden buluşlarıyla, zamanın "müesses" bilim camiasına hangi açılardan ters düşüyorlardı? Kitap bu sorulara cevap getirmeye çalışıyor. Bunu yaparken, Darwin ile Wallace'ın dünya gezilerine geniş bir yer veriyor. Bilindiği üzere Darwin beş yıla yakın bir süre Beagle gemisiyle bir dünya turu gerçekleştirmiş ve bu seyahati sayesinde -hem yolculuğu sırasında hem de yolculuğunu izleyen yıllarda- yepyeni bir bilimsel bakış açısı geliştirmeyi başarmıştı. Belki daha az bilinen, "ikinci adam" konumunda olan Wallace'ın da çok uzun -hatta Darwin'den de uzun- yolculuklar yaptığıdır. Kitabın anlatısından öne çıktığı gibi, eğer bu dünya yolculuklarını yapmasalardı muhtemelen ne Darwin'in ne de Wallace'ın evrim kuramına ulaşması mümkün olurdu.

Her iki bilginin dünya yolculuklarına ve evrim kuramının doğuşuna tanıklık ettikten sonra *Evrim Serüveni* günümüze dönüp şu soruların izini sürüyor: Bugünkü biyoloji biliminde evrimin yeri nedir? Evrim olgusunu gerçeklikle bağı olmayan bir varsayım olmaktan çıkararak güçlü bir bilimsel kuram haline sokan göstergeler nelerdir? Evrimleşme hangi mekanizmalara dayanır? Yeni bir tür tam olarak nasıl ortaya çıkar? Evrimin günlük hayatımızdaki yeri nedir, evrim yaşantımızı nasıl etkiler? Dahası, evrimi tasarım amacıyla kullanabilir miyiz, nasıl? Kitap bu sorulara, fosil kayıtları, körelmiş organlar, geçiş şekilleri, genetik mutasyonlar ve rekombinasyonlar, doğal seçilim, eşeysel seçilim, tarafsız seçilim ve genetik sürüklenme, yalıtım ve benzeri çok farklı başlıklar altında yanıt getiriyor.

Modern evrim kuramı, yaşamın karmaşıklığını yakalamayı amaçlayan, başka pek çok bilim dalından faydalanan ve bu yüzden de anlaşılması pek kolay olmayan bir kuramdır. Kitap, kuramın bu karmaşıklığından sıyrılıp konunun ana kavramlarını her okurun anlayabileceği şekilde özetleyip sunuyor.

Kitabın özgünlüğü, konuya yaklaşım ve konuyu işleyiş tarzında öne çıkıyor. Evrim kuramı üzerine çok sayıda kitap yayımlanmış olan Anglosakson literatüründe bile, Darwin ile Wallace'ın yaşam öykülerini ve fikirlerini bir çatı altında toplayan eserlere rastlamak oldukça zordur. Üstelik pek çok kaynakta, Wallace'ın katkılarının önemi teslim edilse de, bu biliminsanının rolü sıkça arka plana itilmiştir. *Evrim Serüveni* ise Darwin ve Wallace'nın bilimsel çalışmalarının öyküsünü bir arada harmanlayıp okuyucuya sunuyor ve Wallace'in oynadığı rolü hakkını vererek ortaya koyuyor.

Öte yandan kitap bu iki 19. yüzyıl bilgininin hayatlarını aktarmanın yanı sıra, evrim kuramının ana unsurlarını modern bakış açısıyla ele alıyor. Böyle bir sentez sunması açısından da orijinal bir katkıda bulunuyor. Bir diğer dikkat çekici özelliği, bu tür eserlerde sıkça yapıldığı gibi yaradılışçılığı savunan tezlerle tartışmaya girmeden salt bilimsel alana sınırlı kalmasıdır. Kitabın, teknik terimlerden olduğunca arınmış ve yalın bir dille yazılmış olması uzman olmayan okurlar tarafından şüphesiz takdirle karşılanacaktır.

Evrim Serüveni
-Bir Kuramın Doğuşu, Gelişimi ve Günlük Yaşantımızdaki Yeri, Sedat Ölçer, Metis Yayınları, 2013, 320 s.

Yeni Yüzyılda Diyalektik

Bu seçki dünyanın önde gelen on altı diyalektik kuramcısını bir araya getiriyor. David Harvey, Fredric Jameson, Michael Löwy, Lucien Séve, Bill Livant, John Bellamy Foster... bu yazarlardan bazıları. Yazarların birçoğu, bilimsel indirgemecilikten sistem kuramına ve postmodernizme kadar uzanan karşıt metodolojik çerçeveler ile diyalektik yaklaşımları kıyaslıyor. Bazıları, Marx'ın ekonomi politik eleştirisinde diyalektik metodolojinin taşıdığı merkezi önemi vurguluyor. Diğerleri de yaşadığımız kapitalist toplumun temel özelliklerini kavramak ya da niteliksel açıdan üstün bir yaşam biçimine ilişkin umutları ve bunun gerçekleştirilmesine yardım edecek toplumsal etkenlik biçimlerini irdelemek için diyalektik yaklaşımlardan yararlanıyor. Bu seçki, diyalektiğin bir dizi kurala ya da ilkeye indirgenemeyeceğini ve diyalektik gelenek içinde çalışan kuramcıların her konuda aynı görüşü paylaşmadıklarını ortaya koyuyor. Ama kitap, günümüzde teorik ya da pratik öneme sahip alanlar arasında, diyalektik bir yaklaşımın –ayrı görünen şeylerde karşılıklı bağlantılar bulmaya çalışan, ayrı görünen şeylerde ilerleme ve değişim arayan bir yaklaşımın– gerekli olmadığı neredeyse hiçbir alanın bulunmadığını da saptıyor.

Yeni Yüzyılda Diyalektik, Bertell Ollman, Tony Smith, Çev.: Şükrü Alpagut, Şubat 2013, 351 s.

Sosyalist ve ekolojik uygarlık için tezler

Cem Kızılçeç

Liu Sihua, 1980'lerin ortalarından bu yana Çin'de ekolojik-iktisadın ve aynı zamanda sürdürülebilir iktisadın bağımsız bir bilim dalı haline gelmesi ve Çin'in gelişme pratiğinde merkezi konuma gelebilmesi için çaba sarf eden araştırmacılardandır. Kendisi aynı zamanda, Ekolojik Uygarlık ve Sürdürülebilir Ekonomi Araştırmaları Merkezi'nin onursal başkanıdır.

Marx'ın Ekolojik-iktisat ve Doğa Üzerine Düşünceleri yazarın çalışmasının ilk cildi. Bu kitapta, Marx'ın doğa ve ekolojik-iktisat üzerine düşünsel kaynakları tartışılırken, önümüzdeki aylarda yayımlanacak olan ikincisi, doğrudan Marx'ın ekolojik-iktisat teorileri üzerine.

Marx neden ekoloji merkezli düşünmüş, neden doğanın özgürleşmesi gerektiğini savunmuş ve insanın doğadaki güzellik yasaları gereğince üretmesi gerektiğini önermişti? Neden sosyo-ekonomik yapıların gelişiminin doğal-tarihsel bir süreç olduğunu ve insanın, toplumun ve doğanın özgürlüğünün ayrılmaz bir bütün olduğunu savunmuştu? Çünkü daha o günlerde kapitalist üretimin insan ile doğa arasındaki yabancılaşma ve çatışmayı had safhaya çıkarma eğilimi açığa çıkmış ve bu durumu aşmak için öncelikle insanlar arasındaki ilişkilerin dönüştürülmesi gerekmişti. Çünkü kapitalizm, bir yandan insan ile doğa arasındaki maddesel alışveriş sürecini habis bir döngüye dönüştürmüş, diğer yandan "özgür emeğin" kendi doğasına yabancılaşmasının en sefil belirtilerini ortaya çıkarmıştı. Oysa Marx'a göre bu maddesel alışveriş süreci, bir yandan insan ile doğa arasındaki en temel ilişki idi, diğer yandan ekonomik alan ile doğal-ekolojik sistem arasındaki en önemli bağlantı idi. Kapitalizm bu alışveriş döngülerini tahrip etmekteydi. Bu alışveriş aynı zamanda insanın üretken emek süreci idi ve Marx emeği şöyle tanımlamıştı: "Emek, öncelikle insan ile doğa arasındaki bir süreçtir, insanın kendisi ile doğa arasında maddesel alışverişi başlattığı, düzenlediği ve kontrol ettiği bir süreçtir." 1980'li yıllara kadar Marx'ın bu önemli görüşleri yeterince incelenmemiş ve güncel anlamları tartışılmamıştı.

Kitap Marx'ın en az bilinen doğa, ekoloji ve ekolojik-iktisat üzerine teorilerini kapsamlı bir biçimde sunuyor. Marx daha ilk eserlerinden itibaren natüralizmi, hümanizm ile birleştirmiş ve komünizmi natüralizmin ve hümanizmin en gelişkin olduğu, doğanın hakiki anlamda yeniden doğuşunun başlayacağı toplumsal yapı olacak tanımlamıştır. Bu yeni toplumsal yapı, insan ile doğa arasındaki çelişmelerin tam çözümünü başaracak, insan ile doğa arasındaki maddesel alışveriş sürecini rasyonel ve optimal bir biçimde düzenleyebilecektir. Marx'a göre insan, "doğadaki güzelliğin yasaları" doğrultusunda üretmeyi hedeflemelidir ve bu en yüksek idealdir. Yüksek düzeyde toplumsallaşmış olan bireyin özgürlüğü ve tam gelişmesi, bu toplumdaki tüm bireylerin özgürlüğünün ön koşulu olacaktır. İnsanın emek sürecinde yaşadığı yabancılaşma, aslında insanın doğa ile içine girdiği maddesel alışveriş sürecinde bir yandan kendi öz doğasına, diğer yandan insanın inorganik doğası olan dışsal doğaya yabancılaşmasıdır. Bu yabancılaşma ve insanın bu çarpık gelişmesi, kapitalizmin aşılması ve sosyalizme geçişin kaçınılmazlığının temelidir, çünkü kapitalizm yalnızca emeği değil, beraberinde doğayı-insan doğası dâhil-sömürmekte ve tahrip etmektedir.

Kapitalizmin krizi

Kapitalist sosyo-ekonomik yapının krizi sadece toplumsal, ekonomik krizler ve askeri çıkar savaşları, silahlanma yarışı biçiminde değil, aynı zamanda bir ekolojik, kültürel, gelişme ve dahası topyekûn bir uygarlık krizi olarak belirmeye başlamıştır. Küreselleşme süreci bir yandan bütün bu çelişmelerin dünya ölçeğinde yayılmasını hızlandırmış, diğer yandan dünya halklarını tek bir dünya tarihinin parçası haline getirerek, daha da yakınlaştırmıştır. Böylece dünya toplumları istisnasız tüm ülkelerde ve bölgelerde farklı belirimler içinde ortaya çıkan fakat yalnızca kapitalizmin aşılması ve sosyalizme geçiş ile çözülebilecek çok yönlü çelişmeleri biriktirmektedir.

20. yüzyılın yaşayan sosyalizmi de genellikle Marx'ın ekolojik-iktisadi bakış açısını kavrayamamış ve batı iktisadının ekolojik çevreyi ikincil ve dışsal öğe gören, saf ekonomist yaklaşımının ötesine geçememiştir. Liu Sihua'ya göre bugün herhangi bir hakiki sosyalist gelişme pratiği, adına layık olabilmeyi ancak ve ancak ekoloji ve sürdürebilir gelişme alanındaki pratiği ile diğer deyişle bir yandan insan ile doğa, diğer yandan ekonomi ile ekoloji arasındaki eşgüdümlü gelişmeyi sağlayabilmesi ile kanıtlayabilecektir. Yazara göre Çin'de ve Batı dünyasındaki ortaya çıkan ekolojik-Marksizm çağın bu yeni talebine yanıt veren teorileri ve içine girdiği yeni pratikle Marksizme ve kapitalizmin eleştirisine yeni bir soluk kazandırmıştır. Kitabın önemli bir yönü son iki başlığında ekolojik bakış açısının ve sürdürülebilir gelişme kavramının Çin pratiğindeki politik yansımalarını ve oluşan duyarlılığı ele almış olmasıdır. Okuyucu, Liu Sihua'nın bu eserinde titiz ve kapsamlı bir analizle sergilenen, Marksist ekolojik-iktisada uzanan düşünsel temelleri tartışma olanağı bulabilecektir.

Marx'ın Ekolojik-iktisat ve Doğa Üzerine Düşünceleri
Liu Sihua, Çev: Deniz Kızılçeç, Canut Yayınları, Mart 2013, 364 s.

Türk Sosyoloji Tarihi

İnönü Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim görevlisi olan Bayram Kaçmazoğlu, makalelerini derlediği bu kitapta Türk sosyoloji tarihini, düşünce dünyasına damgasını vurmuş sosyologlar üzerinden inceliyor. Kitapta Ankara ve İstanbul ekolünün yanı sıra Ziya Gökalp, Prens Sabahattin, Hasan Tanrıkut, Hilmi Ziya Ülken, Nurettin Topçu, Eyüp Kemerlioğlu gibi sosyologların çalışmaları ve yaklaşımları üzerine makaleler bulunuyor.

Türk sosyolojisi üzerinde, değişik dönemlerde kendisini hissettiren Amerikan ve Fransız etkisine de dikkat çeken Kaçmazoğlu, 1980 sonrası Türkiye sosyoloji çalışmalarına ayrı bir bölüm ayırıyor.

Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar, Bayram Kaçmazoğlu, Doğu Kitabevi, 2013, 292 s.

KİTAPÇI RAFI

Minerva'nın Baykuşu

-Batı Siyasi Düşünce Tarihi, Jeffrey Abramson, Çev.: İbrahim Yıldız, Dipnot Yayınları, 2012, 451 s.

Jeffret Abramson bu kitapla okuyucuyu yakaşık 2500 yıl öncesinden bugüne değin süren çok eski bir söyleşiye katılmaya çağırıyor. Bu söyleşi Sokrates ve Platon'dan bugüne, herkesin kullanımına açık bir bilim ve referans birikimine dönüşen bir dizi kanonik metin bıraktı arkasında. Bu birikimsel bilgi kuşaktan kuşağa aktarıldı. Değişikliğe uğramasın, yeniden yorumlanmasına ve dönüştürülmesine rağmen bu metinler bir kenara atılmadı.

Bu kitap, Platon'dan Aristoteles'e, Machiavelli'den Hobbes'a, Rousseau'dan Hegel ve Marx'a Batı siyaset kuramının büyük klasiklerini genel okur açısından erişilebilir kılmayı hedefliyor.

Anadolu'da Kadın

-On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe, Muhibbe Darga, Yapı Kredi Yay., 2013, 360 s.

Anadolu'da Kadın, prehistorik dönemden MS 7. yüzyıla uzanan zaman diliminde yaşamış kadınları anlatıyor. Tamamen bilimsel veriler ışığında kadını anlamaya çalışan bu kitap, ülkemizde bu alanda ilk çalışmayı yapan ünlü arkeolog, Hititolog ve dilbilimci Prof. A. Muhibbe Darga'nın kaynak eseri Eski Anadolu'da Kadın'ın genişletilmiş baskısı. Yeni keşiflerle ve konuk yazarlarla genişletilen bu eser, tarih öncesi dönemden Erken Bizans'a Koloni Çağı, Hitit, Urartu, Likya, Lidya, Helen ve Roma kadınlarının geçirdiği değişimleri gösterirken bu toprakların kadına bakış açısını anlamamızı da sağlıyor.

Anadolu Aleviliği ve İslam Fanatizmi

Yusuf Ziya Bahadınlı, Yazılama Yayınları, 2013, 229 s.

Köy Enstitüleri'nde yetişmiş aydın, eski TİP milletvekili sosyalist Yusuf Ziya Bahadınlı bu eserinde İslam ve Aleviliğin ilişkisini, Alevi öğretisinin temel değerlerini ortaya sererek tartışıyor.

Bâtınilik, bin yıllık sosyalizan bir yol izleyerek, Anadolu'da kendini bulmuş "akıl" ve "insan sevgisi" üstüne kurulmuştur. Bu nedenle İslâm ve egemen sınıf, Bâtınîlik ve Alevîlikten hoşlanmamıştır; "katli vâciptir!" buyruğu, bin yıldır gündemdedir. Fanatizm, kendi görüşünün dışındakileri yok etmek ister. İslâm fanatizmi, bu bakışın uygulayıcısıdır. Alevîlik, "insan"ı önde tutar. Kadın eşittir, saygındır. Müzik, saz, sanat, semah, Alevîliğin harcıdır; ırk, renk, ülke farkı tanımaz; dünya herkesindir.

İslâm kuralları reforme edilmedikçe; özgür, âdil insan'ı önde tutan, toplumsal, bilimsel, kültürel bir gelişme olmayacaktır. Yazık ki, kitaba konan bir sayfa başlığı olduğu gibi kalacak: "Islâm, Alevîliği Düşman Bildi."

Kozmik Bağlantı

-Dünyamızın Ötesine Heyecan Verici Bir Bakış, Carl Sagan, Çev.: Maktav Dinçer, Mihriban Doğan, Say Yayınları, 2013, 336 s.

Kozmik Bağlantı uzayın keşfinin insan üzerindeki etkilerini inceliyor ve insan ile evren arasındaki ilişkiyi araştırıyor. Günümüzde çıplak göz yerine çok hassas optik aygıtlar, radyoteleskoplar ve uzay araçlarıyla yapılan bu keşif faaliyeti insanın kendisini ve evreni algılayışını büyük ölçüde değiştirdi. Artık gezegenleri geceleyin gökyüzünde dolaşan ışıklar olarak algılamıyoruz. İnsan yüzyıllardır güvenli, rahat ve hatta düzenli görünen bir evrende yaşadığını sanıyordu. Dünya yaratılış için seçilen yerdi ve insan ölümlü yaratıkların doruk noktasıydı. Bu inanışlar zamanaşımına uğradı. Şimdi çok küçük bir kaya ve metal yığını üzerinde yaşadığımızı biliyoruz.

Uzay araçlarından alınan fotoğraflar

İnsan Toplumunun Kökenleri

İnsan olmanın anlamının çok muhafazakâr bir tarifiyle bile, insan türünün bugüne kadarki varlığının yüzde 99'dan fazlası yazılı kayıtların gelişiminden önce olmuştur.

Bugün varlığımızı yöneten insan davranış biçimleri bu sisli geçmişin derinlerinde kurulmuştur. İlk önder, ilk savaş, ilk antlaşma, ilk suç hakkında kimse yazmamıştır. İlk anıtsal mimari ya da ilk artistik başarılar hakkında hiçbir eleştirmen yorum yapmamıştır. Aile ve toplumsal farklılaşma gibi kurumlar bu kaydedilmemiş geçmişte başlamıştır.

İnsanın tarihöncesinin kapsamı yıllar, onyıllar ve yüzyıllarla düşünmeye alışkın olan bizler için çok zordur. Yazılı kayıtların gelişmesinden bu yana ancak elli yüzyıl, en fazla 250 nesil geçmiştir. Okuryazarlıktan önceki binlerce yüzyıllık insan varlığı, olaylar daha sıradan olsa da hiç de az olaylı değildi.

İnsanlar hem bireysel, hem de toplu olarak yüzsüz ve isimsizdirler. Tarihçiler tarihsel dönemlerin yüzü ve ismi olmayan insanlarını incelemeye ancak yeni yeni başlamıştır, ama tarihöncesini inceleyen arkeologlar hep kendileriyle konuları arasındaki bu büyük mesafeyle uğraşmak zorunda kalmışlardır.

Fakat insan oldukları hakkında herhangi bir soru işareti yoktur ve onları açık bir şekilde atalarımız olarak tanımlayabiliriz. Başarısız evrim yollarından geçmiş en eski primatlar bile bizlerle ortak bir geçmişi paylaşmaktadırlar. Anatomik bakımdan modern insanlar son 100.000 yılda ortaya çıktığına göre, genetik kodumuzun doğrudan onlardan geldiğini artık inkâr edemeyiz.

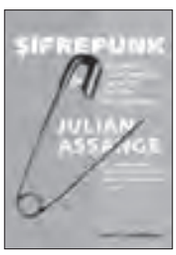
Bu kitabın amacı, bu insan geçmişini tarihten ayrı olarak değil, ona giriş olarak araştırmaktır. Arkeologlar tarafından bu geçmişi incelemek için kullanılan teknikler tarihçilerinkilerden farklı olsa bile, onlar daha az entelektüel ya da özenli değillerdir. Arkeologların birincil verileri, metinler ve belgeler yerine imal edilmiş objeler ve yapımcılarının fiziksel kalıntılarıdır, ama bilimsel amaçlar aynıdır. Bu ciltteki ana bir tema, okuyucuya uzak geçmişle ilgili yaptıklarımızı neden ve nasıl anlattığımız hissini vermek için arkeolojik geçmiş bilgisinin ardındaki bilginlik olacaktır.

İnsan Toplumunun Kökenleri, Peter Bogucki, Çev: Cumhur Atay, Kalkedon Yayınları, 2013, 576 s.

bu kaya ve metal yığınının sadece küre şeklinde olmakla kalmayıp evren içerisinde küçücük bir nokta olduğunu kendi gözümüzle görmemizi sağladı. Artık evrenin hâkimi değil sadece ufacık bir parçası olduğumuzu biliyoruz.

Bilim bize, bir canlı türü olarak hayatta kalmak istiyorsak, millet, din ve ekonomi gibi fikirlerden çok, insanlık fikri çatısı altında toplanmamız ve daha barışçı, çevreci bir dünya algılayışı geliştirmemiz gerektiğini söylüyor.

Şifrepunk

- Özgürlük ve İnterneti Geleceği Üzerine Bir çalışma, Julian Assange, Çev.: Ayşe Deniz Temiz, 2013, 176 s.

"İnternet insan uygarlığı için bir tehdittir." Bunu WikiLeaks'in kurucusu ve yayın yönetmeni Julian Assange söylüyor. Çok değil, en fazla on yıl önce internetin ne müthiş bir özgürlük alanı açtığından söz ediyorduk. Gerçekten de internet dünya üzerinde büyük bir değişim yarattı. Ne var ki çok kısa bir süre içinde ciddi bir kırılma ortaya çıktı: İnsanlar giderek daha fazla bağlanıyordu internete; ama aynı zamanda kitlesel gözetleme programları devreye sokulmaya başlamıştı. Elektronik iletişim ve "sanal" uzam iktidar için insanları "kapatmadan", açık alanda gözetleyebilmek, izleyebilmek, dinleyebilmek anlamına geliyordu. Bugün toplum küresel boyutta bir gözetim toplumuna doğru giderken insan uygarlığı bir yol ayrımında: Yollardan biri "güçsüzlere mahremiyet, muktedirlere şeffaflık" düsturuna varıyor. Diğer yol ise ispiyonaj, casusluk, şantaj ve manipülasyon şebekelerinin ve onların müttefiki uluslararası şirketlerin bütün insanlığın üzerinde hâkimiyet kurması anlamına geliyor.

Şifrepunklar, temel özgürlüklerimizi bu saldırıya karşı korumak için güçlü şifreleme tekniklerini kullanan barışçı eylemcilerdir. Julian Assange burada kendisi gibi yıllardır şifrepunk hareketinin içinde yer almış düşünür ve eylemci bir grup arkadaşıyla internetin geleceğini tartışıyor. Soru şu: İnternet, başlangıçta hayal ettiğimiz gibi insan özgürlüğünün ufkunu açacak mı, yoksa tarihte görülmemiş bir totalitarizmin denetim, sansür ve köleleştirme aracı mı olacak?

Gözetim Çalışmaları

David Lyon, Çev.: Ali Toprak, Kalkedon Yayınları, 2013, 320 s.

Bu çalışmada gözetim çalışmalarının öncü isimlerinden David Lyon, gözetim konusuyla alakalı en erişilebilir ve güncel bilgileri aktarmak amacıyla klasik tartışmaları ve çağdaş örnekleri kaynaştırıyor.

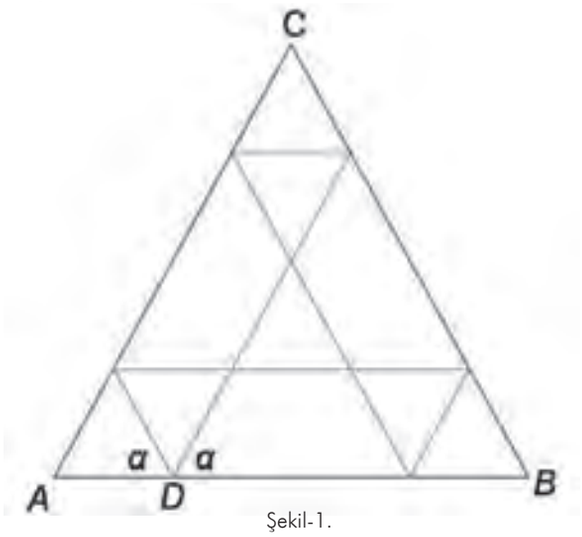
Kitap, kapalı devre televizyon, radyo frekansı aracılığıyla teşhis ve biyometri alanındaki teknik gelişmeler üzerinden doğrudan yerel gözetim konusundan gözetim sistemlerini uluslararası çapta bütünleştiren küresel yaklaşımlara kadar tüm gözetim çalışmalarını enine boyuna inceliyor. Gözetim kavramı, "koruma"dan "denetleme"ye dek birden fazla anlamıyla ele alınıyor ve gözetlenenin "görünürlüğü" en az araştırma, tasnif ve yargılama güçleri kadar ciddiye alınıyor.

Bu kitap, bir fenomen olarak gözetimi ve onu daha iyi analiz etmek için gerekli araçları anlamak isteyen herkes için kusursuz bir giriş niteliğinde.

Eşkenar üçgen içindeki bilardo topu (2)

Geçen sayıdaki yazıda eşkenar üçgen biçimindeki bir bilardo masasında topun hareketiyle ilgili bir problemin özel durumunu ele almış, genel çözümünü bu yazıya bırakmıştık. Problemi hatırlatalım: Eşkenar üçgen biçimindeki bilardo masasının bir kenarında duran bilardo topuna hangi açıyla vurursak top başlangıç noktasına başlangıç açısının simetriğiyle geri döner ve tekrar aynı yolu kat eder? Örneğin aşağıdaki şekilde top, soruda istenilen yollardan birini izliyor ve topa $\alpha=60°$'lik bir açıyla vuruyoruz.

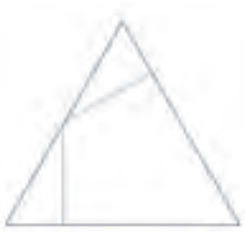

Şekil-1.

Bu yazıda problemin koşullarına uyan bütün açıları ve yolları belirleyeceğiz. Ama önce geçen sayıdaki yazıyı okuyamayan okurlar için birkaç hatırlatma: Hareketini izlemek istediğimiz bilardo topu gerçek bir bilardo masasında dolaşmadığından hız, kuvvet ve sürtünmeyi dikkate almıyoruz. Topun başlangıç noktasına geri dönmesini istiyoruz ve sonrasında aynı döngüyü sonsuz kez tekrarladığını varsayıyoruz. Hızı hiç azalmıyor. Bu oyunun adına "matematiksel bilardo" diyebiliriz. Öte yandan, optikte nasıl ki gelen ışın açısıyla, yansıyan ışın açısının ölçüleri eşitse, "matematiksel bilardoda" da topun eşkenar üçgenin kenarlarına geliş açısıyla, dönüş açısının ölçüleri eşit.

Bu soruyu yanıtlarken Amerikalı matematikçi Donald Kunth'un *Selected Papers on Fun and Games* adlı kitabındaki "Billard Balls in an Equilateral Triangle" isimli makalesinden yararlanacağız. Kunth, bu makalesini matematik oyunlarının ustası Martin Gardner'in bu problemle ilgili bir yazısında bulduğu hata üzerine kaleme aldığını belirtmiştir. Ama aynı zamanda, geçmişi 1800'lere dayanan bu problemi sıra dışı bir yöntemle ele alıp,mükemmel bir çözüme ulaşmıştır.

Çözüme başlamadan önce birkaç açıklamada bulunalım: Topun başlangıç noktasına başlangıç açısının simetriğiyle geri döndüğü yollara periyodik döngü ya da kısaca döngüsel yol diyeceğiz. Şekil-1'deki ve aşağıdaki şekillerdeki yollar birer döngüsel yol örneğidir.

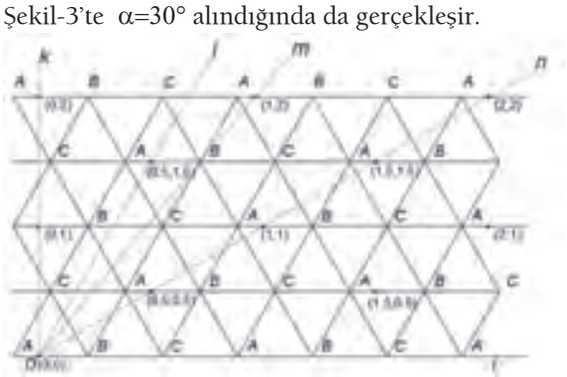

Şekil-2.

Şekil-3.

Şekil-2'de $\alpha=90°$'dir ve sıra dışı bir döngüyle karşılaşırız. Top, üçgenin kenarlarına iki kez vurduktan sonra gidişte izlediği yolun üzerinden geçerek başlangıç noktasına döner. Benzer bir durum Şekil-3'te $\alpha=30°$ alındığında da gerçekleşir.

Şekil-4.

Problemin genel çözümünü yukarıdaki şekil (Şekil-4) üzerinden yapacağız. Bu şekli, *ABC* üçgenini kenarlarına göre simetriklerini alarak çoğaltılmasından elde ettik. Optikteki yansıma yasasını sağlayan bu çoğaltma işlemiyle elde edilen bu şekilde *ABC* üçgeni 6 farklı konumda bulunuyor ve çoğaltma işlemini sonsuz sayıda yaptığımızı varsayıyoruz. Geçen sayıdaki yazıda *ABC* üçgenini çoğaltma işleminin optiğin yansıma yasasına olan uygunluğunu eş üçgenlerle kanıtlamıştık.

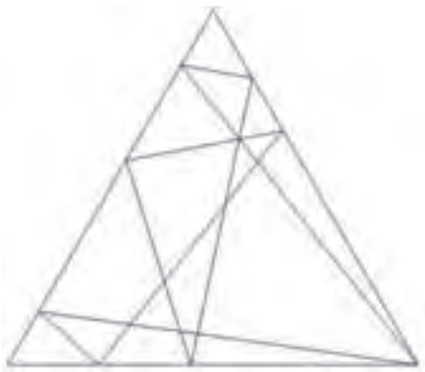
Topu koyduğumuz *D* noktasını başlangıç noktası olarak kabul ederek döngüsel yolları belirleyeceğiz. Bunun için eşkenar üçgenlerin tabandaki *t* doğrusuna paralel olan *AB* kenarlarına bakmalıyız. Topun izlediği döngüsel yolların hepsinde, top *D* noktasının kopyalarının birinden geçince döngü tamamlanıyor ve devamında tekrara başlıyor. Şekil-4'te gri çizgiler orijinal üçgendeki döngüsel yolları gösteriyor. Örneğin Şekil-2'deki döngüsel yol *k* ışını üzerinde, Şekil-1'deki döngüsel yol *l* ışını üzerinde, Şekil-3'teki döngüsel yol *n* ışını üzerinde bulunuyor. *m* ışını üzerinde bulunan döngüsel yol ise Şekil-5'te görülmektedir.

Şekil-5'te topun döngüsel yolu tamamlarken eşkenar üçgenin kenarlarına vurma sayısıyla, Şekil-4'te *m* ışınının en üstteki yatay doğru üzerindeki *D* noktasının kopyası olan noktaya ulaşıncaya kadar üçgenlerin kenarlarını keserek oluşan noktala-

matematik sohbetleri

Ali Törün

a_torun60@hotmail.com

Şekil-5.

rın sayısı eşittir. Bu gözlemlere göre döngüsel yolların yataya paralel olan *AB* doğru parçaları üzerinde tamamlandığını ve tekrara başladığını söyleyebiliriz. Döngüsel yolların tamamlanıp tekrara başlamasıysa *D*'nin kopyası olan noktalarda gerçekleşiyor. Bütün bu söylediklerimizi yansıma yasası ve eş üçgenlerin yardımıyla kanıtlayabiliriz. Ama öte yandan şu soru sorulabilir: Acaba döngüsel yolların tamamlanıp tekrara başladığı *D*'nin kopyası olan noktalar yataya paralel olmayan *AB* doğru parçaları üzerinde olamaz mı? Bu sorunun yanıtı "/" doğrultusundaki *AB* kenarları için olumsuz; çünkü rotamız bu doğrultudaki *AB* kenarlarını aradığımız açıyla değil, bu açıdan 120° daha fazla ölçüye sahip açıyla kesiyor. Bu durumu Şekil-4'de sol alt köşedeki eşkenar dörtgenin "/" doğrultusundaki AB kenarını *n* ışınının kestiği açıya bakarak kolayca görebiliriz. Başka bir seçenek olan tekrar noktası *D*'nin "\" doğrultusundaki *AB* kenarları üzerinde bulunması ise özel bir durumdur ve sadece topun *AB*'nin orta noktasından 60°'lik açıyla harekete başlaması halinde gerçekleşir. Bu durumda top başlangıç noktasına başlangıç açısının simetriği olan açıdan farklı bir açıyla geri döner. Bu yüzden bu tür yollar döngüsel değildir.

Döngüsel yolların tümünü bulabilmek için Şekil-4'te yatay eksene paralel *AB* kenarlarına bir kez daha bakalım. *ABC* üçgeninin sağa ve yukarıya doğru kopyalanmasından elde edilen "—" şeklindeki ilk *AB* kenarı üzerindeki *D*'nin kopyası olan noktanın [Şekil-4'de (0.5, 0.5) olarak gösterdiğimiz nokta] yatay ve dikey eksenlere olan uzaklıklarını bulalım. Bu noktanın yatay eksene olan uzaklığı eşkenar üçgenin yüksekliğinin uzunluğuna eşit, dikey eksene olan uzaklığı ise eşkenar üçgenin kenar uzunluğunun $3/2$ katı kadardır. Eşkenar üçgenin kenar uzunluğunun 3 katına ve yükseklik uzunluğunun 2 katına "l" değerini verelim ve bu noktayı (0.5, 0.5) olarak gösterelim. Elde ettiğimiz bu noktayı kartezyen koordinat sistemindeki noktalarla karıştırmayalım. Biz, döngüsel yolların tekrar noktalarından oluşan yeni bir koordinat sistemi elde ediyoruz. Bu koordinat sisteminde (1,1) noktasının yatay eksene uzaklığı eşkenar üçgenin yükseklik uzunluğunun 2 katı, dikey eksene uzaklığı da eşkenar üçgenin kenar uzunluğunun 3 katı oluyor. Böylelikle diğer döngüsel noktaları da saptıyoruz. Örneğin oluşturduğumuz bu yeni koordinat sisteminde (2,1) noktasının birinci bileşeni olan "2" değeri kartezyen koordinat sisteminde eşkenar üçgenin kenar uzunluğunun 6 katını gösterirken, ikinci bileşeni olan "1" değeri ise yine eşkenar üçgenin yükseklik uzunluğunun 2 katını ifade ediyor.

Şimdi, Şekil-4'e bakarak eşkenar üçgenin *AB* kenarının yatay eksene paralel kopyalarının nasıl ortaya çıktığını inceleyelim? Bu kenarlar yatay eksene paralel doğrular üzerinde *BC* ve *CA* kenarları atlandıktan sonra beliriyor. Bu kenarlar üzerinde ortaya çıkan *D*'nin kopyaları olan noktalara bakarsak, bu noktaların birinci bileşeninin sağa ve yukarı doğru 0.5'lik bir artışa sahip olduğunu görürüz. Aynı durum ikinci bileşenler için de geçerlidir. Öte yandan yatay eksene paralel ilk doğru üzerindeki noktaların bileşenlerinin buçuklu, ikinci doğru üzerindeki noktaların bileşenlerinin tamsayı ve üçüncü doğru üzerindekilerin tekrar buçuklu olduğuna ve bu şekilde devam ettiğine dikkat edelim.

Yukarıda çıkardığımız sonuçlar bize döngüsel yolların tekrar noktalarının oluşturduğumuz koordinat düzleminde ya (*a, b*) doğal sayı ikililerinden ya da Şekil-4'deki gibi $(a+\frac{1}{2}, b+\frac{1}{2})$ noktalarından oluştuğunu gösterir. Bütün tekrar noktaları bu şekilde belirlenmiş olur. Elde ettiğimiz yeni koordinat sisteminde sadece bu noktalar vardır. Döngüsel yolların tümünü bu noktalarla *D*(0,0) noktasını birleştirerek gösterebiliriz. Şimdi, bu doğru parçalarının yatay eksenle yaptığı açının tanjantını hesaplayalım. Oluşturduğumuz koordinat sistemindeki (1,1) noktasının birinci bileşeninin eşkenar üçgenin kenar uzunluğunun 3 katını, ikinci bileşeninin ise yükseklik uzunluğunun 2 katını gösterdiğini hatırlarsak, (*c*, *d*) noktalarının kartezyen koordinat sistemindeki karşılığı $(3c, \sqrt{3}d)$ olur. (Eşkenar üçgenin kenar uzunluğu 1 birim ise yüksekliği $\sqrt{3}/2$ birim.) O halde (*c*, *d*) noktalarından biriyle *D*(0,0) noktasını birleştirerek elde ettiğimiz doğru parçalarının yatay eksenle yaptığı açının ölçüsünün tanjantı,

$$\frac{\sqrt{3}d}{3c} = \frac{d}{\sqrt{3}c}$$

olarak bulunur.

Döngüsel yolların tümü

Yukarıda tanjantını hesapladığımız açılar sayesinde bütün döngüsel yolları belirleyebiliriz. Şöyle ki: Topun yatay eksenle yaptığı açının ölçüsü α ve $0 < \alpha < 90°$ olsun. *t* pozitif bir rasyonel olmak üzere $\tan\alpha = t/\sqrt{3}$ eşitliğini sağlayan α ölçüsündeki bütün açılar için topun izleyeceği yol döngüseldir, yani top başlangıç noktasına başlangıç açısının simetriğiyle geri döner. Bu durumda $t = d/c$ dir. O halde Şekil-4'de de görüldüğü gibi döngüsel yolları veren tüm rotalar (*c*, *d*) noktalarından geçecektir. Bu koşullara uyan ilk noktayı şu şekilde belirleyebiliriz: *c* ve *d*'nin tam katlarında döngüsel yollar tekrara başladığından *c* ve *d* aralarında asal sayılar olmalı. Bileşenleri buçuklu olan noktalara bakarsak, bu noktalardan geçen rotanın daha sonra bileşenleri tek sayı olan noktalardan geçerek tekrara başladığını görürüz. O halde *c* ve *d* aralarında asal ve tek sayılar ise döngüsel yolun geçtiği ilk nokta $(c/2, d/2)$ olacaktır, diğer durumlarda ise (*c*, *d*)'dir.

Döngüsel yolların uzunluğu

Döngüsel yolların geçtiği ilk noktaları belirlediğimize göre bu yolların uzunluklarını hesaplamak oldukça kolay: c ve d aralarında asal sayılar ve $c \geq 0$, $d > 0$ olsun. c ve d'nin ikisi de tek sayı ise döngüsel yolun uzunluğu Pisagor teoremiyle $\sqrt{9c^2+3d^2}/2$ ve diğer durumlarda ise $\sqrt{9c^2+3d^2}$ bulunur. Bu hesaplamayı yaparken $(c/2, d/2)$ ve (c, d) noktalarının birinci bileşenlerini 3'le, ikinci bileşenlerini de $\sqrt{3}$'le çarparak bu noktaların kartezyen koordinat sisteminde karşılıklarını bulup, Pisagor teoremini uyguladık.

Yaptığımız hesapların dışında kalan tek istisnai durum topun AB kenarının orta noktasından 60°'lik açıyla harekete başlamasıdır ki bu durumda döngüsel yolun uzunluğu $3/2$'dir.

Top üçgenin kenarlarına kaç kez vurur?

Topun bir döngüsel yolu tamamladığında üçgenin kenarlarına kaç kez vuracağını şöyle hesaplayabiliriz: Şekil 6'da top doğrudan üçgenin köşesine gidiyor. Bu özel durumda topun üçgenin kenarlarına 3 kez vurduğunu kabul edeceğiz çünkü top köşeye yakın noktalara geldiğinde kenarlara hep 3 kez vurur. O halde limit durumunda da, yani köşede de kenarlara 3 kez vurması gerekir.

Şekil-6.

Şimdi, Şekil-4'ye tekrar bakalım. $D(0, 0)$ noktasından (c, d) noktasına giden her rotada "__" şeklindeki kenar sayısı $2d$'dir; çünkü (c, d) noktalarının ikinci bileşenlerini eşkenar üçgenin yükseklik uzunluğunun 2 katına "l" değerini vererek belirlemiştik. Öte yandan "/" şeklindeki kenar sayısı $|3c - d|$ olacaktır; çünkü (c, d) noktalarının birinci bileşenlerini eşkenar üçgenin kenar uzunluğunun 3 katına "l" değerini vererek belirledik. Bu yüzden $D(0,0)$ noktasından itibaren yatay eksene çizilecek her paralel doğru "/" şeklindeki kenarları $3c$ kez keser, ama rota d kadar yukarıya çıkacağından rotanın "/" şeklindeki kenarları kestiği nokta sayısı $|3c - d|$ olur. Aynı düşünceyle rotanın " \" şeklindeki kenarları kestiği nokta sayısı da $3c + d$ olacaktır.

Yukarıdaki sonuçlara göre, döngüsel bir yolda topun üçgenin kenarlarına kaç kez vuracağını şöyle hesaplayabiliriz: Döngüsel bir rotanın üçgenin "__" şeklindeki kenarlarını $2d$, "/" şeklindeki kenarlarını $|3c - d|$, " \" şeklindeki kenarlarını da $3c + d$ sayıda kestiğini biliyoruz. Bu sayıları toplarsak $2d + 6c$ veya $2d + 2d$ sonuçlarını elde ederiz. Burada $6c$ ile $2d$ sayılarını karşılaştırıp büyük olanını alarak döngüsel bir yolda topun kenarlara kaç kez vurduğunu bulmuş oluruz. Sonuç olarak: c ve d aralarında asal sayılar, $c \geq 0$ ve $d > 0$ olsun. Bu durumda c ve d'nin ikisi de tek sayı ise döngüsel yol (c, d) noktasından önce tekrarlayacağından top üçgenin kenarlarına $d + \max(3c, d)$ kez, diğer durumlarda $2d + \max(6c, 2d)$ kez vuracaktır.

KAYNAKLAR

1) Kunth, Donald E, *Selected Papers on Fun& Games*, CSLI, 2010.

2) Baxter Andrew M., Ronald Umble, "Periodic orbits for billiards on an equilateraltriangle", *American Mathematical Monthly* 115 (2008), 479-491.

EL NO: 189
Oyunun yarısı DEFANS
Defans (1)

♠ A8
♥ K1095
♦ QJ95
♣ 542

G	K
1NT	2♣
2♥	4♥

K
B D
G

♠ K654
♥ J2
♦ AK843
♣ 107

Batı Karo 2'lisini çıkar. Sanzatu açanda tek olmayacağına göre oyunu batırmak için nasıl devam etmeliyiz?

Yanıt: Karo as-rua ve Karo kup verdirebiliriz ve üç löve alırız. Pik lövesini nasıl almalıyız? Bunun için Karo asla aldıktan sonra, Karo ruayı çekmeden Karo 8'li ile dönüş yaparız(Preferansiyel APEL). Ortak buna çaktıktan sonra Pik dönecektir ve oyunu bu şekilde batırırız.

Tüm dağılım

♠ A8
♥ K1095
♦ QJ95
♣ 542

♠ J10932
♥ 843
♦ 2
♣ J982

K
B D
G

♠K654
♥ J2
♦AK843
♣ 107

♠ Q7
♥ AQ76
♦ 1076
♣ AKQ6

EL NO: 190
Defans (2)

♠ QJ87
♥ K7
♦ J76
♣ KJ76

G	K
1NT*	2♣
2♥	3NT
4♠	P

* 12-14 hcp

♠ 54
♥ A102
♦ KQ1043
♣ 985

K
B D
G

Karo rua atak yapıldı, Doğu 9'lu verdi.Nasıl devam etmeliyiz ?

Yanıt: Eğer Karo as ortakta ise Karo'ya devam edip Pik ya da Trefl'den de bir löve almasını bekleriz. Ancak küçük bir olasılık da dekleranda Karo as üç tanedir ve kup yapılmasından korktuğu için ilk eli bağışlamış olabilir. Bunun nedeni kozları hemen alamamaktadır. Eğer ortakta Pik as varsa karo dönüşü kontratı batıracaktır. Ama ortakta Pik ruası ve Trefl ası olabilir. Bu durumda küçük Karo oynarsak oynayan vale ile yerden kazanır ve Pik empası ile oyunu yapar. Bütün olasılıklara karşı oyunun kazanç hamlesi ikinci lövede Karo dam oynamaktır.

Tüm dağılım

♠ QJ87
♥ K7
♦ J76
♣ KJ76

♠ 54
♥ A102
♦ KQ1043
♣ 985

K
B D
G

♠ K62
♥ 9854
♦ 98
♣ A1042

♠ A1093
♥ QJ63
♦ A52
♣ Q3

7.Uluslararası Antalya Kış Briç Festivali

7. Antalya Kış Briç Festivali 31 Ocak 2012 ve 1-2-3 Şubat 2013 tarihlerinde Antalya RİXOS LARES Otel'de yapıldı. Kırmızı masterpoint verilen turnuvada , gelecek yıldan itibaren altın masterpoint olacağı bizzat federasyon başkanı Opr. Dr. Nevzat AYDOĞDU tarafından açıklandı. Turnuvada dereceler aşağıdaki gibi gerçekleşti.

7.Uluslararası Antalya Kış Briç Festivali Açık İkili Final A

1. Nevzat Aydoğdu - Burdur / Fikret Aydoğdu-Samsun
2. Ahmet Çelik - İst / Mehmet Sırıkoğlu - İst.
3. Yusuf İşitemez - Mersin / Tevfik Gürkan - Mersin
4. Uğur Ölçen - Antalya / Mustafa Müftüoğlu-Antalya
5. Hasan Akın - Antalya / Ömer Erdoğan - Ankara
6. Kemal Akbulut - Burdur / Yavuz Başpınar - İst.
7. Barbaros Şahin - Denizli / Osman Şahin - Denizli
8. Özgür Kavak - Denizli / Emre Uçaryiğit - Denizli
9. Ercan İşleyen - Antalya / Rabin Saba - Antalya
10. Orhan Ekinci - İst / Yusuf Kahyaoğlu - Bursa

SENYÖR: Mustafa Şahin - Antalya / İsmail Kepenek-Antalya
BAYAN: Aslı Acar - İzmir / Yelda Mumcuoğlu - İzmir
KARIŞIK: Ayşen Bingöl-İst / Muhsin Bingöl-İst.

7.Uluslararası Antalya Kış Briç Festivali Açık İkili Final B

1. Barbara Woger - Almanya / Gerhard Wustinger-Almanya
2. Lütfi Erdoğan - Antalya / Celal Çoban - Antalya
3. Muhsin Derici - Antalya / Abdulaziz Ayhan - Antalya

Swiss Patton Sonuçları

1. DOSTLAR: Necati Şimşek, Cevat Amasya, Mustafa Müftüoğlu, Uğur Ölçen.
2. YÜRÜYEN KÖŞK: Mehmet Türemen, Cemil Sinan, Emin Nişancı, Hasan Hüseyin Çetin.
3. SARDUNYA: Yusuf Kahyaoğlu, Orhan Ekinci, Mustafa Cebren, Murat Çelik.

Evrimin çürütüldüğü ve biliminsanlarınca kabul görmediği iddiaları üzerine

Evrimin çürütüldüğü ve bilimciler tarafından kabul edilmediği fikri üzerine, mümkün olduğunca kısa ve anlaşılır şekilde cevap vermeye çalışacağım.

Öncelikle bazı veritabanlarını tanıtayım. Bu alanlarda çalışmayanlar için yabancı olabilir; ancak biyoloji, sağlık vb. alanlarında çalışan her araştırmacının bildiği bazı veri tabanları vardır. Bilimciler araştırmalarını yaparlar ve makale olarak çeşitli bilimsel dergilere gönderirler. *Science, Cell, Nature, PNAS, Langmuir* vb. bu dergilere örnek verilebilir. Bu dergiler de bu makaleleri hakemlere incelettirerek hatalarını, eksiklerini vb. ortaya çıkararak, yayımlanmaya uygun olanları seçerler ve uygun olmayanları ise elerler. İşte bu tür bilimsel dergilerden çalışma alanlarına göre özelleşmiş yüzlercesi vardır. "Web of science" ya da "Pubmed" gibi veri tabanları da bilimcilerin yayımladıkları makalelere kolayca ulaşmanızı sağladıklarından bilimin vazgeçilmez parçası olmuşlardır. O halde siz de sadece birkaç adımda, bilim dünyasında evrim çalışılıyor mu, kabul ediliyor mu, durumu nedir gibi sorulara cevap bulabilirsiniz. Şimdi deniyorum hemen.

"Web of science" veri tabanı 10.000'in üzerinde bilimsel dergiye ve bu dergilerdeki milyonlarca makaleye ulaşımı sağlıyor. "Evolution" anahtar kelimesini arattığımızda, 1966 yılından günümüze, 594.000 civarında araştırma makalesinde, 48.000 civarında da derleme makalesinde geçtiğini görüyoruz. Bu makalelerin 424.000 civarı ise 2000 yılından sonra basılan makaleler. 21. yüzyıldaki durumun kısa özetidir sanırım bu. Bu makaleler, yüzbinlerce çalışmada evrim ve mekanizmalarının yer aldığının göstergesidir. Bilimsel bir çalışmada bulunmamış, deney ortamında günlerini, gecelerini geçirmemiş kişiler için bu sayılar bir şey ifade etmeyebilir. Ancak sadece bir makale çıkarmak bile çok fazla emek, çalışma ve zaman gerektirir. Bu yüzden bilimin cep telefonu, ipad, röntgen, tomografi, lcd tvler, açık kalp ameliyatları gibi sayısız nimetlerini coşkuyla ve sorgusuz kabul edebilen kişilerin yine bilimciler tarafından binlerce makalede geçen bir konuyu sırf inanışlarına ters geldiği için reddetmesi kabul edilemez.

Benzer bir aramayı siz de yapabilirsiniz. (http://apps.webofknowledge.com/UA_GeneralSearch_input.do?product=UA&search_mode=GeneralSearch&SID=P1k64okKJhFb6g511fI&preferencesSaved=)

Evrimin kabul görmediği fikrinin yanlışlığını gösteren başka veriler paylaşmak istiyorum. İnternette kısa bir araştırma yaptığınızda bu listeyi siz de uzatabilirsiniz.

"Interakademi Panel" diye bir organizasyon var. Dünya çapında tanınmış bilimsel enstitülerinin oluşturdukları bu kuruluş belirli dönemlerde yayımladığı bildirilerle kritik konularda topluma ve yöneticilere danışmanlık yapmayı amaçlar. 2006 yılında yayımlanan bildiride evrim kuramının doğruluğu ve evrimi öğretmenin önemi vurgulanmıştır. Bildiride "Bugün evrenin, yeryüzünün ve canlıların ortaya çıkışı ve gelişimi hakkındaki bilimsel deliller, Dünya'nın birçok ülkesinde gizlenmekte, çarpıtılmakta veya bilimin sınayamayacağı teorilerle karıştırılmaktadır" açıklaması da bulunmaktadır. Bildiriye imza koyanların binlerce biliminsanını temsil eden bilimsel enstitüler olduğu unutulmamalıdır. Bildiriye http://ncse.com/media/voices/interacademy-panel adresinden ulaşabilirsiniz. Türkiye Bilimler Akademisi de listede bulunmaktadır.

TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi) ve TÜBİTAK, ülkemizin en önde gelen bilim kuruluşlarının başında yer alırlar. 1998 yılında yayımladıkları ortak bildiri ile evrim kuramının yaşamla ilgili en temel kuramlardan birisi olduğunu kabul ettiklerini açıklamışlardır.

Yine bu adreste, http://ncse.com/media/voices/science, özellikle ABD ve Kanada'daki eğitim kuruluşlarının görüşlerini bulabilirsiniz. Her bir kuruluşun üzerine tıkladığınızda kuruluşun evrimi destekleyen görüşlerini görebilirsiniz. Diğer ülkelerin listelerine de kısa bir araştırma ile ulaşabilirsiniz. (Örn. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_scientific_societies_rejecting_intelligent_design)

Konuyu takip edenler bilirler ki özellikle ABD'de evrim karşıtı görüşlerin okullarda okutulması konusunda birçok dava olmuştur. Bu davalarda da net olarak evrimin kabul edilen bilimsel görüş olduğu vurgulanmıştır. Yine bu davalardan biri, 1986 yılında karara bağlanan "Edwards v. Aguillard" davasıdır. Bu dava için 72 Nobel ödüllü bilimci ve 23 bilim kurumu ortak görüş bildirerek evrim karşıtı görüşlerin okullarda okutulmaması gerektiğini açıklamışlardır. (http://www.talkorigins.org/faqs/edwards-v-aguillard/amicus1.html)

Bu listeler araştırdıkça uzayacaktır. Evrimi kabul eden kuruluşların, bilimcilerin, evrim mekanizmaları üzerine oturtulmuş bilimsel araştırmaların sayısını hesaplamanın bile çok kolay olmayacağını görebilirsiniz.

Önemli olan önyargısız bir şekilde konuya yaklaşabilmek. Evrim ile ilgili sorularınız ya da aklınıza yatmayan kısımlar olabilir. Evrimin, doğada gerçekleşen ve gözümüze mükemmel görünen bazı yapıların ortaya çıkışını açıklayamayacağını düşünebilirsiniz. Gerekli araştırmayı yaptığınızda imkânsız görünen birçok durumun basit açıklamalarının olduğunu göreceksiniz. Ancak evrim hakkında fikriniz ne olursa olsun, bilim dünyasında evrimin kabul görmediğini ya da çürütüldüğünü iddia edemezsiniz.

Dr. Deniz Şahin
İTÜ Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü

Türkiye'nin bilim politikaları

2012 yılında, analitik düşünmeyi geliştirebilmek, tarafsız tartışma kültürü oluşturabilmek amaçlarını güden, farklı disiplinlerden (siyaset, hukuk, sosyoloji, mühendislikler ve temel bilimler gibi) öğrencilerin farklı düşüncelerini ortaya koyabildiği "Global İlişkiler Forumu" adlı kâr amacı gütmeyen kurumda, "Young Scholar" adayı olarak yuvarlak masa toplantılarında yer aldım. Bu toplantılar sonucunda bir politika notu hazırladım ve konu başlığı olarak da beni ve benim gibi temel bilimler alanında çalışan herkesi mesleki anlamda ilgilendirdiğini düşündüğüm Türkiye'de araştırma kültürü, bilim ve bilim politikalarını belirledim.

Politika notumun ilk kısmında, bilimsel araştırmanın Türkiye'nin ulusal politikaları ve uluslararası konumu için neden önemli olduğundan ve araştırma kültürünün geliştirilebilmesi için Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın misyonlarının ve bütçe odaklarının nasıl değiştirilebileceğinden söz ederken, ikinci kısımda ise bilimsel araştırmaların daha bağımsız ve özerk koşullarda yapılabilmesi için var olan bilim kurulunun gerçel hale getirilmesi için öneriler sunmaya çalıştım. Politika notumu yazarken İstanbul Teknik Üniversitesi'nden hocalarımın, Türkiye ve yurtdışında çeşitli akademik enstitülerde çalışan arkadaşlarımın ve Boğaziçi Üniversitesi'nin eski rektörü Dr. Üstün Ergüder'in fikir ve destekleri bana çok yardımcı oldu. Bu yazımda politika notumdan size bir özet sunmak istememin sebepleri şunlar:

1) Türkiye'de bilim ile ilgili sizlerle bir tartışma ortamı oluşturabilmek.

2) Bu konu üzerine düşünme eylemini artırarak toplumda bilimsel düşüncenin yaygınlaşması nasıl mümkün olabileceğine beraber cevaplar aramak.

Bilimsel gelişmenin göstergelerinden biri olan Araştırma-Geliştirme (ARGE) bütçesi ile başlayalım. Türkiye ARGE harcamalarının oranını, 2013 yılından itibaren, gayri safi milli hâsılanın (GSMH) %2'sine çıkarmayı hedefledi (%3'e çıkarabilmesi için yılda 20 milyar dolar ayırması gerekiyor); bu da Türkiye'nin, 2020 yılında 2 trilyon dolar milli geliri olan bir ülke olacağı; 2023 yılında ise dünyanın en büyük 10 ekonomisi içerisinde yer alması anlamına gelmektedir ki 2023 vizyonu için konulan hedeflerden biri de bu. Aşağıdaki şekilde Türkiye ile bilim ve teknolojide gelişmiş ülkelerde ARGE'ye ayrılan harcamaların karşılaştırılması görülebilir.

Şekil 1'den, Türkiye'de son yıllarda bakanlık bünyesinde ARGE'ye yapılan harcamaların artış gösterdiğini görebilirsiniz. Bu iyi bir gösterge. Fakat yine de, Türkiye halihazırda dünyanın 17. büyük ekonomisi, 17. büyük nüfusu (beşeri (insan) sermaye(si)), yılda yaklaşık 27 bin bilimsel yayın ile bilimsel makale üretmede 19. sırada olduğu halde neden bilim ve teknoloji üretiminde aynı büyüklüğe sahip değil, sorusuna yanıt vermiyor.

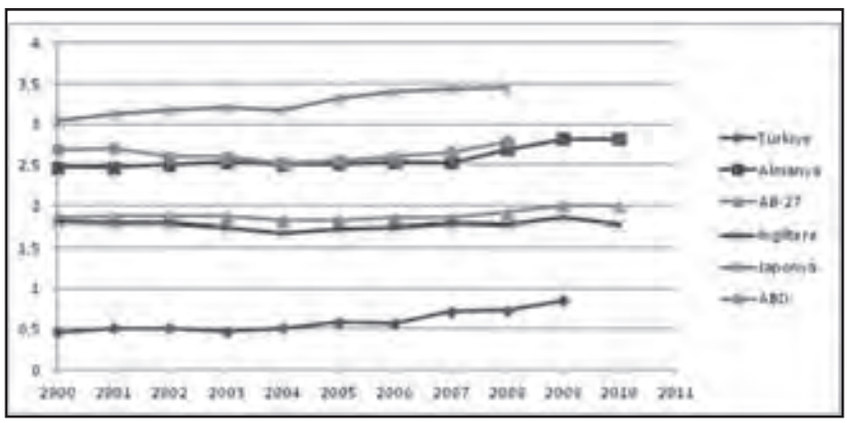
Bilimsel makale üretmenin iyi bilim yapmak anlamına gelmediğini de vurgulayalım; çünkü yayınlarımızın atıf değeri (yani başka biliminsanlarının kendi çalışmalarında bu yayınları kullanmaları) oldukça düşük, yani ürettiğimiz bilimsel bilgi ne kadar kullanılıyor, bunu tartışmak önemli. Ayrıca, 70 milyonu aşan nüfusumuza, kaynaklarımıza ve yetişmiş insan gücüne bakarak insan sermayemizin oldukça fazla olduğunu söyleyebiliriz. Bu potansiyel etkin kullanıldığı takdirde Türkiye'de ARGE'nin gelişmesi mümkün. Şu anki durumda ise 2012 ARGE Merkezleri Zirvesi'nde Bakan Nihat Ergün'ün belirttiği üzere, Türkiye'de 1000 kişiye düşen araştırmacı sayısı 0,9 iken, ABD'de 5, Kore'de 5,4, Almanya'da ise 4'tür. Yani kişi başına düşen araştırmacı sayısını arttırmak da bilimsel gelişme için bir gösterge. Şunu da söylemek mümkün, ARGE'ye ayrılan pay Türkiye'de bilim ve teknolojinin gelişmemesindeki en önemli bileşenlerden birisi olmakla birlikte yegâne engel değil.

Belirtmek gereken bir diğer nokta şu: Bir ülkede bilimsel kapasitenin artırılması, yüksek kalitede ulusal araştırma ve ülkenin gelişme hedeflerine ulaşması, bilim sisteminin ve bilim politikalarının oluşturulması yoluyla mümkün. Bilim politikalarının var olması tabii ki yeterli değil, uygulanması da gerekiyor. Notumda da Türkiye'de yapılan çalışmaların ve de bakanlığın desteğinin çoğunun teknoloji geliştirme (milli seyir füzesi, akıllı bomba, füze gözü gibi) amaçlı olduğunu ve temel bilimlere yeteri kadar önem verilmediğini vurguladım. (Temel bilim derken, pratik anlamda kullanımı olmayabilen, kontrollü deneyler ve gözlemlere dayalı, bulgu ve teorilerden çıkarım yapılmaya bağlı olan bilimlerden söz ediyorum; örneğin fizik, sosyal bilimler, doğa bilimleri vb. gibi). Buna bağlı olarak bilim ve teknoloji sistemlerinin tanımlanmasında eksiklikler olup, bu alandaki politikalar da kapsamlı bir şekilde uygulanmamaktadır.

Peki, bilim politikalarımız neden yok, varsa da neden uygulanmıyor olabilir?

- Politika yapıcıların *(eng. policymakers)* bilimsel anlamda akademik geçmişlerinin kısıtlı *(eng. scientific illiteracy)* olması,
- Bilim-politika işbirliklerinin kısa dönemlerle sınırlı olması,
- Bilimsel bilginin politikaya katkısının yeterince göz önüne alınmaması da Türkiye'nin bilim politikaları yapma ve uygulamasındaki eksikliklerin birkaç sebebi olabilir.

Şekil-1. Ülkelere göre ARGE'ye GSMH'den ayrılan pay (%)

Bilim politikasının uygulanması adımlarından biri de biliminsanlarının, gerektiğinde, halkla aynı dilde buluşmasıdır. Ayrıca, toplumdaki bilimsel bilgi bilincini artırmada yazılı basın ve sosyal medyanın da etkisi çok büyüktür. Bu bağlamda, Bilim.org, Açık Bilim, Evrim Çalışkanları vs. gibi internet sitelerinin varlığı, bilimsel gelişmelerde halkı 'güncellemek' adına çok sevindirici.

Bu yazımda, politika notumda yukarıda irdelediğim noktalara önerdiğim çözümleri henüz paylaşmayacağım. Çünkü ilk olarak, bu satıra kadar gelmiş olan okurlarla bu konularda beyin fırtınası yapabilmek istiyorum. Politika notumun ve bilimsel bilginin yaygınlaştırılması üzerine yazmış ve yazacak olduklarımın, *Dünya'da ve Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Politika* adlı kapsamlı (ve benim de epey yararlandığım) kitabın yazarı Sn. Ergun Türkcan'ın deyimiyle sadece "entelektüel egzersiz" olarak kalmaması için bunları tartışmamız ve sizin yorumlarınız çok önemli. Toparlamak gerekirse, sizlerle yanıt arayacağımız sorular şunlar:

1) Türkiye'de üretilen bilimsel bilgi nasıl kullanılıyor, yayınlarda atıf değeri nasıl yükseltilebilir?

2) Bilimsel gelişmenin kıstasları/göstergeleri neler olmalı?

3) İnsan sermayesi bilimsel gelişme için neden önemli, nasıl daha etkin ve donanımlı hale getirilebilir?

4) Türkiye'de Bilim, Sanayi, Teknoloji Bakanlığı'nın olanakları nasıl temel bilime yöneltilebilir?

5) Bilim politikası neden önemli? Bakanlığın bu konudaki icraatları neler, ne kadar yeterli ve ne yapılabilir?

Bilgenur Baloğlu

Güneş enerjisinin doğrudan elektrik enerjisine dönüşümü

Fotovoltaik yöntemin tarihçesi ve fiziği

Fotovoltaik sözcüğü Yunanca "ışık" ve "pil"i ortaya çıkaran İtalyan fizikçi Alessandro Volta (1745-1827) adının birleşiminden oluşuyor. Türkçede "güneş pili" (*) de denilen "göze" ya da "güneş hücresi" üzerine gelen ışığı doğrudan elektrik enerjisine çeviriyor. Her bir güneş hücresine çarpan ışığın şiddeti ve frekansı o hücrenin üreteceği elektrik enerjisinin bir ölçüsü. Fizikte "fotoelektrik olay" denilen bu etkiyi, ilk kez Fransız fizikçi Alexandre Edmond Becquerel (1820-1891) elektrolit hücrelerinde deney yaparken 1839'da buluyor. Becquerel deney yaparken, platin anot ile katot arasındaki elektrik akımının aydınlıkta, karanlıktakine oranla biraz arttığını gözlüyor. Buradan, üzerine ışık düştüğünde metal yüzeyin elektron saldığı sonucunu çıkarıyor.

Bu olayı daha sonra Heinrich Rudolf Hertz (1857-1894), elektromanyetik dalgaların varlığını deneysel olarak göstermeye çalışırken gözlüyor. Olay, 1905 yılında Albert Einstein (1879-1955) tarafından açıklanana kadar bu olaya klasik fizik yasaları ile bir anlam verilemiyor.

Maxwell'in (1831-1879) klasik dalga kuramına göre; salınan elektronların enerjisi, çarpan ışığın şiddeti ile orantılı olmalıydı. Ancak gözlemler sonucu yayılan elektronların enerjilerinin ışık şiddetinden bağımsız olduğu ortaya çıkmıştı. Einstein, Planck'ın (1858-1947) foton öngörüsüne dayanarak bu olayı açıklamış ve Einstein'ın açıklaması sonradan Millikan (1868-1953) deneyleriyle de doğrulanmıştır. Buna göre, maddeye çarpan ışık dalga değil, her biri $E = h\nu$ (h: Planck sabiti, ν: ışığın frekansı) enerjisindeki, sonradan foton denilen, taneciklerden oluşmalıydı. Işığın şiddetini artırmak birim zamanda yayılan foton sayısını artırıyor, ancak frekansın sabit olması sonucunda her fotonun enerjisi ise sabit kalıyordu. Foton madde yüzeyindeki bir elektrona çarptığında, $h\nu$ enerjisinin bir bölümü elektronu madde yüzeyinden (atomdan) sökmek için harcanırken, geri kalanıyla ise elektron kinetik enerji kazanıyor. Buradan ışığın (fotonların) çarpmasıyla maddeden saçılan elektronların enerjilerinin artmayacağı, tam tersi biraz azalacağı ve bir elektrik devresine yönlendirildiklerinde bir elektrik akımı oluşturacağı sonucu çıkıyor. Fotovoltaik ya da fotoelektrik olay, fizikte bu olguya dayanıyor.

Pratikte kullanılan güneş hücreli fotovoltaik (fotoelektrik) bir sistemde, yarı iletken bir maddenin (örneğin katkı maddeli silisyumun) elektrik yüklerinin (elektronların) ışığın etkisiyle serbest kalması sonucu, ışık enerjisi, elektrik enerjisine dönüşüyor.

Güneş hücresi, genellikle 0,25 mm kalınlığında ve 10-15 cm kenar uzunluğundaki bir kare biçimindeki yarı iletken bir maddedir. Yarı iletken bir madde, ışığın ya da ısının etkisiyle iletken duruma geçerken, düşük sıcaklıklarda yalıtkan olarak kalıyor. Dünyada üretilen güneş hücrelerinin %95'i yarı iletken silisyumdan oluşuyor. Silisyum yer kabuğunda en çok bulunan maddeler içinde ikinci sıradadır (kum ve kaya) ve işlenmesi çevreye zararlı değil. Teknolojide güneş hücrelerinin ilk kullanımı, 1958'de Vanguard 1 uydusunda gerçekleşti. Güneş hücreleriyle donatılan Vanguard 1 uydusu, 7 yıl boyunca evrenden yeryüzüne bilgi ya da veri iletilmesini sağladı. Fotovoltaik hücrelerin gelişimine 1960-1970 arası havacılık sektörü öncülük etti.

Alexandre Edmond Becquerel

(*) Aslında, fotovoltaik (fotoelektrik) olay sonucu, güneş ışınlarının enerjisini anında doğrudan elektrik enerjisine çeviren ve pillerdekine karşın depolamayan güneş hücrelerine güneş pili denilmesi doğru değil.

Konuyla ilgili iki yayın

1) "Güneş Enerjisinden Elektrik Üretimi: Fotovoltaik Dönüşüm", Prof. Dr. Metin Çolak, TÜBİTAK Bilim ve Teknik dergisi, Mayıs 2008).

2) IEA-PVPS (International Energy Agency - Photovoltaic Power Systems, http://www.iea-pvps.org/)

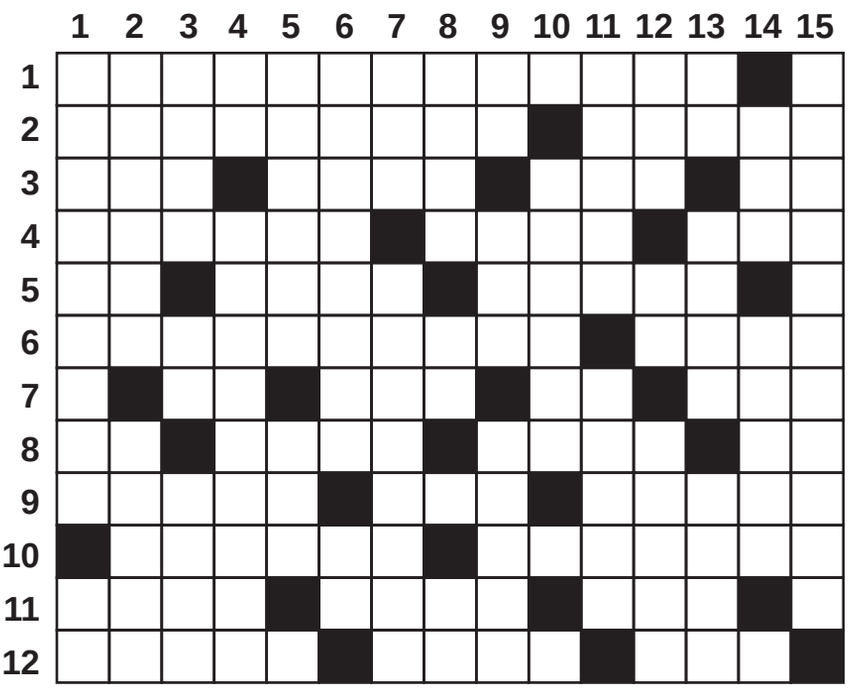
Dr. Yüksel Atakan
Radyasyon fizikçisi - Almanya
ybatakan@gmail.com

Bulmaca

Hikmet Uğurlu

Soldan sağa

1) Sosyal sorumluluk projeleri, başta müzik (Borusan Filarmoni Orkestrası) olmak üzere sanat dünyamıza katkıları ve hayırseverliği ile örnek bir cumhuriyet aydını olan, geçtiğimiz yılın sonunda yitirdiğimiz, Borusan Holding'in kurucusu, Afyonkarahisar doğumlu ünlü sanayicimiz.
2) Saçınlama...– Behçet Necatigil'in ünlü bir şiir betiği.
3) Velinimet. – "…. Descartes" ("Düşünüyorum, öyleyse varım" diyen ünlü Fransız filozof). – Kekliğin boynundaki siyah halka... – Aktinyum'un simgesi
4) ABD'de adını bir Kızılderili kabilesinden alan eyalet. – Evrenin kendiliğinden art arda yaratılışını ve yok oluşunu belirten "oyun" anlamında Sanskritçe bir sözcük. – Arınmış, soyutlanmış.
5) İşaret. – Ayağa giyilen şeylerde ayak bileğinden baldıra doğru olan bölüm... - Tarım bitkilerine ve orman ağaçlarına büyük zarar veren bir böcek.
6) Şapka ya da başlığın çene altından bağlanan bağı. - Pembe renkli şarap
7) Vilayet... - Yaşlı, kart... - Osminyum'un simgesi... – Kabul etmeme.
8) Bağışlama. – Aklama, temize çıkarma. – Götürü iş için verilen ücret, el emeği. – Bir nota.
9) Göreceli. – Tren yolu. – 1868-1951 yılları arasında yaşamış, Emile önadlı, denemeleri ile ünlü Fransız düşünür.
10) "... Aziz" (ünlü tiyatro sanatçımız). – Yabancı.
11) Cehennem. – Deride, sinirler boyunca, özellikle gövde, bacak ve yüzde birtakım ağrılı fiskelerle beliren, mikroplu bir hastalık. – Güzel kadın.
12) Çeşitli renk ve büyüklükte karelerden oluşan desen ya da kumaş. – Zayıf hayvan. – Baston.

Yukarıdan aşağıya

1) 1920'de Güney Azerbaycan'da dokuz ay egemenlik süren Türk devleti. – Tellür'ün simgesi.
2) Deneme, tecrübe. – Ayrılık, ayrılış.
3) Asya'da bir ülke. – İlgi eki. – Uzakdoğu'ya özgü bir güreş.
4) Mendelevyum'un simgesi. – Asıl yurdu Avustralya olan, boyu yüz metreyi geçebilen bataklık kurutucu olarak bilinen bir ağaç.
5) Karakterleri hayvan olan çizgi film. – Mermer kesmeye yaraya külünk.
6) Zakkum ağacı... – "... Roman" (Orhan Duru'nun bir romanı).
7) "Ve çekip gidecekse bu ... tenden / Neden böyle sadık bana iskeletim." (Pablo Neruda). – Umar, çare.
8) Yapılan iş,edim. – Renyum'un simgesi. – Olumsuzluk bildiren bir önek.
9) Tropikal Afrika'da yetişen ve "ohi" diye de bilinen bir ağaç. – Dolaylı anlatma. – İçkici, bekri, küplü.
10) Rafadan yumurta.
11) "... değil pek kolay olmayacak unutmak / Öyle zor öyle zor ki seni içimden atmak." (Hicaz - Yusuf Nalkesen). – Almanya'da bir kent.
12) Karakter. – Yüz metre kare tutarında alan ölçüsü. – Kudret hamamı, kaplıca.
13) Babil'de sıvıları ölçmekte kullanılan bir hacim ölçüsü. – Atlas Okyanusu'nda bulunan bir takımadanın adı. – Yunan söylencebiliminde savaş tanrısı.
14) "Ala gözlerini sevdiğim dilber / Dünya başıma ... oldu tez gel." (Karacaoğlan). – Woody Allen'ın 1983 yılında yönettiği film.
15) Geçtiğimiz ay 91 yaşında yitirdiğimiz "Tiyatronun Cadısı" ünlü sanatçımız, gerçek aydın, gerçek cumhuriyetçi.

GEÇEN SAYININ YANITI

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	M	Ü	C	A	P	O	F	L	U	O	Ğ	L	U	■	T
2	İ	L	A	H	İ	■	A	O	R	T	■	U	R	B	A
3	K	E	D	İ	■	A	L	P	U	■	A	T	■	E	N
4	O	Ş	■	E	S	N	A	■	G	A	M	■	K	S	K
5	L	■	A	V	E	■	K	R	U	V	A	S	A	N	■
6	O	L	U	R	■	K	A	T	A	R	■	A	L	İ	L
7	J	A	■	A	Y	A	■	Ü	Y	E	L	İ	K	■	İ
8	İ	K	O	N	A	■	E	K	■	T	A	■	A	R	K
9	■	I	R	■	M	İ	M	■	T	■	H	A	N	A	Y
10	A	R	T	M	A	K	■	S	A	L	İ	P	■	M	A
11	İ	D	A	■	L	A	İ	K	L	İ	K	■	İ	P	■
12	D	I	M	D	I	Z	L	A	K	■	A	Ç	M	A	Z

Ocak sayımızdaki bulmacayı doğru yanıtlayan okurlarımızdan **Zerrin Kayam (İstanbul), Mehmet Tok (Ankara)** ve **Ayşe Çınar (Kayseri)** Hasan Aydın'ın yazdığı Bilim ve Gelecek Kitaplığı'ndan çıkan *Gazzâlî* adlı kitabı kazandı. Mart bulmacamızı doğru yanıtlayacak okurlarımız arasından belirleyeceğimiz üç kişi, Hikmet Uğurlu'nun yazdığı ve Gelişim Sanat tarafından basılan *Avustralya Yerlileri Aborijinlerin Yaratılış Söylenceleri* adlı kitabı kazanacak. Çözümlerinizin değerlendirmeye girebilmesi için, en geç 20 Mart tarihine kadar posta, faks veya e-posta yoluyla elimize ulaşması gerekiyor. Kolay gelsin…

